

UNIVERZITA KARLOVA

Přírodovědecká fakulta

Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje

Studijní program: Geografie

Studijní obor: Globální migrační a rozvojová studia

Bc. Miroslav Košar

**Vliv sociálních remitencí na rozvoj Moldavska – případová studie
moldavských pracovníků v Česku**

*The influence of social remittances on the development of Moldova – a case study of
Moldovan workers in Czechia*

Diplomová práce

Vedoucí práce: prof. RNDr. Dušan Drbohlav, CSc.

Praha 2018

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem závěrečnou práci zpracoval samostatně a že jsem uvedl všechny použité informační zdroje a literaturu. Tato práce ani její podstatná část nebyla předložena k získání jiného nebo stejného akademického titulu.

V Praze dne 16. dubna 2018

Bc. Miroslav Košář

Poděkování

Rád bych zde poděkoval prof. RNDr. Dušanu Drbohlavovi, CSc. za jeho čas, připomínky a cenné rady k diplomové práci a PhDr. Milanu Luptákovi CSc. za tlumočení během rozhovorů a pomoc s vyhledáním moldavských informantů. Chtěl bych poděkovat informantům samotným za sdílení zkušeností z jejich osobního života a ochotu se rozhovorů zúčastnit. Dále bych chtěl poděkovat své rodině a blízkým za morální i finanční podporu při studiu. Bez této podpory bych si studium na vysoké škole nedokázal představit. Děkuji.

Abstrakt

Mezinárodní migrace má zásadní vliv na ekonomiku Moldavska a jeho obyvatele. Přesto patří k nejhudším zemím Evropy a každý třetí práceschopný obyvatel této postsovětské země pracuje v zahraničí. Z cílových zemí včetně Česka tito migranti zasílají finanční remitence, tedy část výtěžku či materiální statky zpět do vlasti své rodině. Teoretickým východiskem této práce je typ remitencí, a to tzv. koncept sociálních remitencí, který naopak upozorňuje na nefinanční převody – nápady, chování, identity a sociální kapitál plynoucí z cílových do zdrojových zemí. Koncept vznikl na základě pozorovaného rozvojového potenciálu a dopadů v rámci paradigmatu spojení migrace a rozvoje. Základní kvalitativní výzkum v této práci koncept sociálních remitencí prověřuje na příkladu výzkumu deseti moldavských migrantů pracujících v Česku, s nimiž byly provedeny polostrukturované hloubkové rozhovory. Získané autentické výpovědi informantů byly zpracovány induktivní analýzou kvalitativních dat. Výsledky prokazují existenci potenciálu pro příjem sociálních remitencí migranty i jejich přenos do Moldavska vzhledem k probíhající cirkulační migraci. Potenciální ani skutečné dopady pro rozvoj této postsovětské země jsou však v souladu s konceptem sociálních remitencí v současnosti nereálné vzhledem k přetrvávajícímu neplnění funkcí státu a intenzitě emigrace z Moldavska.

Klíčová slova

Sociální remitence, migrace, rozvoj, rozhovory, Moldavsko, Česko

Abstract

International migration has a major impact on the economy of Moldova and its inhabitants. Nevertheless, it belongs to the poorest countries in Europe and its every third economically active inhabitant of this post-Soviet country is working abroad. These migrants send financial remittances, which consist of a part of their income or material goods to their families from target countries including Czechia. The theoretical background of this thesis is the type of remittances, namely the concept of social remittances, which in contrary to financial remittances draws attention to non-financial transfers – ideas, behaviours, identities and social capital flowing from receiving to source country communities. The concept was based on observation of development potential and impacts within the migration-development nexus paradigm. The basic qualitative research in this work examines the concept of social remittances within example of research Moldovan migrants working in Czechia with semi-structured deep interviews. Acquired authentic responses of the informants were processed by inductive analysis of qualitative data. The results have shown the existence of the potential for receiving social remittances by migrants and their transfer to Moldova due to ongoing circular migration. However, neither potential nor actual impacts on the development of this post-Soviet country are currently unrealistic to the concept of social remittances, given the persistent non-fulfilment of the state's functions and the intensity of emigration from Moldova.

Keywords

Social remittances, migration, development, interviews, Moldova, Czechia

Obsah

Abstrakt.....	4
Abstract.....	5
Obsah	6
Seznam obrázků.....	8
Seznam tabulek.....	8
Seznam zkratk.....	8
1 Úvod a cíle práce	9
2 Teoretická část	13
2.1 Paradigma spojení migrace a rozvoje	13
2.2 Rešerše literatury a teoretická východiska.....	15
2.2.1 Kulturní hodnoty společností.....	18
2.2.2 Remitence	21
2.2.3 Sociální remitence	22
2.3 Metodologie a metodika	24
2.3.1 Kvalitativní přístup	25
2.3.2 Analytická indukce a techniky analýzy kvalitativních dat	26
2.3.3 Metoda sběru dat – hloubkový rozhovor	27
2.3.4 Vyhledávání a kritéria pro výběr informantů	27
2.3.5 Realizace rozhovoru – strategie, jazyk, průběh	28
2.4 Moldavsko.....	30
2.4.1 Geopolitické postavení Moldavska.....	32
2.4.2 Migrační situace Moldavska.....	32
2.4.3 Vliv remitencí na Moldavsko	34
2.4.4 Migrační vývoj České republiky po roce 1989.....	34
2.5 Charakteristiky zúčastněných informantů ve výzkumu	35
3 Vlastní výzkumné šetření, analýza rozhovorů.....	38
3.1 Změna spotřebního chování – potenciál přenosu.....	38
3.2 Fyzická přítomnost v Moldavsku a její náplň, interakce s Českem.....	45
3.3 Dovednosti, zkušenosti, kultura	58
3.4 Gender.....	68
3.5 Hodnoty, přesvědčení – první část.....	77
3.6 Hodnoty, přesvědčení – druhá část	91

4	Shrnutí výsledků a diskuze	104
4.1	Závěr	104
4.2	Diskuze	108
5	Použitá literatura a zdroje	113
	Přílohy	120

Seznam obrázků

Obrázek 1 Kulturní mapa světa z roku 2015	20
---	----

Seznam tabulek

Tabulka 1 Hlavní fáze ve výzkumu a přístupu politik k migraci a rozvoji	14
Tabulka 2 Charakteristiky informantů (rozhovory 1, 2, 3, 4, 5).....	36
Tabulka 3 Charakteristiky informantů (rozhovory 6, 7, 8, 9, 10).....	37

Seznam zkratk

AIDS	Syndrom získaného selhání imunity (Acquired Immune Deficiency Syndrome)
CIA	Ústřední zpravodajská služba (Central Intelligence Agency)
EU	Evropská unie (European Union)
GAČR	Grantová agentura České republiky
LGBT	Lesby, gayové, bisexuálové, transsexuálové/transgender osoby (Lesbian, Gay, Bisexual, and Transgender)
MPSV	Ministerstvo práce a sociálních věcí
SSSR	Svaz sovětských socialistických republik
UN	Organizace spojených národů (United Nations)
USD	Americký dolar (The United States dollar)

1 Úvod a cíle práce

Migrace neboli stěhování či přesun je neoddělitelně spjata s historií a vývojem lidstva na Zemi. Spojení migrace a rozvoje zažívá od přelomu tisíciletí obrození nejen v akademickém světě. V současné době v evropském prostředí je termín migrace (i přes jeho mnohé specifické významy) vnímán především v kontextu mezinárodní migrace člověka. V posledních letech absolutní počet mezinárodních migrantů stále rostl z 220 milionů v roce 2010 na současných 258 milionů mezinárodních migrantů v roce 2017 (jedná se o lidi, kteří žijí v jiné zemi, než ve které se narodili). Tedy, 3,44 % světové populace tvoří mezinárodní migranti. (IOM 2017). Pro studium migrace existuje mnoho teorií a konceptů, z nichž většina vychází z ekonomických předpokladů. Ve vztahu migrace a rozvoje jednu z ústředních rolí zastávají tzv. finanční remitence (zjednodušeně se jedná o převody peněz či materiálních statků migranty do země jejich původu). Remitence se dostaly do popředí akademického i politického zájmu v důsledku jejich vzrůstajícího významu v rámci problematiky rozvoje, kdy je vedena debata o efektech remitencí a oficiální rozvojové pomoci až do současnosti.

Jak upozorňuje Levitt a Lamba-Nieves (2010), remitence, ať už jsou vnímány jako „všelék“ pro rozvoj nebo jako způsob, jakým mohou politické elity přenášet odpovědnost za strukturální problémy svých zemí na migranty, „ekonomika není uceleným příběhem“ (Levitt, Lamba-Nieves 2010, s. 1). Při mezinárodní migraci jsou (kromě finančních a hmatatelných materiálních statků) přenášeny také tzv. sociální remitence, které jsou definovány jako „nápad, chování, identity a sociální kapitál plynoucí z přijímacích do vysílacích zemí“ (Levitt 1998, s. 927). Sociální remitence jsou tak předmětem tohoto výzkumu na příkladu pracujících Moldavanů v Česku. Forma přenosu sociálních remitencí se vyvíjí v čase a rozšiřují se také prostředky jejich přenosu. Mimo klasickou mezilidskou osobní komunikaci (typicky při cirkulační migraci) se dále jedná o dopisy, videohovory, blogy, telefonní hovory i televizní vysílání a další (Basaninyenzi 2013). Proces remitování není homogenní a lze ho rozdělit na fáze zisku, přenosu a výstupů z přenosu (Grabowska, Garapich 2016).

Spojení migrace a rozvoje se v současnosti těší převážně optimistickým pohledům (podrobněji k vývoji tohoto paradigmatu v dalších částech této práce). Zájem o výzkum na toto téma sílí a v době, kdy dochází často k emotivní medializaci termínu migrace (nedochází k zásadnímu odlišení ekonomické migrace a uprchlictví), klade si tato práce

i předem neplánovaný cíl. Tím je poskytnout váženému čtenáři lidský, byť akademický pohled na téma migrace. Téma, které je emocemi v evropském kontextu bohužel natolik ovlivněno, že podstata příčin, možných řešení i faktografické údaje o migraci unikají (či jsou dokonce záměrně zkreslovány) jak veřejnosti, tak mnohdy i výše postaveným ústavním činitelům. Dílčím cílem je tak uvedenými autentickými analyzovanými rozhovory moldavských migrantů v Česku poskytnout více lidský a racionální pohled na migraci. Moldavsko je jednou z nejchudších zemí Evropy a mezinárodní pracovní migrace představuje nepostradatelnou složku hospodářského růstu a příjmu pro tuto zemi. Každoroční tok remitencí ze zahraničí od bezmála milionu moldavských pracovníků pracujících převážně v Evropě, Rusku a dalších postsovětských zemích tvoří přes 20 % HDP Moldavska dle Ústřední zpravodajské služby (Central Intelligence Agency) (CIA 2017). Ve vztahu migrace a rozvoje je tak Moldavsko samo pro sebe výzvou a zároveň vhodným kandidátem pro výzkumnou činnost. Jak již bylo zmíněno, případová studie v této diplomové práci se opírá o jeden z typů remitencí, kterým je koncept sociálních remitencí. Výzkum na tuto problematiku je v českém prostředí ojedinělý. Ani ve světě nezaznamenává takovou pozornost jako výzkumy týkající se finančních remitencí, jak zřetelně poukázala Levitt a Lamba-Nieves (2010). Kromě finančních prostředků se pracovní a často také cyklická migrace nevyhnutelně pojí s výměnou kulturních, nemateriálních a nehmátelných hodnot mezi zeměmi, respektive mezi obyvateli obou zemí. Koncept sociálních remitencí je tak v této práci doplněn o složku týkající se rozdílných kulturních hodnot v české a moldavské společnosti dle Ingleharta a Welzela (2005) a kulturní mapy světa od týchž autorů z roku 2015. Při využití induktivní¹ analýzy bylo možné odhalit existenci specifických jevů a dopadů sociálního remitování v případě moldavské migrace do Česka. Specifičnost otázek na základě odpovídající a k tematicky vztahující se teorii pak dává prostor pro stanovení dílčích cílů/závěrů i v průběhu samotného výzkumu vzhledem ke zmíněnému induktivnímu přístupu analýzy kvalitativních dat. Všechny dílčí cíle se z hlediska teorie vztahují ke spojení migrace a rozvoje, ke konceptu sociálních remitencí i k přechodu moderní/materialistické

---

¹ „Indukce (z lat. *inductio* – uvádění) je vyvozování obecného (teoretického) závěru na základě poznatků o jednotlivostech. Indukce umožňuje dojít k podstatě jevů, stanovit jejich zákonitosti. Induktivní závěr lze považovat za hypotézu, protože nabízí vysvětlení, i když těchto vysvětlení může být v praxi více. Závěry induktivních myšlenkových pochodů jsou vždy ovlivněny subjektivními postoji (zkušenostmi, znalostmi) a mají proto omezenou platnost. Výhodiskem indukce je statistické zpracování a vyhodnocení údajů, na jejichž základě formulujeme obecnější závěry platné pro zkoumanou oblast.“ (Lorenc 2013, s. 1).

společnosti v postmoderní/postmateriální společnost a tomu odpovídajícím hodnotám (Inglehart, Welzel 2005, 2010).

Cílem této diplomové práce je prověřit koncept sociálních remitencí skrze potenciál zisku (i přenosu) sociálních remitencí na vzorku deseti moldavských informantů pracujících v Česku. Vlastnímu výzkumnému šetření předchází rešerše odpovídající literatury. Na jejím základě byl stanoven vhodný metodologický přístup i byly zvoleny vhodné metody pro výzkum. Sběr dat proběhl pomocí metody hloubkového rozhovoru a data byla analyzována induktivní analýzou kvalitativních dat (vše je podrobně popsáno v dalších kapitolách této práce).

Hlavní výzkumné otázky:

Existuje potenciál pro zisk a přenos sociálních remitencí na moldavské migranty samotné, i nemigrující obyvatelstvo Moldavska? Jaké jsou dopady sociálních remitencí na moldavské migranty pracující v Česku?

Tyto dvě otázky ohledně potenciálu sociálních remitencí prostupují celou práci. Prověřován je tak obecně smysl konceptu sociálních remitencí a vzhledem ke kvalitativnímu přístupu ve výzkumu je očekáván interní vzhled do problematiky. S ohledem na další teoretická východiska jsou tyto hlavní výzkumné otázky v rámci jednotlivých okruhů otázek rozhovorů (i konkrétních otázkách) specificky upraveny, avšak pro výzkum jsou zcela relevantní a tematicky vhodné.

Dílčí výzkumné podotázky:

- a) *Mají nově poznané produkty moldavskými migranty na českém trhu vliv na potenciální změnu jejich spotřebního chování? Jsou moldavští migranti v Česku vystaveni novému spotřebnímu zboží? Kupují je pouze pro vlastní potřebu či je kupují a dováží i pro své krajany v Moldavsku? Existuje zde potenciál pro změnu spotřebního chování migrujícího (informanti) i nemigrujícího obyvatelstva v Moldavsku?*
- b) *Navrací se moldavští migranti pravidelně do své vlasti v průběhu pracovního působení v Česku? Pokud ano, jaká je jejich činnost ve své zemi při těchto návratech? Dochází ke sdílení zkušeností se svými nemigrujícími krajany?*
- c) *Učí se moldavští migranti některým novým dovednostem pro výkon práce v Česku? Pokud ano, kterým? Mluví tito migranti česky? Popřípadě učí se aktivně (organizovaně) česky?*

- d) *Jak moldavští migranti vnímají příležitosti žen (pracovní, společenské, politické, sportovní) v české společnosti oproti tomu, jak je znají z Moldavska? Jaké rozdíly v příležitostech českých žen oproti těm moldavským sami pozorují?*
- e) *Dochází k vnímání rozdílů moldavskými migranty mezi chodem a organizací české a moldavské společnosti? Jaké rozdíly sami pozorují? Dochází k vnímání hodnotových rozdílů moldavskými migranty mezi českou a moldavskou společností? Inspirují se nově poznávanými hodnotami?*

Práce začíná obsáhlým přehledem teoretických východisek. V této teoretické části je provedena rešerše literatury týkající se paradigmatu spojení migrace a rozvoje, sociálních remitencí, migrační situace Česka i Moldavska. Dále jsou popsány zvolené metody pro sběr a analýzu dat pro tento výzkum a další teoretické poznatky. Následuje stěžejní část práce zabývající se analýzou a interpretací kvalitativních dat - ta zaujímá většinu práce. Je rozdělena na pět částí, které odpovídají rozdělení otázek v rozhovorech dle příslušných tematických okruhů. Teoretické poznatky a výsledky analýzy vlastního výzkumu jsou shrnuty a diskutovány v závěru práce.

2 Teoretická část

2.1 Paradigma spojení migrace a rozvoje

Migrační věda a s ní spojené debaty v souvislosti s rozvojem jsou vedeny již od padesátých let minulého století. Debaty a z nich vyplývající pohledy odborné i laické veřejnosti se v čase mění. V době po skončení druhé světové války převládaly pozitivní pohledy vlivu migrace na rozvoj. Avšak po masové pracovní migraci v Evropě se během sedmdesátých a osmdesátých let minulého století vědecký diskurz stočil k pesimistickým pohledům. Devadesátá léta a přelom tisíciletí opět přináší obnovení optimistických pohledů v rámci spojení migrace a rozvoje. Převážně optimistické pohledy převažují až do současnosti. Konečným vznikem navazujícího magisterského studijního oboru Globální migrační a rozvojová studia na Přírodovědecké fakultě Univerzity Karlovy v Praze je také důkazem, že propojení migrace a rozvoje má ve společnosti místo a tlak na potřebu hlubšího bádání a porozumění tomuto spojení sílí. Chronologický vývoj fází výzkumu migrace a rozvoje je znázorněn níže (viz Tabulka 1). Dá se tak hovořit o *kyvadlovém* vývoji diskurzivního přesunu pohledů mezi optimismem a pesimismem (De Haas 2010, 2012). Propojení mezi migrací a rozvojem tak zažívalo překotné názorové změny. Vztah testovaly akademické studie i politické elity různých zemí světa. Jak již bylo řečeno, devadesátá léta minulého století znamenala ustálenost v pozitivním (optimistickém) vnímání tohoto paradigmatu. Migračně zdrojové země poznaly důležitost remitencí pro jejich národní ekonomiku. Další výzkumy ohledně migrace a poznání o postupech mezinárodních migrantů a jejich vazeb v hostitelské i domovské zemi vedly k širšímu porozumění migračních vyhlídek ve vztahu k rozvoji, což dokládají mnohé zprávy o migraci ve světě (např. IOM 2003). Změny vědeckého diskurzu ohledně migrace a rozvoje byly ovlivněny mnohými nově vzniklými a dále vznikajícími koncepty. Jedná se například o koncept tzv. „new economics of migration“ zohledňující funkce rodinných vazeb na ekonomickou migraci a zdůrazňuje vliv skupinových rozhodnutí (rodinných či rozhodnutí domácnosti) na migraci nebo o koncept transnacionalizace, ve kterém jsou transformovány aspekty sociálních sítí migrantů (Pries 1999, cit. v Drbohlav, Uherek 2007, s. 8-9).

V roce 2000 vydala Mezinárodní organizace pro migraci (International Organization for Migration – IOM) svoji první zprávu o migraci ve světě (World Migration Report) a téma migrace a rozvoje se naplno dostalo do popředí nejen v akademickém světě, což vedlo k dalšímu a hlubšímu poznání a uznání spojitosti mezi migrací a rozvojem. Vzešlý zájem

o toto propojení mimo jiné vedlo ke zjištění, že remitence tvoří největší složku zahraničního kapitálu ve většině rozvojových zemí světa. Jedná se o větší toky než toky přímých zahraničních investic či rozvojové zahraniční pomoci (Hennings 2013, s. 4). Podpora a spolupráce (často bilaterální) mezi danými zeměmi tak může utvářet skrze koordinační aktivity vlád obou zemí vhodné podmínky pro migrace a remitování.

Tabulka 1 Hlavní fáze ve výzkumu a přístupu politik k migraci a rozvoji

Období	Akademická sféra	Politická/vládní sféra
Před rokem 1973	Optimismus ve vztahu migrace a rozvoje	Developmentalismus ² : transfery kapitálu a znalostí migranty mají pomoci rozvojevým zemím
1973 až 1990	Pesimismus ve vztahu migrace a rozvoje (závislost, odliv mozků)	Vzrůstající skepse; obavy z odlivu mozků po snahách s návratovými migračními politikami; migrace se dostává mimo debaty v souvislosti s rozvojem
1990 až 2001	Přehodnocování pohledů na základě vlivu vícečetného empirického výzkumu	Přetrvávající skepticismus; zpříšňování imigračních politik
Po roce 2001	Publikační rozmach: oba pohledy, avšak všeobecná převaha optimistických pohledů	Oživení migračního a rozvojového optimismu a náhlý obrat pohledů: získávání mozků, remitence a zapojení diaspor; další zpříšňování imigračních politik, ale větší tolerance k vysoce kvalifikovaným migrantům

Zdroj: přeloženo a převzato (De Haas 2007, s. 4)

Vnímání migrace veřejností i politickými elitami (alespoň rétoricky bez ohledu na skutečné záměry různých vlád) bylo tradičně spojováno s problémy, které vyplývají z nedostatečného rozvoje daných zemí nebo je negativní vnímání spojeno s obavami ohledně „odlivu mozků“ z řad kvalifikovaných pracovníků. V současnosti však převládá názorový proud, že migrace může přispět rozvoji, pokud je migrace správně vnímána a řízena politikami daných zemí (bilaterální i multilaterální dohody ohledně pracovních víz

² Vlády rozvojových zemí začaly během 50. a 60. let 20. století aktivně podporovat emigraci jako jeden z hlavních nástrojů na podporu národního rozvoje. prostřednictvím politiky rozsáhlých kapitálových transferů a industrializace mají rozvojové země "naskočit" na vlnu ekonomického rozvoje a modernizace.

apod.) Je vhodné alespoň stručně definovat, jak je v této práci vnímán rozvoj. Rozvoj může být definován jako proces celkového zlepšování kvality života skupiny lidí a zejména rozšiřování škály příležitostí, které jsou jim k dispozici. (GMG 2010, s. 10). Je tedy zřejmé, že rozvoj je v uvedené definici vnímán ve vztahu k člověku, nikoliv tradičně ve smyslu ekonomického růstu (měřeného typicky hrubým domácím produktem).

2.2 Rešerše literatury a teoretická východiska

Migrace je neoddelitelně spjata s historií a vývojem lidstva na Zemi. Jako příklad k tématu migrace a její významnosti v lidské historii lze uvést přesun člověka moudrého již před více než 100 000 lety (Bae, Douka, Petraglia 2017). Člověk migroval tehdy, člověk migruje i dnes. Mění se však příčiny a důvody k migraci (taktéž i dopady). Příhodné klimatické podmínky a s nimi spojené vhodné podmínky pro život byly v historii jedny z prioritních důvodů pro migraci. V současnosti je migrace „přirozeným projevem stylu života“ a spolu s ekonomickou strategií jednotlivců i skupin (také firem) může naplnit plány a tužby pro uplatnění svého potenciálu. Cílem je tak pro výše zmíněné „najít novou zemi a v ní kout, ve kterém povedou spokojenější a důstojnější život či si významně vydělají a tyto prostředky pak využijí ke kultivaci svého života (případně života dalších rodinných příslušníků) ve své mateřské zemi“ (Drbohlav 2015, s. 26).

Pro problematiku mezinárodní migrace ve vztahu k remitencím a rozvoji doposud neexistuje jednoznačná vše vysvětlující teorie (Drbohlav 2015). To je způsobeno zejména v důsledku komplexity a rozmanitosti v mezinárodní migraci, která se navíc mění v různých prostorových a časových měřítkách a i dle daného kontextu, což podrobně popisuje Castles (2010). Obecná aplikace jedné z migračních teorií (konceptů) v zásadě v realitě vždy selhává a nikdy neplatí univerzálně. Migrace je často způsobena nedostatečným rozvojem dané země (například stát neplní své funkce, což má konkrétní negativní dopady na jeho obyvatelstvo) a může tak umožnit, aby se migrující vymanili z chudoby. Mezinárodní migrace se pojí s konfrontací s odlišnými normami a praktikami společností a spolu se zvyšujícím se povědomím o příležitostech a životních stylech všude na světě může mít výrazný vliv na formování identity člověka, jeho norem a chování v obou zúčastněných zemích – migračně zdrojových i cílových. „Pokud se následně migrace výrazně propojí se sociálním a materiálním úspěchem, migrace se může stát spíše normou než výjimkou“ (De Haas 2010, s. 1595). De Haas dokonce uvažuje, že by pro člověka setrvání v domovině mohlo znamenat selhání a znak neúspěchu. V tomto smyslu se pak

může vytvořit kultura migrace ve společnosti (the culture of migration) (Massey et al 1993, s. 452). Dané komunity mohou být touto kulturní změnou až posedlé migrací.

Lipton (1980, s. 12) diskutoval změnu, ve smyslu zvýšení poptávky po životních (spotřebních) standardech ve venkovských oblastech chudých zemí. A to na základě navracejících se migrantů, kteří s sebou přinášejí určitý posun v životním stylu a materiálním bohatství. Místní venkovské obyvatelstvo je tomuto posunu vystavováno, což přispívá ke zvýšení poptávky po životních standardech. V důsledku se také zvyšuje poptávka po importovaném zboží na úkor lokálních produktů. To dále podkopává lokální i regionální ekonomiku daných oblastí a zároveň navyšuje náklady na živobytí. Potenciál tohoto východiska, kdy má docházet ke změně poptávky obyvatelstva ve vysílající zemi, testuje hned první z okruhů otázek v rozhovoru. To vše má vést k tomu, že dojde k navýšení migračních tendencí doposud nemigrujícího obyvatelstva, aby se tak přiblížilo k naplnění svých nově nabytých potřeb. Podobné poznatky přináší i Elrick (2008), který srovnal dvě případové studie v různých regionech Polska a zaměřil se na dopady migrace na komunitu obyvatel z místa původu. Tvrdí, že v případě, že se migrace stává stále běžnější v dané komunitě, začne se zde utvářet kultura migrace ve formě změn v hodnotách, chování a myšlení mezi jejími obyvateli. Samotné formování kultury migrace je třeba chápat jako probíhající proces, při kterém dochází k neustálému příjmu nových hodnot a praktik v komunitě. A to v různých úrovních dle ekonomických, sociálních a kulturních souvislostí (Elrick 2008, s. 1514).

V Moldavsku došlo k velkým emigračním pohybům venkovského obyvatelstva do zahraničí, kde vyhledávají práci s vyšší mzdou s cílem zlepšit tak své životní podmínky. Dopady emigrace a také „vyliďňování“ venkova v Moldavsku zkoumala studie (Bolganschi 2011). Bylo zjištěno, že se mění struktura zemědělské produkce, protože se začaly pěstovat plodiny vyžadující minimální zdroje pro pěstování. Migrace tak urychlila úpadek zemědělského sektoru v důsledku redukce ploch zemědělské půdy a nižších investic do zemědělství, například do zemědělské techniky. Místo toho jsou remitence využity k tomu, aby migranti a jejich rodinní příslušníci mohli ze zemědělství odejít. Vlastnictví zemědělské plochy se sice nezbavují, ale části plochy pronajímají.

Pinger (2009) poskytuje náhled na důvody vedoucí k rozhodnutí migranta se vrátit do své země původu nebo naopak zůstat v hostitelské zemi. Hlavním důvodem pro permanentní osídlení hostitelské země migrantem je pocit ekonomické a politické frustrace z mateřské

země, který v případě lepších zkušenosti v hostitelské zemi brání migrantovu návratu. Naproti tomu hlavním důvodem pro návrat migranta je rodinná vazba. To může být například měřeno počtem rodinných příslušníků žijících v zemi původu. Rozhodnutí o návratu migranta je také ovlivněno chováním jeho migrujících krajanů (vyšší vliv mají vrstevníci daného migranta). Rozdíl mezi permanentními a dočasnými migranty tkví i v remitování. Dočasní migranti remitují o 30 % více. Překvapující na tom není pouze značný rozdíl v podílu zaslané části výdělků, ale také to, že dočasní migranti pracují v zemích, kde jsou průměrné platy nižší než v zemích, kam se migranti usazují natrvalo (Pinger 2009, s. 166-167). Celkově tak dočasná (cirkulační) migrace vychází jako vhodná pro rozvoj migračně zdrojových zemí, jelikož podporuje repatriaci, a navíc země původu získá více na finančních i sociálních remitencích.

De Haas (2007) přináší poznatky ohledně souvislosti celkového „pozvednutí“ rozvoje v dané zemi, které v důsledku nevede ke snížení migrace, ale naopak k jejímu zvýšení. Mimo materiální (hmatatelné) i nemateriální přínosy, které lidé migrující do zahraničí od migrace pochopitelně očekávají, mají tito lidé sklon migrovat zásadním způsobem na základě jejich aspirací. Tyto aspirace však často nejsou konstantní, ale mají tendenci se navyšovat v souladu s vývojem země ve vzdělání, přístupu k informacím apod. To úzce souvisí s tzv. relativní deprivací (Stark, Taylor 1989; Skeldon 2002), kdy lidé z globálního hlediska mohou být jejich životní podmínky nadstandartní, ale v regionálním měřítku (například v případě značně bohatšího sousedního státu) se tito lidé mohou cítit svými životními podmínkami deprivováni v důsledku porovnání informací o své a sousední zemi. Navíc stále platí, že s rostoucím rozvojem může být přístup lidí k informacím snazší a kvalitnější (totéž ve vzdělání), proto se aspirace lidí v čase mění a jejich deprivace jsou relativní. Snižováním absolutní chudoby a také jistá forma rozvoje země vedoucí k zvyšování příjmů, přístupu k informacím apod. nejenže umožňuje, ale také motivuje další lidi k migraci do zahraničí (De Haas 2007). Svým způsobem tak rozvoj může zpočátku souviset s nárůstem migrace, protože ekonomický a sociální rozvoj umožňuje a také inspiruje další obyvatele takové země k migraci (De Haas 2010).

V práci jsou v následujících podkapitolách zohledněny geografické i historické aspekty v rámci migrace plynoucí z Moldavska do Česka. To je nezbytné, jelikož Levitt a Lamba-Nieves (2011) vysvětlují koncept sociálních remitencí na příkladu migrace mezi Dominikánskou republikou a Spojenými státy americkými. Postsovětské Moldavsko a středoevropské porevoluční prostředí Česka je pochopitelně odlišné. Proto je do výzkumu

začleněna také teorie modernizace a pohled vývoje od moderní/materialistické společnosti k postmoderní/postmateriální společnosti a z toho vycházející kulturní hodnoty společnosti (Inglehart, Welzel 2005). Podrobné rozvedení příkladu migrace mezi Dominikánskou republikou a Spojenými státy americkými (a z toho vycházející koncept sociálních remitencí) a hodnotové otázky vyplývající z kulturní mapy světa z roku 2015 se nachází v dalších částech této práce.

2.2.1 Kulturní hodnoty společnosti

Světový průzkum hodnot (World Values Survey, dále jen WVS) je celosvětový výzkumný projekt, který zkoumá hodnoty a přesvědčení lidí a to, jak se mění v průběhu času a jaké mají společenské a politické dopady. Takto rozsáhlý projekt vyžadoval spolupráci mnoha sociálních vědců po celém světě, kteří již od roku 1981 provádí reprezentativní průzkumy ve více než sto zemích světa. V čele projektu stojí jeho samotný zakladatel, americký sociální vědec Ronald Inglehart. Zahájení samotného projektu předcházela Inglehartova koncepce „tiché revoluce“ a popsání proměny od materialismu k postmaterialismu západních společností. Tuto proměnu Inglehart popsal v knize *The Silent Revolution: Changing Values and Political Styles among Western Publics*, kterou vydal roku 1977. Koncepci opíral o data z výzkumu ve Velké Británii, Francii, Itálii, Belgii a Holandsku. Zjistil, že se industriální společnosti transformují ve společnosti postindustriální a umožňují tvorbu „společností hojnosti“, které mění svoji orientaci v životních hodnotách. To vše bylo umožněno díky poválečnému ekonomickému rozmachu těchto společností a také díky rozvoji demokratického politického systému. Došlo tedy ke změně priorit v hodnotách a nahrazování materialistických hodnot hodnotami postmateriálními. Stěžejními hodnotami v těchto nových společnostech jsou: možnost svobodné seberealizace, účast na politických rozhodnutích a správa veřejných záležitostí, kvalita života a životního prostředí. Inglehart spatřuje dva základní druhy změn ve společnostech. První změnou je přeměna agrární společnosti ve společnost industriální. Druhou je změnou je přechod industriální společnosti k společnosti postindustriální. V obou těchto případech dochází k restrukturalizaci v hodnotových systémech celé společnosti i jejích jednotlivců (Seknička, Putnová 2016). Kulturní mapy světa navržené a zpracované dvojicí Inglehart a Welzel³ vychází z dat WVS. Aktuální verze kulturní mapy užitá pro účely této práce je

---

³ Christian Welzel je německý politolog.

z roku 2015 (viz Obrázek 1) a zachycuje různé země světa (včetně Moldavska a Česka), které získaly daný hodnotový index (od -2,5 až 2,5) ve dvou osách.

Na ose „x“ jsou hodnoty přežití v záporných a hodnoty sekulárně-racionální v kladných hodnotách indexu. Hodnoty přežití kladou důraz na ekonomickou a fyzickou či existenční bezpečnost a vyznačují se nižší důvěrou a tolerancí. Hodnoty sebevyjádření dávají vysokou prioritu osobnímu blahobytu, kvalitě života a seberealizaci. Dále se mezi tyto hodnoty řadí důraz na: ochranu životního prostředí a participaci ve veřejném a politickém dění, toleranci vůči cizincům a homosexualitě, podporu rovnosti mužů a žen.

Osa „y“ zaznamenává tradiční hodnoty v záporných a sekulárně-racionální hodnoty v kladných hodnotách indexu. Tradiční hodnoty převažují spíše v agrárních společnostech, naproti tomu hodnoty sekulárně-racionální převažují v industriálních společnostech. Společnosti s tradičními hodnotami dávají důraz na víru, úctu k autoritám, rodinu a morálku. Tyto společnosti mají také větší sklony k patriotismu a nacionalismu. V industriálních společnostech jsou hodnotové trendy opačné k tradičním.

Pátý okruh otázek byl sestaven právě na základě WVS. Průzkum mimo jiné také demonstroval, že přesvědčení lidí hraje klíčovou roli pro ekonomický rozvoj země, vznik demokratických institucí, zrovnoprávnění žen a mužů a také do jisté míry to, jakou mají společnosti efektivní vládu. Tento předpoklad⁴ je v případě Moldavska a jeho geopolitického postavení velmi důležitý pro budoucí směřování země. Obyvatelstvo Moldavska je totiž z hlediska přesvědčení a myšlení v rámci zahraniční politiky rozděleno do dvou kategorií (Vizdoaga 2014). První kategorii tvoří starší generace obyvatel, která si stále pamatuje sovětské časy a v úzkých vztazích s nynějším Ruskem spatřují řešení pro vymanění se z chudoby a vytvoření lepších životních podmínek v Moldavsku. Druhá kategorie obyvatel je tvořena proevropsky smýšlejícími obyvateli. Ti věří v evropskou integraci a směřování Moldavska k připojení do EU. Druhou kategorií obyvatel převážně tvoří Moldavané, kteří z různých důvodů (studium, turismus, práce) vycestovali do zemí Evropy. Tito lidé osobně „pocítili evropskou atmosféru“, a proto věří, že nejlepší možností pro prosperitu Moldavska je být součástí EU (Vizdoaga 2014, s. 2).

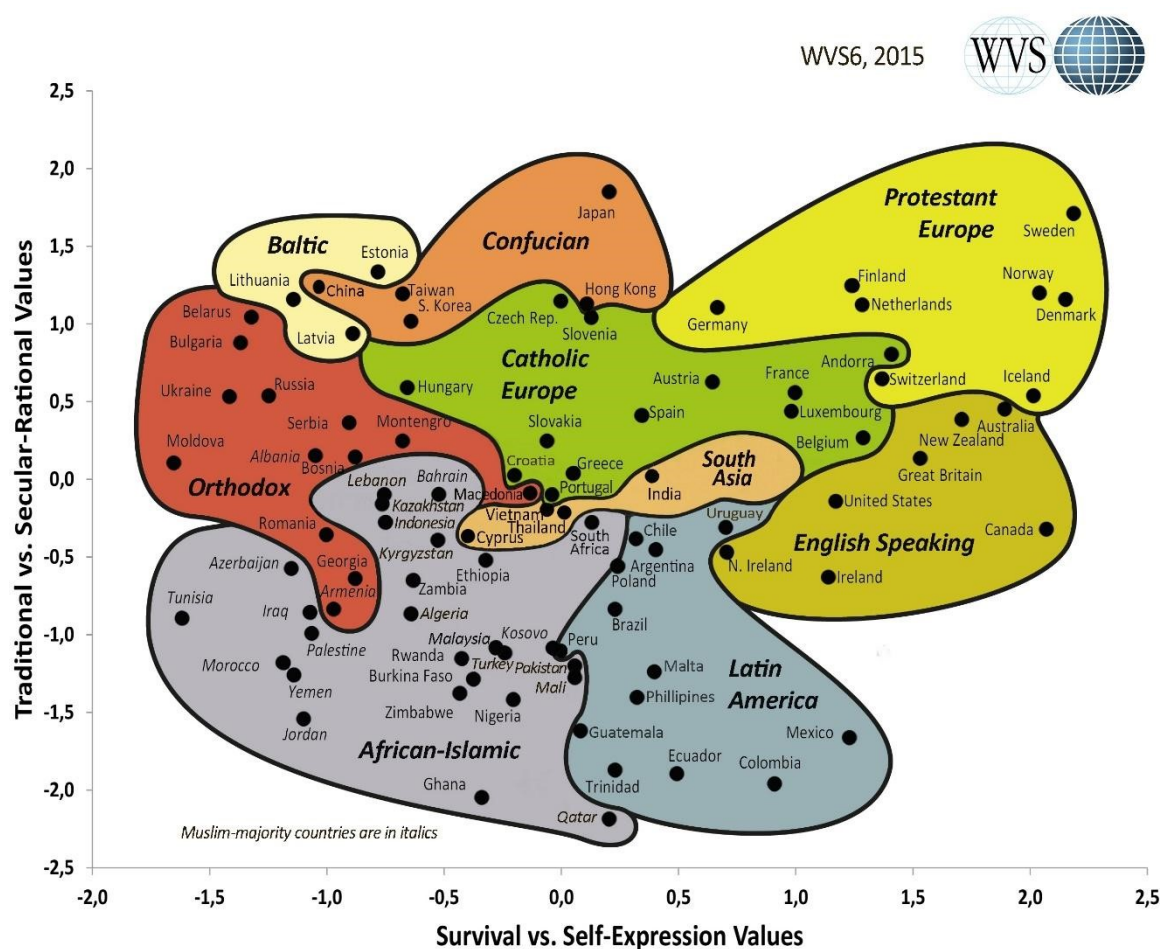
Další dva předpoklady pro pátý okruh otázek vychází z grafického výstupu (viz Obrázek 1) z dat šesté fáze WVS, která proběhla mezi lety 2010 až 2014. Na základě této kulturní

---

⁴ Jedná se o první ze tří vyvozených předpokladů z dat WVS pro sestavení pátého okruhu otázek v rozhovoru pro tuto diplomovou práci.

mapy světa (viz níže) je patrné, že Moldavsko se od Česka odlišuje v horizontální i vertikální rovině, tedy v příslušných odpovídajících hodnotách. Lze tudíž vyvodit, že Moldavané považují za důležitou zejména ekonomickou a existenční bezpečnost. Témata týkající se ochrany životního prostředí, tolerance vůči cizincům, participace ve veřejném a politickém dění pro ně však příliš důležitá nejsou. Ve vertikálním směru má obyvatelstvo Moldavska dávat větší důraz na tradiční hodnoty než obyvatelstvo Česka. Tradičními hodnotami jsou například: náboženství, úcta k autoritám, vztah rodičů a potomků, udržování rodinných tradic a naproti tomu odmítání rozvodů, potratů, eutanazie a sebevražd. Nicméně Moldavsko není typickým představitelem tradičních hodnot, naopak povolna směřuje k sekulárně-racionálním hodnotám. Lze proto očekávat, že rozdíly v subjektivních hodnotách dotazovaných informantů budou výraznější v horizontálním směru než ve vertikálním směru.

Obrázek 1 Kulturní mapa světa WVS6, 2015

Zdroj: WVS Cultural map time-series 1996-2015, <http://www.worldvaluessurvey.org>

2.2.2 Remittance

Stále vzrůstající pozornost mezi odbornou i laickou veřejností přitahují remitence, respektive jejich význam. O remitencích (převodech) se zpravidla uvažuje jako o finančních převodech (včetně materiálních statků) migranty ze zahraničí do domovské země. Remitence bývají některými autory dokonce vnímány jako náhradní nástroj rozvoje (Stojanov 2008). Po uskutečnění transferu peněz nebo zboží od migrantů, kteří zpravidla pracují v zahraničí, mohou užívat dané prostředky jejich rodinní příslušníci, známí či dokonce nižší správní celky jako například obce v Mexiku (např. Mutersbaugh 2003). Samotné vymezení remitencí je však nadále výzvou pro akademickou obec i odbornou veřejnost, jelikož remitence nejsou v čase stálé. Mění se jejich objem, vyvíjí se formy jejich převodu, lze do nich zařadit také nejrůznější materiální statky (následující podkapitola představuje také jiný typ remitencí – sociální remitence – jež jsou stěžejní pro tuto práci). Složitost tohoto fenoménu doprovázející mezinárodní pracovní migraci lze podpořit následujícím úryvkem o remitencích, které „...jsou podmnožinou mezinárodní migrace, neboť základní podmínkou jejich existence je migrant, který remituje. Nicméně i remitence se často velmi komplikovaně mění, štěpí, umocňují, slábnou nebo zanikají. Samotný fakt, že migrant remituje a kolik remituje, je složitě podmíněn množstvím různorodých faktorů.“ (Drbohlav 2015, s. 25). Dopadům remitencí se v paradigmatu spojení migrace a rozvoje věnuje mnoho odborných studií, které se ve velké většině shodují na pozitivních vlivech mezinárodní migrace a remitencí na rozvoj, byť v některých případech výjimečně dochází k utvrzování ekonomické závislosti migračně zdrojových zemí na remitencích (Stojanov 2008). Dopady mezinárodní migrace se velmi liší (i v rámci škály jejich pozitivních efektů) dle jednotlivých zainteresovaných zemí a komunit a také se vyvíjí v čase (Levitt, Lamba-Nieves 2011). Je nutné zdůraznit, že migrace je selektivním procesem a většina benefitů plynoucích z mezinárodních remitencí nemají tendenci se dostat k nejchudším obyvatelům dané země a do nejchudších zemí obecně. Přesto chudé rodiny bez migrujících členů domácnosti jsou často ovlivněny nepřímo skrze širší ekonomické efekty výdajů remitencí na mzdy, ceny a zaměstnanost v migračně zdrojových zemích (De Haas 2010, s. 249).

Dalším příkladem pozitivních efektů mezinárodních remitencí je diverzifikace příjmu domácnosti a také jeho zvýšení. Diverzifikace příjmu domácnosti je důležitá například při destabilizačních efektech plynoucích z chybějících či nezdravě fungujících trhů, selhání státní politiky nebo celkově nedostatku státem poskytované sociální bezpečnosti (De Haas 2010). Celkově se většina studií shoduje, že z dlouhodobého hlediska mají mezinárodní

remittance vliv na snižování chudoby (Ciupureanu, Roman 2016), nikoliv však z hlediska krátkodobého či střednědobého (Newland, Patrick 2004).

2.2.3 Sociální remittance

Empirická část této práce vychází zejména z konceptu sociálních remitencí (Levitt 1998), proto je kladen důraz na jeho teoretické pochopení a snaha o využití konceptu v následujícím kvalitativním výzkumu. Převrácené migrační toky, ale také toky informací a idejí byly známy již díky Lee (1966)⁵ a také Mabogunje (1970)⁶. Termín sociální remittance byl však poprvé uveden Levitt (1998) k popisu toku idejí, chování, identit a sociálního kapitálu proudícího z přijímacích do vysílacích zemí. Autorka termínu *sociální remittance* Levitt (1998) rozlišuje čtyři typy: norma, praxe, identita a sociální kapitál (norms, practices, identities and social capital), které cirkulovaly mezi Dominikánskou republikou a Bostonem v USA (viz další odstavce). Definovat sociální kapitál lze jako sadu mezilidských vztahů, které usnadňují jak jednotlivcům, tak i skupinám dosažení jejich cílů (Portes 1998).

Detailnímu popisu mezinárodních migrantů, kteří udržují svoji stopu ve dvou zemích (Dominikánská republika a Spojené státy americké) a překlenují tak státní hranice, se věnuje Levitt (2001). Autorka popisuje, jak se transformuje rodinný a pracovní život těchto mezinárodních migrantů, a také to, jak je touto migrací ovlivněno i nemigrující obyvatelstvo. Mezi migrujícím i nemigrujícím obyvatelstvem byl evidován vznik silných rodinných, církevních a politických vazeb, které vyústily v realizaci mnoha projektů. Příkladem jsou dvě asociace⁷ v Dominikánské republice. Migrující členové těchto asociací začali navrhovat projekty v domovině na základě zkušeností získaných v Bostonu ve Spojených státech amerických. Konkrétně se z projektů například jedná o založení požární stanice, vybudování různých sportovišť, koupě sanitky a organizování kampaní pro zvyšování povědomí o AIDS a sexuálním zdraví. Tito členové si totiž zvykli na tyto druhy zařízení či akce, které nově poznali v Bostonu. Na tomto příkladu je důležité především to, že migrující členové těchto asociací chtěli nově vybudovaná zařízení také sami využívat během jejich návratů do mateřské země při dovolených a přesvědčili i jejich nemigrující

---

⁵ Například hypotéza o vývoji protiproudu ke každému hlavnímu migračnímu toku (Lee 1966).

⁶ „Stejně tak, jako voda je hlavním modelačním prostředkem ve fyzické geografii kdekoli na zemi, proudy osob (migrace), zboží a služeb (obchod a doprava), a idejí (komunikace) jsou stěžejními prostředky v utváření geografické společnosti každé země.“ (Mabogunje 1970, s. 15).

⁷ Modebo a Soprovís, které sídlí v Bocacanastě a sousedním městě Villa Sombrero.

krajany o hodnotě těchto snah. Největším projektem asociace Soprovis bylo vybudování sportovního komplexu v hodnotě 200 000 USD (Levitt, Lamba-Nieves 2011, s. 7).

Migrující a doposud nemigrující obyvatelstvo ze stejné země či regionu tak může spolupracovat a k přenosu sociálních remitencí může docházet kolektivně (Levitt, Lamba-Nieves 2011). Za tohoto předpokladu byli informanti následně tázáni na jejich časovou náplň, činnosti a sdílení svých zkušeností se svými nemigrujícími krajany při svých návratech do Moldavska. Sociální remitence jsou tak v této práci vnímány jako jiný typ remitencí, který je platným komponentem pro rozvoj v paradigmatu spojení migrace a rozvoje.

Isaakyan a Triandafyllidou (2016) ve své práci týkající se výzkumu vztahu mezi sociálními remitencemi a mezinárodním pohybem zkoumají tuto problematiku v souladu s konceptem sociálních remitencí. Konstatují, že migrující s sebou přenáší mnohé formy nefinančního kapitálu, jako jsou nové nápady, praktiky, totožnosti a sítě, které pak utváří jak společnost hostitelské země, tak i společnost své domoviny. Upozorňují však, že sociální remitence jsou podmíněny zkušenostmi migrujících ze svých mateřských zemí. To lze stručně shrnout tak, že migranti z různých zemí původu nepřijímají tytéž sociální remitence. To úzce souvisí s pátým okruhem otázek v této práci ohledně hodnotového založení informantů na základě rozdílu české a moldavské společnosti dle již zmíněné kulturní mapy světa (viz Obrázek 1).

V důsledku přijetí nových hodnot, pravidel, nápadů a dalších poznatků migranty může při jejich návratu do mateřské země dojít k obohacení dané společnosti a přispět tak k jejímu rozvoji. Sociální remitence jsou součástí širšího procesu kulturní difúze. To znamená, že pokud lze hovořit o prvcích či jednotlivých komponentech sociálních remitencí, tyto prvky se volně šíří mezi národy bez zásadního vlivu směru migrace. Prvky jsou přenášeny různými formami migrace skrze navrátilivší se migranty a cirkulačně migrující migranty, a to oběma směry. Stručně to tak lze shrnout, že sociální remitence průběžně cirkulují s opětovným charakterem, tedy nepřenáší se pouze jednosměrně. (Levitt, Lamba-Nieves 2011, s. 19). De Haas (2010) se při vysvětlení sociálních remitencí odkazuje na zpětnou vazbu procesů v teorii migračních systémů. Tvrdí, že sociální remitence jsou druhotnými efekty migrace v oblasti kultury, tzv. „migrační řízené formy kulturní změny“ (De Haas 2010, s. 1595). Mobilita v rámci Evropské unie (EU) vyvolává otázky ohledně jejích efektů. Otázky se týkají tradičních ekonomických dopadů včetně daňové problematiky, ale

nově také nefinančních, sociálních a kulturních dopadů (Grabowska, Garapich 2016). Tato autorka tvrdí, že v oblasti sociálně kulturních dopadů v důsledku migrace lze nalézt nejsilnější a nejdéle trvající efekty v daných společnostech. Důvodem pro tuto změnu je schopnost nefinančních efektů migrace vytvořit sociální změnu vlivem dopadů sociálních remitencí. Grabowska a Garapich (2016) i De Haas (2010) tak vysvětlují sociální remitence (a zejména jejich efekty) podobně, tedy se stejným důrazem na jejich dlouhotrvající účinky v zúčastněných společnostech v mezinárodní migraci.

Finanční ani sociální remitování není homogenním procesem. Zúčastnění lidé nejsou mezinárodní migrací ovlivněni rovnoměrně (migranti samotní, obyvatelé přijímacích zemí, obyvatelé vysílacích zemí, členové rodin migrantů a jejich známí atd.), naopak. Vlastní proces sociálního remitování je nerovnoměrný. Proces lze rozdělit na fáze:

- získávání
- přenosu
- konečných výstupů přenosu

V každé jednotlivé fázi sociálního remitování figuruje unikátní člověk, který remituje zcela jedinečně a soubor sociálních remitencí v sobě může „blokovat, napodobovat či transponovat nějakým novým způsobem“ (Grabowska, Garapich 2016, s. 2). Na poli výzkumu sociálních remitencí (z hlediska postsovětských společností) empirická data chybí, výjimkou je například Grabowska a Engbersen (2016). Z hlediska konceptu sociálních remitencí a jeho výzkumného využití je tato práce v českém prostředí pionýrem.

2.3 Metodologie a metodika

Výzkum v této diplomové práci byl realizován jako kvalitativní případová studie se zaměřením na pracující Moldavany a Moldavanky v Česku. Hlavním teoretickým východiskem pro zpracování této problematiky je koncept sociálních remitencí. Realizaci výzkumu odpovídá volba vhodného metodologického přístupu a metod pro výzkum. Tyto a další nezbytné kroky vedoucí k realizaci celého výzkumu jsou popsány v následujících podkapitolách.

2.3.1 Kvalitativní přístup

Kvalitativní přístup zaznamenal v sociálních vědách vývoj⁸ a své pevné místo v jeho užívání si získal při vymezování se vůči kvantitativnímu přístupu. Došlo k postupnému definování obou přístupů, na která byla nejen v sociálních vědách nahlížena jako na soupeřící paradigmatata. V současnosti je i tento stav překonán a obě metodologie jsou vnímány jako odlišné svébytné nesoupeřící strategie. Naopak nezřídka ve výzkumu dochází ke kombinaci obou přístupů ve snaze využít silných stránek obou těchto metodologií. Jednoznačné definování kvalitativního přístupu však ani dnes není jednoduché, jelikož existuje mnoho definic, které zdůrazňují různé znaky kvalitativního výzkumu jakožto stěžejního odlišujícího aspektu (Švaříček, Šed'ová a kol. 2007). Hlavním smyslem využití kvalitativního přístupu v této diplomové práci je opření tohoto přístupu o empirii na základě hlubšího porozumění několika málo případů. Určování skutečných efektů remitencí na rozvoj je obtížné, proto je doporučeno provádět kvalitativní případové studie, které mohou pomoci lépe určit vliv a způsob využití remitencí a případně tak vyvodit politická doporučení, která by podpořila hospodářský růst (Catrinescu, Leon-Ledesma, Piracha, Quillin 2006). „Sociální svět se podle Cronbacha⁹ neustále mění a stejně se mění i pravidelnosti, které se v něm projevují. Člověk interpretuje svůj svět a reaguje také na interpretace ostatních. Vědecké teorie jsou interpretace, na něž lidé reagují individuálně i kolektivně, a tím paradoxně redukují explanatorní sílu těchto teorií“ (Hendl 2005, s. 22). V důsledku zmíněných neustálých změn je v sociálních vědách neobyčejně těžké definovat teorii s neměnnou platností v prostoru a čase. Proměnlivost, složitost a lokální podmínky výzkumu obecně obhajují užití kvalitativního přístupu a snahu provádět výzkum do hloubky s možností odhalení doposud skrytých vlivů na daný koncept (v tomto případě sociálních remitencí). „Tato proměnlivost sociálního světa, množství faktorů, jež jej ovlivňují, i potřeba pochopit jednání sociálních aktérů přispívají k významu kvalitativních metod. Přestože v sociálních vědách, zvláště u nás, dlouho převládal důraz na kvantitativní výzkum, v současné době se zdárně rozvíjí i metody kvalitativní, jež umožňují lépe porozumět sociálním vztahům a uchopit smysl, jenž lidé vlastním jednáním i okolnímu světu dávají“ (Danielová 2006, s. 812). Kvalitativní analýza se vyznačuje systematickým

---

⁸ Například na počátku 20. století měl kvalitativní přístup ve výzkumu značné zastoupení, ale během kvantitativní revoluce během 50. a 60. let 20. století došlo k jeho útlumu. V druhé polovině 20. století došlo k celkové změně orientace ve vědách ve prospěch kvalitativního metodologického přístupu. Tento obrat zapříčinily čtyři tendence v moderních vědách zmiňovaná druhé poloviny 20. století. Jedná se o návrat k ústnímu, ke specifickému, k místnímu a k časovému (viz Flick 1999).

⁹ Lee Joseph Cronbach byl významný americký psycholog 20. století.

nenumeričným organizováním dat. Cílem je pak díky užití metod analýzy kvalitativních dat odhalit pravidelnosti, kvality a vztahy v datech. Pro data i práci s nimi platí termín nenumeričkový (Hendl 2005). To znamená, že užití analytické nástroje nejsou opřeny o kvantifikaci, ale dochází k tvorbě významových kategorií a následně jejich deskripci. V této konkrétní práci *není* (a ani být nemůže) účelem zjištění rozložení daných jevů sociálních remitencí a hodnot ve společnosti. Přestože jsou v některých částech praktické části práce zmíněny počty významově kategorizovaných výpovědí informantů, v žádném případě tyto údaje neodráží skutečný stav o rozložení daných jevů v populaci. Záměrem uvedení počtu „shodných“ výpovědí informantů je uvedení jasné evidence o tom, že zkoumané jevy existují a mají svůj opodstatněný výzkumný potenciál ve vztahu k sociálním remitencím. To je koneckonců hlavním záměrem této práce. Oproti statistickému šetření a kvantitativním metodám, kdy je zpravidla shromažďováno omezené množství dat od mnoha jedinců, tato případová studie naopak detailně shromažďuje a následně analyzuje větší množství dat od méně jedinců, konkrétně deseti. Důvodem využití tohoto metodologického přístupu je zejména složitost problematiky sociálních remitencí.

2.3.2 Analytická indukce a techniky analýzy kvalitativních dat

Obecně jsou analytické strategie rozsáhlejší než techniky popsané níže, proto nelze vymezit přesnou fázi jejich užití v rámci celé práce. Jedná se totiž o rozprostřenou operaci probíhající během celého výzkumu. Užitou strategií kvalitativní analýzy v této diplomové práci je analytická indukce. Od hrubšího definování (v mém případě průzkum potenciálu sociálních remitencí na Moldavanech pracujících v Česku) výzkumných otázek jsem pokračoval v hledání hypotetických vysvětlení různých jevů (například vliv víry na hodnotové otázky jako jeden z dílčích závěrů). „Analytická indukce je založena na principu opakování. Opakované případy ospravedlňují k přijetí určitého obecného pravidla. Je to tedy jakýsi systematický postup hledání jednotlivých případů v datech a jejich porovnání s nově vznikající hypotézou...“ (Švaříček, Šedřová a kol. 2007, s. 223).

Nahrané rozhovory na diktafon byly metodou doslovné transkripce přepsány a jsou součástí této diplomové (viz Přílohy). Tyto přepsané výpovědi byly analyzovány mnohými metodami (technikami) analýzy kvalitativních dat. Byly jimi metoda zachycení vzorců (zaznamenávání opakujících se tematicky podobných vzorců ve výpovědích), metoda vytváření trsů (uspořádání výpovědí do skupin na základě jejich významu), metoda kontrastů či kontrastování a srovnávání (nalezení rozdílů a identifikace dvou kategorií,

přestože výpovědi mohou mít mnoho společného), metoda faktorová (odhalení nepřímo souvisejících faktorů, které ovlivňují výpovědi informantů – věk, vzdělání), metoda zakotvené teorie (analyzovaná kvalitativní data směřují z deskriptivní roviny k hledání nového jevu) (Strauss, Corbin 1999; Hendl 2005). Mimo využití zmíněných technik je však analytická indukce v této práci zaštiťující analytickou strategií tohoto kvalitativního výzkumu (případové studie).

2.3.3 Metoda sběru dat – hloubkový rozhovor

Hlavní metodou pro sběr dat byla užitá metoda hloubkového rozhovoru (často také jen rozhovor). Ten poskytuje interní náhled do problematiky, její popis, ale zejména hlubší porozumění. Jedná se o základní a nejčastěji užívanou metodu sběru dat v kvalitativním výzkumu. S ohledem na obtížnou měřitelnost sociálních remitencí je tato metoda sběru dat i celkový kvalitativní metodologický přístup pro tento výzkum vhodným analytickým aparátem. Hloubkový rozhovor lze dělit na dva základní typy. Prvním a zároveň užitým typem hloubkového rozhovoru v této práci je *polostrukturovaný rozhovor*, který vychází z předem připravených otázek na určená témata a přináší hloubkové, detailní a komplexní informace. Druhým typem je *nestrukturovaný hloubkový rozhovor*, který často vychází pouze z jedné otázky a badatel otázky operativně rozvíjí na základě probíhajícího rozhovoru a průběžného zjišťování informací poskytnutých informantem. Existují i další specifické typy, jako například tzv. tvořivý rozhovor (podrobněji Švaříček, Šedřová a kol. 2007). Přehled výzkumných okruhů a všech jejich dílčích otázek užitých během polostrukturovaného rozhovoru je uveden v příloze této práce. Informant při rozhovoru komunikuje se mnou jako tazatelem a odpovídá na předem sestavené otázky, které byly zvoleny na základě teoretických poznatků mnohých autorů (zejména Lipton 1980; Levitt 1998; Inglehart, Welzel 2005; Levitt, Lamba-Nieves 2010, 2011; Grabowska, Garapich 2016). I přes moji snahu o jednoznačnost a přesnost kladených otázek, bylo nutné některé otázky v konkrétních případech někdy dovysvětlit. Díky rozhovoru se však nejedná o problém, naopak je v těchto případech živá interakce s informantem výhodou.

2.3.4 Vyhledávání a kritéria pro výběr informantů

Získaná kvalitativní data (přepis provedených rozhovorů) jsou analyzována v empirické části věnované zpracováním a analýze vlastních dat. Tato část je obohacena o některé poznatky z právě probíhajícího výzkumného projektu, který se zabývá velmi obdobnou tematikou (v práci je citováno pět odpovědí dvou shodných informantů z mého vzorku).

Jedná se o *Projekt GAČR¹⁰ - Moldavané v Praze (Česko) a Turině (Itálie) - výzkum migračních a integračních vzorců, finančních a sociálních remitencí* (dále v práci jen jako „projekt GAČR“). Vedoucí této diplomové práce prof. RNDr. Dušan Drbohlav, CSc. je zároveň řešitelem projektu GAČR. Díky tomu bylo pro mě vyhledávání pracujících Moldavanů ve většině případů usnadněno. V rámci projektu GAČR také probíhaly rozhovory Moldavanů s členy týmu Geomigrace¹¹. Po skončení těchto rozhovorů, jichž jsem byl přítomen, byli tito informanti následně osloveni s žádostí o provedení dalšího rozhovoru. Tímto způsobem bylo osloveno šest z deseti informantů, z nichž všichni s provedením dalšího rozhovoru souhlasili. Tři informanti ze zbývajících čtyř byli osloveni nepřímo za podpory PhDr. Milana Luptáka¹² CSc. a setkání pro rozhovor bylo následně domluveno.

Pro výběr informantů byla stanovena kritéria, aby byl vzorek vhodný k výzkumu. Kritérii jsou: a) státní příslušnost k Moldavsku a b) pobyt a pracovní poměr v Česku po dobu alespoň 3 měsíců. Z deseti informantů jich devět kritéria splnila. V jednom případě kritéria nebyla zcela naplněna. Jedná se o informantku (v práci vystupuje pod jménem Olga), která v Česku studuje. I přes absenci pracovních zkušeností informantky jsem se jako autor této práce rozhodl výpověď ve vzorku ponechat, protože obohacuje strukturu vzorku v určitých oblastech a charakteristikách. V práci je jí věnován zvláštní prostor¹³.

2.3.5 Realizace rozhovoru – strategie, jazyk, průběh

Vzhledem k situaci, kdy mnozí Moldavané a Moldavanky pracují na území Česka neoprávněně, není snadné domlouvat setkání k uskutečnění rozhovorů kvůli pochopitelné prvotní nedůvěře informantů k výzkumníkům. Jako student vysoké školy jsem se snažil o zdůraznění akademického záměru mého výzkumu, čímž jsem chtěl docílit rozptýlení pochybností informantů ohledně (hypotetických negativních) dopadů tohoto výzkumu na jejich osobu. K získání validních výpovědí z rozhovorů je totiž nezbytné, aby měli informanti k výzkumníkovi důvěru. K tomuto účelu je nejvhodnější strategií srozumitelné vysvětlení záměrů výzkumu a role informanta v něm. Všichni informanti tak byli předem obeznámeni

---

¹⁰ Grantová agentura České republiky (GAČR)

¹¹ „Geografické migrační centrum – GEOMIGRACE je výzkumným pracovištěm katedry sociální geografie a regionálního rozvoje Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy v Praze.“ (viz www.geomigrace.cz pro další informace)

¹² PhDr. Milan Lupták CSc. Fakulta mezinárodních vztahů, Vysoká škola ekonomická v Praze, externí spolupracovník týmu Geomigrace.

¹³ viz vybrané příspěvky v empirické části práce.

s výzkumnými cíli rozhovoru (a nahráním rozhovoru na diktafon) a vždy jim byla přislíbena úplná anonymita a odměna ve výši 200 Kč jako kompenzace jejich časové újmy (viz Tabulka 2 a Tabulka 3) plynoucí z účasti ve výzkumu. Všichni informanti si byli vědomi účelu jejich rozhovoru, tedy i akademickým zpracováním jejich výpovědí. S tímto a vším výše zmíněným všichni zúčastnění před zahájením samotného rozhovoru souhlasili. Po úvodním vysvětlení výzkumného záměru informantům rozhovor započal prvním okruhem otázek ohledně změny spotřebního chování. Jedná se o neutrální téma, při kterém se informanti mohli uvolnit. Díky tomu byla důvěra informantů v anonymní a ryze akademické zpracování jejich výpovědí zvýšena a udržována až do konce. Nonverbální komunikací (například jsem souhlasně přikyvoval) byli informanti též stimulováni k pokračování v odpovědích na kladené otázky. Během rozhovorů také nechyběla průběžná poděkování informantům za jejich odpovědi bez ohledu na to, zda jsou jejich výpovědi „správné či špatné“ (v souladu nebo v rozporu s teorií). V rámci další podpory důvěry informantů jim byla nabídnuta volba svého fiktivního jména, pod kterým budou v práci uvedeni. Těm, kteří tak neučinili, jsem přidělil jiné, též fiktivní jméno.

Problematika zisku důvěry se kromě mě týkala také členů týmu Geomigrace. Strategie pro získání prvotní důvěry informantů se mezi mnou a výzkumníky týmu Geomigrace mírně lišily (například kladení důrazu na akademické účely mého výzkumu). Bez ohledu na moji snahu jsem však nemohl navodit profesionální, byť přirozenou atmosféru, která panovala při rozhovorech mezi výzkumníky týmu Geomigrace a informanty, u kterých jsem byl v několika případech přítomen a která předcházela mým rozhovorům. I proto jsem rád, že mnozí informanti byli doprovázeni do budov Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy v Praze PhDr. Milanem Luptákem, CSc., který byl také mému rozhovoru přítomen a aktivně mi pomohl u pěti, respektive šesti rozhovorů s překonáním jazykové bariéry, tedy tlumočením a překladem (a také prvotním získáním důvěry daných informantů). To je důležitým aspektem a považuji za nutné zdůraznit, že jazyková bariéra pro vedení kvalitního výzkumu, která by pravděpodobně byla pro mě samotného nepřekonatelná, by uskutečnění této diplomové práce znemožnila. Rozhovory totiž probíhaly v českém jazyce (v případě česky mluvících informantů s různou úrovní znalosti tohoto jazyka) nebo jazyce ruském za stěžejní podpory zmíněného Milana Luptáka. Některé části rozhovorů probíhaly i v anglickém jazyce, a to v několika málo situačních případech, kdy angličtina byla daným informantům (či informantkám) srozumitelnější k dovysvětlení otázky apod.

Rozhovory probíhaly v době od března do dubna 2017. Délka trvání rozhovorů se pohybovala v rozmezí od 47 minut po 83 minut, v průměru rozhovor trval 73 minut. Posloupnost otázek v rozhovoru byla vždy shodná, popřípadě jsem se jako tazatel snažil posloupnost vždy zachovávat. Například v situacích, kdy informanti svými odpověďmi „předbíhali“ další připravené otázky. Různé doby trvání rozhovorů jsou způsobeny mnoha faktory. Jednalo se zejména o jazykovou bariéru, kdy bylo zapotřebí tlumočnicka k dovysvětlení či zopakování otázek informantovi, absence odpovědi informanta na některé otázky, odpovědi informantů, které neměly pro práci žádný vědecký význam či se nijak nepojily s tématem otázek, jiná neočekávatelná vyrušení, dokonce i dočasné přerušení rozhovoru a další faktory.

Setkání s informanty a následné rozhovory s nimi začínaly zpravidla kolem šesté hodiny večer, kdy většina informantů měla po jejich pracovní době volno. Kromě jediného rozhovoru uskutečněného v Plzni (po domluvě proběhl tento rozhovor v soukromém objektu mého rodinného příslušníka), proběhly všechny ostatní v prostorách budov Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy v Praze. Informanti chtěli pochopitelně odcházet relativně včas, aby se mohli připravit na další pracovní den. Proto u dvou rozhovorů, respektive čtyř informantů, došlo ke spojení rozhovorů. To znamená, že dvakrát byly rozhovory provedeny při současné účasti dvou informantů. Výhodou bylo, že informanti byli po boku svého krajana více výřeční a uvolněnější. Nevýhodou však bylo, že druhý informant, který odpovídal na tutéž otázku po prvním informantovi, mohl mít tendenci se mírně inspirovat odpovědí, kterou právě slyšel od předchozího řečníka. V několika případech na několik otázek dokonce odpověď druhého informanta v pořadí zcela chybí.

2.4 Moldavsko

Moldavsko je vnitrozemský stát ve východní Evropě sousedící s Rumunskem a Ukrajinou a svou rozlohou zaujímá 33 843 km², což je méně než polovina území Česka. Moldavsko je jednou z nejchudších zemí Evropy a stejně tak jako ostatní postsovětské společnosti zaznamenala tato země trvalý úbytek obyvatelstva a doposud zde přetrvávají špatné ekonomické podmínky. K červenci roku 2017 v něm žije 3 474 121 obyvatel dle CIA (2017). Údaje o počtu obyvatel (i jeho vývoji) se však dle zdrojů různí. Odchod obyvatel do zahraničí z ekonomických důvodů má stěžejní vliv na celkový počet obyvatel. Sčítání obyvatel z roku 2014 uvádí, že obyvatel bylo v Moldavsku bez dvou tisíc 3 miliony (bez Podněstří). Počet obyvatel údajně ve skutečnosti poklesl na 2,2 až 2,4 milionu obyvatel (na

pravém břehu Dněstru) a v Podněstří nežije více než 300 tisíc obyvatel (viz Moldavsko 2017). Při začlenění Podněstří k Moldavsku má pak Moldavsko mít přes 4 miliony obyvatel (worldmeters.info 2017). I přes výrazně odlišný počet obyvatel lze i z tohoto zdroje vyčíst, že od 90. let 20. století počet obyvatel stabilně ubývá. Úředním jazykem je rumunština (takřka totožná s moldavštinou). V prosinci 2013 byla rumunština nejvyšším soudem prohlášena za úřední jazyk (Roudik 2013). Národností složení Moldavska je tvořeno zejména Moldavany (75,8 %), Ukrajinci (8,4 %), Rusy (5,9 %), Gagauzy¹⁴ (4,4 %) a Rumuny (2,2 %) (CIA 2017). Náboženství je křesťanské pravoslavné. Moldavská republika vznikla 27. srpna 1991 odtržením od Svazu sovětských socialistických republik (SSSR). Do té doby bylo Moldavsko součástí SSSR již od roku 1944. Moldavsko je se svým relativně nízkým počtem obyvatel zemí, která postrádá nerostné bohatství a je situována v periferii východní Evropy. V důsledku toho stěží přiláká toky přímých zahraničních investic. Pro případný rozvoj této země jsou tak jediným zdrojem její obyvatelé. Většina Moldavanů pracujících v zahraničí vykonává práci tzv. sekundárního trhu práce, kde jsou příležitosti pro získání nových dovedností omezeny. Část moldavských migrantů studuje či vykonává kvalifikovanou práci v zahraničí, ovšem jejich návrat do Moldavska je ztížen absencí pracovních míst, které by byly kompatibilní s jejich kvalifikací či odborností jejich dosaženého vzdělání (Porcescu, Nestorowicz, Markowski 2014).

Problematickým územím Moldavska, které je de iure jeho součástí je tzv. Podněstří, které se nachází na levém břehu řeky Dněstr, celým názvem se jmenuje Podněsterská moldavská republika. Ta vyhlásila nezávislost na Moldavsku 2. září 1991, nicméně dodnes nebyla mezinárodně uznána. „Region tak zůstává ostrůvkem ruského vlivu v bezprostřední blízkosti hranic EU, je jakýmsi skanzenem sovětských časů, a to především ve smýšlení místních obyvatel“ (clovekvtsni.cz, Podněstří (Moldavsko) 2018). Pod záminkou ochrany většinových etnických Rusů, chrání toto území Rusko. V současnosti je tak Podněstří de

---

¹⁴ Původ této etnické menšiny doposud není znám, přestože existuje celá řada hypotéz o původu Gagauzů. Přitom první zmínky o usazení předků moldavských Gagauzů na dnes již historickém území Dobrudži sahají až do 13. století. „Ve vědeckých kruzích doposud nebyla nalezena uspokojivá odpověď na to, kdo jsou Gagauzové, natož kdo byli jejich předci. Tato problematika byla ovlivněna zejména dvěma faktory. Prvním byla neexistence písemné gagauzštiny až do poloviny 20. století. Nemohly tedy být nalezeny a následně zkoumány historické písemnosti, které by pomohly určit původ Gagauzů. Druhým faktorem byla podobnost orální verze gagauzštiny s turečtinou. Na základě tohoto faktu byli často Gagauzové označováni jako Turci, či turecky hovořící obyvatelstvo. V současné době panuje ve vědecké obci shoda, že Gagauzové jsou potomci turkických kmenů...“ (Mayer, 2014, s. 40). Gagauzové nejsou homogenní skupinou, o čemž svědčí jejich nejednotný výskyt ve východní Evropě. Gagauzy lze nalézt kromě Moldávie také v Bulharsku, Řecku, Rumunsku, Ukrajině, Rusku, Turecku a Kazachstánu.

facto nezávislým státem ve východní Evropě a působí destabilizačně pro Moldavsko a okolní země (Moldavsko.net 2017).

2.4.1 Geopolitické postavení Moldavska

Geopolitické postavení Moldavska není pro zemi jednoduché a v zásadě je v závislém postavení na Rusku. Přestože se jedná o postsovětskou republiku, u moci je od roku 2001 opět komunistický režim, který však není příliš „promoskevský“. Nicméně to neznamená, že to není komunistický režim, proto má Moldavsko potíže ve spolupráci také s velkými slovanskými zeměmi (Reid, Pettersen 2008; Mládek 2009). Pro moldavskou ekonomiku je vinařství zásadním odvětvím, zejména vývoz vín do Ruska. Na druhou stranu: „...Rusko vůči Moldávii uplatňuje takovou tu politiku, že občas udělá nějaké embargo na dovoz vína“ (Mládek 2009, s. 17). Alternativy pro vývoz vína jsou velmi omezené, proto je Moldavsko nuceno s Ruskem jednat. Ani v případě potenciální spolupráce a připojení k EU nemá Moldavsko silné postavení. Moldavsko ...“nemá ani možnosti se v dohledné době dostat do EU, protože tu nejjednodušší cestu skrze spojení s Rumunskem pro to není politická vůle a na straně druhé Podněstří efektivně rozbíjí možnost vstupu, protože pro vstup do EU platí, že ta země by měla mít vyřešeny územní spory se sousedními státy. Pokud samozřejmě někdo neudělí výjimku, jako to udělala EU v případě Kypru, ale mám pocit, že v tomto případě se EU k výjimce nechystá.“ (Mládek 2009, s. 17).

2.4.2 Migrační situace Moldavska

Ekonomická migrace moldavského obyvatelstva začala ve velkém v 90. letech 20. století. Hlavními příčinami pro tento dodnes trvající trend byly ekonomická krize a celkový pokles výroby, inflace, rostoucí strukturální nezaměstnanost, snižování výdajů na sociální sféru, pozdní vyplácení mezd. Zcela vypovídající stav o důležitosti migrace v Moldavsku shrnuje fakt, že ...“do procesů pracovní migrace je zapojen prakticky každý třetí práceschopný obyvatel země.“ (Mošňjaga, Lupták 2008, s. 203).

Moldavsko má jedno z největších migračních sald na světě v důsledku vysoké emigrace, proto je vhodnou zemí ke studiu pracovní migrace. Pracovní migrace do zahraničí se účastní asi 600 000 lidí, ale přesné údaje se zdroj od zdroje liší. Počty pracovních migrantů navíc stále rostou (Andersson 2008). Míra čisté migrace v Moldavsku za rok 2016 činí -9,5 obyvatele na 1 000 obyvatel (CIA 2017). Na přelomu tisíciletí směřovala moldavská pracovní migrace především do Ruska (58 %) a s odstupem do Itálie (19 %), Portugalska

(5 %). Dalšími cílovými zeměmi jsou Španělsko, Turecko, Řecko, Česko, Izrael, Francie, Německo, Irsko, Kypr, Rumunsko a Ukrajina.

Faktory zesilující směr pracovní moldavské migrace na západ a jihozápad (Mošňjaga, Lupták 2008, s. 204):

- tatáž vzdálenost Moldavska od středomořských států jako vzdálenost od Moskvy
- spřízněnost:
  - o moldavského a románských jazyků
  - o turecké jazykové skupiny pro Gagauzy
  - o slovanské jazykové skupiny pro rusky a bulharsky mluvící občany Moldavska
- rozvětvená síť sociálních kontaktů prostřednictvím židovsko-moldavské diaspory v Německu, Izraeli a v dalších zemích světa

Faktory lze dále doplnit a skutečnost, že v západní a jihozápadní Evropě dochází k početnímu imigračnímu růstu v rámci ruskojazyčných enkláv. Hnacím motorem moldavské migrace je migrace pracovní, kterou pochopitelně pohání i vyšší výdělky v těchto západních a jihozápadních enklávách v porovnání s výdělky v Rusku.

Každý návštěvník Moldavska je údajně na celnici povinen uvést konkrétní sumu peněz, kterou s sebou má. To se týká příjezdu i odjezdu ze země. Při odjezdu nesmí návštěvník odjet s více než 50 000 USD. Je to způsobené vlivem sovětských tradic, jež jsou i dnes v Moldavsku hluboce zakořeněné, celní procedury jsou proto relativně komplikované (Reid, Pettersen 2008). Ve vztahu moldavské migrace k Česku existuje řada pokusů o spolupráci na podporu zaměstnávání moldavských občanů v Česku a zároveň prevenci proti nelegální a tranzitní migraci a obchodování s lidmi. Mezi Českem a Moldavskem platí Dohoda o readmisi občanů pobývajících v Česku nelegálně. Dalším příkladem společné koordinace jsou semináře ohledně regulace migrace v letech 2003 a 2004 či otevření českého velvyslanectví v Moldavsku v roce 2006. Podobné iniciativy nejen ve spolupráci s Moldavskem (například program MPSV České republiky na získání kvalifikovaných pracovníků na území Česka) však nenaplnily dle očekávání z různých důvodů. Jedním z nich je to, že moldavští pracovníci primárně nemíří do Česka, ale do ostatních západních a jihozápadních členských zemí EU. Dalším důvodem je vstup Rumunska a také Bulharska do EU v roce 2007, čímž se migrace z Moldavska velmi usnadnila pro část moldavského obyvatelstva (Mošňjaga, Lupták 2008). Je zde řeč o části moldavských občanů, kteří vlastní

rumunské, popřípadě bulharské občanství. Počty těchto moldavských občanů s „evropským“ občanstvím se pohybují okolo 500 tisíc. Kromě toho, že „přesné oficiální údaje o skutečném počtu moldavských pracovních migrantů v Česku neexistují“, tato skutečnost o Moldavanech pracujících v Česku a dalších zemích EU s rumunským (či eventuálně bulharským) občanstvím jakékoliv snahy o vedení statistik komplikují (Mošňjaga, Lupták 2008, s. 205). Ve statistikách tak mohou být uvedeni pracující Rumuni, ale ve skutečnosti se jedná o Moldavany.

2.4.3 Vliv remitencí na Moldavsko

Fenomén remitencí se v posledních desetiletích Moldavska úzce dotýká. Mezinárodní migrace a související remitence se během posledních desetiletí staly nepostradatelnou složkou moldavské národní ekonomiky. Rostoucí aspirace společnosti mít lepší budoucnost, motivace k získání vyšších zisků a další stimuly podnítily mnohé národy (Moldavany nevyjímaje) k pohybu za prací za hranice svého státu (Stratan, Chistruga 2012). Finanční dopady pracovní migrace na Moldavsko jsou velké. V roce 2005 moldavští pracovní migranti ze zahraničí poslali do své domoviny zhruba 1 mld. USD alespoň prostřednictvím oficiálních kanálů jako jsou bankovní či poštovní převody peněz. Reálná suma však dosahuje kolem 1,6 mld. USD, tedy suma odhadovaná experty, kteří v částce uvažují také neoficiální transakce financí. Tyto finanční toky ze zahraničí tvoří až 40 % HDP Moldavska, což je mezi evropskými zeměmi nejvyšší podíl (Mošňjaga, Lupták 2008).

2.4.4 Migrační vývoj České republiky po roce 1989

Migrační situace v Česku prodělala značnou proměnu v důsledku dvou hlavních politických událostí, z nichž první je vznik samostatné České republiky 1. ledna 1993. Druhým předcházejícím historickým milníkem je pád komunistického režimu v listopadu roku 1989, v jehož důsledku se tehdejší socialistické Československo začalo otevírat okolnímu světu podobně jako ostatní země střední a východní Evropy. Do této doby bylo Československo totalitní a uzavřenou zemí vůči demokracii, pluralitě a celkové otevřenosti. Tato změna v politické orientaci země ovlivnila zahraniční migraci po kvantitativní i kvalitativní stránce. Také byly dramaticky ovlivněny sféry společnosti, a to v mikro i makro měřítku. Z původně ilegální emigrace se stala legální a došlo tak k svobodnému a volnému pohybu osob přes hranice. Na počátku 90. let minulého století zažívalo Československo příliv žadatelů o mezinárodní ochranu a také tranzitující cizince. V tehdejším Československu – dnešním Česku se tak objevil nový fenomén, mezinárodní

migrace. Z ostatních postkomunistických zemí se včetně Česka (dále také Polska, Slovenska a Maďarska) stala z hlediska migrace „nárazníková zóna“ mezi evropským východem a západem (Drbohlav 2003, s. 196). V těchto zmíněných střeoevropských zemích se migrační vývoj ubíral spíše podobným směrem. Například se zde zachovaly určité životní standardy (na rozdíl od ostatních postkomunistických zemí). V těchto zemích zafungovaly tzv. pull faktory pro imigranty z východních zemích Evropy. Jedná se především o vhodné socioekonomické podmínky s nabídkou pracovních míst a celkově liberální přístup k imigrantům z legislativního pohledu i praktického přístupu k imigrantům (Drbohlav 2003). Československo, respektive Česká republika se během 90. let 20. stol. stala z emigrační země zemí imigrační a představuje pro cizince cílovou destinaci i pro dlouhodobé či trvalé usazení, přestože původně cizinci migrují za prací a obchodem. Časový předěl tohoto přechodu lze stěží jednoznačně určit vzhledem k tomu, že autoři uvádějí různá časová období, například rok 1991, kdy bylo poprvé od roku 1954 zaznamenáno kladné migrační saldo (Pavlík, Kučera 2002). Ministerstvo vnitra ČR však uvádí jako období přelomu 20. a 21. století (MVČR 2017). V každém případě mezinárodní migrace do Česka za prací představuje pro tuzemskou ekonomiku nezanedbatelnou položku, ale především naplňuje poptávku po pracovních silách. Česko nepatří mezi nejdůležitější migračně cílové země ve vztahu k moldavské migraci (v porovnání například s ukrajinskou migrací), nicméně obecné vzorce a zákonitosti moldavské migrace zde mohou být studovány. Ve výsledku jsou dopady pro Moldavsko a jeho obyvatele v principu totožné bez ohledu, ve které zemi EU moldavští migranti působí, jelikož Česko je integrální součástí EU.

2.5 Charakteristiky zúčastněných informantů ve výzkumu

Z charakteristik informantů (viz Tabulka 2 a Tabulka 3) je patrné, že z deseti informantů odpovídalo na otázky sedm žen a tři muži. Vzhledem k výše popsanému výběru informantů, na který jsem neměl zásadní vliv, je ve vzorku většinové zastoupení žen. „Genderová“ migrační statistika uvádí, že napříč všemi věkovými kategoriemi a zeměmi světa se ženy na mezinárodní migraci podílejí ze 48,4 %, tedy v celosvětovém měřítku mají v rámci migrace větší podíl muži. V Evropě je tomu však opačně, podíl žen v mezinárodní migraci je *celých* 52 %. Celosvětový věkový medián mezinárodních migrantů je 39,2 let, v Evropě pak 42,6 let (IOM 2017). Sedm žen ve vzorku informantů tak nemá žádný zásadní negativní vliv na získaná kvalitativní data vzhledem k evropské mezinárodní migraci, kde migruje více žen než mužů, byť rozdíl není příliš významný.

Tabulka 2 Charakteristiky informantů (rozhovory 1, 2, 3, 4, 5)

	Rozhovor 1	Rozhovor 2	Rozhovor 3	Rozhovor 4	Rozhovor 5
Jméno informanta (fiktivní)	Andrej	Olga	Sergej	Irina	Maria
Věk	27	16	30	39	27
Pohlaví	muž	žena	muž	žena	žena
Občanství	ČR/MOLD	ČR/MOLD	MOLD	MOLD	MOLD
Etnicita	Mold	Mold	Mold	Mold	Mold
Vzdělání	student VŠ	studentka SŠ	VŠ	VŠ	VŠ
Rodinný stav	svobodný	svobodná	ženatý	vdaná	svobodná
Rok příjezdu do Česka	1999	2006	2016	2010	2012
Pobytový status	trvalý	trvalý	bezvízový	trvalý	trvalý
Obor ekonomické aktivity v Česku	student VŠ	studentka SŠ	stavebnictví	služby/pohostinství	doprava
Profese v Česku	student VŠ/překladatel	studentka SŠ	dělník na stavbě	soukromá uklízečka/dříve kuchařka	logistika
Pozice v Česku	student VŠ/překladatel	studentka SŠ	dělník	uklízečka/pomocná síla v kuchyni	asistentka
Bydliště v Moldavsku	Ungheni	Ungheni	Jedynec	neuveдено	Kišiněv
Bydliště v Česku	Praha	Praha	Praha	Praha	Praha
Jazyk rozhovoru	čeština	čeština	ruština	čeština	čeština
Datum rozhovoru (2017)	21.3.	24.3.	28.3.	4.4.	5.4.
Místo rozhovoru	Albertov	Albertov	Albertov	Albertov	Albertov
Délka rozhovoru [min]	69	70	58	47	77

Zdroj: vlastní vzorek informantů dle rozhovorů (březen až duben 2017)

Vzorek deseti informantů je tedy reprezentován sedmi ženami a třemi muži ve věku od šestnácti do padesáti sedmi let. Informanti pobývají a pracují v Česku různě dlouhou dobu a vykonávají zde rozličné profese. Z hlediska dosaženého stupně vzdělání je ve vzorku mezi informanty zastoupeno základní, středoškolské i vysokoškolské vzdělání. Tyto a další charakteristiky informantů a informace týkající se rozhovorů lze vyčíst z těchto tabulek. Je dále vhodné uvést několik upřesňujících informací k pobytovým statusům informantů, které jsou v těchto tabulkách uvedeny ve zkrácené formě jako „trvalý“ a „přechodný“. V případě trvalého pobytového statusu se jedná o povolení k trvalému pobytu a v případě přechodného se pak jedná o potvrzení o přechodném pobytu. Toto potvrzení má pouze informantka Nina, která má rumunské občanství a je tak občankou EU, avšak nepobývá v Česku déle než pět let, a proto prozatím nepožádala o povolení k trvalému pobytu.

Tabulka 3 Charakteristiky informantů (rozhovory 6, 7, 8, 9, 10)

	Rozhovor 6	Rozhovor 7	Rozhovor 8	Rozhovor 9	Rozhovor 10
Jméno informanta (fiktivní)	Oxana	Tamara	Timur	Dorina	Nina
Věk	46	51	45	57	28
Pohlaví	žena	žena	muž	žena	žena
Občanství	MOLD	MOLD	MOLD	MOLD	RUM/MOLD
Etnicita	Mold	Mold	Mold	Mold	Mold
Vzdělání	SŠ	ZŠ	ZŠ	VŠ	VŠ
Rodinný stav	vdaná	vdaná	rozvedený	rozvedená	vdova
Rok příjezdu do Česka	2008	1996	2016	1998	2014
Pobytový status	trvalý	trvalý	trvalý (v Plzni přes agenturu)	trvalý	přechodný
Obor ekonomické aktivity v Česku	služby	služby	těžký průmysl	podnikání	stravování
Profese v Česku	uklízečka	pokojská v hotelu	slévárenský dělník	švadlena, pronájem místnosti v bytu	kuchařka
Pozice v Česku	uklízečka	pokojská	dělník	podnikatelka	kuchařka
Bydliště v Moldavsku	neuveдено	neuveдено	Kišiněv	Soroca	Kišiněv
Bydliště v Česku	Praha	Praha	Plzeň	Praha	Praha
Jazyk rozhovoru	čeština, ruština	čeština, ruština	ruština	čeština, ruština	ruština
Datum rozhovoru (2017)	6.4.	6.4.	15.4.	19.4.	19.4.
Místo rozhovoru	Albertov	Albertov	Plzeň	Albertov	Albertov
Délka rozhovoru [min]	83	83	79	80	80

Zdroj: vlastní vzorek informantů dle rozhovorů (březen až duben 2017)

Informant Timur při rozhovoru tvrdil, že má trvalý pobyt v Plzni sjednaný s pracovní agenturou, avšak detaily ohledně této dohody neznám. U informanta Sergeje je jeho pobytový status s jistou pravděpodobností odhadnut na bezvízový pobyt, jelikož Sergej uvedl, že v Česku nepracuje legálně. Některé buňky týkající se bydliště v Moldavsku neobsahují žádanou informaci, nýbrž text „neuveдено“, což je způsobeno neuvedením informace informantem.

3 Vlastní výzkumné šetření, analýza rozhovorů

Analýza rozhovorů je strukturována do pěti tematických kapitol dle otázkových okruhů rozhovoru (viz Přílohy). Jedná se o pět tematicky ucelených částí, nicméně koncept sociálních remitencí prostupuje v zásadě všemi okruhy, proto je výjimečně v textu odkazováno i na jiné výpovědi informantů z jiných okruhů otázek.

3.1 Změna spotřebního chování – potenciál přenosu

První okruh je zaměřen zejména na potenciál změny spotřebního chování v důsledku cirkulační migrace a mapování případných nově získaných nápadů a záměrů informantů právě na základě zkušeností ze spotřebního trhu v Česku. Změna spotřebního chování má spočívat ve zvýšení poptávky v místě původu migranta. Ten totiž cirkuluje mezi cílovou a domácí zemí. Při návratech do domovské země s sebou přináší také nové materiální hodnoty a produkty, které sám užívá nebo například daruje svým rodinným příslušníkům a blízkým. Právě oni a ostatní místní obyvatelstvo se mohou poptávat po těchto nových produktech, přestože si je sami nekoupili. V důsledku dlouhodobého vystavování místního obyvatelstva novým produktům se má poptávka po importovaném zboží zvyšovat (Lipton 1980). Místní doposud nemigrující obyvatelstvo daného regionu může v konečném důsledku zvyšovat také migrační tendence těchto obyvatel. To však nebylo předmětem výzkumu prvního okruhu otázek. Informanti byli dotazováni pouze tak, aby mohl být odhalen potenciál změny spotřebního chování místních, popřípadě jeho zvýšení. Dílčí část okruhu je také věnována názorům informantů na hypotetickou dostupnost produktů v Moldavsku, které byly nově poznány v Česku. Otázky pro rozhovor v prvním okruhu byly následující:

- Zaujal Vás v Česku nějaký produkt (potravinový nebo spotřební) nebo nějaká služba? Pokud ano, jaký/která?
- Pořídil jste si nějaký produkt nebo službu pro vlastní potřebu? Pokud ano, jaký/kterou?
- Poslal jste či jste osobně dovezl nějaký produkt zakoupený v Česku do Moldavska pro svou rodinu či známé? Jednal jste tak opakovaně? Pokud ano, o jaký produkt se jednalo?
- Jaké byly reakce Vaší rodiny či známých na daný produkt v Moldavsku?
- Myslíte si, že by bylo dobré, aby byl daný produkt v Moldavsku běžně dostupný?

- Napadlo Vás někdy, že byste kterýkoliv produkt nebo službu, který/á není dostupný/á v Moldavsku, sám poskytoval jako předmět podnikání?

Prvotní podmínkou pro změnu spotřebního chování je zájem a vlastní zaujetí informanta o některý produkt, který není známý nebo není plně dostupný v Moldavsku. Produktem byly míněny materiální věci, spotřební věci, potraviny a také služby. Tato podmínka byla splněna všemi informanty. Nejčastěji byly vyzdvihovány potravinové produkty s ohledem na kvalitu, množství i výběr.

„Tak potraviny...je tady víc ovoce a zeleniny než v Moldavsku, protože tam nejsou jako obchodní centra. Tam je prostě trh, kde jsou oblečení, jídlo a úplně všechno. Na tom trhu se jenom v létě prodávají takový ty mandarinky a ty banány, dobré věci prostě jako meloun a další a v zimě toho moc nenajdeš a tady v Česku je toho hodně.“ (Olga)

Díky většímu množství produktů je zde v Česku také větší konkurenční prostředí, které informanti vnímají. Dále si také všimli a srovnali relativní koupěschopnost spotřebitele. V Česku jsou ceny relativně příznivější v poměru k platům.

„...já si sama vyberu, co já chci, ale doma si nelze tolik vybírat, tady je větší sortiment v supermarketu jak v potravinách, tak ve spotřebním zboží. I kvalita je tu lepší můžu se jít podívat na stejné zboží do toho obchodu, kde to stojí třicet, pak jdu jinam, tam to stojí dvacet a já to můžu koupit tam, kde to stojí těch dvacet. Když to nejde v Tesco, tak to půjde v Lidlu...když to nejde v Lidlu, tak můžu jít do Billy, prostě vždycky to někde můžu koupit levněji, vždycky je na to někde sleva...doma to neuděláš...“ (Dorina)

Další výpověď stvrzovala vyšší koupěschopnost a relativně nižší cenovou dostupnost produktů a také pozitivně hodnotila přístup prodejce ke spotřebiteli v Česku.

„Jo, když si například koupím třeba boty a netrefím velikost, tak je to jednodušší vyměnit než v Moldavsku. A celkově je tady vše dostupnější cenově. U nás jsou ceny podobné jako v Česku, ale všude stojí stejně...rozdíly mezi cenami stejného zboží v různých obchodech jsou strašně malé.“ (Nina)

Přestože všichni informanti zaregistrovali některé nové prvky ve spotřebním zboží i službách, ne všichni si nutně dané produkty či služby pořídili pro vlastní potřebu, případně s pořízením vyčkávají jako v případě finančních služeb.

„Zrovna tady, co se týká tady těch plánování, jako nějaké to plánování osobních financí, no, asi že jo, tak jsem chtěl, ale jelikož ta výplata není taková, která by mi to umožnila, tak zatím, tady to jsem přeskočil, ale určitě bych chtěl něco takovýho si udělat.“ (Andrej)

Pro ověření hypotézy o změně spotřebního chování (potenciálu) v místě původu migranta je nutné, aby dané produkty byly zasílány či dováženy. Pouze tak se nemigrující mohou vystavit novým produktům a měnit tak své spotřební chování či svou poptávku. Sedm z deseti informantů potvrdilo, že některé produkty zakoupené v Česku dovezli do Moldavska pro svoji rodinu a známé. Do místa původu se tak dostanou nové produkty a díky pozitivním reakcím takto obdarovaných tak migrující činí i opakovaně a dovezou daný produkt znovu. Jedná se o elektroniku, například mixér, počítač či mobilní telefon (mobilní telefon byl zakoupen v Česku a převezen do Moldavska rodinnému příslušníkovi ve dvou případech). Největší zájem v rámci zasílání produktů do Moldavska byl o potraviny (klobásy, salámy, sýry, smetanu, rýži apod.) a pochutiny. Společným oceňovaným znakem informantů bylo v těchto koutcích pozitivní hodnocení kvality.

„Ano, pro rodinu. To už několikrát ty klobásy a někdy kupuju i rýži.“ (Irina)

„Jo tak jako, když jedeme do té Moldávie na dva měsíce, tak tady koupíme hodně věcí, třeba čokolády nějaký drahý anebo dokonce jako maso a prostě to vezeme tam a v tom létě to třeba dáme do mrazáku.“ (Olga)

A jsou to právě pochutiny, které mají na základě výpovědí informantů největší potenciál pro změnu spotřebního chování v Moldavsku. Jsou to různá dárková balení, která obsahují například české pivo, kávu, čokoládu a jiné pochutiny. Tyto produkty jsou ve výsledku nejčastěji posílány či dováženy rodinným příslušníkům a známým daných informantů, proto mají největší potenciál pro přijetí nových spotřebních návyků. Obdarovaní vždy na darované produkty reagují pozitivně a někteří i vyslovili přání o další dovoz některých produktů.

„Ano, líbilo se, vždycky se mě ptali na ten salám, Turistický salám...a Vysočinu, protože ta kvalita je tady vyšší. Vždycky mě prosili, až přijedeš, tak abych přivezla tu klobásu.“ (Dorina)

Informanti, kteří uvedli, že již neposílají produkty domů však dříve některé produkty vozili. V jejich výpovědích zdůvodnili, proč tomu tak je. Jsou to především velké komplikace na hranicích spojené s převozem různých produktů do Moldavska. Převoz některých produktů

může být velmi drahý v důsledku několika po sobě nezávisle jdoucích „povinných“ kontrolách a následných úplatcích může být převoz finančně neúnosný.

„Ne, já jsem byla teď naposled dvakrát doma a nebrala jsem tam vůbec nic. A když před tím ano, tak masný výrobky nebo mléčný výrobky, to oni tam nedovolí na hranicích převést do Moldavska...jenom, když se zaplatí, za všechno, když se zaplatí.“ (Tamara)

Spolu s problematickým převozem přes hranice a úplatky se dalším důvodem pro ukončení převozu produktů stává ryze praktický důvod. Jedná se o samotnou fyzickou zátěž produktů a různých potravin, která se sčítá s již běžnými osobními věcmi při cestě do Moldavska.

„Já teď už ne, jenom první rok jsem vozila nějaké klobásy nebo salám, ale bylo to pro mě moc těžké to vozit. Navíc, na hranicích se musí platit...na prvních hranicích, na druhých hranicích a na třetích hranicích...takže teď už nic nevozím.“ (Dorina)

Převážně jednotný názor panoval mezi odpověďmi informantů na téma hypotetické možnosti koupě produktů a služeb v Moldavsku, které nově poznali či si pořídili v Česku. Shoda tkví v pozitivních reakcích informantů, kteří by uvítali dostupnost některých produktů či služeb v Moldavsku, ale zároveň si uvědomují realitu. V odpovědích nezávisle na sobě uvádějí a domýšlejí, že koupěschopnost místních obyvatel v Moldavsku je příliš nízká na to, aby si mohli dané produkty kupovat za ceny, které jsou v Česku. Nízká koupěschopnost pramení z nízkých platů, a právě tento důvod pro výslednou nereálnost hypotetické dostupnosti daných produktů v Moldavsku je uváděn nejčastěji.

„Ano, ale kdyby se produkty z Česka přivezli k nám a stály by stejně jako tady, tak to nikdo nekoupí.“ (Nina)

„Oni tam i prodávají třeba Vaše pivo, ale je strašně drahý, třeba Kozel tam stojí tři nebo čtyři eura.“ (Sergej)

„No jako bylo by to dobrý, ale oni jsou drahý a tam moc plat... je fakt nížkej, takže nevím, jestli by si to mohli dovolit.“ (Olga)

Nejedná se tedy pouze o nové neznámé produkty. Informanti také spatřují rozdíl ve kvalitě a větším výběru v sortimentu produktů obecně.

„Já bych chtěla, hlavně ty potraviny, když to nedávají do toho obalu všechno, tak to vypadá hezky.“ (Oxana)

Ale nedostačující finanční podmínky místních obyvatel zůstávají obdobným důvodem pro skepsi.

„Jako jo, ale já vám řeknu...u nás v Moldavsku je úplně nízký příjem a cena těchto produktů je velká, takže...no oni by to rádi kupovali, byla by to lepší kvalita, ale z toho nízkého platu by si to lidi nemohli dovolit kupovat.“ (Irina)

„Bylo by to dobré, ale ta cena...tady vyděláváme víc, tak i proto to pro nás není tak drahý, tak to můžeme koupit. Když tady já pracuju, mám dvacet tisíc, tak můžu si salám koupit za dvě stovky nebo za stovku, ale když si doma vydělám jenom dva tisíce, tak to já nemůžu koupit. Moje maminka tam má jenom sedm set korun na měsíc důchod, jak může koupit to maso nebo salám za sto třicet korun...Lidi tam nemají peníze, nekupují, ale oni, ti obchodníci, chtějí to zboží prodat, i když je starý nebo zkažený to maso, třeba to očistí solí...ta kvalita je pak horší, ale slevu nedají.“ (Dorina)

Rozhovory byly uskutečněny s informanty z Moldavska, kteří v současnosti pracují v Česku. Z principu tak nelze empiricky ověřit přenos sociálních remitencí faktickými činy a ukazateli. I tak lze ale díky rozhovorům odhalit nápady a případné plány informantů při návratu (definitivním či cirkulačním) do Moldavska a zmapovat potenciál vztahu sociálních remitencí a rozvoje v domovině. Lze vysledovat pozitivní typy odpovědí s konkrétními a do jisté míry promyšlenými podnikatelskými plány, dále také pozitivní odpovědi, které však obsahují vědomí rizik a náročnosti provedení nějaké formy podnikání. Nakonec jsou zde odpovědi, u kterých lze spatřit hlubokou skepsi a automatické zamítnutí uvažování o podnikání v Moldavsku.

„No jo, měla jsem to v mysli něco začít, protože pokud bych se vrátila domů do Moldávie, tak určitě ty dovednosti, které dostala jsem tady...a praxe, to bych určitě použila, protože...tady jsem studovala na univerzitě navazující, studovala jsem ekonomiku a management, obor marketing a management, takže hodně jsme toho probírali, třeba marketingové strategie, byznys, jak to funguje, procesy a tak dále...ale my to máme trošku rozdílné, protože v Moldávii nefungují tak přesně ty restriky a zákony, jak fungují tady. A to je jakoby těžké to oddělit dle těch strategií nebo dle toho, co nám vysvětlovali, je to pak těžké to aplikovat, je to pak takový mix, v každé zemi lze použít jen tu strategii, která patří k té dané zemi, která se tam hodí nejlépe. Co se týče tady v Česku tak je to taky stejné, když bych používala strategie z Moldávie, tak by to pak určitě dobře tady nefungovalo.“ (Maria)

„Ale přemýšlela jsem o tom tam podnikat, bylo by to určitě ve sféře servisu... služeb jako, například, jak tady funguje, že to můžeš udělat přes online aplikace nebo všechno objednat dopředu, co se týče i jídla, že všechno můžeš objednat a všechno tě přivezou domů. A ještě, jak o tom teď mluvím, ještě mě napadlo, že my nemáme možnost kupovat online například potraviny, třeba přes rohlík cz, můžeš normálně vybrat produkty, jaké chceš, dát to do košíku a ti to prostě normálně přivezou, nemusíš jít ani do obchodu a ani tahat ty tašky a tak dále...ti to všechno přivezou, dodají...my něco takového v Moldávii máme, máme to v té síti Metro, to je jako tady je Makro a my máme Metro, to je něco stejného jakoby takový hypermarket, tam můžeš objednat a ti dovezou zboží pro větší firmy a objednáš něco jako většího. Ne takové drobnosti, potraviny nebo tak, ale opravdu velké množství, nějakých 20 nebo 30 kusů všeho možného, ale stejným způsobem to funguje jako tady, ale potřebuješ mít tu kartičku zákaznickou, bez kartičky to nefunguje. Jenom název je jiný, u nás se to jmenuje Metro, tady je to Makro. Ale právě, že tady lze objednávat to zboží i pro jednotlivce, a to mě napadlo tam nějak zavést...“ (Maria)

Vzhledem k posloupnosti otázek v rozhovoru měli někteří informanti tendenci spatřovat podnikání zejména ve formě obchodu s produkty zakoupenými v Česku a jejich prodeji v Moldavsku. V případě zamítavých odpovědí to však nehrálo zásadní roli, poněvadž o startu samostatného podnikání v Moldavsku bez přispění zahraničních produktů by daní informanti ani neuvažovali. Přestože nedošlo k realizaci některých nápadů informantů či jejich blízkých, samotná uvažování a nápady jsou nezanedbatelnými prvotními podmínkami pro případné budoucí uskutečnění nápadů.

„Moje dcera o tom přemýšlela, chtěla vozit kuřata na grilování a takový ty malý klobásy na grilování, ale je to složité administrativně. Bylo by to dobré, ale příliš složité, takže zatím s tím nezačala.“ (Oxana)

Výsledky jsou z pohledu potenciálu sociálních remitencí spíše pozitivní. Avšak proces mezi nápadem a jeho skutečnou realizací je vystaven mnohým překážkám jako například přílišná byrokracie, korupce či vlastní ekonomická tržní nevyspělost Moldavska.

„Já jsem to, já jsem přemýšlel naopak. Jednalo se o dovoz česneku, jelikož tam je o hodně lepší klima, o hodně lepší půda a jedinej mínus tam je v tom, že vlastně je na to potřeba strašně moc papírů a povolení a prostě vůbec založit firmu, to je všechno o penězích, ale kdyby tohle všechno bylo, tak myslím, že pěstovat nějaký prostě, něco pěstovat tam a dovážet sem by bylo hodně, hodně přínosné, jako protože tady, jak asi víme, tak tady

hodně těch produktů je z Polska nebo tak a to je všechno prostě GMO, GMO, GMO ... a jenom GMO (smích).“ (Andrej)

Bezchybně naplánované podnikatelské plány informantů nebyly předpokládány. Šlo o zmapování nápadů a zjištění, zda by informanti vůbec uvažovali o podnikání na základě získaných zkušeností a dovedností tady v Česku. Dílčí zájem, a dokonce i některé plány byly bezpochyby odhaleny, nicméně zbylí informanti se již vyjadřovali zamítavě se stručným vysvětlením s ohledem na zmíněné překážky brzdící či bránící podnikání v Moldavsku nebo nechali otázku bez odpovědi.

„Ne, tam těžko lze podnikat, nejsou tam jasné pravidla pro podnikání a velká korupce tam je.“ (Nina)

„Ne, to jsem nepřemýšlel, protože... no, je to složité, jsou problémy na hranicích. Je dané, čeho kolik se může maximálně provést a vůbec by to nebylo jednoduché.“ (Sergej)

„Ne to jsem nezkoušela ani nepřemýšlela o tom.“ (Irina)

Shrnutí prvního okruhu otázek z rozhovoru

Pro hodnocení změny spotřebního chování migrujícího (tj. informanti) i nemigrujícího obyvatelstva (tj. rodina a známí informantů) je nutné rozklíčovat jednotlivé fáze tohoto procesu. V první řadě byl hodnocen zájem informantů o nové potravinové a spotřební produkty i služby v Česku. Největší zájem informantů představují potravinové produkty a pochutiny. Právě tyto položky mají největší potenciál zaujmout také nemigrující rodinné příslušníky a známé informantů v místě jejich původu. Pro zajímavost, sedm z deseti informantů přiváží některé tyto produkty svým blízkým do Moldavska. Místní obyvatelé jsou tak bezpochyby vystaveni novým produktům, přestože sami nemigrují, což odpovídá první části tvrzení Liptona (1980, s. 12), stále zde však hovoříme o potenciálu, nikoliv o generalizovaném výsledném tvrzení. Na základě všeobecných pozitivních reakcí i vyřčeného zájmu o produkty těchto moldavských nemigrujících obyvatel lze dále konstatovat, že poptávka po některých nově dovezených produktech se může zvýšit. Nicméně vzhledem k povaze těchto povětšinou zbytných dovezených produktů¹⁵ již nelze potvrdit i druhou část Liptonova tvrzení, že dochází k podrývání lokální ekonomiky v důsledku zvyšujícího se životního standardu a poptávce po zahraničním zboží. Pochopitelně to nelze ani vyvrátit vzhledem k malému rozsahu testovaného vzorku

---

¹⁵ dárková balení, české pivo, čokolády, kávu a jiné pochutiny. Dále také salámy, klobásy, sýry a jiné.

informantů, ale k dramatickému zvýšení životní úrovně místních obyvatel díky těmto produktům jednoznačně nedochází. Změna spotřebního chování informantů (a také místních nemigrujících Moldavanů) je malá, nikoliv však zanedbatelná. Někteří informanti vykazovali změnu postoje ve spotřebním chování z hlediska uvědomění si svého práva z pozice zákazníka, nikoliv nutně ve smyslu nakupování. Právě tyto nově získané postoje informantů jsou pozitivním příkladem přenosu sociálních remitencí (viz výpověď informantky Doriny, s. 50).

Hodnocení informantů hypotetické možnosti o dostupnosti nově poznáných produktů na moldavském spotřebním trhu je jednohlasné: produkty by uvítali, ale vzhledem k nízké koupěschopnosti Moldavanů by je téměř nikdo nekupoval. Posledním bodem v okruhu bylo zjištěno, že prozatím nikdo z informantů reálně nepřenesl zkušenosti, inspirace či dovednosti do Moldavska formou podnikání. Nicméně ve dvou případech měli informanti promyšlenou podnikatelskou představu, z nichž jedna čerpala přímo ze zkušeností získaných zde v Česku (viz Maria – výpověď uvedena výše).

3.2 Fyzická přítomnost v Moldavsku a její náplň, interakce s Českem

Druhý okruh se skládá z následujících otázek:

- Jak dlouhou dobu v průměru pobýváte v Moldavsku při cestách domů? Po dobu, kterou pobýváte v Moldavsku, trávíte tento čas výhradně v rodinném kruhu nebo využíváte tento čas jinak? (například: pracovně, relaxačně)?
- Sdílíte zkušenosti ze zahraničí? Pokud ano, jak? Sdílíte je s Vaší rodinou (dětmi, ženou) nebo s Vašimi známými nebo s dalšími institucemi či úřady ve Vaší obci, lokalitě? (obecní správa – úřad, škola, restaurační zařízení, kulturní akce...).
- Chtěl po Vás někdo z Moldavska (z rodiny nebo známých) pomoci s vycestováním do zahraničí (Česka) z pracovních důvodů? Pomohl jste takto někomu z Moldavska?
- Prosím, vyberte si jednu z Vašich cest domů v uplynulých dvou letech a popište podrobně náplň Vašeho pobytu v Moldavsku.
- Jak byste zhodnotil Vaši situaci z hlediska napojení se na Česko a jeho obyvatelstvo? Setkáváte se s Čechy v běžném pracovním provozu nebo ve volném čase nebo vůbec? Pokud ano, jak často a při jakých příležitostech? Prosím, rozved'te.

Tento okruh hodnotí fyzickou přítomnost Moldavanů v Česku a zejména v Moldavsku, komunikaci a formu sdílení nově nabytých zkušeností a také stručně prověřuje existenci migrační sítě mezi informanty z pohledu jejich přímé účasti. Nakonec jsou informanti vyzváni k subjektivnímu zhodnocení jejich vlastního napojení se na Česko a jeho obyvatelstvo.

Fyzická přítomnost migrantů v domovině je jedním z předpokladů pro přenos sociálních remitencí. Ideální formou pro přenos je cirkulační migrace. Pro potřeby výstižné analýzy cirkulační migrace se tato práce opírá o definování *mezinárodně mobilního migranta* dle Isaakyan a Triandafyllidou (2016), který je za mobilního považován při splnění alespoň jedné ze dvou podmínek, kdy migrant cestuje mezi cílovou zemí a zemí původu:

- alespoň jedenkrát za rok
- třikrát či vícekrát v uplynulých dvou letech

Jednu nebo obě podmínky zároveň splňuje sedm z deseti informantů, tedy sedm informantů je mezinárodně mobilních. Dá se tedy hovořit o probíhající cirkulační migraci těchto Moldavanů mezi Českem a Moldavskem. To je stěžejním bodem pro další bádání ohledně potenciálu přenosu sociálních remitencí také do Moldavsku.

„Tak jedenkrát, dvakrát v roce jedu domů tak na měsíc...takže dva měsíce přibližně jsem doma za celý rok.“ (Oxana)

Informanti byli vybidnuti k rozřazení svých cest domů z hlediska relaxačního či pracovního zájmu. Zájem všech byl ve vzorku až na jeden případ výhradně relaxační. To je pochopitelné, jelikož hlavní pracovní náplň s finančním ohodnocením mají v Česku. Setkání s rodinnými příslušníky a známými je prioritou pro všechny navracející se informanty, následujícími důvody pro cesty domů jsou administrativní vyřizování.

„Já jezdím tak jednou za tři měsíce domů asi na týden až dva. A jenom si odpočinout, ne pracovně.“ (Nina)

„Pracovně vůbec, tam nijak, ani rodiče, máma ani nevlastní táta tam jakoby nic nemá, žádný pracovní vztahy a rodinná relaxace no, takže třeba jedem na jezero jo, jezero a různý opékání nebo prostě takový ty věci, nějaký grily v takovém tom kruhu relaxačním anebo samozřejmě často nějaký třeba dokumenty potřebujem vyřídit nebo jako občané, stále pořád něco musíme vyřizovat, ať už sobě nebo třeba pomoci dědečkovi nebo i po úřadech

často chodíme. A to jsou takový ty provozní, životně provozní věci jo, takže nic, nic pracovní.“ (Andrej)

Četnost návratů informantů do Moldavska však ještě nutně neznamená, že k přenosu sociálních remitencí dochází. Neméně důležitým podmínkovým bodem pro přenos je také doba strávená v domovině, a hlavně časová náplň tohoto pobytu. Z rozhovorů vyplývá, že časový interval pobytu Moldavanů v Moldavsku je rozprostřen různorodě a pohybuje se od jednotek dnů až po jeden až dva měsíce za rok.

„Tak v průměru asi tak na dva až tři dny, no teď budu jenom na dva dny na Velikonoce. Pak na Vánoce jezdím asi na tři dny a v létě i někdy jezdím i na měsíc, takže třikrát až čtyřikrát za rok jezdím domů.“ (Irina)

„V průměru jeden týden, a hlavně relaxuju a pak třeba nějaký úpravy na domě, ale hlavně jsem s rodinou. Taky musím jít na různý úřady, občas třeba zajdu na pizzu.“ (Sergej)

Rodinné vazby jsou zpravidla udržovány všemi informanty. Všeobecná péče o dům v Moldavsku a o zbylé rodinné členy je další spojující časovou náplní informantů při pobytu v domovině. Někdy rodinní příslušníci přijedou na návštěvu do Česka, tudíž se migrační interval v rámci cest do Moldavska prodlužuje jako v případě informantky, která z tohoto důvodu nesplňuje podmínky pro statut mezinárodně mobilní migrantky definován pro tuto práci.

„No, poslední dobu já jsem tam jela jenom něco vyřešit, vyřídit a jakoby všechno spolu, taky navštívit rodinu samozřejmě, většinou to taky probíhá tak na dva týdny, protože více nemůžu kvůli práci. My tady máme dvacet dní dovolené jo a já to určitě nemůžu být tři týdny. No a v průměru asi tak jednou za rok, ale teď jsem doma nebyla skoro dva roky, protože minulou návštěvu přijela moje rodina sem.

Ale asi před dvěma roky, kdy jsem byla v Moldavsku naposledy jsem tam vlastně byla i pracovní, protože jsem pracovala v jedné společnosti, která se zabývala velkoobchodem, takže jsem tam měla schůzku s výrobcem řeckých ořechů. Byla jsem se tam podívat na to zboží, promluvit si s nimi a takové věci pracovní, takže to jsem měla všechno najednou, návštěva rodiny i práce. Bohužel k tomu musím dodat, že teď byznys s Moldávií nemáme, alespoň tady v naší firmě, kde pracuju já ... v logistice.“ (Maria)

V tomto případě byla návštěva Moldavska uskutečněna i z pracovních důvodů, což je z hlediska sociálních remitencí pozitivní zjištění. Ve vzorku se však jedná o zmiňovanou výjimku.

Po strávené době v Česku v řádech let může dojít ke spojení rodiny, kdy jsou rodinní příslušníci prizváni do Česka. Pochopitelně pak dochází k omezení nebo úplnému ukončení cest do Moldavska, jelikož část rodiny či celá rodina se přestěhuje do Česka.

„Já už nejezdím domů, naposledy jsem tam byla před čtyřmi lety a přivezla jsem maminku taky do Česka, takže teď už tam nemám, proč jezdit. Předtím jsem do Moldavska jezdila asi třikrát ročně no, to bylo tak na měsíc za rodinou a známými.“ (Dorina)

Specifické postavení má ve vzorku studentka Olga, která je v Česku již od svých pěti let. Její cirkulační migrace je tak ovlivněna a do jisté míry přirozeně vymezena školními prázdninami v trvání od července do konce srpna. V Česku tedy studovala základní školu, nyní studuje střední stavební školu. Informantka při rozhovoru hovořila plynule česky. Nicméně s českým prostředím a kulturou se neztotožnila a nepovažuje se za Češku.

„Tak jsem tady v Česku jedenáct let a za těch jedenáct let každý dva měsíce jezdíme v létě o prázdninách do Moldavska a tam to trávím se svojí babičkou a my tam máme taky asi tři sta kilometrů od babičky byt, tak tam jezdíme a tam moje máma má tři tety a taky s nima trávíme čas. Spíš tedy v rodinném kruhu.“ (Olga)

„Ohledně toho, jak dlouho tu jsem, se necítím jako Češka, protože to je prostě jiný. Pokaždý, když jsem například přijela z Moldavska do Česka a už po pár měsících se mi stýská a chci zpátky do Moldávie...“ Dále konstatuje: *„My prostě doma s rodičema jíme jiný jídlo, jiná řeč, jiný tradice, jiný svátky, máme taky jinou víru, prostě je to úplně jiný.“* (Olga)

Tento konkrétní a specifický případ vzbuzuje pozornost zejména kvůli budoucím plánům mladé informantky i jejích rodičů. Většinu života totiž prožila v Česku, přesto se chce po studiích vrátit do Moldavska i s rodiči. Dokonce při poslední cestě do domoviny využila čas také k doučení ruštiny, aby byl případný návrat do Moldavska co nejsnazší. Získané znalosti z Česka pak může plně využít i ve svém rodném jazyce, který se doučuje v prostředí, kam se chce vrátit.

„...poslední dva měsíce o minulých prázdninách jsem chodila na doučování z ruštiny, abych se nějak trošku vyvinula v tý ruštině, hlavně gramatiku...kdybych se tam někdy jako zpátky vrátila do Moldavska.“ (Olga)

„Já jsem tu nejdřív přijela za účelem studia a za rodičema, abych v Moldávii nebyla jen s babičkou. Nejdřív to mělo být jen na pár let a pak jsem se měla vrátit, ale nějak se to zvrtilo a už sem tu zůstala. Já mam v plánu tady vystudovat i vysokou školu. Nyní jsem na stavební střední škole, takže chci potom asi na architekturu na vysokou školu. A potom přemýšlím o tom, že pojedu zpátky do Moldavska do toho Podněstří a tam budu už pracovat po studiích. A rodiče tady pracují a také se plánují vrátit do Moldavska až dostuduju.“ (Olga)

Informanti se mohou obohatit zkušenostmi, dovednostmi a nápady získanými v Česku. Žádanou nadstavbou z pohledu sociálních remitencí je i jejich následné sdílení v zemi původu. Obsah nefinančních, tj. sociálních remitencí může být velmi pestrý. Jsou to jakékoliv nápady, inspirace, hodnoty i nově získané návyky v zahraničí, které si s sebou člověk odnáší a aplikuje v domovské zemi. Mluvíme zde i o věcech a činnostech z běžného každodenního života. Migrant široký soubor zkušeností přirozeně sdílí s rodinou, což bylo ověřeno a potvrzeno takřka u všech informantů.

„Tak s rodinou určitě ano.“ (Irina)

„A co konkrétně?“ (tazatel)¹⁶

„Například z toho vaření jsem se tady naučila nějaká jídla... když přijedu domů tak ty knedlíky dělám jo, zeleninu, takovou tu zeleninu, kterou doma neděláme normálně, jo, rizoto.“ (Irina)

„Ano, když jsem doma, ale i tady z Česka... po telefonu, po skypu a různě, když si píšu se známými, oni se mě ptají, jak se tady žije. Tak to pravidelně si říkáme, jaké to tu je.“ (Nina)

„Doma se mě ptají na zážitky a zkušenosti, takže určitě ano. Ptají se mě i mimo rodinu, jestli je to tam lepší a tak.“ (Tamara)

---

¹⁶ Stanovená či v tomto konkrétním případě doplňující otázka informantovi položená mnou, autorem této práce. V těchto případech následuje za citací v závorce „tazatel“ jako vysvětlivka a zřejmé oddělení od citovaných výpovědí informantů, které jsou doposud (a pochopitelně i nadále) také doplněny jmenováním daných informantů v závorce.

Přenos těchto zkušeností je však omezen, pokud jde o sdílnost informantů na vyšších úrovních společnosti, ať se jedná o lokální či regionální úroveň. Může jít například o školy či obecní úřady nebo i kulturní akce. Iniciativa sdílnosti informantů však málokdy sahá mimo rodinu a známé. To neznamená, že rodina a známí informantů jsou marginalizováni ze společnosti Moldavska. Naopak, vzhledem k počtu Moldavanů pracujících v zahraničí tvoří rodiny a známí migrujících významnou část Moldavské populace. Ve výpovědích ze vzorku však nebyla patrná žádná významná organizovaná iniciativa informantů v domovině. Nicméně i malé individuální kroky mohou postupně vést k určitým na první pohled drobným změnám. Příkladem může být následující výpověď¹⁷, kdy na základě zkušeností v Česku byla informantka nespokojena při návratu do Moldavska v restauračním zařízení v pozici zákaznice.

„Ano, samozřejmě s rodinou, ale i dalšími sdílím vědomosti. Já jsem říkala, že v Česku je to lepší, například v restauraci to tu není tak drahé, ale tam je to drahé a dostaneš menší porci, a ještě k tomu to není tak kvalitní.“ (Dorina)

„A komu toto sdělujete, komu to vyprávíte?“ (tazatel)

„Znáмым, kamarádkám, sousedům, všem, s kým se setkám. I v restauraci jsem to říkala v Moldavsku... z jedné restaurace jsem i odešla...seděla jsem tam přes hodinu, oni tam pokuřovali u okna, nic nedělali a já čekala a čekala...“ (Dorina)

Informant Timur pracoval v mnohých zemích střední a západní Evropy¹⁸ a také v Rusku. Postupně se téměř úplně přestal do Moldavska vracet. Dvanáct let je již rozvedený a jeho dcera také často cestuje. Sám se těmito životními i pracovními zkušenostmi cítí být kulturně i duševně obohacen a v Česku by rád zůstal natrvalo. Ke sdílení jeho zkušeností s krajany žijícími v Moldavsku tak dříve docházelo, ale v současné době k tomuto dochází v omezené míře.

„Ano, ale to již s předchozích cest, když jsem přijel domů z Anglie a Francie, tak se mě ptali, jaký to tam je a já jsem přijel jako jiný člověk. Ve všem jsem se změnil, mám prostě jiný pohled na život a vidím, že v té Evropě je to lepší, ve všem civilizovanější, tak to jim říkám. Teď už jenom přes internet s dcerou jsem ve spojení, co se týká Moldavska.“ (Timur)

---

¹⁷ Na tuto výpověď je odkazováno již v závěru analýzy prvního okruhu otázek.

¹⁸ Timur pracoval v Anglii, Francii, Německu a současně v Česku.

Později při rozhovoru o podobném tématu o osobních zkušenostech z jeho pracovních cest po Evropě dále dodává:

„...stal se ze mě civilizovaný člověk...to, jak jsem se setkával s evropskými lidmi v různých státech Evropy. Řekl bych, že v Moldavsku jsme jiný národ. Tady je to vše více civilizovanější.“ (Timur)

Většina informantů ve vzorku je mezinárodně mobilními migranty. Do Moldavska se tedy s určitou pravidelností vrací. Časová náplň těchto pobytů v domovině je klíčová pro potenciální rozvoj v Moldavsku.

V rámci migrace mezi dvěma regiony může docházet k přenosu zkušeností, nápadů, hodnot. Migranti často v zahraničí poznávají nové druhy zařízení a institucí a postupně si na ně zvykají. Empirické poznatky přinesly Levitt a Lamba-Nieves (2010) na příkladu migrantů mezi Dominikánskou republikou a americkým Bostonem, kdy vznikly projekty vedoucí k vybudování například požární stanice či sportoviště. To vše za kolektivní spolupráce migrujícího i nemigrujícího obyvatelstva ze stejné vysílací země, což v konečném důsledku vede ke vzájemné prospěšnosti obou zúčastněných stran. Během rozhovoru byli informanti vyzváni k podrobnému popisu svého působení v Moldavsku při vybrané cestě domů v posledních dvou letech.

„Doma, když přijedu domů, tak pomáhám, mám tam dcerku, snažím se navštívit známé a v rámci možností odpočívám.“ (Nina)

„Po příjezdu domů musím domácnost vždycky trochu srovnat, hlavně uklidit a pak vařím dětem...“ (Irina)

„Stačíte se zapojit do nějakého společenského dění v Moldavsku při cestách domů?“ (tazatel)

„No, to málokdy...prostě nejvíc jsem s rodinou a někdy máme nějakou návštěvu, ale spíš u nás doma pořád jsem.“ (Irina)

Z výpovědí moldavských informantů se však k takto optimistickým závěrům nelze jednoznačně dobrat. Informanti zpravidla využívají cest domů jako čas pro relaxaci a vyřízení nezbytných administrativních a osobních záležitostí doma v Moldavsku před další cestou za prací do Česka. Starají se o své děti, rodinu, opravují domy a navštěvují známé. V Česku jsou totiž Moldavané často pracovně vytíženi a nezbývá jim mnoho času na ostatní aktivity včetně těch, které by se týkaly rozvoje doma v Moldavsku.

„Tak například před třemi měsíci jsem byl v Moldavsku. První den jsem fakt jenom odpočíval po cestě a tak. Další den jsme jeli se ženou za mými rodiči a potom hned za rodiči mojí manželky. Potom jsme byli na svatbě známých. Jelikož je moje žena těhotná, byli jsme u doktora na kontrole a sledování. To takhle bylo čtyři dny a zbylé tři dny jsme opravoval něco na domě.“ (Sergej)

„Tak nejdříve to byla návštěva rodičů, příbuzných, kteří ještě bydlí doma a neodjeli do zahraničí...pak jsem navštívila společnost v Moldavsku, abychom vyřešili nějaké pracovní záležitosti a taky jsem řešila své dokumenty, protože v tu dobu jsem potřebovala nový pas, tak jsem musela podat žádost, vyfotit se a tak, takže to taky trvalo několik dní. No, všechno dohromady, něco nakoupit jsem taky potřebovala, co si vezmu s sebou zpět do Česka a určitě odpočinout s rodinou, nevidíme se mockrát, takže bylo nutné stihnout za jednu cestu všechno, stoprocentně využít ten čas, který jsem byla doma.“ (Maria)

Informanti nejsou členy žádných asociací, které by měly za cíl pomoci rozvoji Moldavska. V rámci rodin jsou vazby mezi migrujícími a nemigrujícími členy zpravidla silné, ale z širšího komunitního (až národního) pohledu vazby slábnou a zájem o celkovou podporu rozvoje Moldavska tak prozatím chybí. Teoretické východisko případu migrace mezi Dominikánskou republikou a americkým Bostonem a spoluprací migrujícího a nemigrujícím obyvatelstva v rámci asociací (Levitt, Lamba-Nieves 2010) přináší příklad pozitivního dopadu sociálních remitencí. Proto je zajímavé, aby se potenciál pro toto pozitivní přenášení prověřil. Nalezení současně fungující organizované spolupráce moldavského obyvatelstva se zájmem pro rozvoj své země však, pochopitelně, nebylo cílem. Na takto malém vzorku ani nelze potvrdit či vyvrátit obdobnou spolupráci. Nicméně zkoumání potenciálu pro případnou tvorbu některé spolupráce migrujícího a nemigrujícího obyvatelstva Moldavska přináší zjištění, že v rámci individuálních rodinných vztahů, předávání a sdílení zkušeností probíhá, což je nezbytné pro možné „povznesení“ snah o změnu ve větších měřítkách ve společnosti. Jako autor této práce se domnívám, že pro naplnění podobných projektů v praxi mezi Českem a Moldavskem by bylo zapotřebí utvoření obdobných asociací. Bez nich se lidé nedozví, co vše je možné zorganizovat a cítí, že sami nezmůžou nic. Například je zajímavé, že práci nevytížená studující informantka Olga by i uvažovala o propagaci některých poznatků získaných v Česku, ale z její výpovědi je zřejmé, že ani v úvahách necítí případnou podporu místních obyvatel v Moldavsku něco měnit.

„Kdybych tam přijela sama a nabídla něco, tak nevím, jestli by za mnou stáli, protože jeden člověk proti více lidem... to prostě nemá šanci, ale kdyby to ty lidi taky chtěli nějak podpořit, tak by to určitě nějak šlo to udělat, ale kdybych sama přišla a řekla, že chci to a to změnit, tak by mě neposlechli.“ (Olga)

Teorie migračních sítí popisuje, jak se mohou vytvářet sociální vazby mezi stávajícími migranty a ostatními migranty a jejich rodinou v domovině, což může vést ke vzniku sociálních migračních sítí. Tyto sítě pak mohou usnadnit další migraci či ji dokonce zapříčinit. „Existence migračních sítí mění vztah mezi původními příčinami migrace a následným pohybem migrantů mezi zdrojovým a cílovým prostorem migrace. Sama existence migrační sítě se může stát důvodem k migraci. Migrační sítě umožňují snáze překonávat překážky v migraci i vytvářet podmínky k životu v cílových prostorech, ať už s ohledem k bydlení, ekonomické činnosti, péči o děti nebo např. zabezpečení sociálně slabých.“ (Drbohlav 2007, s. 8). V předchozích výpovědích lze nalézt právě přizvání rodinného příslušníka informantkou – konkrétně informantka Dorina přivezla do Česka svoji maminku. Základní poselství této teorie však není podstatou této práce. Otázka ohledně migračních sítí v rozhovoru pouze mapuje, zda byli informanti osloveni rodinou či známými ohledně informací či pomoci s vycestováním do Česka. Informanti jednoznačně komunikují se svými blízkými a známými a sdílejí či v minulosti sdíleli informace, které usnadňují cestu a následnou orientaci v Česku. To vše pak může usnadňovat tok sociálních remitencí mezi migranty v zahraničí (Česku) i v Moldavsku.

„Jo, můj bratr. Tomu jsem pomohla přicestovat. A pak jedné kamarádce.“ (Nina)

„My jsme pomáhali naší rodině, tatínkovi a mamince a sestře. Chtěli jsme, ale není to lehké, nebylo kam...musíte mít byt a nějakou práci už domluvenou.“ (Oxana)

Komunikace a vzájemná pomoc je mezi migranty tedy zřejmá a není omezena pouze na Česko, spíše naopak.

„Jo, moje dcera za mnou přijela teď před Novým rokem v prosinci a byla tu až do konce února, tak jsem jí řekl, co a jak má udělat, než jela sem. Moc se jí tu líbilo. No, a pak mám ještě dvě starší sestry a ty jsou už v Evropě déle...jedna je ve Francii a druhá je v Anglii.“ (Timur)

V těchto případech pak tento stav vzájemného sdílení informací a pomoci přináší z hlediska sociálních remitencí dvojitý efekt. Získávání a přenos sociálních remitencí se na straně jedné urychluje díky vytváření a udržování sociálních vazeb mezi migranty. Na straně druhé však

v konečném důsledku mohou někteří přizvaní migranti v Česku zůstat. To znamená, že potenciál pozitivních efektů plynoucích ze sociálních remitencí se do Moldavska přenáší obtížněji či vůbec. Šest informantů se ve větší či menší míře podílelo na pomoci svým rodinným příslušníkům a známým s přicestováním, ubytováním a poskytnutím potřebných informací pro migraci.

Je pochopitelné, že během času se člověk přestane zajímat o současné podmínky a informace potřebné k migraci, když už má trvalý pobyt a stálou práci. Příkladem právě tohoto stavu je Irina, která dříve svým krajanům pomáhala, ale dnes již není schopna pomoci vzhledem k vývoji a změnám podmínek pro migraci z Moldavska do Česka.

„No ptali se mě, jak jsem to dělala s téma dokladama zrovna teď nedávno, ale já už jsem jim to nebyla schopná dobře vysvětlit a poradit, protože už je to zase složitější, než to bylo. Teď už nevím přesně, jak a co je třeba udělat...“ (Irina)

Samotné vycestování a získání práce v zahraničí není jednoduchý proces, a to i přes výhody v podobě informací o českém prostředí od svých známých a mapování možných pracovních pozic.

„Jo, moje máma například se ptala, jaké jsou možnosti, jestli něco tady bude, protože máma je teď v důchodě a ptala se, jestli je tu nějaká možná práce pro ni tady a mluvili jsme o tom, ale problém je, že nemluví vůbec česky, protože v jejím věku je to těžké, neumí jazyk a není snadné se ho naučit, takže by musela dělat jen fyzickou práci, těžkou a určitě, když já například koukala a hledala informace pro tu práci, tak to není tak lehké. Je to opravdu práce deset, dvanáct hodin denně, fyzicky náročné, a ještě nízký plat...takže nakonec nepřijela natrvalo.“ (Maria)

Zajímavé poznatky přinesl rozhovor s informantkou vystupující ve vzorku jako Dorina, která v tématu oslovování informantů svými krajanů představovala v minulosti významnou roli. Dorina totiž zprostředkovávala příjezd, ubytování i dokumentaci svým krajanům, a to zcela zadarmo. To znamená, že se přímo podílela na zásobování českého podniku levnou pracovní silou, tedy svými moldavskými krajanů.

„Ano, i cizí lidi... já jsem dříve pracovala jako švadlena i v Moldavsku. Tady v Česku jsem také pracovala dva roky jako švadlena v Prostějově. Tam jsem uzavřela smlouvu s OP v Prostějově a šest let jsem tam vozila lidi z Moldavska, z Kišiněva. Vyřizovala jsem jim

dokumenty, zařizovala jsem jim ubytování, výpisy z rejstříku trestu...oni tam pak byli v těch ubytovnách.“ (Dorina)

Ostatní informanti nebyli osloveni o pomoc svými krajany.

„Tak to se na mě nikdo neobracel, ne.“ (Sergej)

Na příkladu informanta Sergeje (dále také příklad informantky Niny) je patrné, že ani vzdělání a dobré pracovní místo s výhledem karierního postupu v Moldavsku nemusí stačit k užití rodiny. V Česku nyní Sergej pracuje jako stavební dělník a finančně si několikanásobně polepšil (nutno podotknout, že Sergej pracuje v Česku „na černo“).

„Nikdy jsem si nepředstavoval, že budu pracovat na stavbě v Čechách. Protože jsem se učil doma a myslel jsem, že budu celý život pracovat doma s příjmem za svoji práci. No a šel jsem do zaměstnání a věděl, že plat je 200 nebo 300 eur a myslel jsem, že bude plat růst. Čtyři roky jsem pracoval za 200 eur, to je hrozně málo. Byla potřeba, tak jsem pracoval jako pomocník prokurátora. Pak jsem tři roky byl ve funkci staršího pomocníka prokurátora, bylo možné dělat kariéru, protože po pěti letech šlo udělat zkoušky a stát se prokurátorem. No ale úroveň života byla nedostatečná. To prostě nestačilo.“ (Sergej)

Nelegální pracovní postavení s sebou pochopitelně přináší i psychický tlak a možná rizika. Mimo případných sankcí za nedodržení legislativních povinností se jedná i o zdravotní péči, kterou by Sergej musel v případě ošetření zaplatit v celé výši, a navíc by tím mohl upozornit i na své nelegální pracovní působení zde v Česku.

„...když jsem onemocněl, před dvěma měsíci. To jsem onemocněl, nemám pojištění, musel jsem čekat na léky z domova, měl jsem teplotu...nemohl jsem se na nikoho obrátit, respektive mohl, ale to by bylo za velké peníze.“ (Sergej)

„...mohou být kontroly, mohou deportovat, poslat domů, jinak můžu být doma nebo na ulici. Pro to mám všechny doklady, to není problém, ale problém je to v práci. Tyto pocity strachu mám pořád v práci, od doby mého příjezdu...“ (Sergej)

„Pracuji jako kuchařka v restauraci. Já jsem vystudovala na univerzitě na chemika, technologa...“ (Nina)¹⁹

---

¹⁹ Dvě výpovědi informanta Sergeje (uvedené výše) a výpověď informantky Niny byly převzaty z probíhajícího výzkumného projektu GAČR. V tomto projektu daní informanti v zájmu zachování anonymity informantů vystupují pod jinými jmény, nicméně se jedná o tytéž osoby.

V poslední sadě otázek druhého okruhu informanti odpovídali a popisovali svůj postoj k Česku a zejména vztah k jeho obyvatelstvu, a to v práci i ve volném čase. I přes negativní zkušenosti u vybraných informantů, převládá mezi informanty pozitivní vztah k Česku a jeho obyvatelstvu a spokojenost se systémovým fungováním Česka a jeho institucemi.

„Ano, v práci každodenně. A mimo práci také občas s kolegy z práce třeba do parku jdeme.“ (Nina)

„Tak co se týče jako mě, tak já se cítím velmi dobře, protože mně se líbí, jak to tady funguje...ne všechny procesy samozřejmě, ale většina ano a co se týče například dokumentace, administrativy, pojištění, vyřízení služeb a když mluvíš česky tak to jde...já vím, že teda mluvím s přízvukem a dělám chyby, ale pokud umíš a můžeš vysvětlit, co potřebuješ, tak můžeš sám všechno vyřešit bez problémů...na úřadech, v sociální sféře, ve zdravotnictví, všechno... není žádný problém. Já mám moldavský pas, mám i rumunský pas... určitě někde ta byrokracie funguje jakoby, protože tam ti pošlou sem, tady to neumíme nebo vám neumíme pomoc, jděte tam a tam, takovej ten mechanismus bych řekla, že tu ještě v Česku zůstal, ale to mi tolik nevadí, nemusíš tolik čekat, všechno se dozvíš či si můžeš najít na internetu...vyhledat.“ (Maria)

„Moje sestra má Čecha za muže, já mám mnoho známých z Čechů, takže se setkáváme různě, třeba na sklenici vína. No, to napojení na české obyvatelstvo...to je všude stejné, můžou být dobří i špatní Češi...stejně tak jako můžou být dobří i špatní Moldavané.“ (Tamara)

Na příkladu informantů Andreje a Sergeje²⁰ je patrné, že doba pobytu v Česku hraje v „soužití“ s Českem zásadní roli. Pozitivní vliv délky doby pobytu v Česku dokládá i Irina.

„Zhodnocení situace, tak řekl bych to asi tak, že nevidím rozdíl v sobě a jinými Čechy jo, absolutně v ničem, asi takhle.“ (Andrej)

„Řekl bych, že jsem se za ten necelý rok aklimatizoval v Česku tak...tak na třicet procent možná, protože ještě se úplně nevyznám v Praze, což je pro mě problém. A z hlediska Čechů jako obyvatel nemám žádné problémy, žádné konflikty, je to dobré. S Čechy normálně chodím na pivo třeba, ne tedy úplně pravidelně, ale občas jo. Mám tu totiž sestru, která má české kamarády a pak taky s kolegy z práce se stýkám.“ (Sergej)

---

²⁰ Andrej žije v Česku již osmnáct let, naproti tomu Sergej necelý rok.

„No už jsem zvyklá, opravdu. Za tolik let...co už jsem tady, no, líbí se mi tady.“ (Irina)

Hned ve třech případech se však informantky setkaly s negativní reakcí Čechů na jejich osobu z důvodu užití ruského jazyka či ruského přízvuku v mluvené češtině.

„...třeba teta jela v tramvaji a mluvila přes telefon a mluvila rusky a nějaká stará babička na ní říkala nějaký – Rusáci, fuj a všechno takový, jako je to celkem nepříjemný, že kvůli tomuhle se taky někdy bojím mluvit s rodičema po telefonu a pak to může někdo slyšet a mít nějaký řeči...“ (Olga)

„Jednou jsem měla konflikt na Andělu, když jsem šla s manželem a mluvila jsem rusky. Tak jedna postarší žena řekla: „ruský svině“...jenom říkám, co bylo.“ (Dorina)

„Tak ono to bez toho napojení nejde, protože ne všichni se k cizincům chovají pěkně, nevím, nelíbím se jim nebo něco, ale já to neberu osobně, protože to záleží na člověku, nelíbí se přízvuk, nechce mluvit s cizincem nebo prostě nemaj rádi, to jsou ale lidi všude taková lidi, nejenom v Česku. Ale co se týče takového toho běžného fungování a komunikace s obyvateli, tak s tím obecně nemám problém, zeptám se, na co chci a většinou mi odpoví na to, co mi zajímá...a když má se mnou někdo nějaký problém třeba kvůli přízvuku nebo tak, tak si to neberu osobně, to ne...“ (Maria)

Shrnutí druhého okruhu otázek z rozhovoru

Druhý okruh otázek přinesl poznatky o potenciálu a přenosu sociálních remitencí do Moldavska. Bylo zjištěno, že většina informantů se pravidelně do Moldavska vrací, tedy migračně cirkuluje mezi Českem a Moldavskem. Doba setrvání v Moldavsku se mezi informanty různí, stejně tak jako intervaly mezi jednotlivými návraty. Informanti se při návratech do Moldavska snaží odpočinout a shledat se s rodinou a známými. Dále také řeší praktické nezbytné záležitosti týkající se administrativy a dalšího plánování pro práci v Česku. Při těchto příležitostech informanti sdílejí zkušenosti z každodenního života se svými nejbližšími. Iniciativa pro sdílení i na vyšších úrovních společnosti je však ojedinělá a některá forma organizovanosti (například tvorba asociací či konání přednášek) nebyla ve vzorku informantů nalezena. Přesto se nedá tento jev do budoucna vyloučit. Výsledkem je zjištění přenosu sociálních remitencí z Česka do Moldavska v mikro měřítku či v soukromém měřítku. To je bezpochyby nezanedbatelná složka přenosu a z principu spíše primární a nepostradatelná složka, jelikož lidé si informace zpravidla vyslechnou s největší mírou důvěry od svých nejbližších. To znamená, že informovanost na „nižší“ soukromé

úrovni je nutností pro možný přesun informací na vyšší úrovně společnosti. Dále byla mezi informanty zjištěna vzájemná spolupráce a pomoc při vycestování a hledání práce (nejčastěji pro své známé a rodinné příslušníky). Nicméně jeden případ ze vzorku (informantka Dorina) popisuje své dřívější působení při zprostředkovávání ubytování, práce (pozice švadleny) a vyřizování dokumentů v Česku pro své krajany z Moldavska (nejedná se o příbuzné ani známé!). Práce moldavských pracovníků v Česku často neodpovídá jejich vzdělání a kvalifikaci²¹, popřípadě typu takové práce, kterou vykonávali v Moldavsku před migrací. A konečně téma interakce informantů s Českem a jeho obyvatelstvem přineslo poznatky, že prolínání kultur a interakce s českým obyvatelstvem je přirozená a také do jisté míry (například při vyřizování administrativních úkonů) i nevyhnutelná. S českým obyvatelstvem se informanti stýkají v práci i mimo ni. Interakce probíhá hned po příjezdu a prohlubuje se s délkou pobytu v Česku. Dále pobývající informanti v Česku mají tendenci mít jasnější plány ohledně svého pracovního i životního působení v Česku (ať už se jedná o setrvání v Česku nebo o definitivní návrat do Moldavska).

3.3 Dovednosti, zkušenosti, kultura

Stěžejní podstatou třetího okruhu otázek je snaha o zjištění konkrétních dovedností, které informanti získali v Česku a pomohli jim k zisku práce v Česku, ale i v osobním životě.

- Potřeboval jste se naučit nějaké nové dovednosti (jazyk, odborný kurz, legislativa Česka a další), které Vám pomohly k zisku práce v ČR?
- Pokud ano, využil jste již nově nabyté dovednosti? (pracovní postup v Česku, možnost lepšího pracovního uplatnění v Moldavsku, osobní využití dovednosti...).
- Vzděláváte se v některých těchto dovednostech (jazyk, odborný kurz, legislativa Česka a další) ve svém volném čase? Pokud ano, prosím, podrobně popište jak (četnost za týden, finanční účast, vedený kurz nebo samostatné studium).
- Jakým způsobem se stravujete? (využíváte zaměstnaneckých výhod?).
- Srovnajte způsob stravování a jeho kvalitu v zaměstnání v Česku a Moldavsku (uveďte celkovou četnost jídel denně, z toho teplých/studených jídel). Spatřujete nějaké výhody ve stravování v Česku v pracovním či volném/osobním čase?
- Účastnil jste se některých kulturních akcí v ČR? Pokud ano, kterých a čím Vás zaujaly?

---

²¹ Příklad informantky Niny a informanta Sergeje.

Třetí okruh otázek lze rozdělit na dvě části, přičemž první čtyři otázky z okruhu tvoří z hlediska důležitosti pro výzkum nosnou část. Otázky mají za cíl zjistit konkrétní dovednosti informantů (jazykové, pracovní, legislativní a další), které pro ně byly potřebné se naučit, aby mohli v Česku získat a vykonávat práci, ale také pro osobní potřebu. Informanti dále odpovídali, zda nově získané dovednosti využili či nadále využívají a zda se sami aktivně učí novým dovednostem. V předchozí kapitole již bylo zjištěno, že informanti se do Moldavska vrací, proto lze hovořit o prostoru pro přenos nově nabytých dovedností, postojů a zkušeností pro osobní využití v Moldavsku i potenciální přenos dál. Druhá část otázek se týká stravování, kdy informanti uvádějí způsob a kvalitu stravování v Česku a hodnotí je v porovnání s Moldavskem. Potenciál přímého rozvoje pro Moldavsko téma stravování nepřináší, nicméně výpovědi informantů na toto téma dále potvrzují, že k přenosu sociálních remitencí dochází i v gastronomické tematice. Poslední otázka hodnotí interakci informantů s kulturou, respektive účast informantů na libovolných kulturních akcích v Česku.

Na téma potřebných dovedností, které se informanti v Česku naučili, hovořilo osm z deseti informantů o jazykových dovednostech. Přestože jazyk často není podmínkou pro získání práce v Česku (například v pozicích, kde dovednost českého jazyka není pro výkon práce potřebná), informanti se sami češtinu učí, aby se na základních věcech v běžném životě při pobytu v Česku domluvili.

„Tak jazyk jsem se učila sama. Na úklid není třeba se něčemu učit...když pracuješ mezi lidmi, tak se naučíš jazyk dobře, protože když se věci opakují párkrát, tak se to dá odposlechnout a zapamatovat si. Já trochu rozumím italsky, něco rozumím anglicky, ale neumím moc odpovídat.“ (Tamara)

I přes zmiňování českého jazyka jako důležité dovednosti při pobytu v Česku se informanti jazyk ani gramatiku neučí organizovaně. Nikdo z informantů nechodí ani nechodil na žádné jazykové kurzy a téma gramatiky pro ně také nebylo prioritou. Jedná se především o přirozené učení se z odposlechu češtiny v mluvené podobě, kdy se informant snaží pochopit význam a opakováním si slova a fráze zapamatovat.

„No tak ten jazyk, ale gramatiku jako ne, ale tak mluvit jako česky, to jo. A k práci, tak já dělám ve studené kuchyni v restauraci jenom, ale zaučovali nás tam, ano. Já ráda vařím, takže mně to netrvalo dlouho se to naučit.“ (Irina)

Návazná výpověď informantky Iriny sice nepřináší příklad, který by se dal označovat jako rozvoj v Moldavsku, ale jako příklad přenosu získaných dovedností v Česku zde má své opodstatnění. Informantka odpovídá na dotaz ohledně využití svých dovedností v Moldavsku, které nabyla v Česku.

„Určitě ano, samozřejmě v práci v té restauraci a pak také i doma, když třeba přijde návštěva, tak to umím hezky udělat a připravit (smích).“ (Irina)

„Co jste se například naučila ze studené kuchyně?“ (tazatel)

„No ono je toho hodně...tak ten šopský sálat a ten balkánský salát, opravdu různý a různý saláty a pak oblohy a přílohy, všechno prostě, co se týká studený kuchyně.“ (Irina)

Velkou roli při učení jazyka hraje někdo, kdo může zpočátku překládat a aktivně vysvětlovat nové pojmy s informantem.

„Já se učím česky v práci, protože dělám v kuchyni a hlavní kuchař je Čech, ten mi pomáhá. I přes telefon mi překládal věci různé. A ostatní kolegové mi taky pomáhají s češtinou.“ (Nina)

„A kromě toho jazyku, té češtiny?“ (tazatel)

„Ano, nejdřív jsem pracovala v papírnictví s kartony a pak v té kuchyni, to jsem se musela naučit vařit česká jídla, polévky a tak. To mě naučili v práci ten kuchař hlavní.“ (Nina)

Sledování známých filmů v češtině byla také jednou z metod pro učení se češtině.

„Těžko, těžko jsem se učila jazyk sama, třeba jsem koukala na televizi na známé filmy, takže jsem věděla, o co tam jde. Víc jsem se naučila mluvit, když jsem se učila na zkoušky kvůli trvalému pobytu. Celkově, když jsem mluvila s majitelkou bytu, tak mě opravovala a tím jsem se dost naučila.“ (Dorina)

Při pohledu na tabulky s charakteristikami informantů (viz Tabulka 2 a Tabulka 3) lze vyčíst užitý jazyk během jednotlivých rozhovorů. Zde je nutné konstatovat, že jazykové dovednosti informantů se v případě užití češtiny liší. V těchto dvou případech, kdy informanti uvedli osobu, která jim s češtinou pomáhala a opravovala je, byla jejich čeština plynulejší a srozumitelnější. Alespoň ve srovnání s ostatními informanty, kteří se při své mluvené češtině zastavovali a také často užívali ruských slovíček.

V rozhovoru jsem s informantkou Dorinou pokračoval.

„A kromě toho jazyku, té češtiny?“ (tazatel)

„Já jsem vystudovala elektrotechniku, ale v tom jsem tady nepracovala...tady jsem šila, ale neuměla jsem to hned, neuměla jsem šít čepice pro koně...to jsem se tu naučila, majitelka rodinné firmy, ve které jsem pracovala mě zaučila spolu s jejím manželem. A osm let jsem tam pracovala. Dnes už to nedělám, dnes podnikám a pronajímám byty tady. To potřebuju poradenství s právníkem, a i půjčku jsem si na to musela vzít, abych mohla začít takhle podnikat.“ (Dorina)

Zdá se, že osvojení si češtiny, ať už od pouhého porozumění až po plnohodnotnou schopnost komunikace, je výhodou pro všechny informanty, kteří pracují a pobývají v Česku. Důležitějším poznatkem je však vztah jazykové dovednosti a pracovní pozice, kterou informanti v Česku vykonávají. Čeština je totiž podmínkou pro možnost lepší pracovní pozice. Například informantka Maria zde v Česku vystudovala vysokou školu, a kromě znalostí z oboru si také osvojila češtinu. Nyní pracuje jako asistentka v oblasti logistiky. Dorina jednoznačně využila jazykové schopnosti a začala v Česku podnikat. Naopak informant Timur, který pracuje ve slévárně, nemá vhodné podmínky pro osvojení si češtiny vzhledem k tomu, že většina jeho spolupracovníků není z Česka a na pracovišti česky hovoří zřídka. Ohledně dovedností pro získání práce v Česku Timur hovořil takto.

„Žádný kurz jsem neprodělal nebo by se určitě nedalo mluvit o kurzu... mistr ve slévárně mě zaučil během pěti minut, jak připravit první formu mi ukázal. Pak už mě to nechal dělat samotnýho, jenom mě přišel párkrát zkontrolovat. Když viděl, že to dělám dobře, tak mi nechal pracovat. Já jsem dělal dá se říct to samé už v Rusku, takže nebylo třeba mě nějak dlouze zaučovat...“

První den jsem dělal od devíti do čtyř a od druhého dne pravidelně od šesti do půl šesté od pondělí do soboty dělám.“ (Timur)

Kromě pracovní pozice, znalost češtiny přináší nepřehledné výhody také pro osobní život.

„No jazyk určitě ano. Ještě jsem studovala legislativu taky, teda nestudovala, ale četla jsem, co se týče například pobytu v české zemi, protože to jsem potřebovala vědět, já pobývám na teritoriu České republiky legálně, všechny dokumenty mám a od začátku to tak mám, takže určitě jsem věděla o tom, co potřebuju a jak dál, protože v tu dobu studii... já jsem tady chtěla pokračovat, bydlet tady, dostat nějakou práci...“ (Maria)

Hlavní výhodou je možnost nezávislosti. Maria totiž nemusí spoléhat na někoho, kdo by jí zprostředkoval pracovní pozici a vyřizoval administrativní záležitosti. Vše zvládne sama, od hledání informací po konečnou komunikaci a vyřizování.

„Určitě jo, co se týče služeb taky, bankovních, pojištění a všeho, co jsem potřebovala vyřešit. Dobrý je, že ty informace se dají najít vlastně kdykoliv, kdekoliv, na internetu například nebo na pobočce, zavolat zákaznický servis, v tom není problém, pokud to umíš používat...internet, počítač a můžeš se domluvit, tak s tím problémem není.“ (Maria)

Informant Sergej byl z finančního pohledu zmíněn již v předchozí kapitole, kdy v Česku vykonává práci dělníka na stavbě, ale v Moldavsku byl v pozici pomocníka prokurátora. Bez ohledu na finance se však jedná o příklad nevyužitého lidského kapitálu. Tento příklad však také potvrzuje, že jazyková dovednost je nezbytná a zároveň limitující pro pracovní postup a využití lidského kapitálu při práci v Česku.

Přenos sociálních remitencí obsahuje v podstatě vše, co se netýká finanční složky či převozu hmotného zboží ze zahraničí. Zahrnuje i učení a převzetí některých návyků a opouštění starých zvyků. Níže uvedené výpovědi ukazují, že je snadné si navyknout na služby, které v domovině či daném regionu nejsou.

„Ztratil jste některé kulturní nebo sociální zvyky, které jste měl?“ (tazatel z výzkumu)²²

„Tak například zde mám jízdenku na MHD, měsíční kupón. Koupím si jí a můžu volně po Praze měsíc jezdit. Mně se stalo, že jsem nastoupil do autobusu a nekoupil si lístky.“ (Sergej)

Kde, zde? (tazatel z výzkumu)

„Ne, tam, já sem jednoduše zapomněl, zvyknul jsem si mít onu měsíční jízdenku. U nás, tam, jestli jdeš na autobus, je třeba jít ke kase a koupit si lístek. Zde to není třeba, když se koupí ten měsíční kupón.“ (Sergej)

V mém rozhovoru odpovídal totožný informant na téma učení se nových dovedností takto.

„Tak ne, že bych se vyloženě musel učit zákony, ale tak nějak přirozeně je poznávám a musím je respektovat, tak nějak...“ (Sergej)

---

²² Výpovědi informanta Sergeje a otázky výzkumníků z týmu Geomigrace byly převzaty z probíhajícího výzkumného projektu GAČR.

„Dovednosti, no...já už jsem se naučil například štukovat, když jsem dělal v Moskvě a tady v Česku dělám v podstatě totéž, takže nemusel jsem se vyloženě naučit něco nového, ale samozřejmě je stále rozvíjím i zde.“ (Sergej)

Základní dovednosti získané v Česku často plynou z toho, že se informanti v novém prostředí zorientují. V procesu úspěšného zorientování se hraje jazyk zcela zásadní roli, jelikož si díky němu mohou informanti nalézt informace sami a učit se fungovat a využít nové možnosti a služby, které dříve znali v omezené míře nebo vůbec.

Téma mimopracovního rozšiřování svých osobních dovedností rozdělilo informanty na dva tábory. První skupinu tvoří informanti, kteří aktivně nabývají vědomostí a nutno opět konstatovat, že tato skupina zvládá češtinu velmi dobře.

„Co se týče jako vědomostí, tak zajímá mě astronomie hodně, takže astronomie, to už od dětství mě to zajímá, čtu hodně knížek o tom, to je asi tak největší a... třeba sportovně, tak závodně běhám a jezdím na kole závodně taky, takže to je to, kam vkládám nejvíc času...“ (Andrej)

Informantka Maria uvedla ve své výpovědi samostudium tabulkového procesoru Excelu a četbu v češtině (viz Přílohy). Dorina dříve v Česku šila čepice pro koně, ale dnes zde podniká a pronajímá byty v Praze. K tomu se potřebovala naučit mnohé právní předpisy a celkově poznat podnikatelské prostředí.

„No, tak, ano, protože rozšiřuju byznys, tak potřebuju znát různé práva a tak. Mám právníka, mám účetního a ti mně pomáhají, když nevím sama.“ (Dorina)

Vzhledem k prioritnímu zájmu většiny, jímž je práce v Česku a výdělek, informanti jsou pracovním vytížením natolik, že pro osobní rozvoj nemají dostatek volného času či přebytečné finanční prostředky. Práce je často náročná, tudíž na mimopracovní zájmy a rozvoj dovedností informantům nezbývají ani síly.

„Ne to vůbec, na to ani nemám čas, protože pracuju dvanáct hodin denně, od sedmi do sedmi, takže večer většinou přijdu, najím se a jdu brzy spát a ráno znovu do práce.“ (Sergej)

Údaj o pracovní době ve výpovědi informanty Niny byl natolik zářející, že byla optána znovu, aby potvrdila pravost své výpovědi.

„Ne, já se nic nového nenaučím, protože pracuju od šesti od rána do jedenácti večer, takže nemám vůbec volný čas.“ (Nina)

Pro přehlednost jsou zde uvedeny pracovní pozice informantů: Sergej – dělník, Nina – kuchařka, Irina – uklízečka/dříve pomocná síla v kuchyni, Timur – dělník.

„Ne, neučila jsem se tu... jenom opravdu to nejnnutnější, ale to přišlo tak nějak samo, jako ty zákony a informace o pobytu a tak, takže mimo práci vlastně nic.“ (Irina)

„Jazykové kurzy by byly moc drahé a tolik volného času na to nemám.“ (Timur)

Andrej srovnává stravování Česka a Moldavska z pohledu zemědělství a dostupnosti domácích produktů. Myslí si, že podíl zastoupení domácích produktů na trhu je v Moldavsku mnohem větší a také, že jsou produkty kvalitnější, což vysvětluje využitými kvalitnějšími půdami v zemědělství, než je tomu v Česku. Dále spatřuje negativní fenomén v českém stravování. Jídla se prý příliš zahušťují. Výpověď je obsáhlá a je dostupná v příloze této práce (stejně jako všechny ostatní výpovědi informantů).

Informanti odpovídali na otázky, jak se v Česku stravují a také srovnávali způsob a kvalitu stravování v Česku a Moldavsku. Cílem bylo zjistit, zda se i v této oblasti informanti inspirovali. Informantky odpovídaly v rámci stravování zejména na vaření. Muži srovnávali podmínky v zaměstnání (otázka srovnání stravování v zaměstnání zahrnovala) a rozdílná dostupnost potravin z finančního hlediska mezi Českem a Moldavskem.

„Tady si vařím sama, já vařím ráda, takže mně nevadilo se to jako učit ty nový jídla...naučila jsem se dost těch českých jídel a i doma dělám česká jídla...rodině to moc chutná, hlavně knedlíky například, ty moc chválí.“ (Irina)

Knedlíky jako typická česká příloha se tedy přenesla do Moldavska ryze skrze dovednost informantek Iriny a Doriny. Obě informantky se setkali s pozitivní reakcí v domovině na tento český pokrm. V případě další informantky Oxany se však přenesený um nesetkal s úspěchem. V rámci přenosu sociálních remitencí jsou všechny tyto příklady přínosné, avšak z pohledu reálných rozvojových dopadů pro Moldavsko jsou mizivé.

„Vařím si různě, i české i moldavské jídlo.“ (Oxana)

„Vaříte doma v Moldavsku něco z české kuchyně?“ (tazatel)

„Zkusila jsem knedlíky doma uvařit, ale nepřišli tomu na chuť.“ (Oxana)

Další informantka Tamara i její dcera také zkouší vařit česká jídla, a to zde v Česku i v Moldavsku.

„Je to různé. Spíš moje dcera...já málokdy vařím, ona si z internetu bere...našla si tam nějaké jídlo, nějaký recept a večer už si ho udělala. Ona se podívala na nějaké jídlo a řekla, mami, já to zkusím.“ (Tamara)

„Vaříte doma v Moldavsku něco z české kuchyně?“ (tazatel)

„Ano, například dršťkovou polévku.“ (Tamara)

Jak již bylo zmíněno, mužští informanti se soustředili více na zaměstnanecké stravování a srovnání stravování a kvality potravin v Česku a Moldavsku. Například informant Timur nevyužívá obědy v zaměstnání, jelikož se mu zdá cena i přes zaměstnaneckou slevu nepřiměřená.

„Máme tam obědy, stojí to 65 korun za oběd, ale já tam nechodím, já si radši nakoupím něco a uvařím si sám večer. Do práce si беру jenom studený pokrmy, mně to stačí.“ (Timur)

„U nás jsou potraviny drahé, za ten plat, co dostanu, tady si můžu koupit mnohem víc jídla než doma. Tam máme nízký plat a vůbec práce tam není moc.“ (Timur)

„Rozdíl ve stravování... řekl bych, že v Moldavsku je to více kategorizováno, kdo je bohatší, tak může jíst hodně a dobré věci, ale chudší obyvatelé si všechno dovolit nemohou. V Česku se mi zdá, že stravování je dostupnější pro Čechy, jak z hlediska kvality, tak kvantity.“ (Sergej)

Vzorec pro stravování informantů v Česku se nedá jednoznačně vyvodit. Někteří se stravují v zaměstnání, někteří si vaří česká i moldavská jídla a například informantka Olga uvádí, že ani po jedenácti letech pobytu v Česku doma nevaří česká jídla.

„My tu vaříme stejně jako v Moldavsku, takže když jsme tady nebo v Moldavsku ... na tom nezáleží, my vaříme stejně. My jako nevaříme ty český jídla, jenom moldavský.“ (Olga)

Nicméně k přenosu nových dovedností z Česka do Moldavska v rámci stravování a vaření dochází, a i díky stravování některých informantů v restauračních zařízení vnímají jinou kulturu pohostinství a úroveň služeb, což může vést k posílení role zákazníka i v Moldavsku.

Hodnocení kulturního vyžití má zejména mapovat to, v jaké míře jsou informanti začleněni do života v Česku. Předpokládám, že pokud se člověk v zemi cítí dobře a zapojuje se do kulturního vyžití dané země, pak je *a priori* začleněn do společnosti i ekonomicky a sociálně. To znamená, že přijímání nových poznatků a dovedností je u takovýchto informantů velmi pravděpodobné. Informant Andrej se naučil velmi dobře česky a nyní překládá ruské texty do češtiny. Skrze sportovní činnost je aktivně kulturně napojen na sportovní komunitu v Česku a ve volném čase navštěvuje odborné astronomické kurzy vedené v češtině. Navíc spatřuje rozdíl ve sportovních příležitostech v Česku a Moldavsku.

„Jo, ano, třeba astronomický fyzikální čtvrtky, který jsou na Fakultě elektrotechnické. To navštěvuji nebo běhy, ty závody v běhání tady různé.“ (Andrej)

„A když to srovnáte s příležitostmi, které jsou v tomto ohledu v Moldavsku?“ (tazatel)

„Tak není to tak vštěpené ten sport tam, jako tady. Přestože teda třeba fotbal je tam velmi populární, ale spíš takový ten vesnický, skoro každý má rád fotbal. Ale ty možnosti toho sportu, provozovat to třeba na vyšší úrovni nebo se zlepšovat nebo se vypracovávat, tak ty jsou malé, hodně malé oproti Česku.“ (Andrej)

V hlavním městě Moldavska je ku příkladu zřejmě (shoda ve dvou výpovědích) pouze jedno kino, které navíc promítá nepravidelně až výjimečně vzhledem k chybějícímu zájmu a nedostatku prostředků místních. Dle informantky Olgy není například pro místní obyvatelstvo k výletům tolik prostoru vzhledem k náročnému pracovnímu životnímu stylu na statcích.

„Tak chodím do kina, divadla a různý takový ty poutě nebo tak. Ještě muzea jsem navštívila a taky se školou jsme jezdili na výlety... byla jsem v Českém ráji, potom na Šumavě jsme byli ted'ko nedávno na lyžáku, v Krkonoších, potom jsem byla v Karových Varech s rodičema...“ (Olga)

„Zaujaly Vás něčím, co jste neznala z Moldavska, také tam jezdíte na výlety?“ (tazatel)

„Tam právě nikam nejezdíme na výlet. Pak tam není kino... jako je, ale v tom hlavním městě Kišiněvě jenom kino a asi jedno... takže jsem v Moldavsku nikdy v kině nebyla. Potom v muzeích jsem tam taky nikdy nebyla a ... oni tam vlastně v Moldávii moc nejezdí na výlety, protože jak mají ten barák, ten dobytek nebo jak to mam říct... statek, tak se o něj musí starat furt o něj, ráno, odpoledne i večer, najíst, napít a všechno, takže nemají čas někam odjet.“ (Olga)

Ve stejném duchu hovořila i informantka Oxana, která navíc uvedla krátkou výpověď jednoho jejího známého z Česka na návštěvě v Moldavsku.

„Ne, na koncerty ani nějaké diskotéky jsem nenavštívila, ale byla jsem jednou v divadle s dcerou v Lucerně a pak v kině.“ (Oxana)

„K tomu divadlu a kinu, máte možnost třeba navštívit kino v Moldavsku?“ (tazatel)

„Je tam kino, ale lidi tam nechodí... je to zavřený. Výjimečně tam pro jednou něco hrajou... ale nejsou na to peníze, lidi na to nemají. A to se týká města, ale na vesnicích tam není vůbec nic. Tam všichni odjíždějí pryč, takže tam zůstávají jen babičky a dědečkové a nemocní. Ta kultura tam umírá. Je to žalostnej pohled. Jednou k nám přijel na návštěvu Čech a říkal, panebože, jak vy žijete?...“ (Oxana)

I další informanti se účastnili kultury v Česku, Maria se například zúčastnila akce mezinárodního dne, který se týkal kultury a jídla. Dále informantky Dorina a Nina navštívily divadelní představení.

„Byla...byla jsem v divadle, protože jsem od známých dostala lístky... a to bylo moc hezký. Tady v Rudolfínu jsem byla.“ (Irina)

Žádnou účast na kulturním dění v Česku uvedli informanti, kteří se výhradně soustředí na pracovní činnost v Česku, a tudíž zpravidla nemají téměř žádný volný čas.

„To opravdu ne, nikde jsem nebyl, není na to čas... jak jsem říkal, je to tady pro mě hlavně o tý práci.“ (Sergej)

Shrnutí třetího okruhu otázek z rozhovoru

Hlavním zjištěním třetího okruhu je nezastupitelně důležitá role ovládat jazyk v Česku, češtinu. Informanti, kteří ovládají češtinu mají velké výhody. Jsou schopni se snáze učit novým dovednostem a snáze sami hledají a využívají informace ve svůj prospěch. Touto dovedností zpravidla disponují déle pobývajcí informanti na území Česka. Jazyk je tedy nejdůležitější dovedností, kterou se informanti v Česku v menší či větší míře naučili, a která jim následně umožnila své sociální dovednosti dále rozvíjet a samostatně řešit administrativní záležitosti. S nově nabytými dovednostmi pak mají informanti lepší možnosti pracovního uplatnění (v jednom případě rozvoj dovedností dokonce vedl informantku Dorinu k podnikatelské činnosti) a dochází u nich ke snižování míry závislosti na okolních lidech. Dokonce mají často vyřízené pobytové a pracovní záležitosti a vědí, že

zde působí zcela legálně a tyto i ostatní administrativní náležitosti mají zpravidla samostatně pod kontrolou. Manuálně pracující informanti s omezenými znalostmi češtiny naopak zpravidla nerozvíjí mimopracovní dovednosti. Pochopitelně se společensky „straní“ i z důvodu vědomí svého nelegálního pracovního působení, což pak souvisí i s nízkou či žádnou účastí na kulturním vyžití v Česku. Mimo jazykové dovednosti se informanti učili různým manuálním profesím. Jednalo se například o pozice kuchařky a pomocnice v kuchyni, pokojské v hotelu či dělníka na stavbě. Stravování a také dostupnost a kvalita potravin je pro informanty důležitým tématem a jsou inspirováni natolik, že k přenosům těchto remitencí v rámci dovedností i postojů přenáší do Moldavska. Nicméně ne ve všech případech. Například informant Andrej naopak spatřuje negativa v českém stravování. Nějakou formu kulturní účasti v Česku uvedlo sedm z deseti informantů. Jedná se o účast na sportovních akcích, veřejných akcích, divadelních a promítacích představeních i poznávání různých míst v Česku v rámci výletů. Na druhé straně, jak již bylo zmíněno, ostatní informanti se kulturního dění z výše uvedených důvodů takřka neúčastní.

3.4 Gender

Čtvrtý okruh otázek se týká genderové problematiky. Informanti byli dotazováni na tyto otázky:

- Z jakého pohledu (pohled osobní nebo pohled domácnosti či rodiny?) jste se rozhodoval pro práci v zahraničí? Uvažoval jste o možnosti pracovní činnosti Vaší ženy v zahraničí? (Vy byste zůstal s dětmi). Pokud ano/ne, proč?
- Zhodnoťte a porovnejte příležitosti žen ve společnosti v Moldavsku v porovnání s muži (pracovní, společenské, politické, sportovní).
- Srovnajte je s těmi v Česku. Vnímáte v tomto rozdíl? Pokud ano, jaký?
- Překvapila Vás v Česku nějaká situace, která se týká právě rolí a postavení žen ve společnosti?
- Pokud ano, odlišovala se daná situace v porovnání s tím, co znáte z Moldavska? Situaci podrobně popište.

Rozhodovací proces pro migraci za prací do zahraničí je téměř vždy ovlivněn, podnícen či určen vlivem okolí a blízkých osob. Z hlediska genderové rovnováhy se na migraci za prací podílí muž i žena, přestože o trochu častěji do zahraničí odchází muž (podíl žen

v celosvětové migraci činí 48 %, IOM 2015). Zpracovávaný vzorek deseti informantů v této práci však obsahuje sedm žen, což i na základě výpovědí znamená, že se nejedná o náhodný jev (například kolegyně informantek v práci často tvoří cizinky, ženy). V případě dlouhodobě pobývajících informantů Andreje a Olgy v Česku již od útlého věku, rozhodnutí pochopitelně provedli jejich rodiče. Je zde však zajímavé, že po narození Olgy se její maminka vydala pracovat do Ruska a dále do Česka a byla tedy při migraci za prací aktivnější než její manžel.

„Tak nejdřív, když jsem se narodila, tak moje máma jela do Ruska, aby si tam vydělala, ale tam se to nepovedlo, takže přijela zpátky a kamarádka mámy přijela do Česka ještě dřív než my a vdala se za Čecha a když přijela s ním zpátky do vesnice, tak si povídala s mámou, jestli by nechtěla přijet do Česka, tak ona řekla, že jo, takže asi na půl roku ... chtěla tu být jen půl roku, jako aby se podívala, jak to tady vůbec vypadá a jaký to tu je. Tak jí ta paní pomohla s papírama a vším. Tak tu nejdřív přijela máma v roce 2004 a pracovala tu a potom se jí tu zalíbilo, tak tu zůstala a vzala sem tátu, takže tu byli nějak rok a potom pracovali tu rok a potom jsem přijela já a už jsme tady zůstali všichni ... já studuju a oni pracujou.“ (Olga)

Stejně tak informantka Nina a Irina (viz níže), které se rozhodly pracovat v zahraničí. V případě Niny však proces rozhodování do jisté míry způsobilo a určilo ovdovění (Nině je 28 let).

„Já jsem se tak rozhodla, že odjedu.“ (Nina)

Rodinný příslušník může mít také přímý vliv na rozhodnutí o vycestování. Dcera informantky Oxany přijela do Česka a zcela se s novým prostředím ztotožnila jako by prý Česko už znala. Česky se naučila během několika dnů a mamince tvrdila, že konečně přijela domů (myšleno do Česka). Poté přizvala svoji maminku Oxanu i s manželem.

V dalším případě ústředním rodinným příslušníkem informantky Tamary byla její sestra, která se v Česku vdala. Tamara pak svoji sestru následovala a pracovala v Česku déle, než původně plánovala. Tato původně dočasná odloučení od dětí a manžela bohužel mohou vést k tomu, že si v zahraničí migranti najdou jiného partnera. Tento případ vedoucí k rozvodu a rozpadu původního manželství v Moldavsku není jediným ani v tomto vzorku deseti informantů.

„Nejdříve přijela do Česka moje sestra, ona pracovala na poli, někde vedle Mělníku. A potom ona tam se seznámila s Čechem, on byl policajt. On pracoval jako security tam v té firmě. Oni se seznámili a brzo na to se vzali. Dneska už jsou spolu vlastně...21 let. A já jsem jim přijela tenkrát na svatbu, to jsem měla osmiměsíční dceru a dvě starší děti, které jsem nechala v Moldavsku u manžela. Po té svatbě jsem v Česku zůstala ještě tři měsíce a pracovala jsem, pak jsem se vrátila domů a od té doby jsem jezdila sem tam, když to šlo. Když děti trochu odrostli, tak jsem se vdala za Ukrajince a bydlela jsem na Ukrajině, ale stále jsem jezdila do Česka a pořád sem jezdím.“ (Tamara)

Tradiční pohled na rodinný život a roli živitele rodiny vnesl svou výpovědí Sergej. Rozhodování o migraci za prací probíhalo společně s manželkou, ale definitivní řešení stanovil Sergej. Jeho žena v Česku dokonce dříve pracovala, ale po narození dětí již s nimi zůstala doma v Moldavsku. Naproti tomu informantky, které zde v Česku pracují, zatím děti nemají anebo mají děti starší.

„Já jsem stanovil řešení, tedy, nejdříve jsme se radili se ženou, ale rozhodující krok jsem vykonal já, když jsem dal výpověď. Šlo o to, že základní příjem jsem garantoval já, takže já jsem měl spíš rozhodující hlas. Ale jinak moje žena tady v Česku taky pracovala, ale když otěhotněla, tak jela pochopitelně zpátky. Že by ale pracovala zde a já jsem byl doma, to je absurdní, to by nešlo.“ (Sergej)

Na první pohled nereálná představa, že by moldavská žena pracovala v zahraničí a muž zůstal doma s dětmi je však naplno v kontrastu s výpovědí Iriny. Její důvody spočívají především ve zlepšení životní úrovně své rodiny. V tomto případě jsem měl při rozhovoru pocit, že vše řídí ona a *de facto* zastává mužskou roli ve své rodině v rámci jejího zabezpečení.

„Vy tady máte manžela taky v Česku nebo je doma?“ (tazatel)

„Mám manžela v Moldavsku, on je tam s dětmi.“ (Irina)

„Sama jsem se tak rozhodovala...no, jak vám to řeknu...ze začátku manžel neřikal nic, ale poslední dobou už říká, že už to stačí a vrat' se už domů...ale já na to říkám jako z čeho budeme žít? Protože on sice něco vydělává, ale to by nestačilo na ty poplatky za plyn, vodu a ty energie...to by určitě nestačilo, doma je prostě hrozně nízký plat. A taky děti samozřejmě, aby se mohli obléknout, normální jídlo, aby mohli jíst...nechci, aby strádali.“ (Irina)

Následující výpověď je zajímavá nejen kvůli tomu, že se informantka Dorina rozhodovala pro práci v zahraničí sama, ale také proto, že popsala nebezpečný způsob migrace svých krajanů do Řecka a jiných evropských zemí. Dorina se však rozhodla na základě dostupných informací o možnostech migrace neriskovat. Snažila se mít veškerou svoji dokumentaci správně vyřízenou, a nakonec se tak rozhodla pro Česko. Podstatou otázky pro tuto výpověď mělo být hodnocení rozhodovacího procesu (osobní pohled či pohled domácnosti). Její bývalý manžel (současně je Dorina rozvedená již několik let) zkoušel v Česku také pracovat, ale nebyl úspěšný. Konečné rozhodnutí pro práci v zahraničí tak Dorina učinila sama.

„Sama jsem se rozhodovala...nejdřív zkoušel pracovat v zahraničí můj muž, ale vždycky mu ty firmy sebraly pasy, peníze a zmizely. Tak jsem to zkusila já a jedna kamarádka mi řekl, kam chceš...do Řecka nebo do Česka? Do Česka jsme mohli přicestovat legálně, udělat vízum a přijet, ale do Řecka to nešlo, to bych musela pěšky lesem a přes hory. Vím, že jedna ženská zkoušela třikrát jít do Řecka, dvakrát spadla z hory a nevěděla o sobě a až po dvou měsících přišla domů za mnou a měla strašně oteklý nohy, vůbec se nemohla about. Po čase pak měsíc byla v Německu, ale tam ji zadrželi policajti...taky v Polsku ji zadrželi a nikam se nedostala. A to kvůli tomu prodala byt i auto, aby mohla odjet z Moldavska.“
(Dorina)

„Do toho Řecka takhle opravdu chodí přes hory nelegálně?“ (tazatel)

„Ano, ano, tam jdou v sedmdesáti, osmdesáti lidech přes hory a když jeden upadne, tak mu nikdo nepomůže, každý jde sám za sebe...když někdo spadne, tak spadne, to je jeho problém. Já bych to přešla, já jsem zvyklá chodit v horách, ale já nechci pak mít problémy s policií, nemohla bych to tajit.“ (Dorina)

Příležitosti žen (ať už ve sportu, v pracovním uplatnění nebo ve společnosti obecně) informanti hodnotili značně nejednotně. Většina se ve svých výpovědích zaměřila na pracovní aspekt této otázky a také na rodinné postavení ženy. Jiní ve svých výpovědích poskytli politické a sportovní pojetí této problematiky. Výsledkem jsou však dva hlavní pohledy na působení žen v Česku i Moldavsku. Čtyři informantky nalézají shodu v tom, že postavení a příležitosti českých žen se nijak zásadně neliší od těch moldavských.

„Nepřekvapila mě, protože my to máme docela stejné v tu moderní dobu nebo jak to říct...Nevidím rozdíl, protože my máme v Moldavsku také byznys woman a žena je ředitelka společnosti jako i tady, prostě to není tak rozdílné, já si myslím, že už je to všude tak kromě

těch úplně málo rozvinutých zemí. V Moldavsku se někdy stává, že i žena je hlavou rodiny, může mít i vyšší plat, stejně jako tady. Je to případ od případu, ale řekla bych, že se to neliší zásadně mezi Českem a Moldavskem.“ (Maria)

Zde je uveden vzhled i do finančních pracovních podmínek Moldavanů v Česku s tím, že informantka nespatřuje zásadní rozdíl mezi finančním ohodnocením muže či ženy z Moldavska a také mezi legálním výkonem práce a prací tzv. „na černo“.

„Přijde mi to stejné u mužů i žen, ať už tu je člověk v práci legálně nebo nelegálně, stejně dostane 65 nebo 75 korun na hodinu, uklízečky dostávají 100 i 120 korun. To je totiž náročná práce...já jako švadlena jsem mohla dělat dvanáct, třináct hodin. Taky jsem tu uklízela, a to třeba jen tři hodiny a byla jsem úplně vyčerpaná.“ (Dorina)

Ostatní informanti nějaký rozdíl spatřují, nikoliv však nutně v příležitostech a společenském postavení žen. Naopak může být „silnější“ postavení ženy v Česku ve společnosti či vyšší míra emancipace vnímána negativně.

„No, jak to říct, abych neurazila vaše ženy, abyste se nezlobili...Češky vaše jsou, takové ženské jako, ony...cigárko, kafe, dítě jí brečí a je jí to jedno. U nás je to jiné, tohle se tam neděje nebo velmi málo. Když už, tak spíš u mladší generace.“ (Tamara)

Informant Sergej uvedl jednoznačný pohled na problematiku a bez dlouhého přemýšlení také uvedl příklad z politického prostředí v Moldavsku.

„Jak to říct, řekl bych, že v Moldavsku muži dominují ve všech společenských sférách...tak v politickém prostředí to neznám v Česku, ale u nás máme parlamentní jednokomorový systém a ze 101 členů je tam tak 5 nebo 6 žen...“ (Sergej)

Pro srovnání doplňuji informace o zastoupení žen po volbách v roce 2013 do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky (dolní komory), kde bylo 39 žen a 161 mužů. Ženy tedy tvořily Sněmovnu z 19,5 %. V současnosti po je po sněmovních volbách 2017 mezi zvolenými poslanci dokonce 44 žen (ČSÚ 2017). Dále Sergej uvádí své zkušenosti z Česka na toto téma a srovnává je s těmi z Moldavska.

„Pro srovnání z Českem mi napadá příklad policie, protože v Moldavsku pracují ženy v policii jenom v kancelářích, ale tady v Česku je naprosto běžné potkat ženy policistky v uniformách normálně na ulici, snad i padesát na padesát. To v Moldavsku vůbec neexistuje...nebo co se týká veřejné dopravy, tak je to to samé, tady je spousta žen řidiček, ale v Moldavsku nikoliv.“ (Sergej)

Studentka Olga spatřuje rozdíl mezi českým a moldavským prostředím zejména v očekávání společnosti od ženy. V Moldavsku je dle jejích výpovědí žena zpravidla v domácnosti či na statku, kde se stará o pole, dobytek a celkový chod. Oproti českým ženám je tak žena v Moldavsku mnohem více zaneprázdňena a pro své osobní uplatnění či pracovní kariéru tak nemá dostatek prostoru. Příležitosti tak nejsou omezené genderově, že by ženě v Moldavsku někdo bránil v pracovním uplatnění a kariéřním růstu, ale spíše tím, že je společností stavěna do role hospodyně, která ji vzhledem k časové i fyzické náročnosti brání se lépe pracovně a celkově společensky (i sportovně) uplatnit. To se týká například pracovních pozic v policii, dopravě a politice.

„No tak vlastně ta žena, když v domácnosti je ta hospodyně, která vaří, uklízí a dává vlastně tomu dobytku najíst, napít a třeba podojí krávu nebo jí někam na pole odveze nebo stará se o koně, o to všechno. Prostě je furt v domácnosti a ten muž vlastně chodí do práce a vydělává ty peníze a žena taky vydělává, například tím, že prodává to mlíko nebo z toho mlíka udělá sýr nebo něco takovýho, ale je furt doma.“ (Olga)

„A jak vnímáte příležitosti žen například ve sportu nebo v politice?“ (tazatel)

„Moc jsem si nevšimla, že by byla nějaká žena v politice a ve sportu? No, v Moldávii zrovna není moc sportu...“ (Olga)

V rámci tohoto tématu se nejedná pouze o příležitosti a postavení žen ve společnosti. Výpověď informanta Andreje například popisuje jeho vnímání feminismu a emancipace v Česku. Hovoří o evropském modelu a trendu feminismu tak, jak ho zažívá v Česku. Některé projevy feminismu se mu jeví jako frustrace z neúspěchu některých žen v osobním životě, popřípadě snaha těchto žen o jakousi formu protestu proti tradičnímu systému. Naproti tomu v Moldavsku tento trend nepozoruje.

„Řekl bych, že tady platí takový ten evropský model, že tady je hodně feministek se mi zdá o hodně víc než tam. Takhle, jak to říct, spíš jakoby bojují za svoje práva, ale ve výsledku to vypadá, že spíš bojují proti tomu tradičnímu jo, že prostě ony se chtějí jako víc práv, ale víc je štve, že třeba jim nevyšly nějaké plány nebo rodinný život. Takový ten... taková ta rozmazlenost možná, jakože hodně víc žen si opravdu myslí, že jsou něco víc ve společnosti, ale přitom jsou těsně nad nulou... nebo takhle. Zdá se mi, že chtějí skoro i uškodit nebo zbořit ten dávno zaběhnutý model tradiční. No, takže ten feminismus, dá se říct je oproti Moldavsku tady určitě ve větší míře. V Moldavsku to v podstatě není vůbec...“ (Andrej)

Genderovou problematiku uzavírají výpovědi informantů, kteří popisují libovolné situace ohledně rolí a postavení žen ve společnosti (české i moldavské), které zažili a nějakým způsobem je zaujaly.

„Ano, hlavně to, že ženy tady běžně kouří cigarety ... všude v ulicích, to v Moldavsku to je hodně zřídka vidět, že by ženy kouřili. Tady v Česku je to ve velkém, to mě fakt překvapilo.“
(Sergej)

Zastávání mužských prací ženou je negativním trendem v domácnostech, kde ženě nic jiného nezbyvá než vykonávat i typicky mužskou práci v domácnosti. Migrace je pochopitelně jedním z hlavních důvodů, proč k tomu dochází.

„Muži i ženy jsou hodně pracovití, na vesnicích všichni pracují doma. A řekl bych tak, že všichni dělají všechno...i těžkou fyzickou práci musí ženy dělat.“ (Timur)

Tuto zkušenost popisuje také další obsáhlejší úryvek z rozhovoru s informantkou Oxanou. Zároveň podotýká, že každý případ domácnosti je specifický. Vztah migrace a rozvodovosti byl při tomto rozhovoru také tématem a negativní vliv pro manželské vztahy je zřejmý.

„Žena v Moldavsku je ženou i manželem, musí dělat všechno, zastává i mužskou práci, třeba i seká dříví.“ (Oxana)

„Proč to tak je?“ (tazatel)

„Víte, můj manžel pracoval na dráze na železnici a každý den přijel hrozně utahaný a odpočíval...ale já taky přišla z práce, ale musela jsem dělat dál. Možná jsem to dělala špatně, asi je to případ od případu, protože u sousedů to bylo tak trochu naopak...tam odpočívala žena a její manžel všechno dělal doma. Taky to může být tím, že muži často odjíždí za prací za hranice a pak ta celá domácnost stojí na ženě, takže musí zastat i ty mužské práce.“ (Oxana)

„Srovnejte je s těmi v Česku. Vnímáte v tomto rozdíl? Pokud ano, jaký?“ (tazatel)

„Velký rozdíl, u nás jsou ženy prostě slušnější. Ví, co je správné, co je špatné...Ale tady to mají ženy lehčí, lehčí život mají. Rozdíl vidím v párech po rozvodu. Tady se muž dál stará o dítě i po rozvodu a vidí se s ním třeba o víkendech. U nás, když se muž rozvede se ženou, tak už se o tu rodinu nestará, nezajímá se o ni dál. Tady muž asi cítí nějakou zodpovědnost větší a taky je to v zákoně asi.“ (Oxana)

„*Stoupla u Vás v Moldavsku rozvodovost?*“ (tazatel)

„*Ano, poslední dobou ano.*“ (Oxana)

„*Myslíte, že za to může migrace za prací do zahraničí?*“ (tazatel)

„*Když žena odjede a manžel je doma nebo obráceně, tak si tam ten, kdo je v zahraničí najde někoho jiného.*“ (Oxana)

Shrnutí čtvrtého okruhu otázek z rozhovoru

Téma porovnání příležitostí a postavení žen v české i moldavské společnosti bylo hodnoceno informanty, kteří se nezávisle na sobě rozdělili na dva názorové proudy na tuto problematiku. Jedni přílišné rozdíly v příležitostech žen nespatřují a uvažují například o moderní době, kdy je rovnoprávnost a postavení ženy stejné v Česku i Moldavsku. Dle těchto informantů jsou pro uplatnění člověka na pracovním trhu (a další souvislosti se společenským postavením) důležité jeho schopnosti (sociální kapitál, pracovní dovednosti), nikoliv pohlaví. Pokud jde ryze o srovnání českých a moldavských příležitostí žen, jedná se o zanedbatelné rozdíly z pohledu obou názorových proudů informantů. V moldavské (ani české) společnosti nejsou omezení znemožňující ženám vykonávat různé profese či veřejné funkce. Přesto je v Moldavsku model typicky mužských prací a veřejných výkonů funkcí zachován. Faktorem pro tento model je totiž očekávání dané společností od svých žen. Ženy v Moldavsku mají celkově více povinností jako je starost o domácnost, statek, děti. A také podíl takto žijícího venkovského obyvatelstva je větší než v Česku. Proto se informantům příležitosti nezdají rozdílné, ale v praxi jsou pak tyto ženy příliš „zanepřázdňené“ chodem domácnosti a povinnostmi, které se od nich v Moldavsku očekávají, a tak nakonec méně žen je schopno prosadit se v profesním i společenském životě více.

Ti, kteří rozdíly v příležitostech žen spatřují však nestaví české ženy do postavení ve společnosti s většími příležitostmi či právy. Rozdíly vnímají naopak negativně a propojují je s přílišnou emancipací a „zhýčkaností“ českých žen. Tento postoj informantů se může na první pohled jevit překvapivě. Je opět nutné uvažovat o vnímání role ženy ve společnosti. Přestože to tak ve skutečnosti nemusí být, české ženy mohou působit na informanty tak, že jsou pohodlné, méně pracovité, méně zodpovědné až i neslušné. Spatřují tyto konkrétní negativní jevy. Jsou zvyklí na to, že (moldavská) žena má být pracovitá,

starat se o domácnost a podobně, jak již bylo zmíněno. Jakmile nejsou tato očekávání v očích informantů naplněna, mohou to vnímat negativně.

Na souvislost vrůstající migrace a rozvodovosti manželství bylo upozorněno samotnými informanty. K rozpadu manželského svazku došlo ve třech případech a v každém z nich má daný informant za sebou dlouhou „migrační stopu“ (19, 21 a 23 let). Odloučení ženy a muže v manželském svazku nemusí nutně znamenat rozpad manželství. Krátkodobě může migrace naopak partnery ve svazku upevnit i v důsledku pozitivních efektů plynoucích z migrace a práce v zahraničí. Zdá se však, že dlouhodobá migrace (byť cirkulační) a práce v zahraničí přináší negativní vlivy. Jedná se o samotné odloučení partnerů a také o riziko, že si migrant v cílové zemi najde jiného partnera a svého současného opustí.

Rozhodovací proces v domácnostech, ať už se jedná o manželské páry s dětmi i bez dětí nebo o širší rodiny, byl převážně na straně jednotlivce. Vlivy pro rozhodnutí jsou různé. Prioritním důvodem pro vycestování je pochopitelně zlepšení finanční situace a zabezpečení rodiny v důsledku nepříznivého stavu v domovské zemi. Dalším důvodem je například forma přizvání rodinného příslušníka do Česka apod. Nicméně nelze hovořit o promyšlené rodinné strategii a vyslání jednoho člena rodiny za prací do zahraničí. Informanti rozhodnutí dle svých výpovědí převážně učinili samostatně. Z genderového hlediska jsou ženy i muži rovnocennými partnery v rozhodování o pracovním vycestování do zahraničí. Výsledek však plyne ze vzorku deseti informantů, který obsahuje sedm žen a tři muže, tudíž je výpovědní hodnota této konkrétní problematiky velmi specifická. Nicméně tyto ženy, které vycestovaly a pracují v Česku se nacházely v situaci, kdy samy chtěly (jsou tedy ty ambicióznější) nebo musely vycestovat za prací (pro uživení své rodiny jim nic jiného nezbývalo). Pro objasnění těchto situací je nutné uvést konkrétně případy. Ve vzorku je mladá vdova Nina, která již dříve v Česku pracovala spolu s manželem. V Česku otěhotněla a později odjela porodit syna do Moldavska, avšak její manžel zemřel, a proto se vrátila do Česka, kde doposud pracuje, aby uživila sebe i svého malého syna. Dalším příkladem je informantka Maria, která odjela do Česka vystudovat a nyní zde zůstala a našla si práci. Měla možnost zlepšit svou situaci i budoucnost a rozhodla se tedy sama. Rozhodování žen tedy značně ovlivňují situace, které jsou pro jejich rozhodování zcela srozumitelné a pochopitelné. Pakliže žena migruje, má k tomu pádný důvod, například i to, že její partner zprvu v zahraničí neuspěl či partnera nemá a musí tak zabezpečit rodinu sama.

Výpovědi informantů jsou všeobecně platné a každá z nich nese informační hodnotu. Mezi informanty převažuje shoda o samostatném rozhodnutí pro migraci do zahraničí. Přesto si jako autor (a jako výzkumník, který se všemi informanty zažil osobní kontakt) této práce dovoluji uvést poznámku pro tuto konkrétní situaci. Rozhodnutí o vycestování za prací do zahraničí si každý takový jedinec bere přirozeně za své, jelikož je daný člověk tím, kdo tak skutečně jedná. Nicméně k tomuto rozhodnutí ho vždy vedou osobní (interní), ale i v širším kontextu společenské a rodinné (externí) podmínky. Zabezpečení rodiny skrze zajištění finančního příjmu, společenské postavení své rodiny a také jednání okolních obyvatel Moldavska (migrace) jsou zřejmě stěžejními externími vlivy, díky kterým se v součtu daný člověk rozhodne odejít za prací do zahraničí. Informant se při výpovědích soustředí na sebe (i v důsledku povahy rozhovoru, který je otázkami v drtivé většině zaměřen na informanta samotného), tudíž i při výpovědi na téma rozhodování o práci v zahraničí bere v úvahu osobní pohled. Navíc, migrant se zpravidla cítí úspěšně již z prostého faktu, že v zahraničí vydělává peníze. Tudíž si v této situaci spíše nepřipouští, že by do tohoto stavu mohl být nějak „dotlačen“ kolektivně či rodinnou situací. Na základě výše zmíněného si tedy myslím, že informanti ve svých odpovědích při rozhovoru případné externí podmínky nereflektovali.

3.5 Hodnoty, přesvědčení – první část

Pátý okruh je posledním a zároveň také nejobsáhlejší okruhem otázek. Také proto jsou dílčí shrnutí z analyzovaných výpovědí informantů uvedeny po jednotlivých otázkách. Okruh otázek se týká především subjektivního vnímání informantů nad tématy životní úrovně v Moldavsku, celkové organizace státu, systémem státní správy apod. Tato témata pak informanti často porovnávají s tím, co zažívají zde v Česku. Jedná se o situace z každodenního života, tedy situace, které zažívá každý migrant v hostitelské zemi. Nakonec největší potenciál pro přenos sociálních remitencí mají ty zkušenosti, které migranti zažívají nejčastěji, běžně a přirozeně. Tím lze zjistit, na co se informanti konkrétně zaměřují při běžném pracovním životě v zahraničí. Dále se okruh zabývá hodnotovým založením informantů (druhá část okruhu otázek). Otázky či tematické body v druhé části tohoto okruhu otázek pro informanty jsou stanoveny na základě WVS od Ronalda Ingleharta. Otázky pro pátý okruh byly následující.

- Srovnajte způsob vládnutí a celkovou organizaci státní správy Česka a Moldavska a uveďte jejich hlavní výhody a nevýhody, které vnímáte. Uvítal byste některé prvky z organizace Česka v Moldavsku? Pokud ano, které?

- Jak vnímáte Moldavsko z pohledu životní úrovně obyvatel v porovnání s ostatními (například sousedními) státy Evropy? Myslíte si, že se životní úroveň v Moldavsku v posledních letech mění? Pokud ano, jak? (pozitivně či negativně?).
- Které směřování Moldavska (proruské nebo proevropské) je podle Vás správné? Například k vytvoření podmínek pro lepší životní úroveň obyvatel? Prosím, podrobně vysvětlíte, proč si tak myslíte.
- Účastníte se voleb (kteréhokoliv druhu) v Moldavsku? Pokud ano, jste u nich fyzicky přítomen v Moldavsku nebo volíte z Česka (ze zahraničí)? Pokud ne, uvažoval jste o své volební účasti či alespoň sledujete jejich výsledky?

Uveďte, prosím, jaké vnímáte rozdíly mezi přístupem obyvatel Česka a Vámi v těchto tématech na základě Vašich dosavadních zkušeností:

- Náboženství (například větší nebo menší důležitost a vliv)
- Úcta k autoritám (v rodině, státním institucím – policie, úřady)
- Udržování rodinných tradic (např. zvyklosti, pokračování v rodinném řemeslu)
- Odmítání rozvodů, potratů, sebevraždy a eutanazie (dobrovolný odchod ze života za pomoci lékařů neboli asistovanou sebevraždu u nevléčitelně nemocných)
- Vnímání blahobytu, kvality života
- Sebevyjádření, seberealizace
- Ochrana životního prostředí
- Tolerance k cizincům
- Homosexualita

Alfou a omegou migrace za prací z Moldavska do Česka (a pochopitelně i dalších zemí) je nedostatek pracovních příležitostí v Moldavsku a rozdíly mezd v mezinárodním porovnání v pracovních pozicích vyžadujících podobnou kvalifikaci. Tento stav svým způsobem umožňuje, aby byly skrze migrující obyvatele Moldavska „odhaleny“ aspekty či jevy, které tento stav zapříčinily a dále ho prohlubují. Migranti si v zahraničí všimnou odlišností oproti chodu své země a tyto odlišnosti jsou analyzovány na základě všech výpovědí informantů, tj. i zde neuvedených výpovědí v analytické části (viz Přílohy).

„Jako co se týče nějakého toho řádu no. V Moldavsku je nejhorší teď ten úpadek...tam není, kde pracovat, dřív se tam ještě dalo žít...jako pracovat, ale teď? Není kde pracovat...ani ve škole, ti, kdo vystudovali na učitele, tak všichni prostě nemůžou být učitelé...prostě hodně lidí, co jsou jako bez práce, tak koukají za hranice a odjíždí, kde by mohli pracovat, protože nebudou doma sedět...“ (Irina)

„Takže to Vás svým způsobem zaujalo na Česku, ty pracovní příležitosti ano?“ (tazatel)

„Ano, tohle bych chtěla, abysme měli, kde pracovat u nás a mohli jsme být s rodinou...“ (Irina)

Podrobně popsané situace, na které si někteří informanti vzpomněli se týkají nedostatku informací, nedostatečných informací či jejich absence a nemožnosti je vyhledat. Například při vyřizování některých administrativních záležitostí se občan důležité informace dozvídá až na místě, tedy se může stát, že se dozví, že s sebou nemá povinné náležitosti pro vyřízení svého administrativního úkonu. To pochopitelně v důsledku nemožnosti si dané důležité informace předem najít. To může následně způsobit tvorbu front na úřadech, na které si informanti taktéž stěžují. Opět je primárním důvodem problematika nedostatečné informovanosti.

„Tak ta struktura je trošku jiná, to vychází z potřeb té a té země. To znamená, že třeba těch ministerstev je tady více než tam. Největší rozdíl bude v tom... v nějakých těch úplatcích. Ten systém je relativně podobný, ale ta korupce je tam více.“ (Andrej)

„A jak byste srovnal konkrétní práci třeba policie nebo jiných úřadů v Česku a Moldavsku?“ (tazatel)

„Tak možná je tam menší počet takových těch... těch správních míst, ale hodně velký problém jsou tam fronty na cokoliv. Ve zdravotnictví nebo kdekoliv, kam člověk přijde, tak většinou prostě narazí na nějakou frontu...jako všude jsou fronty, ale tam jsou opravdu někdy hodně velké a člověk tam opravdu čeká celý den a stejně pak odejde s nepořízenou. A ta správa, ta náročnost třeba té dokumentace nebo tak, řekl bych, že je to asi v principu stejné, jenom tam je v tom větší chaos no. Tam když člověk někam jde, tak neví, že potřebuje s sebou přinést to a to...není to nikde napsáno a třeba na to ani nejsou stránky na internetu, takže větší chaos vzniká potom a nabalují se ty prodlevy v tom celkovém progresu v tom životě. Je to takový celý pomalejší, protože ta organizace je prostě horší.“ (Andrej)

„Takže zlepšení té organizace by bylo nutné k nastartování celkového progresu Moldavska?“ (tazatel)

„Určitě, určitě se vynasnažit prostě ty potřebné informace, kterých třeba pro obyčejného člověka, tak mu to dát přímo někde na stránky nebo to vylepit to, vyvěsit to, oznámit nějak...víc to rozšířit mezi lidi...než mu to říct až potom, co přijde a vlastně pak půjde s nepořízenou, protože nevěděl, že něco měl donést a vyplnit...“ (Andrej)

„Je tady větší řád, když jdu na nějaké úřady, tak je tam fronta a všichni čekají až na ně přijde řada, ale v Moldavsku je taková anarchie větší, lidi se snaží vyhnout cestami necestami a čím dříve, tím lépe.“ (Oxana)

Organizovanost chodu země a její celkový řád. Tyto záležitosti mohou působit velmi obecně a mohou se jevit, že laik (občan) nemůže situaci odborně posoudit. Občan kterékoliv země však tyto obecné aspekty skrze některé konkrétní prožité události vnímá. Nevyhne se jim a dříve či později pozná, jak společnost funguje. Jedná se i o pocity informantů, které napoví, jak vnímají chod Česka s porovnáním s tím, co znají z Moldavska.

„No, jak to vysvětlit...v Moldavsku máme takový chaos, pořád se něco mění, například jsme hodně dlouho měli u moci komunistickou stranu, ale asi před dvěma nebo třemi lety je to víc liberálnější. V Česku je to takové stabilnější a je tu lepší informovanost o různých změnách.“ (Maria)

„Uvítala byste některé prvky z organizace Česka v Moldavsku? Pokud ano, které?“ (tazatel)

„Určitě ano, aby lidi dostávali správné informace, u nás je v tom chaos a těžko se lze orientovat ve všem. Takže ta přehlednost a informovanost, to by bylo třeba v Moldavsku zlepšit.“ (Maria)

Zdá se tedy, že informovanost je jedním z naprosto stěžejních bodů pro fungování jakékoliv společnosti, jakéhokoliv státu. Podmínky pro fungování společnosti lidí (ať už jsou v úvahu měřítko s předponami mikro, mezo, makro i globální) jsou ve 21. století z hlediska možného sdílení informací zřejmě nejlepší, jaké kdy historie lidstva zažila. Výpovědi informantů zde nabízí srovnání na základě osobních zkušeností s chodem domovské a hostitelské země, její organizovanosti a fungování každodenního chodu státních

a administrativních institucí. Absence dostatečné informovanosti je společným jmenovatelem pro mnohé informanty.

Dalším aspektem, na který informanti poukazovali již v předchozích výpovědích na jiné otázky je korupce. Zde se však opět některé výpovědi tomuto tématu věnují i s uvedením nechvalného jednání moldavské policie, které je zřejmě bohužel běžnou praxí. Následující konkrétní příklad není sice aktem typické korupce, ale zřejmě se nejvíce blíží zneužívání pravomoci veřejného činitele a lze nanejvýš předpokládat, že neoprávněně udělené pokuty nejsou odváděny do státního rozpočtu Moldavska v případě konání státní policie či jsou součástí příjmu daných obcí v případě konání městské a obecní policie. Po těchto zkušenostech s represivní složkou státu, tedy policií, pak pochopitelně lidé mohou ztrácet důvěru v další orgány a instituce své země.

„V Moldavsku se úplatky dávají a to běžně, ale tady v Česku ne...jen jednou jsem platila pokutu, když jsem přešla silnici mimo přechod. Říkala jsem jim, že jsem z Moldavska a sotva jsem přijela...Tak po mně policisté chtěli jenom sto korun... asi na kafičko, ale nedali mi k tomu žádný papír nebo potvrzení.“ (Oxana)

„U nás v Moldavsku si často policajti vymýšlejí při měření rychlosti, říkají, že jste překročili rychlost, že jste jeli 100 km/h, ale na tachometru bylo ve skutečnosti třeba jen 70 km/h a pak chtějí pokuty.“ (Oxana)

Následující výpověď informanta Timura také potvrzuje značné rozdíly ve fungování zemí Česka a Moldavska. A stejně tak jako Oxana vychází z negativních zkušeností fungování státních složek, a to konkrétně také s policií. Při rozhovoru mě překvapilo vyjádření informanta o svých krajanech, s kterými se v zásadě již neztotožňuje, když hovořil o národu bez začlenění své osoby.

„Rozdíly jsou ve všem... třeba, když jsem byl tady u vás na policii, tak jsem se cítil prostě jako v civilizované zemi, jednali se mnou slušně, a tak nějak na úrovni. Ale v Moldavsku, tam je to jedno, co uděláš nebo neuděláš, jestli si něco proved nebo ne, tak tě zastaví a chtějí po tobě peníze, kdekoliv...takový je to národ...“ (Timur)

„A za co? Za co chtějí ty peníze?“ (tazatel)

„Jen tak, bez důvodu nebo si nějaký vždycky najdou. Zastaví auto a třeba si vymyslí, že si překročil rychlost a tak.“ (Timur)

„Takže fungování policie není férové?“ (tazatel)

„No není, tady u vás v Česku, když někdo něco provede, poruší zákon, tak to jde přes soud a řeší se to podle zákona. V Moldavsku ne, tam když jsou peníze, tak to nemusí jít nutně podle zákona...když jsou lidi civilizovaní, řídí se zákony, ale u nás, když máš peníze, máš i zákon.“ (Timur)

O práci a fungování policie a jejím porovnání mezi Českem a Moldavskem má informantka Oxana jasno. Stručně a výstižně tak svou stručnou výpovědí nezávisle potvrzuje vše výše uvedené, avšak s větší mírou důrazu.

„Ano, chtěla bych...u vás je policie hodně slušná, vaše policie pomáhá, ale u nás ne, u nás jak ti psi...chtějí jen peníze, peníze, peníze...“ (Oxana)

Zdravotní a sociální služby některé informanty také v Česku zaujaly, zejména zdravotní pojištění, které se dále pojí s částečným či úplným hrazením nákladů na léky. I šestnáctiletá informantka Olga si rozdíl v péči o seniory mezi oběma zeměmi všimla a podotkla to právě na příkladu nedostupnosti léků pro seniory v Moldavsku z důvodu vysokých finančních nákladů. Stejně tak informant Sergej v následující výpovědi mimo jiné upozorňuje na výhody zdravotního pojištění, které v dostatečně míře v Moldavsku oproti Česku chybí.

„Tak jako v Česku je úplně jiný způsob vládnutí než v Moldavsku, protože je vidět, že v Česku se o tu zemi starají ty politici. Jako víc se o to starají než v Moldavsku. Třeba i ty silnice jsou hezký, jsou nový, opravený a všechno... ale kdybyste byli v Moldavsku, tak ty silnice jsou prostě samá jáma a ...je to hrozný, když po nich jedeš, tak prostě skáčeš nebo jak to mam říct... je vidět, že ty politici prostě pro to nic nedělají. Jako nedávno tohle léto, co jsme byli v Moldavsku, tak tam dělali nějakou silnice, ale nevím jestli ... myslím, že ji ani furt nedodělali...“ (Olga)

„A pak třeba důchody... moje babička, jak má tu penzi, tak stát asi nemá tolik peněz, aby platili velkou penzi, protože ona má měsíčně na koruny tisíc korun, což je hrozně málo a oni nic proto nedělají, aby se to zvýšilo a tady nevím, kolik tady je, ale určitě víc a prostě se nějak o ty seniory starají, že třeba mají i ty vstupy někam levnější a různý jiný slevy. Prostě tady se víc starají a pečují o ty důchodce než v Moldavsku.“ (Olga)

„Uvítal byste některé prvky z organizace Česka v Moldavsku? Pokud ano, které?“ (tazatel)

„Jo tak třeba kdyby, jak je to zdravotní pojištění, tak kdyby to zavedli třeba tam v Moldavsku. Kdyby prostě lidi vypláceli nevím kolik, ale aspoň něco měsíčně a něco by se

„jim pak stalo, tak by to pak mohl platit stát... protože například léky tam jsou hrozně drahý, takže když je někdo nemocný, tak nemá peníze na to si koupit nějaký léky, aby mu to pomohlo se vyléčit, a proto jsou třeba tak dlouho nemocný nebo pomalinku se léčí, protože ti senioři, jak jsou staří, tak hodně se tam i umírá, protože jsou ty léky drahý a nemají peníze na to si je koupit.“ (Olga)

Potenciál sociálních remitencí pochopitelně netkví pouze v pochycení nových poznatků a jejich následné případné aplikace v domovské zemi. Migranti si mezi novými zkušenostmi musí umět *vybírat*. Lépe řečeno je žádoucí, aby byli migranti schopni nové informace rozlišovat z hlediska důležitosti a také dle užitečnosti. Některé nové zkušenosti mohou být naopak pro migranty v rámci sociálních remitencí nežádoucí. Následující výpověď informanta Sergeje vnáší v tomto tématu pohled, který poněkud realisticky (či kriticky) hodnotí plusy i mínusy. To je pro výzkum sociálních remitencí jistě pozitivním zjištěním.

„Tak základem je, že jsou tady vyšší platy než v Moldavsku, takže ten systém je asi celkově bohatší. Potom zdravotnictví, to zdravotní pojištění, že když je člověk pojištěn, tak má bezplatnou zdravotní péči. V Moldavsku sice tady je forma povinného zdravotního pojištění, že se to strhává z platů a tak, ale pokryje to jenom nějaké minimální zdravotnické služby, prostě minimum těch služeb je pak bezplatných. Tady je práce líp organizovaná, ale to spíš se srovnáním s Ruskem, kde jsem taky pracoval ve stavebnictví. Na druhou stranu tady je problém z pracovními vízy, takže každé má svoje.“ (Sergej)

Problém s pracovními podmínkami také silně vnímá a upozorňuje na něj informantka Dorina. Pro připomenutí právě tato informantka v minulosti zprostředkovávala pracovní pozice, ubytování a dokumentaci svým krajanům zde v Česku. Sama však prošla různými negativními zkušenostmi spojenými s prací v Česku. Sdílí tak zajímavé poznatky včetně možného zneužívání moldavských migrantů policií v Česku, která si od nich žádá úplatky za nedodržení výše zdravotního pojistného.

„Jediné, co nechápu je, že Česko potřebuje pracovníky a nenechá je dělat legálně. Pak na tom vydělávají ti... ty agentury. Když potřebujete cizince, proč nemůžou dělat napřímo legálně. U nás se například pracovníci evidují, proč ne tady. Lidi tu chtějí dělat, ale jsou napojeni na firmy, agentury, které zařídí víza a dělají z cizinců jakoby polské pracovníky a nechávají si za to platit pět tisíc a pak každý měsíc tři tisíce za tu povolenku pracovní. No, ale taková firma třeba nabere sto lidí. Pak se stane...bankrot, zavřeno a člověk je tu nelegálně. Když se mě lidi ptají na práci tady, tak jim říkám. Nedělejte to...“ (Dorina)

„A ještě pojištění... všichni dělají na třicet tisíc, ale oni musí dělat na šedesát tisíc. Pak přijde policajt a musíš mu dát úplatek.“ (Dorina)

„Proč si lidi tedy neudělají pojistku na šedesát tisíc?“ (tazatel)

„Protože jim to nikdo neřekne. Když jsem sem přijela poprvé, nikdo mi taky nic neřekl, já to nevěděla, takže mně udělali jenom na třicet tisíc, protože je to levnější. Když mi pak chytne policajt a zjistí, že nemám pojistku na šedesát tisíc, musím platit. Mně se stalo, že mi kvůli tomu přišli policajti domů a já řekla, že nemám tři tisíce na pokutu, že mám jenom tisíc a půl. Tak mi řekli, ať dám tisíc a půl a nic nezapsali, žádný papír a odjeli.“ (Dorina)

Základním shrnutím výše uvedených otázek a výpovědí informantů je další potvrzení konceptu sociálních remitencí ve fázi získávání (Grabowska, Garapich 2016), to dále podporuje tezi o potenciálu sociálních remitencí. Konkrétně informanti vnímají rozdíly v celkově lepší organizovanosti české společnosti než té moldavské a lze jejich pozorování a zjištění uvést ve třech základních bodech. Prvním je nedostatek, nedostupnost či absence informací. To má za následek zdržování různých administrativních úkonů na úkor občanů Moldavska, ať už tvorbou zbytečných front, snahou obcházet pravidla či slovy informantů: „chaosem“. Druhým bodem je problém korupce, na který informanti upozorňovali již v průběhu předchozích okruhů otázek. Tento negativní jev je pak úzce spojen s rostoucí nedůvěrou v práci policie, s kterou mají informanti nejedny negativní osobní zkušenosti. Třetím shrnujícím bodem je vnímání rozdílu a úrovně zdravotnických a sociálních služeb, jmenovitě zdravotní pojištění a souvislost s finanční (ne)dostupností léků v Moldavsku a starobní důchod.

Vnímání informantů své domovské země v evropském (i světovém) kontextu z hlediska životní úrovně obyvatel je důležitým bodem. Zjištěné znalosti a povědomí informantů o životní úrovni obyvatel a také jejich vývoji v čase může být totiž klíčovou záležitostí v rámci sociálních remitencí a potenciálu jejich dopadu pro Moldavsko. Pokud si informanti nespojí pozitivní vyhlídky do budoucna se svojí zemí původu, stěží budou ochotni investovat svůj získaný sociální kapitál do této země. Informanti si plně uvědomují, že v evropském kontextu je Moldavsko velmi chudou zemí. Nicméně vnímání své země jakožto chudé neznamena, že na ni informanti zanevívají. Naopak, někteří si myslí, že se celkově podmínky pro život v Moldavsku zlepšují, byť spíše pomalu.

„Tak Moldavsko je rozhodně chudá země a životní úroveň je nižší než v Evropě. Nicméně životní úroveň se pomalinku zlepšuje, je to ale na dlouho, aby se vše od spodu změnilo... nelze zlepšit všechno najednou.“ (Sergej)

„Tak je to druhá nejchudší nebo nejzbedačenější země v Evropě asi po Albánii, takže...no možná třetí po Ukrajině teď v té krizi. Nicméně ano, situace se zlepšuje určitě, pomalu, ale jo...od nejzapadlejšího statku až po města, určitě se to zlepšuje ve všech sférách, i když jako samozřejmě někde pomaleji, někde rychleji. Prostě sleduje to ty trendy, evropské často...opravdu tam lidi často, no nejsou věci, které by lidi tam nevěděli a tady jo, co se týče třeba techniky jo, třeba je tam i hodně programátorů a tak, ale prostě nemají uplatnění, takže odcházejí třeba do Ruska a tak.“ (Andrej)

Stejně tak informantky Irina i Maria hovořily ve stejném duchu ohledně nízké životní úrovně tamních obyvatel Moldavska ve srovnání se zbytkem Evropy (viz Přílohy). Dále však Maria dodává, že prvky modernizace se v Moldavsku objevují. Bohužel se rozbíhá velmi pomalu či stagnuje v důsledku nedostatku finančních prostředků a nízké podpory ze strany státu obecně.

„Určitě se mění, probíhá tam ta...ta modernizace, ale nejsou tam finanční prostředky, aby vše hned fungovalo, ani u obyvatelstva, ani jako státní prostředky. V Česku je velká podpora toho malého a středního byznysu, ale v Moldavsku ne. Tady funguje to OSVČ, ale v Moldavsku je to těžké podnikat, tam není žádná podpora ze strany státu jako co se týče finančních záležitostí...třeba nějakých daňových úlev a tak, to tam není.“ (Maria)

Co se týká vývoje a změn v Moldavsku, výpověď informantky Iriny jednoznačně zaujímá skeptický pohled. Nepředpokládá, že by se v její rodné zemi mohla povést například rekonstrukce podniků a závodů, které dle významu jejích slov byly zrušené, rozkradené a dnes zkrátka nefungují.

„Myslíte si, že se životní úroveň v Moldavsku v posledních letech mění? Pokud ano, jak? (pozitivně či negativně?).“ (tazatel)

„No k lepšímu nevím, doufáme, že to bude lepší, ale nebude to lepší...to co se rozbilo, to bude dlouho trvat, aby se něco postavilo a udělalo, protože říkám, co bylo, to se rozbilo...“ (Irina)

„Co například?“ (tazatel)

„Například ta firma, kde jsem dělala veterinářku, tak tam byly krávy...koně a všechno...prasata no a teď nic tam není, to zaniklo. A to by trvalo dlouhý čas, aby něco se znovu postavilo, aby se lidi mohli dostat zpátky na místo a mohli pracovat.“ (Irina)

Zajímavé makro regionální srovnání uvedla z osobní zkušenosti informantka Tamara, která má bohaté pracovní i životní zkušenosti ze zahraničí. Navíc vyzdvihuje z hlediska dobrých životních podmínek území Moldavska, které je pro mnohé zahraniční pozorovatele kontroverzním územím. Jedná se o Podněstří. O Podněstří v pozitivním světle a více detailně hovoří i informantka Olga (viz Přílohy).

„Je to chudé v Moldavsku a není tam práce...není, kde pracovat. V tom srovnání to můžu říct takhle...v Rumunsku se žije oproti Česku hůře, ale oproti Moldavsku trochu lépe...na západu Ukrajiny je to lepší než v Moldavsku, ale tam, kde se blíží území Ukrajiny Moldavsku, tam jsou chudí. A v Rusku je to lepší než v Moldavsku. Ale víte, kde se žije nejlépe v Moldavsku? ...V Podněstří.“ (Tamara)

Zdá se, že nebýt rodinných vazeb informantů, o definitivním návratu do své domovské země by zřejmě vůbec neuvažovali. Rozdíly v životní úrovni hostitelské země vnímají velmi intenzivně v kontrastu z Moldavskem a mnohé prvky a služby, které poznali v Česku by uvítali i doma. I vnímání stavu své domovské země mají všichni informanti shodné a uvědomují si její nedostatky. Přesto se neshodují v jejím budoucím vývoji. Jelikož někteří spatřují i pozitivní vývojové trendy v Moldavsku (byť v omezené míře), lze předpokládat, že mají zájem na rozvoji své země v případě definitivního návratu i při pokračující pracovní cirkulační migraci.

V otázce ohledně směřování Moldavska jako geopoliticky závislé země (viz podkapitola geopolitické postavení Moldavska) se informanti zamýšleli nad proruským a proevropským směřováním své domovské země. Pro své výpovědi měli uvažovat nad spíše široce položenou otázkou. Na paměti však měli, že důsledky směřování své země mají znamenat celkové zlepšení životní úrovně obyvatelstva jakožto univerzálního měřítka pro obecné blaho všech a zlepšení stavu své země. Výpovědi informantů přinesly zřejmou názorovou nejednotnost ohledně směřování Moldavska.

Někteří informanti se ve výpovědích shodují na tom, že většina obyvatel Moldavska má bližší vztah k Rusku, často kvůli historickému vlivu Ruska. Tudíž by pak pro Moldavsko mělo být výhodnější prohlubovat spolupráci s Ruskem.

„Já jsem na to vždycky měl názor, že pro rozvoj...no takhle celkově ty lidi spíš vzhlížejí na ten východ na to Rusko...no, kdybysme měli třeba dobrý vztahy s Evropou anebo dobrý vztahy s Ruskem a měli bysme si vybrat, tak si myslím, že je lepší pro to obyvatelstvo i pro ten rozvoj lepší to napojení na Rusko. V Moldávii, no, je tam hodně prvků po tom sovětském svazu, hodně pozůstatků jakoby, takže i to smýšlení je tam poznamenané...ne, že by to bylo nutně nějaké mínus, ale je to prostě tam. Tam to zůstalo i mezi těma obyčejnýma lidma bych řekl...pro budoucnost Moldavska bych zkrátka řekl, že je lepší ta spolupráce s Ruskem.“
(Andrej)

Informant Timur konstatuje, že starší generace obyvatel v Moldavsku zpravidla inklinuje k Rusku, zatímco mladá generace naopak k Evropě. I v důsledku volby nového prezidenta 30. října 2016 Igora Dodona, o kterém je známo, že je proruským prezidentem. Po zkušenostech z Evropy však Timur spatřuje v proevropském smýšlení jasnou volbu. V jeho výpovědi nelze přehlédnout, že se v Evropě setkal s negativním vnímáním Rusů různými obyvateli západních zemí.

„No, v minulém roce je u nás nový prezident a ten se hodně přiklání k Rusku a celkově se druzí s Putinem. Starší generace, komunisti se přiklání taky k Rusku, ale mladá generace je proevropská.“ (Timur)

„A jaké směřování je podle Vás to správné?“ (tazatel)

„Ve všech směrech proevropské...i z toho, co jsem zažil, tak hodně lidí v cizině vnímá Rusy jako ty „ruské svině“, ale Evropané jsou Evropané...a hodně, hodně Moldavanů je v Evropě. Pořád vyjíždí a přijíždí zpátky, pracujou tady...prostě jsem pro tu Evropu.“
(Timur)

Stejně jako Timur, tak i Sergej sdílí podobný pohled rozdělení obyvatelstva Moldavska v rámci orientace své země, avšak stanovuje jiné kritérium, proč tomu tak je. Tvrdí, že obyvatelstvo vlastní statky, pole a celkově pracující v zemědělství, je proruské, a to ryze z pragmatických důvodů, jelikož se exportně orientují na Rusko.

„Tak z mého pohledu jsem víc pro Evropskou unii celkově z hlediska hodnot i nějaké vyspělosti, třeba finanční, ale hodně obyvatel Moldavska směřuje spíš k Rusku...to se jedná hlavně o...jak to říct...zemědělskou část obyvatel, prostě ti, co mají ty sady, pole a statky a podobně, oni se orientují vývozem hlavně na Rusko, ti jsou pochopitelně proruští.

I ze zkušeností z práce v Rusku, no... tam zkrátka není normální vztah k lidem, třeba na mě v práci křičeli a používali i vulgarismy a pořád hlídali, jestli pracuju, ale takovým ne příliš lidským způsobem, a to i přes to, že jsem tam vlastně dostal přes dědu. Takže nebýt dědy, možná by ty podmínky byly ještě horší. Třeba si vzpomínám, že když si člověk chtěl jen na dvě tři minuty oddychnout, hned na něj křičeli: „dělej dělej...“, takže celkově ty hodnoty, když srovnám s Evropou z hlediska jako toho lidského přístupu, tak ta Evropa má více, co dát bych řekl.

Tady v Česku, když máme nějakou těžkou práci, tak náš šéf přijde a klidně řekne: „pánové, oddychněte si chvíli aspoň na deset, patnáct minut, pak pokračujte...“, to by se v Rusku fakt nestalo.“ (Sergej)

Proruské směřování je ve výpovědi informantky Oxany zdůvodněno tak, že Moldavané ztratili důvěru v Evropu po negativních zkušenostech s „mafíí“ Evropy.

„K Rusku, k Rusku...já jsem měla prarodiče, kteří mi říkali, jak žili ještě za Rumunska a srovnávali to se sovětským svazem. Při sovětském svazu bylo všechno bezplatné...byla práce, lidi si jeden druhého vážili.“ (Oxana)

„Jak se k tomuto tématu staví obyvatelstvo Moldavska?“ (tazatel)

„No, za komunistů nám bylo dobře, ale pak přišla mafie, která byla z Evropy a tvářila se hodně proevropsky, ale nakonec rozkradla všechnu majetek státní...Evropská unie jim dala peníze na různé rozvojové projekty, ale oni to všechno rozkradli z Moldavska. Takže teď už mají lidi strach po téhle zkušenosti s Evropou, tak je lepší se zase přiklonit k Rusku...“ (Oxana)

Předchozí pohled informantka Maria prohlubuje o racionální pohled a stav své země v souvislostech. Maria si uvědomuje, že černobílé uvažování není v záležitosti směřování Moldavska namístě. I přes překážky, které nejednotné zahraničně politické vymezení nutně přináší, závěrem podotýká, že oboustranná mezinárodní spolupráce je pro Moldavsko nutností.

„Já teď nemůžu odpovědět přímo, ono se spolupracuje z obou stran. No nelze prostě zavřít oči jedním směrem...i kvůli historickým událostem, byli jsme součástí sovětského svazu a je tam hodně rusky mluvícího obyvatelstva, ale zároveň je tu taky nějaký ten evropský vliv, i když zatím míň. No, takže pro Moldavsko by byl nejlepší jako ten oboustranný rozvoj a spolupráce. Když by to směřování bylo pouze proevropské, tak by tam bylo spoustu

překážek, třeba tam ještě nejsou takové ty standardy jako má Evropa, ta země na to není připravená, trvalo by to dlouho ta příprava. Řekla bych, že v současnosti je důležitá oboustranná spolupráce, přestože je to komplikované.“ (Maria)

„No, vidíte, to je taky složitý, protože půlka Moldávie by jako chtěla jít do Evropské unie...severní Moldávie ...a jižní Moldávie jako víc by chtěli k Rusku, tak to nevím.“ (Irina)

„A které to směřování považujete za správné, Vy sama?“ (tazatel)

„No já víc bych chtěla... pro tu Evropu, protože jak tady, jak tady dělám.“ (Irina)

Toto téma je dle očekávání názorově rozmanité a nesmírně složité. Pro občany země, kteří pochopitelně čerpají z osobních zkušeností a zážitků, nemůže být celá situace průhledná natolik, aby stanovili jasné zásady a shrnuli „pro a proti“. S rostoucí migrací na západ se západní vlivy nevyhnutelně do Moldavska dostávají a dotčení obyvatelé s pozitivními zkušenostmi ze zahraničí je jistě uvítají. Avšak zakořeněné často pocitové (emoční a nostalgické) uvažování o tomto složitém tématu v Moldavsku má jistojistě stále neotřesitelnou pozici. S mírnou převahou informanti považují proruské směřování své země za správné, avšak evidentním výsledkem je v této otázce mezi informanty „táborové“ rozdělení smýšlení (vyjma informantky Marii). Jedná se o proevropské a proruské postoje informantů v souladu s tím, jak hodnotí také Vizdoaga (2014).

Mapování účasti informantů ve volbách kteréhokoliv druhu v Moldavsku je zajímavé téma. Lze totiž předpokládat, že aktivní voliči dbají více o stav a chod své země a sledují celkové dění (nejen to politické) ve společnosti. Následně tak mají větší potenciál a zájem pro změnu (v rámci rozvoje) ve své zemi při svých návratech do domoviny. I zájem bez úspěšného odvolení je pozitivní informací, avšak mezi informantky se jedná o výjimku.

„No, ano, teď v posledním roce prvně za deset let, když jsem přijela domů, tak zrovna byly volby. A jednou jsem také zkusila volit tady odsud, byla jsem na velvyslanectví, ale bylo tam strašně moc lidí a velká fronta...já jsem pak musela do práce, tak jsem to vzdala.“ (Oxana)

Nejčastějším vysvětlením své volební neúčasti je pro informanty pracovní vytížení v Česku a z toho plynoucí nedostatek času. To znamená, že jsou informanti v době konání voleb v Moldavsku zpravidla fyzicky nepřítomni. Ani v Česku nemají zájem volit, jelikož pracovní doba je informantům rozprostírá od ranních do večerních hodin a vzhledem

k mírně zvýšenému administrativnímu úsilí při volbě ze zahraničí již informantům na volbu zřejmě nezbyde síla či zájem (viz předchozí výpověď informantky Oxany).

„Já volit nemohla, protože jsem byla tady, když byly volby a pořád pracuju a pracuju od rána do večera, ani na to nemám čas...“ (Tamara)

V dalším zdůvodňování volební neúčasti následuje prostý nezájem a pak také celkové zanevření nad tímto tématem. Například informantka Dorina v Česku natrvalo žije a její vztah k volbám v Moldavsku je pochopitelný a zcela vypovídající.

„Ne, neúčastním se. Myslím si, že je to stejně jedno, nemá to význam, oni si to stejně udělají, jak chtějí.“ (Dorina)

Zájem o politické dění je mezi informanty nízký.

„Ne v Moldávii vůbec, ne, ne.“ (Andrej)

„Uvažoval jste o své volební účasti či alespoň sledujete jejich výsledky?“ (tazatel)

„Poslední rok ano, ale posledních patnáct let ne...jenom teď poslední rok ty výsledky, teď ten nový prezident byl zvolen, jinak mě to nějak nezajímalo...“ (Andrej)

Teze o politické účasti jakožto zjištění potenciálu pro větší občanskou angažovanost informantů při návratech (občasných i definitivních) do své země přinesla dvě základní zjištění. Prvním je, že nízká volební účast je za úvodně zmíněného předpokladu spíše negativním zjištěním. Z objektivních důvodů se však těmto výsledkům nelze příliš divit. Prvotním zájmem migrantů pro zisk práce v zahraničí je finanční výdělek, který uživí sama sebe a popřípadě svou rodinu. Druhým zajímavým zjištěním však je to, že politický zájem se ve dvou případech mezi informanty projevil až po deseti, respektive patnácti letech. Pokud člověk primárně potřebuje zajistit nízké, tj. základní potřeby, politické dění jde v myšlenkách i činech pochopitelně stranou. Až po uplynutí potřebné doby k zajištěnému chodu základních životních a společenských potřeb se člověk může věnovat politickému dění, které pro něj v domovské zemi doposud nemělo význam (při práci v zahraničí).

„Ne, neúčastním, nic. Protože víc jsem tady...no, ani jsem nezkoušela volit odsud, ne. Výsledky někdy jako sleduju, ale spíš málo, jen z televize.“ (Irina)

3.6 Hodnoty, přesvědčení – druhá část

Druhá část pátého okruhu otázek se věnuje hodnotám a přesvědčení lidí. Otázky byly sestaveny ryze na základě kulturní mapy hodnot Ronalda Ingleharta a Christiana Welzela z roku 2015 (WVS6 2015). Dle rozsáhlého (probíhá již od roku 1981 ve více než sto zemích světa) průzkumu hodnot Ingleharta tvrdí, že společnosti lidí (zpravidla vymezených státními hranicemi) procházejí dvěma základními druhy změn. Přejít společnosti z agrární na industriální je první změnou. Druhou změnou je přechod industriální společnosti v postindustriální. Na základě kulturní mapy světa z roku 2015 (viz Obrázek 1) lze odvodit, že hodnoty moldavského obyvatelstva se více přiklání k přežití než k hodnotám sebevyjádření (horizontální osa x). A dále také, že oproti Česku má Moldavsko blíže k tradičním hodnotám než sekulárně racionálním. Nicméně rozdíl mezi oběma zeměmi má být na základě této kulturní mapy ve vertikální ose y méně pozorovatelný, dokonce se Moldavsko hodnotově začíná přiklánět k sekulárně racionálním hodnotám (ve velmi malé míře), tj. „světským“ hodnotám. Povaha otázek ohledně hodnot umožňuje poněkud přesnější analýzu výpovědí a výroků informantů, jelikož jsou „ohraničení“ či uvedeni v hesla stručného charakteru. Informanti hodnotí takto určená heslovitá témata v osobním (subjektivním) přístupu v porovnání s tím, jak vnímají přístup českých obyvatel k těmto tématům na základě jejich vlastní zažité zkušenosti. Pochopitelně se může stát, že zkušenosti informantů s českým obyvatelstvem na některá témata nebyly naplněny (výpovědi toho byly jasným důkazem). Proto odpovědi některých informantů na určitá témata *de facto* chybí. Nicméně se jedná o marginální část takto nezískaných výpovědí, proto lze analýzu bez větších problémů provést. Jednotlivá analyzovaná témata jsou uvedena stručným nadpisem.

Náboženství (například větší nebo menší důležitost a vliv)

Hodnota náboženství je v Česku dle WVS oproti Moldavsku velmi přesvědčivou a na první pohled průkazně vnímanou hodnotou tak, jak Inglehartův výzkum předpokládá. Reakce informantů na toto téma bez pochybností odpovídají teoretickým předpokladům dle kulturní mapy hodnot světa (WVS6 2015).

„Věře se určitě dává větší význam v Moldavsku, je to chudší země, tak se tam lidé víc obrací na Boha. Já jsem věřící a chodím i tady v Česku do kostela.“ (Oxana)

Mladá informantka Olga se ještě jako studentka setkává ve třídě s českými vrstevníky, u kterých zpravidla pozoruje ateisticky založenou mladou generaci Čechů (až na uvedenou výjimkou). Sama Olga je věřící, ostatně jako všichni informanti.

„Tak Češi vůbec...no, ne vůbec, mám kamarádku, která v neděli pravidelně chodí do kostela, ale spíš ti Češi nejsou věřící, protože...taky mám kamarádku ve třídě, která říká, že prostě nějaký kostely a ta víra je k ničemu, protože nechápe, jak někdo může věřit a já to vidím jinak, protože mě tak vychovali a nedá se to teďka změnit. Prostě ta víra je pro mě něco jako část života a Češi, no, prostě to nevidí stejně.“ (Olga)

Účast na bohoslužbách a víra i mezi mladými potvrzuje také informant Sergej.

„Tak řekl bych, že tady v Česku a zřejmě i dál na západ v Evropě se moc do kostela nechodí...hlavně mladí vůbec nechodí do kostelů. U nás normálně mládež do kostela chodí.“ (Sergej)

Věřící obyvatelstvo má podle výpovědi informanta Andreje pozitivní dopady například při zvládání problémů v rodině. Na příkladu větší schopnosti odpouštět uvádí Andrej také příklad, v jakém se hodnotově obyvatelstvo Česka a Moldavska na základě jeho zkušeností liší.

„Tady²³ má náboženství o hodně menší vliv celkově na život...jako takhle, ty zvyky se tady drží, ale celkově lidi nenavštěvují tak často třeba ty kostely...tady člověk nevidí třeba křížky různě po domě nebo v autě na rozdíl od Moldávie. Tady je víc takovej ateističtější přístup, a to se hodně promítá i do života i na řešení třeba nějakých problémů rodinných nebo tak.“ (Andrej)

„Co máte například na mysli?“ (tazatel)

„Tak když se tam třeba pohádají, tak když si vzpomenou, že byli před chvílí v kostele, tak se to prostě rychleji urovná a tady se to třeba víc táhne nějaká taková ta vnitřní zloba. Takže tím, jak je to tam víc plošněji založeno nábožensky to obyvatelstvo, tak si víc třeba odpouští a tak.“ (Andrej)

Náboženská účast při bohoslužbách je dle zkušenosti informantky Iriny mezi obyvatelstvem Česka nižší v katolických kostelech než v těch pravoslavných, kam do konkrétně zmíněného informantka dochází.

---

²³ Myšleno v Česku.

„Náboženství, no mám pravoslavné, chodím do kostela pořád tady v Dejvicích, protože tam bydlím v Praze 6, chodím tam do kostela sv. Nikolaje.“

„Češi, já vám řeknu, já jsem se starala o jednu paní, která byla na vozičku a tu jsem vozila do vašeho katolického kostela a tam bylo hodně málo lidí. V našem kostelu je ale úplně narváno.“ (Irina)

Jako autor práce mě veškeré výpovědi v zásadě nepřekvapily, jelikož v tomto bodě, obecném tématu náboženství a víry, jsem na teoretickém základě podobné výpovědi plně očekával. s ohledem na ostatní témata v rámci těch hodnotových je téma náboženství nejvýmluvnější.

Úcta k autoritám (v rodině, státním institucím – policie, úřady)

Otázce úcty k autoritám v rámci hodnot je věnován prostor v části diskuze, kde je vysvětleno proč z této jedné konkrétní otázky nejsou vyvozeny závěry. Zde jen konstatuji, že jsem pojal obavu, že informanti nereagovali svými výpověďmi na zamýšlený záměr a podstatu otázky.

„V Moldavsku se spíš bojíme, tady se dá víc vážit si autorit u té policie.“ (Dorina)

Stejně tak jako Dorina si i informantka Oxana všimla rozdílu ve fungování policie a přístupu k občanům své země. Rozdílu si všimli i jiní informanti²⁴ při jiných tématech.

„Tady je větší úcta k autoritám, třeba v té policii než v Moldavsku, protože tam nás policie spíš ponižuje. Tady jednají prostě normálně, nekřičí, nehání člověka, ale u nás jo...“ (Oxana)

Konstatuji (opět odkazuji na část diskuze o této otázce), že následující výpovědi se týkají spíše dodržování pravidel a respektu k nim než k zamýšlenému významu otázky.

„Asi tady je větší úcta k autoritám než u nás. Nesetkal jsem se s mnoha situacemi, ale z toho, co jsem zažil spíše tady.“ (Sergej)

„Jo, je tady velký rozdíl v přístupu státu k lidem. Tam bez peněz se nic nedá vyřídit...jednoduše řečeno, bez peněz to tam nejde.“ (Timur)

---

²⁴ Například informant Timur ve svých výpovědích na téma porovnání celkové organizace Česka a Moldavska a způsobu vládnutí.

„Tady je větší ta přirozená autorita, tam je to spíš vynucené...převládá strach než úcta.“
(Nina)

Zřejmě i díky tomu, že rozhovor vedený v českém jazyce (pro výbornou jazykovou vybavenost informantky Marii), došlo ke správnému významovému porozumění otázky. Tudíž i odpověď dává jako jedna z mála zamýšlený smysl vzhledem k položené otázce. Navíc potvrzuje hodnotový předpoklad na základě WVS.

„Řekla bych, že úcta v rodině je velmi důležitá a celkový důraz na rodinu je větší než v Česku. V úřadech se mi to zdá podobný.“ (Maria)

Udržování rodinných tradic (např. zvyklosti, pokračování v rodinném řemeslu)

V tématu náboženství je vhodné stručně a jasně konstatovat, že v Česku i Moldavsku je křesťanská víra. Katolická církev (konkrétně římskokatolická církev) je dominantní církví mezi věřícími obyvateli Česka (ČSÚ 2014). Podíl takto věřícího obyvatelstva tvoří pouze necelých 10,5 % na celkovém počtu obyvatelstva (CIA 2017). V Moldavsku je nejrozšířenější pravoslavná církev (konkrétně autokefální²⁵ Moldavská pravoslavná církev) a podíl takto věřícího obyvatelstva přesahuje 90 % na celkovém počtu obyvatelstva (CIA 2017).

Jedním z ryze praktických rozdílů je například užívání gregoriánského kalendáře v katolické církvi v Česku a naproti tomu užívání juliánského kalendáře v pravoslavné církvi v Moldavsku. Jelikož se většina pravoslavných církví (včetně Moldavska) řídí juliánským kalendářem, oslavy svátků se nekryjí se dny gregoriánského kalendáře. Není zde nutné podrobně rozvádět rozdíly a historii obou kalendářů. Pro účely této analýzy postačí příklad, že Vánoce (v juliánském kalendáři jsou Vánoce 25. prosince) jsou pravoslavnými křesťany slaveny 7. ledna (z pohledu gregoriánské kalendáře). Právě tento rozdíl byl zmiňován i informanty, kteří si Vánoce vybrali jako příklad pro udržování rodinných tradic.

„No jezdím na vaše Vánoce domů a pak mám pauzu a zůstávám až i na naše Vánoce až úplně k poslednímu dni se vracím zpátky sem, asi tak čtrnáctého ledna.“ (Irina)

Poněkud úsměvnou výpověď uvedl informant Sergej, jelikož slavil Vánoce hned dvakrát v rozmezí cca čtrnácti dnů. Pro výzkum je to však relevantním důkazem, že k přijetí

---

²⁵ Svěbytná, nezávislá církev (organizačně a právně nezávislá), přesto patří pod Ruskou pravoslavnou církev.

zvyklosti jako je oslava Vánoc může dojít již během prvního roku v cizině, což je Sergejův případ.

„Tady v Česku se sestrou udržujeme tradice, vážíme si jich. Ale Vánoce jsme například slavili dvakrát, dvacátého čtvrtého prosince a sedmého ledna.“ (Sergej)

Další důležitý poznatek je uvádí informantka Maria. V její výpovědi lze nalézt jedno z možných vysvětlení pro podílová data uvedena výše, která se týkala rozdílu mezi věřícími obyvateli Česka a Moldavska (jak bylo též uvedeno, obě náboženství jsou v základu křesťanská, proto nelze předpokládat, že by takto propastné rozdíly v podílu věřícího obyvatelstva mezi oběma zeměmi určovala konkrétní církev). Tvrdí, že: „větší jsou u nás“ (udržování rodinných tradic). Tudiž se rodinná tradice v podobě vyznávané víry udrží v generačním předání snáze.

„Tradice v rodině, no, jak to říct...větší jsou u nás, to asi i souvisí i s tou vírou například no, že je u nás víc věřících a chodíme do kostela víc.“ (Maria)

Odmítání rozvodů, potratů, sebevraždy a eutanazie (dobrovolný odchod ze života za pomoci lékařů neboli asistovanou sebevraždu u nevléčitelně nemocných)

Dle Ronalda Ingleharta se společnosti, které se proměnily z industriálních v postindustriální, staví k tématům rozvodů, potratů, sebevražd a eutanazie tak, že tyto jevy akceptují a nepovažují je za natolik kontroverzní – nejsou pro ně tabu. Naopak se kolem nich rozvíjí diskuze. Z některých výpovědí informantů bylo ovšem zřejmé, že pro ně tato témata nejsou příjemná při našich rozhovorech a vnímali je jako tabu.

Takto stanovená bodová témata pochopitelně netvoří jeden ucelený soubor, který nelze dělit. Rozvody nejsou ani v Moldavsku jednoznačně vnímány na stejné úrovni kontroverze jako například potraty či sebevraždy. To dokazuje nejedna výpověď informantka Andreje, ale i dalších.

„To myslím, že takové věci, ta eutanazie, potraty...no, co se týče rozvodů, tak to mi připadá stejné tady i tam. Když je prostě nějaký neřešitelný problém, tak se ty lidi rozvedou. Ale co se týče potratů a eutanazie, tak tam je to, myslím, určitě větší tabu, tam se o tom nemluví a co se týče potratů...ani se to snad neprovádí nebo alespoň nikoho neznám z Moldávie, kdo by šel na potrat nebo kam vůbec zajít, kdo by to prováděl... asi to nějak funguje skrytě, ale řekl bych, že obecně není potřeba jít na potrat. Prostě, když lidi mají dítě, tak není potřeba nějak odkládat to rodičovství v případě nějakého nechtěného těhotenství. Taky je

pravda, že ty, jak to říct...prvorodičky jsou určitě v průměru mladší než tady v Česku. Ve dvaceti je to normální nebo i v devatenácti je to normální, že má dítě, takže není tam potřeba to odkládat, nějak měnit partnery, užívat si života, takže opravdu do těch dvaceti je to běžné mít dítě tam.“ (Andrej)

Kromě hodnotového vnímání se postoje moldavské společnosti promítají i do statistik, jak dokládá následující výpověď informanta Sergeje, který při rozhovoru nezapřel svůj právní „background“. Díky tomu nastínil rozdílně vnímané téma v Česku a Moldavsku a přístup společnosti k jejich řešení.

„Tak tady to zatím úplně neznám, takže nemůžu porovnat jako právní hledisko rozvodů, nicméně je to špatné, když se lidi rozvádí. V Moldavsku máte tři měsíce na to, abyste si rozmysleli znovu ten rozvod. Až pak se teprve manželé mohou rozvést. V Moldavsku je rozvodovost asi 20 %.“ (Sergej)

„U nás je negativní postoj k těmto tématům. Třeba když jde dívka k doktoru na potrat, tak ji ten potrat hned neudělá, ale pošle jí k psychologovi, aby jí to rozmluvil ten potrat. Sebevraždy často jsou v Moldavsku vyšetřovány jako trestné činy, protože daný člověk mohl být k tomu třeba donucen. Je to asi jeden případ za měsíc v průměru.“ (Sergej)

Informanti si zpravidla pro výpověď vybrali jeden či dva body z témat a vyjádřili své postoje. Při většině rozhovorech jsem poznal, že se informanti nechtějí o těchto tématech bavit příliš dlouho. Často si tak vybrali pouze jeden či dva body z témat a stručně odpověděli. Celkově tak i svými nevyřčenými výpověďmi potvrzují nezájem až nechut' se například o potratech a sebevraždách dlouze bavit.

„U nás se o tom vůbec neuvažuje, rodina se stará o staré lidi, i když jsou nevyléčitelně nemocní.“ (Oxana)

„U těch rozvodů tam máme tříměsíční lhůtu na rozmyšlení, ale dá se to obejít, když se zaplatí...když máš známé, dá se to udělat bez čekání.“ (Dorina)

„Ty rozvody jsou u nás v poslední době už docela běžné. O potratech se moc nemluví, to se snaží víc utajovat a skrýt. Eutanazie je u nás zakázaná.“ (Nina)

Při dotazu na téma potratů, sebevražd a eutanazie a názorem informantky Iriny na tato témata se Irina nepříjemně podivila a nechtěla se nad touto otázkou zdržovat a uvažovat nad ní. První reakcí v odpovědi tak zůstalo nevyřčené: „Jak se na to mohu vůbec ptát?“...

„Jak se na to...Bože můj, takový témata neberu do hlavy, jako potraty nebo co, ne...“
(Irina)

Vnímaní blahobytu, kvality života

Další tematické body mají být dle teoretických předpokladů výmluvnější. Základem je porovnání hodnot „přežití“ a „sebevyjádření“ mezi Českem a Moldavskem (na obrázku 1 - Kulturních mapa světa z roku 2015 – se jedná o osu x). Informanti opět vypovídali na základě svých názorů a zkušeností, které v Česku zažili (včetně toho, jak podle informantů vnímá české obyvatelstvo daná témata).

Reakce informantů započaly důrazem na bydlení. V důležitosti následovalo zdraví a přístup k zdravotní péči. Informanti vlastně odpovídali na to, co potřebují k tomu, aby byli spokojeni s životem, přestože tématem bylo vnímání blahobytu. Mít bydlení a funkční vybavenost domácnosti není pro mnohé a mnohé moldavské domácnosti samozřejmostí. I malá rekonstrukce domova tak (byť může být i nevyhnutelná a nutná) může být považována za akci vedoucí k celkové spokojenosti členů domácnosti. Proto jsou výpovědi týkající se bydlení stěžejní částí jejich úvah. Dalšími prioritními body ve výpovědích jsou zdraví a kvalitní strava.

„Tak základ je mít bydlení a zdraví, přístup ke zdravotnictví, dobré jídlo a tak.“ (Nina)

„Tak mít dům někde, to je asi to hlavní. Mít místo, kde můžu odpočívat a normálně žít a pak nejlépe i chalupu nebo chatu někde, kam se dá jet a taky relaxovat. To alespoň mně k životu stačí.“ (Sergej)

Naplnění základních potřeb ohledně bydlení a vybavenosti domu od splachovacího záchodu po dostupnou teplou vodu (například výpověď informantky Olgy) v zásadě potvrzovaly teoretické předpoklady, že hodnoty přežití jsou pro ni a pro moldavské obyvatelstvo důležité

„Jsou lidi, co něco vidí a hned to chtějí a pak lidi, kteří berou život, jaký je...pro mě není důležité, abych toho měla hodně...“ (Oxana)

Následující výpověď poukazuje na společenské prvky, které přímo potvrzují teoretické základy. A to nejen ty hodnotové dle Ronalda Ingleharta, ale také podporuje koncept sociálních remitencí. Informantka Maria si všimla a sama pojmenovala rozdíl mezi moldavským a českým obyvatelstvem v tomto ohledu. České obyvatelstvo se prý více

vyznačuje individualismem, a to v řadě záležitostí (celkový způsob života, jehož jedním z aspektů je odlišné chování v rodinném životě a odkládání založení rodiny s dětmi).

„Tak pro mě blahobyt je mít své bydlení, jako ve smyslu nemít pronájem. Tady v Praze je to třeba normální mít pronájem, ale když už je vám 35 nebo 40 a žijete v pronájmu, tak to není moc dobře. Pak taky mít příjem, takže práci a mít rodinu, což třeba tady není taková priorita, tady si lidi víc užívají život, mají víc jakoby individuální přístup ke všemu. Hodně lidí, co znám, tak bydlí sami, ale v Moldavsku máme větší důraz na tu rodinu, dítě...určitě dřív než tady.“ (Maria)

Pro ucelenější pohled na problematiku následuje i další výpověď této informantky, která se týká tématu sebevyjádření a seberealizace, ale pochopitelně se vším výše zmíněným plně koresponduje. Maria si je plně vědoma příležitostí, které jí Česko přináší (a které by jí přinesla pochopitelně i jiná vybraná cílová země). Sama je důkazem vlivu nových získaných sociálně behaviorálních postojů.

„Tak pro mě je to hodně důležité, už jsem zvyklá tady bydlet a žít tady. Víím, že moji vrstevníci si třeba zakládají rodinu...určitě se mění ty hodnoty a ambice...taky zájmy prostě těm, co bydlí v Evropě. Tady má člověk víc příležitostí no, například cestovat, kariéru udělat v práci, není to tak zaměřené na tu rodinu. Podívejte se, o čem mluví mladí...o cestování, o fitness a o jejich plánech, prostě nemluví o rodině a že budou mít 5 dětí nebo tak. Tady má člověk jiný cíle.“ (Maria)

Sebevyjádření, seberealizace

Toto téma se týká seberealizace, naplňování ambicí, sebevyjádření či sebe uplatnění, a to výhradně v nekarierním slova smyslu. Je otázkou, zda vycestování Moldavanů za prací do zahraničí (a všech pracovních migrantů obecně) je primárně „způsobeno“ potřebou zajistit zázemí (zpravidla finanční) či se jedná v první řadě o formu seberealizace. Je zřejmé, že v případě moldavské migrace je jejím primárním důvodem potřeba zabezpečit sebe a popřípadě svou rodinu (dá se hovořit o hodnotách přežití). Jak uvádí informantka Olga, tradiční způsob hospodaření v rodinných statcích ve venkovských oblastech Moldavska do jisté míry předurčuje novou generaci členů rodinné domácnosti k převzetí rodinných hospodářství i se všemi povinnostmi, které s jeho chodem souvisí.

„...V Moldavsku nějak tyhle věci moc neřeší, protože oni tam prostě no... jako nemají nějaký cíl určitý, ke kterému by šli, protože oni tam mají ten byt a když jim pak ty děti

vyrostou, tak pak to všechno ten dobytek a ten barák přechází jim a už oni se o to musí starat, takže na ty cíle nějaký není čas a já, jako můj cíl je asi normálně, abych dobře vystudovala a měla vzdělání v té architektuře.“ (Olga)

„A změnily se nějak Vaše ambice, cíle s přestěhováním se do Česka a vnímání těch ambicí pro seberealizaci?“ (tazatel)

„Jako určitě změnilo, protože kdybych žila v Moldavsku a chtěla jsem jít na střední stavební školu, tak tam by to vůbec nebylo možný, protože, jak jsem říkala ty úplatky a to všechno, tak oni by nebyly peníze na ty úplatky a na to studium těch čtyř let, protože se to furt zvyšuje ten plat za ten rok studia a tady jako jsem ráda, že jsem tady, protože v tom Česku se můžu něčeho držet a v budoucnu to prostě uskutečnit a tam ...ne.“ (Olga)

Migrace do zahraničí (primárně za prací) přináší migrantům mnohé příležitosti pro osobní rozvoj. Příležitosti jsou základním kamenem pro rozvoj člověka v jakémkoliv smyslu (pracovním, osobním, kulturním, jazykovém...). Na základě porovnání informantů jako sebe samých se svými známými v Moldavsku, například vrstevníky, jsou rozdíly patrné. Nelze než konstatovat, že prvotní příležitostí, která v Moldavsku dlouhodobě schází, je příležitost pracovat a vydělat si dostatečně množství finančních prostředků k uživení sebe a popřípadě své rodiny. Také informant Andrej ve své výpovědi hovoří o tom, že rozdíly v možnostech či příležitostech mezi lidmi jejich ambice stanovují. Pokud se jejich příležitosti a možnosti zlepší, zvýší se i jejich ambice. Sám konstatuje, že možnosti jsou v Česku rozhodně větší než v Moldavsku. Shrnout by se jeho slova dala také tak, že pokud jsou lidem poskytnuty příležitosti, využijí je a prosadí se. Na druhou stranu informant Timur své osobní ambice a zájmy nevyslovil. Radost mu přináší jeho dcera a práce ve slévárně.

„Já nevím, nemám nějaké zájmy...kromě práce, tak tu rodinu a mám radost z dcery.“ (Timur)

Podobně informantka Irina je prací natolik zaneprázdněna, že na ostatní zájmy ji nezbyvá síla ani čas. To je však validní příspěvek, který je v souladu s předpoklady tradičních hodnot obyvatelstva v Moldavsku.

„No nevím, já obvykle pracuju, přijdu domů, abych se umyla, najedla a odpočnula...úplně přijdu taková vyřízená, jak nevím co...unavená jsem a už se mi do ničeho nechce.“ (Irina)

Ochrana životního prostředí

V tématu ochrany životního prostředí informanti pochopitelně reagovali na podněty, které jsou vizuálně nejpřístupnější. Zmiňovali tak především pořádek v ulicích, nakládání s odpady apod. a porovnávali je s tím, co znají z Moldavska. Rozdíly mezi tímto „pořádkem“ informanti upozorovali jednotně a sami uváděli příklady, které je vedly k utvoření jejich názoru na tuto záležitost.

„Tak v odpadu je oproti Moldavsku tady řád, například popeláři vyvázejí odpad pravidelně v daný den. U nás takový řád není, tam záleží na daném člověku, kdy to vyveze.“ (Nina)

Shoda v tomto duchu (hodnocení ochrany životního prostředí skrze pořádek) je jednoznačná. Výpovědi jsou také pochopitelně v souladu s mnohými postřehy informantů na předešlá témata jako bylo hodnocení „celkové organizovanosti společnosti“, kdy upozorňovali na chybějící řád v moldavské společnosti apod.

„Tady je občas nepořádek například na zastávkách MHD, ale celkově je to všude čistší, no, ale u nás je bordel v Moldavsku...“ (Tamara)

„Tak z pohledu nějaké čistoty v ulicích třeba, tak není to tady úplně ideální, ale mnohem lepší než u nás.“ (Dorina)

Širší a zároveň také kritický pohled (viz úvodní zhodnocení a dále zmínění několik jiných českých měst v následující výpovědi) poskytla Oxana. Informantka Irina obecně konstatuje, za větším pořádkem v Česku (nejen nutně v bodu ochrany životního prostředí) stojí dohled a vyšší míra zodpovědnosti za odvedenou práci, než je tomu v Moldavsku.

„U nás je to tragédie...u nás se krade dříví, ničí se lesy. V Česku je k tomu větší úcta, tady jsou stromy i dvě stě let staré. To jsem byla v Brně, Plzni, Karlových Varech, teď jsem v Praze a nikde jsem neviděla nějaký zásadní narušení přírody. Je pravda, že se něco mírně zhoršuje, třeba poslední dobou je nepořádek u veřejných košů a kontejnerů. Prvně před asi deseti nebo devíti lety to bylo lepší než dnes i tady.“ (Oxana)

Tolerance k cizincům

Je nutné konstatovat, že kromě jednoho informanta (Timura) byli všichni ostatní informanti dotazováni v Praze, kde také pracují, popřípadě v jejím nejbližším okolí. Vnímání tohoto tématu informanty je tak přímo ovlivněno zkušenostmi z Prahy. Relevanci tohoto faktu nepřeceňují, ale zcela neignorují. Zmínění této skutečnosti vede například k jednomu

z dílčích doporučení pro budoucí badatele na podobné téma jako téma této diplomové práce. Více prostoru k tomuto poznatku věnuji v diskuzi v závěrečné části práce.

Hodnotově potvrzující výpověď k tématu tolerance k cizincům uvedl informant Sergej, který své zkušenosti srovnal s tím, jak se obyvatelé staví k cizincům v Moldavsku.

„Neviděl jsem, že by se tady chovali špatně k cizincům. V Moldavsku jsou například i černoši z Afriky a lidi se na ně koukají s despektem, takže oproti Česku je to rozdíl, ta diskriminace tu není...“ (Sergej)

Vzhledem k bohaté migrační minulosti informanta Timura nebyla jeho výpověď překvapivá. Setkal se s mnohými lidmi různých národností a místa původu v různých zemích Evropy. Během rozhovoru byl klidný a působil přátelsky, díky čemuž jsem nabyl dojmu, že rád poznává nové lidi a komunikuje s nimi několika jazyky současně.

„Všichni jsou lidi, normální lidi...já to tak nevnímám ty rozdíly. Byl jsem ve Francii, tam je hodně cizinců, tam jsem si zvyknul na všechny národnosti...“ (Timur)

Mezi výpověďmi jedna vybočuje a nepotvrzuje teoretický předpoklad, že Češi jsou k cizincům tolerantnější než Moldavané. Navíc sama nadhazuje oddělené vnímání zbytku Česka od Prahy.

Dále je také možné, že vstřícnější chování obyvatel Rumunska, Moldavska a Ukrajiny (dle slov informantky Tamary) je úzce spjato s neporovnatelně vyšší mírou religiozity v těchto zemích a v Moldavsku zvláště. Jako příklad informantka uvádí Čecha v prostředí výše uvedených zemích a reakce místních k němu a rozdílu v reverzní situaci, kdy vstřícná reakce českého obyvatelstva má dle informantky absentovat. Avšak bez ohledu na pravý majoritní důvod pro větší vstřícnost v těchto zemích si informantka v zásadě nemyslí, že jsou Češi k cizincům tolerantnější.

„Lidi žijící mimo Prahu se mi zdají tolerantnější než lidi, co žijou v Praze. Celkově ale Češi nejsou tak vstřícní...když přijde Čech do Rumunska, Moldavska nebo na Ukrajinu, tak je přivítán, lidi jsou víc přátelštější, ale tady v Česku to obráceně neplatí.“ (Tamara)

Naopak negativní osobní zkušenost zažila informantka Nina v Česku při jednání s českou policií (bez specifikace, zda se jednalo o státní policii ČR či městskou policii hlavního města Prahy, to ale není principiálně zásadní).

„Já mám takový špatný příklad tady. Když jsem byla nedávno na policii, hned jsem slyšela, a hele, cizinka...v průběhu jsem požádala o vodu, kterou mi poprvé dali, pak jsem šla na záchod...měla jsem tam stres a nervy, takže jsem požádala ještě o trochu vody, ale to už mi jí nedali, abych prý pořád neběhala na záchod.“ (Nina)

Homosexualita

Posledním bodem je homosexualita. De facto všichni informanti se shodli na tom, že obyvatelstvo Moldavska se s problematikou homosexuality potýká negativně či tuto problematiku neřeší, nikoliv ignoruje. V případě negativního vnímání homosexuality hovoří i moldavské zákony (např. dle Sergeje). Přecházení homosexuality ve společnosti není jejím ignorováním, ale téma je mezi lidmi tabu (např. dle Andreje, který také uvádí předsudky pro západní společnosti z pohledu Moldavska na toto téma obecně).

„Tak není tam tolik případů jako tady, je to tam trochu tabu a není jakoby o čem se bavít. Já jsem tam třeba v životě nikoho neviděl jo, třeba chlapce s chlapcem nebo dívku s dívkou...Když už na to dojde řeč u nás, tak třeba se řekne: jo vy tam máte ty, vy tam máte ty homouše jako tady v Česku, ty jseš vlastně z toho vid', tam, kde jsou ti homouši...no, oni to berou celkově, berou to jako celou Evropu...ne úplně jako podle státu. Je to spíš jako, jó Evropa, to je jasné, tak tam jsou LGBT, že jo a tak dále (smích), takže spíš takhle no, ale jinak tam to skoro neexistuje nebo minimálně, co já vím, tak jsem v životě neslyšel o žádným takovým případu u nás v okolí.“ (Andrej)

„Tak to je u nás naprosto nepřijatelné, je to i zakázáno zákonem. Samozřejmě, nějaké protesty tam jsou, ale je to tvrdé, opravdu to není přípustné. Opět, tady v Česku je to daleko svobodnější bych řekl, myslím si, že jsou tu i povolené sňatky mezi homosexuálními páry, to by bylo u nás prostě nepřípustné.“ (Sergej)

O tom, že toto téma sahá i mimo jeho samotnou podstatu není pochyb a potvrzuje to také informantka Oxana. Kontroverzní témata (včetně homosexuality, která je jedním z těch nejvýraznějších) hýbou i geopolitickými tématy. Averse vůči homosexualitě (především v důsledku religiozity a konzervativních společenských a kulturních postojích) je mezi moldavskou společností hluboko zakořeněná.

„Naši Moldavani je chtěli zabít, tam se demonstrovalo, kněží tam byli...oni říkají, kde je to napsáno v bibli něco takového, v bibli to není...u nás se to netoleruje, ale to bylo i téma pro Moldavsko a Evropu, protože Evropa tlačila na Moldavsku kvůli tomu, aby to povolilo

jako jednu z podmínek pro bezvízový styk. Když to vidím tady v Česku, tak to nekomentuju, ale podle mě to není dobré, je to nečisté.“ (Oxana)

Výrazné negativní reakce potvrzuje také Tamara, která zřejmě byla svědkem průvodu na podporu homosexuálů i zde v Praze. Ve své výpovědi tak velmi stručně a výstižně porovnává negativní reakce na homosexualitu Čechů i Moldavanů (rozdíl je zřejmý).

„Tady jsem zažila, že lidi na ně plivali a u nás by je tam lidi i bili.“ (Tamara)

„Tady se to bere jako normálně, ale tam, jak jsou všichni věřící, tak pro ně to je jako něco nevidaného, že by lidi stejného pohlaví mohli být spolu...“ (Olga)

Hodnotově se informanti v tomto bodu vymezili jednoznačně v souladu s teorií podobně jako v tématu náboženství. S negativním názorovým proudem moldavského obyvatelstva se informanti sami ztotožňují a jejich osobní negativní postoje vůči homosexualitě nezůstávají nevyřčené.

„Já bych řekla, že základem státu má být rodina... takže mi to přijde špatně. Ne, že bych se na ně nemohla dívat nebo tak, ale je to jejich problém a celkově je to degradace společnosti.“ (Dorina)

Dotazy na konkrétní hodnotová stanoviska informantů v porovnání s tím, co poznali zde v Česku přinesly rozličná zjištění. Vliv náboženství je mezi informanty velmi silný a zároveň vnímají značnou míru ateismu v české společnosti. Udržování rodinných tradic je ve výsledku také promítnuté skrze víru i morálku v mezilidských vztazích. O tématech jako jsou sebevraždy či eutanazie se však mnozí zdráhali vyjádřit svůj hodnotový postoj či rovnou odmítli odpovídat, což však má svoji výpovědní hodnotu. Dle zmiňované kulturní mapy světa se moldavská i česká společnost v těchto tématech odlišuje a dle vlastní zkušenosti během rozhovorů lze tuto skutečnost potvrdit. To nadále potvrdilo i téma sebevyjádření či seberealizace, kdy navíc informanti na sobě pozorovali posun ve svých ambicích v důsledku migrace do Česka. Na druhou stranu téma homosexuality taktéž potvrzovalo odlišné kulturní hodnoty mezi Českem a Moldavskem, avšak posun ve vnímání tohoto tématu, jakkoliv benevolentněji na základě zkušeností v Česku nebyl zaregistrován. Z výpovědí nelze potvrdit předpoklad o výraznějším rozdílu v subjektivních hodnotách informantů v horizontálním směru oproti vertikálnímu. Hodnotová témata však celkově informantům inspiraci nepřinášají a mají tak nejmenší potenciál pro jejich příjem ve formě sociálních remitencí.

4 Shrnutí výsledků a diskuze

4.1 Závěr

Jedním z hlavních cílů této práce bylo provedení základního výzkumu zaměřeného na analýzu problematiky konceptu sociálních remitencí. Na základě rešerše literatury vztahující se k sociálním remitencím byl stanoven odpovídající metodologický přístup s navazujícími konkrétními metodami sběru a analýzy dat. Výsledkem je realizace kvalitativní případové studie. Výzkum proběhl pomocí polostrukturovaného hloubkového rozhovoru s deseti moldavskými migranty v průběhu března a dubna 2017 v Praze (s jedinou výjimkou provedeného rozhovoru v Plzni). Jednotlivé výpovědi (úplná transkripce kvalitativních dat) byly induktivně analyzovány. Hlavním výzkumným cílem této práce (vyplývajícím z výše uvedeného) tak bylo zodpovědět na základě rozhovorů s deseti moldavskými informanty pracujícími v Česku následující výzkumné otázky: *Existuje potenciál pro zisk a přenos sociálních remitencí na moldavské migranty samotné i nemigrující obyvatelstvo Moldavska? Jaké jsou dopady sociálních remitencí na moldavské migranty pracující v Česku?*

Volba výzkumného přístupu a metod odpovídala požadavkům na provedení i povahu základního výzkumu v souladu s definicí konceptu sociálních remitencí, tedy toku „nápadů, chování, identit a sociálního kapitálu z přijímacích do vysílacích zemí“ (Levitt 1998, s. 927) a také poukázání na nerovnoměrnost remitování a jeho fáze – „zisk, přenos a konečné výstupy z přenosu“ (Grabowska, Garapich 2016, s. 2). Otázky pro rozhovor byly rozděleny do pěti tematických okruhů se specifickými otázkami na základě teoretických východisek, které mají vždy úzkou spojitost s konceptem sociálních remitencí či s paradigmatem spojení migrace a rozvoje. Díky autentickým výpovědím informantů v rámci rozhovoru bylo možné postihnout detailní náhled na téma sociálních remitencí. Induktivní analýza takto získaných kvalitativních dat poskytla prostor pro hledání nových pravidelností, vzorců, ale i ověřování konceptu sociálních remitencí samotného. Výsledky plynoucí z jednotlivých okruhů otázek jsou vždy shrnuty v dílčích závěrech na konci daných okruhů, a proto jsou poznatky zde v závěru práce komentovány pouze stručně.

První z nich se týkal změny spotřebního chování, kde byl zjištěn jak potenciál pro změnu návyků ve spotřebním chování informantů, tak i potenciál vlivu nových produktů i na nemigrující obyvatelstvo v Moldavsku. Tento vliv (stejně jako u dalších témat při přenosu na nemigrující obyvatelstvo) se výhradně vztahuje k rodinným příslušníkům a přátelům

(známým) informantů. Byl zjištěn potenciál pro změnu a inspiraci ve spotřebním chování informantů v Česku. V případě vlivu dovezených produktů na nemigrující obyvatelstvo Moldavska byl potenciál prokázán, avšak vzhledem k charakteru dovezeného zboží (dárky, pochutiny) a zmíněné determinované skupině obyvatel Moldavska (pouze příbuzní a známí informantů) jsou reálné dopady zcela marginální.

Druhý okruh mapoval potenciál přenosu sociálních remitencí na základě fyzické přítomnosti v Moldavsku. Přes odlišnosti ve frekvenci a intervalech při návratech jednotlivých informantů do Moldavska lze říci, že cirkulační migrace pracujících moldavských migrantů (analyzovaná na vzorku daných informantů) mezi Českem a Moldavskem probíhá. Informanti se při návratech primárně shledávají s rodinou a využívají návratu do své vlasti k odpočinku a relaxaci. V průběhu pobytu v Moldavsku sdílejí své zážitky v okruhu svých nejbližších, vyřizují nezbytné úkony (administrativa či návštěva lékaře) a chystají se na další cestu za prací do Česka. Náplň a aktivity informantů při těchto pobytech v domovině tak nepodporují pozitivní vliv sociálních remitencí tak, jak je koncipován v paradigmatu spojení migrace a rozvoje.

Hlavním zjištěním třetího okruhu otázek týkajícího se příjmu dovedností informantů v Česku je důležitost znalosti jazyka češtiny, což zmiňovali sami informanti na téma dovedností nejčastěji. Nezpochybnitelnou výpovědní hodnotu má také užitý jazyk při rozhovorech. Ve čtyřech případech rozhovory probíhaly v plynulé češtině a dalších třech byl ruský jazyk češtinou doplňován. Informanti nedochází na žádné jazykové kurzy ani se češtinu neučí žádnou organizovanou formou. K učení českého jazyka informanti dochází přirozeně během práce i mimo ni a na úroveň znalosti češtiny má tak zásadní vliv délka pobytu informantů v Česku. Negativní vliv na rozvoj této dovednosti však mají zpravidla manuální pracovní pozice, kde je zvýšena koncentrace dalších zahraničních často ruský mluvících pracovníků. Bez jazykové vybavenosti je možný příjem sociálních remitencí v Česku velmi omezen. Jazyk je totiž klíčem k porozumění chodu dané země, kultury a všech důležitých sfér společnosti.

Téma „genderu“ bylo předmětem čtvrtého okruhu otázek. Byly zhodnoceny rozdíly v příležitostech (pracovní, společenské, politické, sportovní) moldavských a českých žen v očích informantů. Rozdíl v české a moldavské společnosti byl zřetelný již v tomto tématu (přestože hodnoty jsou explicitně předmětem pátého okruhu otázek). Informanti vnímají postavení českých žen jako více emancipované (slovy informantů se jedná

i o „rozmazlenost“). Ve vyšší míře emancipace žen však spatřují negativní jevy. Přestože mnozí informanti tvrdí, že příležitosti žen jsou v obou společnostech shodné, v praxi to neplatí. Model typicky mužských a ženských rolí je v Moldavsku zachován, což ve svých výpovědích informanti reflektují. V důsledku odlišného společenského očekávání od žen z hlediska role ženy ve společnosti je tak emancipace informanty v zásadě vnímána negativně.

Poslední pátý okruh otázek je rozdělen do dvou částí. První část posloužila k zopakování a dalšímu potvrzení vnímání rozdílů informanty mezi oběma zeměmi. Oproti chodu Moldavska si zde informanti na základě zkušeností z běžného života všímají lepší organizovanosti české společnosti (státní správa, komunikace státu s jejich občany i cizinci, snazší vyřizování administrativy). Z výpovědí informantů zřetelně lze konstatovat, že toto vnímání chodu a organizovanosti české společnosti je v kontrastu s moldavskou společností podmíněno lepší dostupností a kvalitou informací. Všudypřítomná korupce v Moldavsku má pak negativní vliv na rozvoj země ve všech společenských sférách (informanti zmínili korupci ve vysokých státních funkcích, v podnikatelské činnosti i v mnoha osobních zkušenostech). Dále jsou si vědomi, v jakém stavu je jejich země v porovnání s ostatními evropskými zeměmi. Informanti dále upozorňovali na rozdíl ve zdravotnických a sociálních službách, konkrétně pak deficity zdravotního pojištění a s ním spojené hrazení léků a nedostačující výše důchodů v Moldavsku v kontrastu s Českem. V závěrečných otázkách informanti vyjadřovali svůj hodnotový postoj v porovnání s tím, co zažili zde v Česku. Témata se týkají problematiky přechodu materialistické/industriální společnosti v postmaterialistickou/postindustriální. Tato teoretická hodnotová východiska byla v zásadě naplněna, avšak ve vztahu k sociálním remitencím nedochází k jejich příjmu. Nově pozorované hodnoty porovnávají se zkušenostmi z vlastní země často ve prospěch tradičních hodnot (důraz na víru a úctu k autoritám) a hodnot přežití (důraz na ekonomickou a fyzickou či existenční bezpečnost). Informanti si tak zachovávají své přesvědčení a od některých témat se dokonce distancují. V očích informantů jsou některé hodnotové odlišnosti v tématech jako je náboženství, homosexualita, problematika sebevražd a eutanazie spojeny s negativními jevy a důsledky, proto pro ně ani není důvod je přijímat. Přijetí odlišných společenských a kulturních hodnot tak v rámci příjmu veškerých sociálních remitencí nemá zásadní efekt. Informanti tyto odlišnosti vnímají, tímto vnímáním tyto hodnotové odlišnosti de facto potvrzují, ale málokdy se jimi inspirují.

Závěrem lze na základě veškerých dílčích shrnutí v průběhu jednotlivých okruhů otázek vyvodit podstatná zjištění. Existence značného potenciálu přenosu sociálních remitencí pro moldavské migranty pracující v Česku je potvrzena. Fáze získávání sociálních remitencí je evidována v průběhu celého výzkumu (výpovědi informantů samotné i jejich analýza) a dopady sociálních remitencí na samotné informanty jsou taktéž zřetelné již na příkladu změny spotřebního chování. Potenciál pro fázi přenosu sociálních remitencí i do Moldavska je taktéž patrný (probíhající cirkulační migrace a sdílení informací), avšak daný přenos je omezen na spíše úzký okruh rodinných příslušníků a známých. Zisku sociálních remitencí napomáhá znalost jazyka češtiny (často podmíněna dobou strávenou v Česku) a dosažený stupeň vzdělání. Informanti se znalostí češtiny jsou v první řadě schopni v Česku samostatně (zde má vliv zmíněný dosažený stupeň vzdělání) vyhledávat, zpracovat a využít informace pro svou potřebu a prospěch. Díky postupné až úplné ztrátě závislosti (například problematika pracovních agentur) jsou tito informanti zákonitě v bližším kontaktu s českou společností, tudíž mají i větší potenciál zisku sociálních remitencí při pobytu v Česku. Téma sociálních remitencí je ve vztahu migrace a rozvoje stále relativně novým konceptem, a tak tento výzkum přispívá k povědomí a důležitosti tohoto typu remitencí. V době psaní této diplomové práce, kdy je v evropském prostředí termín migrace často emotivně mediálně a politicky zneužíván a předkládán jako problém, mohou autentické výpovědi moldavských migrantů poskytnout více racionální pohled na migraci a v mnohém tak korigovat neopodstatněné a často také negativně laděné emoce. Migrace z Moldavska do Česka interpretovaná na základě konceptu sociálních remitencí v celé jeho šíři i s konečnými výstupy (spolupráce migrujícího a nemigrujícího obyvatelstva na podporu rozvoje své země za využití nově poznanych zkušeností migrujících) nemá v krátkodobém horizontu reálnou perspektivu. Dílčí poznatky v této práci vztahující se k poznání sociálních remitencí však přispívají k podpoře dalšího vědeckého bádání. Mezinárodní migrant je totiž v zásadě svým pracovním působením v zahraničí vždy obohacen, a to nikoliv pouze finančně. Následující výzkumy na obdobném poli tak mohou přispět k dalšímu podhalení toho, kdo a jakým způsobem z migrace získává a ztrácí, a to jak na úrovni samotného migranta, tak z hlediska země migračně zdrojové, tranzitní i cílové.

4.2 Diskuze

Tato práce se zabývá stále relativně novým konceptem sociálních remitencí a bezesporu si zaslouží zvýšenou pozornost. Finanční tematika týkající se migrace na sebe přirozeně strhává větší pozornost v důsledku viditelnějších efektů, avšak možné skryté a dlouhodobější efekty sociálních remitencí mohou být stejně tak důležité pro migračně zdrojové země a jejich rozvoj, jako představují finanční toky remitencí a jejich krátkodobé „hmatatelné“ dopady. Při skončení pracovní migrace v zahraničí končí i tok remitencí. To se však netýká sociálních remitencí, které přetrvávají i po skončení migrace. Na nedostatek vědecké pozornosti sociálním remitencím upozorňuje samotná autorka konceptu tohoto typu remitencí Peggy Levitt. Zaměření této práce se tak snaží tento požadavek naplnit a podpořit snahu o šíření povědomí o sociálních remitencích a nutnosti pokračovat v bádání a dalším metodologickém rozvoji tohoto důležitého konceptu. Spolu se zmiňovaným výzkumným projektem GAČR realizovaným týmem Geomigrace lze tuto výzkumnou práci provedenou na základě konceptu sociálních remitencí považovat v českém prostředí za pionýrskou. Dle teorie i empirie v této práci je zřejmé, že sociální remitence, jejich zisk, přenos i konečné výstupy v podobě příspěvku k rozvoji zdrojové země jsou zásadně ovlivněny zúčastněnými společnostmi zdrojové i cílové země. Hodnoty a přesvědčení, které mají mít nejtrvalejší efekt jsou na příkladu moldavské migrace do Česka a jejich nositelů – moldavských migrantů, v této práci nejméně průkazné. Výsledky z předcházejících výzkumných okruhů rozhovoru (tj. okruhy otázek netýkající se hodnot a přesvědčení) však potenciál o zisku a přenosu sociálních remitencí prokazují.

Tato diplomová práce vznikla a byla dílčí součástí (vzájemné sdílení rozhovorů mezi mnou a týmem Geomigrace) výzkumného projektu GAČR (v době trvání 2016-2018; číslo projektu: P404/16-22194S). Srovnání a diskutování zjištěných výsledků mezi oběma výše zmíněnými výzkumnými aktivitami se tak vzhledem k podobnosti výchozích podmínek může jevit jako zavádějící. Nicméně moje snaha (v souladu s vedoucím této práce) byla postihnout i nová, resp. detailnější témata, vztahující se k sociálním remitencím, jako je změna spotřebního chování či zjišťování konkrétních činností informantů při jejich návratech do Moldavska. Projekt GAČR využil stejnou metodu ke sběru dat, tedy polostrukturovaný hloubkový rozhovor. Dále se však věnuje i dotazování dvou set respondentů v dotazníkovém šetření a využívá kvalitativního i kvantitativního přístupu a analytických metod. S mojí prací je však relevantní srovnání výsledků plynoucích z rozhovorů. Vzorek informantů z projektu GAČR obsahoval i vzhledem k zapojení více

výzkumníků dvacet osm informantů. Výsledky z projektu GAČR jsou ve shodě s výsledky mé práce a znamenají malý reálný význam sociálních remitencí moldavských migrantů pro rozvoj Moldavska. Shoda panuje také v minimálním příjmu hodnot postmaterialismu moldavskými migranty. Avšak v rovině potenciálu se výsledky mé práce nadále neshodují s výsledky projektu GAČR. Chtěl bych především upozornit na individuální rozměr možných a prozatím skrytých dopadů sociálních remitencí. Zaprvé, mezinárodní migrace je procesem a myslím si, že pro evidenci zřetelných sociálních rozvojových dopadů v moldavské společnosti v paradigmatu migrace a rozvoje, bude zapotřebí setrvání procesu moldavské migrace a jeho vývoje po mnoho let a dekad. Zadruhé, přestože mnozí moldavští migranti nemají či ztrácí ambice pro návrat do své mateřské země, netýká se to všech a nelze vyloučit změnu těchto ambicí do budoucna. Navíc část migrantů se vždy vrací zpět do vlasti (například v mém vzorku o deseti informantech jich šest z nich reálně uvažuje o trvalém návratu do Moldavska). Zatřetí, pro vývoj ve prospěch rozvoje země je během procesu mezinárodní migrace zapotřebí vzniku „podhoubí“, které vnímám jako zkušenosti a příjem sociálních remitencí jednotlivci. Efekty sociálních remitencí nemusí být zjevné ihned. Nelze očekávat okamžitou a organizovanou spolupráci mezi migrujícím i nemigrujícím obyvatelstvem země. Právě ta část navrátilších se moldavských migrantů, kteří přijali sociální remittance, ale prozatím neměli možnost jejich plného uplatnění, mohou být zmobilizováni až následující generací cirkulujících migrantů vedoucí ke skutečnému a organizovanému rozvoji své země. Tito migranti, z hlediska rozvoje (a tedy i pohledu výsledků této práce i projektu GAČR) prozatím pasivní, by po migračně generační obměně (generačním posunu) mohli v souladu s konceptem sociálních remitencí zastoupit složku „nemigrujícího“ obyvatelstva a zapojit se tak aktivně do organizovaného rozvoje.

Výzkumná činnost na téma sociálních remitencí vyžaduje pochopení hodnot a kultur společností a stavu obou zúčastněných zemí. I přes možnost výše popsaného vzniku „podhoubí“, a prozatím možných skrytých dopadů sociálních remitencí, lze v současnosti konstatovat pouze jediné. V případě moldavsko-české migrace k zásadnímu rozvoji Moldavska díky sociálním remitencím v krátkodobém horizontu vysoce pravděpodobně nedojde. Naplnění konceptu sociálních remitencí v rámci paradigmatu spojení migrace a rozvoje brání neexistence aktuálních výchozích podmínek zdrojové země. To dokládají jednak mnohé výpovědi uvedené v této práci, a také výstižná část závěrečného shrnutí projektu GAČR ohledně Moldavska jako „...jedné z nejchudších zemí Evropy, kde stát absolutně neplní své funkce a především ekonomicky motivovaná migrace dominuje

migrační motivaci a svojí intenzitou dlouhodobě dále destruuje zbylý rozvojový potenciál.“ (Drbohlav, Bailey, Lupták, Čermáková 2017, s. 552).

Primárním dopadem mezinárodní pracovní migrace na moldavského migranta je možnost pracovat a za zpravidla vyšší finanční ohodnocení své práce tak uživit sebe a popřípadě i svoji rodinu. Z hlediska sociálních remitencí jsou v tomto procesu zúčastnění migranti bez výjimky vždy obohaceni zkušenostmi a zážitky. Bez ohledu na dělení těchto zkušeností na pozitivní či negativní získává migrant oproti nemigrující osobě tímto obohacením komparační výhodu. Tvrzení, že migrant je při procesu mezinárodní migrace vždy obohacen tak spočívá v zisku možnosti komparační volby, tedy možnosti srovnání a reakce na nově poznané na základě zkušeností z mateřské země. Každý migrant má díky novým poznatkům možnost, jak s daným dílčím komponentem sociálních remitencí naloží. Může ho blokovat, ignorovat, napodobit či převzít a individuálně obohatit vlastním způsobem.

Mezinárodní pracovní migrace má na obě zúčastněné země zásadní vliv. Pro Moldavsko je jím nezastupitelná složka podílu remitencí na HDP této země, tedy plynoucích finančních a materiálních toků ze zahraničí zasílaných moldavskými migranty do své země. Tok tohoto vlivu a dopadů není omezen jedním směrem. Moldavští migranti při svém působení v zahraničí platí za ubytování, stravování, dopravu a další nezbytné finanční výdaje, ale co je nejpodstatnější, odvedou zde samotnou práci. Na druhou stranu mezinárodní migrace je doprovázena nezanedbatelnými negativními dopady na zdrojovou zemi. Z Moldavska odchází za prací do zahraničí významný podíl ekonomicky aktivního obyvatelstva, který zemi schází a brání nejen rozvoji, ale i chodu samotné země.

Moldavští migranti v Česku často vykonávají práci nevyžadující vysokou kvalifikaci. Muži pracují převážně ve stavebnictví a těžkém průmyslu, ženy jako pomocné síly v sektoru služeb (úklid, pohostinství, kuchyně). Jedná se tedy o profese tzv. sekundárního trhu práce. Pro případnou reakci na argumentaci ohledně obsazování pracovních pozic v Česku cizinci z postsovětských zemí včetně Moldavska je tedy vhodné uvést, o jaké typy pracovních pozic se jedná především.

Rád bych zde krátce diskutoval možnou nepřesnost odpovědí (vzhledem k položené otázce) informantů na jedno z témat páteho okruhu otázek týkající se hodnot. Jedná se o tematický bod „Úcta k autoritám“ (v rodině, ve státních institucích – na policii, úřadech apod.). Dle kulturní mapy hodnot (WVS6 2015) má Moldavsko klást větší důraz na tradiční hodnoty (včetně úcty k autoritě) než Česko, respektive obyvatelstva těchto zemí. Hlavní význam

v hodnotovém rozdílu společností v rámci bodu úcty k autoritě tkví v tom, že společnosti s touto vyšší hodnotou jsou náchylnější k vzestupu autoritářství (prosazování zájmu bez ohledu na argumenty a za případného použití síly) v jejich systému. Obyvatelé v těchto společnostech dle teorie věří v autority a mají k nim úctu a příliš je nezpochybňují. To se však vzhledem k výpovědím informantů nepotvrdilo. Možné nepřesné výpovědi informantů v této otázce mohou být způsobeny především užitím různých jazyků při rozhovorech, tedy češtiny, ruštiny i angličtiny. Zpětně si myslím, že informanti v otázce většinou nepochopili (nikoliv nutně jejich vinou) zamýšlený význam otázky, popřípadě ho vnímali jinak. Inklinovali k pochopení otázky úcty k autoritě jako například k úctě k pravidlům a jejich a respektování. Zde je nutné přiznat, že jsem při rozhovorech slovo „respekt“ uvedl nedlouho poté, když jsem upozoroval, že daný informant či informantka nereaguje na slovo „autorita“ v původně zamýšleném kontextu. A právě slovo respekt je nejspíš příčinou toho, že tematický bod ohledně úcty k autoritám nebyl informanty správně pochopen a je tak v této práci znehodnocen. Mé podezření pro neúmyslně uvedené „zavádějící“ výpovědi informantů z výše zmíněných důvodů mě dovedlo k diskuzi nad touto problematikou. Zásadní závěry tak z této konkrétní otázky v práci nevyvozují.

Limitujícím faktorem pro případné podobné výzkumy je možnost úspěšně vyhledávat informanty. Bez podpory vyhledávání informantů (přes vlastní kontakty na děle usazené postsovětské prostředníky žijící v Česku) projektu GAČR by bylo vyhledání vhodných informantů pro moji práci velmi obtížné. Z deseti informantů bylo touto formou zajištěno devět informantů, pouze jediného moldavského informanta jsem do vzorku získal sám.

Induktivní přístup v této práci byl použit vzhledem k záměru této práce. Záměrem bylo zjistit některé specifické charakteristiky a prvky vyplývající na základě výzkumu. Je však nutné podotknout, že z geografického hlediska nelze pojem „Česko“ vztahovat k univerzálnímu celoplošnému vnímání tohoto státu. Rozhovory s informanty proběhly v devíti z deseti případů v Praze a v jednom případě v Plzni. To znamená, že informace z výpovědí informantů vyplývají ze zkušeností zažitých v Praze (jedinou výjimkou je rozhovor provedený mimo Prahu, konkrétně v Plzni s informantem Timurem). Potřebu a vhodnost diskutovat tuto skutečnost opírám také o vnímání rozdílu mezi Prahou a zbytkem Česka na základě osobních zkušeností. Jsem si vědom, že koncentrace vlivu prvků globalizace je obecně zvýšena v hlavních a velkých městech a jejich obyvatelé reprezentují mírně odlišné hodnoty než obyvatelé v ostatních částech země, Česka nevyjímaje. Pro vyvození širších závěrů s obecnou platností pro migraci mezi Moldavskem

a Českem je tak žádoucí, aby byli moldavští migranti dotazováni v různých částech Česka, kde migranti pobývají a pracují a ideálně také, aby moldavští migranti pocházeli z různých částí Moldavska.

V počáteční fázi realizace výzkumu (fáze sběru dat) je žádoucí, aby proběhla tzv. pilotáž. Ta byla v této práci provedena při prvním rozhovoru, který proběhl s informantem hovořícím plyně česky. I díky tomu proběhl pilotní rozhovor bezproblémově a otázky ani styl vedení rozhovoru nebyly pozměněny, a tudíž jsem v rozhovorech pokračoval v nezměněné podobě. Až následující rozhovory vedené v ruském jazyce (za nezbytné podpory Milana Luptáka v tlumočení) přinesly prvotní dílčí nedostatky některých otázek v rozhovoru, které však relevantní poznatky pro výzkum nijak neznehodnotily. Vzhledem k nezměněné podobě rozhovorů jsem se později rozhodl zařadit a využít i pilotní rozhovor do této práce v plném rozsahu. Na podporu tohoto rozhodnutí si též dovoluji připomenout moji závislou pozici na projektu GAČR s ohledem na výběr a vyhledávání informantů, což mělo vliv na omezený finální počet informantů ve výzkumu. Kvalitativní výzkum s využitím metody rozhovoru na složité téma jako je koncept sociálních remitencí měl zřejmě klást větší důraz na pilotáž. Tohoto možného nedostatku práce jsem si vědom.

Pro další výzkumné bádání je nutné zřetelnější definování sociálních remitencí pro daný výzkumný záměr. Z nepřeberného množství vjemů, které migrant v cílové zemi vnímá, má jen část z nich skutečný potenciál pro rozvoj i ve zdrojové zemi. Hlubkový rozhovor byl jako metoda sběru potřebných dat k tomuto výzkumu bezesporu zvolen vhodně. Během rozhovoru na tak široké téma jako jsou sociální remittance však dochází ke změnám v přisuzování důležitosti jednotlivých témat pro výzkum. Jelikož jsem při rozhovoru dané informanty poznával i v osobní rovině, nevědomky jsem občas vlivem empatie a hlubšího pochopení smýšlení informantů přikládal větší váhu právě těm sociálním remitencím, které s potenciálním ani reálným rozvojem Moldavska mají pramálo společného. Příkladem je dotazování informantů na inspiraci ve stravování v Česku a Moldavsku a jeho porovnání, kdy jsem pobízel informanty k uvedení dalších konkrétností vlivem osobního zájmu a domněnky mylné důležitosti. Osobní zážitky a získané osobní dovednosti informantů (například schopnost uvařit český knedlík) tak někdy odváděly mou pozornost od příjmu těch sociálních remitencí, které mají největší potenciál pro rozvoj také v Moldavsku. Přestože tyto a jim podobné situace během některých rozhovorů nastaly, výsledky a relevanci výzkumu neovlivňují, naopak dokreslují neočekávané dopady mezinárodní pracovní migrace a také autenticitu a ochotu informantů spolupracovat.

5 Použitá literatura a zdroje

ANDERSSON, L. 2008. Labour Migration and Network Effects in Moldova. Master Thesis. Department of Economics, Uppsala University, Sweden.

BAE, CH., DOUKA, K., PETRAGLIA, M. (2017): On the origin of modern humans: Asian perspectives. *Science*, 358, 6368, 1-7.

BASANINYENZI, B. (2013): Crossing Borders: Social Remittances & ICTs. Dostupné z: <https://blogs.worldbank.org/publicsphere/crossing-borders-social-remittances-icts> (cit. 13. 11. 2017).

BOLGANACHI, D. (2011): Rural Out Migration and Land Use in Moldova. Center for Policy Studies, Central European University, Budapest.

CASTLES, S. (2010): Understanding Global Migration: A Social Transformation Perspective. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 36, 10, 1565-1586.

CATRINESCU, N., LEON-LEDESMA, M., PIRACHA, M., QUILLIN, B. (2006): Remittances, Institutions and Economic Growth. IZA Discussion Paper 2139, Institute for the Study of Labour, Bonn.

CIA (Central (2017): The World Factbook. Dostupné z: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/md.html> (cit. 12. 5. 2017).

CIUPUREANU, CA., ROMAN, M. (2016): Do Remittances Reduce Poverty in Developing Countries? In: Karasavoglou A., Arandelović Z., Marinković S., Polychronidou P. (ed.): *The First Decade of Living with the Global Crisis*. Springer International Publishing, Cham, 185-192.

ČLOVĚK V TÍSNI (2018): Podněstří (Moldavsko). *Člověk v tísní*. Praha: Člověk v tísní, 2018. Dostupné z: <https://www.clovekvtisni.cz/co-delame/lidska-prava-ve-svete/podnestri-moldavsko> (cit. 15. 2. 2018).

ČSÚ (Český statistický úřad) (2014): Náboženská víra obyvatel podle výsledků sčítání lidu. Český statistický úřad, Praha. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/20551795/17022014.pdf/c533e33c-79c4-4a1b-8494-e45e41c5da18?version=1.0> (cit. 25. 11. 2017).

- ČSÚ (Český statistický úřad) (2017): Sněmovna omládla a má vyšší podíl žen. Český statistický úřad, Praha. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/snemovna-omladla-a-ma-vyssi-podil-zen> (cit. 6. 12. 2017).
- DANIELOVÁ, K. (2006): „Jan Hendl: Kvalitativní výzkum. Základní metody a aplikace.“ *Sociologický časopis*, 42, 4, 812-813.
- DE HAAS, H. (2007). *Remittances, Migration and Social Development – A Conceptual Review of the Literature*. United Nations Research Institute for Social Development, Social Policy and Development, 34, 1-38.
- DE HAAS, H. (2010): *Migration and Development: A Theoretical Perspective*. *International Migration Review*, 44, 1, 227-264.
- DE HAAS, H. (2012): *The Migration and Development Pendulum: A Critical View on Research and Policy*. *International Migration*, 50, 3, 8-25.
- DRBOHLAV, D. (2003): *Immigration and the Czech Republic (with a Special Focus on the Foreign Labor Force)*. *International Migration Review*, 37, 1, 194-224.
- DRBOHLAV, D. (ed.). (2015): *Ukrajinská pracovní migrace v Česku. Migrace – remittance – (rozvoj)*. Karolinum, Praha.
- DRBOHLAV, D., BAILEY, A., LUPTÁK, M., ČERMÁKOVÁ, D. (2017): *Migrant values and social remittances across the contemporary migration-development nexus: the case of Moldovans in Czechia*. *Geografie*, 122, 4, 526-553.
- DRBOHLAV, D., UHEREK, Z. (2007): *Reflexe migračních teorií*. *Geografie – Sborník České geografické společnosti*, 112, 2, 125-141.
- ELRICK, T. (2008): *The Influence of Migration on Origin Communities: Insights from Polish Migrations to the West*. *Europe-Asia Studies*, 60, 9, 1503-1517.
- FLICK, U. (1999): *An Introduction to qualitative research*. SAGE Publications, London.
- GMG (Global Migration Group) (2010): *Mainstreaming Migration into Development Planning: A Handbook for policy-makers and practitioners*. International Organization for Migration, Geneva.

GRABOWSKA, I., ENGBERSEN, G. (2016): Social Remittances and the Impact of Temporary Migration on an EU Sending Country: The Case of Poland. *Central and Eastern European Migration Review*, 5, 2, 99-117.

GRABOWSKA, I., GARAPICH, M. (2016): Social remittances and intra-EU mobility: nonfinancial transfers between U.K. and Poland. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 42, 13, 1-17.

HENDL, J. (2005): Kvalitativní výzkum. Základní metody a aplikace. Portál, Praha.

HENNINGS, M. (2013): The Migration and Development Nexus: A Case Study of Jordan since the 1950s. Senior Honors Thesis. The University of North Carolina, Chapel Hill.

INGLEHART, R. (1977): The Silent Revolution: Changing Values and Political Styles Among Western Publics. Princeton University Press, New Jersey.

INGLEHART, R., WELZEL, CH. (2005): Modernization, Cultural Change and Democracy, The Human Development Sequence. Cambridge University Press, Cambridge.

INGLEHART, R., WELZEL, CH. (2010): Changing Mass Priorities: The Link between Modernization and Democracy. *Perspectives on Politics*, 8, 2, 551-567.

IOM (International Organization for Migration) (2015): International Migration Report 2015: Highlights. Department of Economic and Social Affairs, Population Division.

Dostupné z:

http://www.un.org/en/development/desa/population/migration/publications/migrationreport/docs/MigrationReport2015_Highlights.pdf (cit. 16. 10. 2017).

IOM (International Organization for Migration) (2017): International Migration Report 2017: Highlights. Department of Economic and Social Affairs, Population Division.

Dostupné z:

www.un.org/en/development/desa/population/migration/publications/migrationreport/docs/MigrationReport2017_Highlights.pdf (cit. 20. 1. 2018).

IOM (International Organization for Migration) and UN (United Nations) (2000): World migration report 2000. International Organization for Migration, Geneva.

IOM (International Organization for Migration) and UN (United Nations) (2003): World Migration 2003: Managing Migration - Challenges and Responses for People on the Move. International Organization for Migration, Geneva.

ISAAKYAN, I., TRIANDAFYLLIDOU, A. (2016): "Sending so much more than money": exploring social remittances and transnational mobility. *Ethnic and Racial Studies*. 40, 15, 1-19.

LEE, S. (1966): A Theory of Migration. *Demography*, Population Association of America, 3, 1, 47-57.

LEVITT, P. (1998): Social Remittances: Migration Driven Local-Level Forms of Cultural Diffusion. *The International Migration Review*, 32, 4, 926–948.

LEVITT, P. (2001): *The Transnational Villagers*. University of California Press, Berkeley.

LEVITT, P., LAMBA-NIEVES, D. (2010): "It's Not Just About the Economy, Stupid": Social Remittances Revisited. Migration Policy Institute, Washington, D.C.

LEVITT, P., LAMBA-NIEVES, D. (2011): Social Remittances Revisited. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 37, 1, 1-22.

LIPTON, M. (1980): Migration from rural areas of poor countries: The impact on rural productivity and income distribution. *World Development*, Elsevier, 8, 1, 1-24.

LORENC, M (2013): Závěrečné práce – metodika. Dostupné z: <http://lorenc.info/zaverecne-prace/metodika.htm> (cit. 24. 3. 2018).

MABOGUNJE, A. (1970): Systems Approach to a Theory of Rural-Urban Migration. *Geographical Analysis*, 2, 1, 1-18.

MASSEY, D., ARANGO, J., HUGO, G., KOUAOUICI, A. PELLEGRINO, A., TAYLOR, J. (1993): Theories of International Migration: A Review and Appraisal. *Population and Development Review*, 19, 3, 431-466.

MAYER, M. (2014): Gagauzové – jazyk a jejich etnická identita. Dostupné z: <http://kulturnistudia.cz/wp-content/uploads/2015/02/Gagauzové---jazyk-a-jejich-etnicka-identita.pdf> (cit. 14. 2. 2017).

MLÁDEK, J. (2009): Moldavsko, těžce zkoušená země v geopolitickém zlomu [seminář]. *Fontes rerum*, Praha, 12. května 2009. In: *Moldavsko, těžce zkoušená země v geopolitickém zlomu: 1. seminář*. Praha, 12. května 2009; *Euro - kdy je reálné jeho zavedení v ČR?: 2. seminář*. Praha, 4. června 2009. Sborník textů, č. 29/20. *Fontes rerum*, družstvo pro ekonomická, politická a sociální studia, Dáchov.

MOLDAVSKO – základní charakteristiky teritoria. Dostupné z: www.businessinfo.cz/cs/clanky/moldav-sko-zakladni-charakteristika-teritoria-19033.html (cit. 20. 11. 2017).

MOLDAVSKO.NET. *Moldavsko.net*. Dostupné z: <http://moldavsko.net/> (cit. 19. 2. 2017).

MOŠŇJAGA, V., LUPTÁK, M. (překlad z ruštiny Milan Lupták). (2008): *Česko v plánech a strategiích moldavských pracovních migrantů*. In: Drbohlav, D. (ed.). (2008): *Nelegální ekonomické aktivity migrantů (Česko v evropském kontextu)*. Karolinum, Praha.

MUTERSBAUGH, T. (2003): *Building Co-ops, Constructing Cooperation: Spatial Strategies and Development Politics in a Mexican Village*. *Annals of the Association of American Geographers*, 92, 4, 756-776.

MVČR (Ministerstvo vnitra České republiky) (2017): *Migrační politika České republiky*. Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/clanek/migrace-novy-clanek-890951.aspx> (cit. 19. 11. 2016)

NEWLAND, K., PATRICK, E. (2004): *Beyond Remittances: The Role of Diaspora in Poverty Reduction in their Countries of Origin*. Migration Policy Institute, Washington, D.C.

PAVLÍK, Z., KUČERA, M. (ed.) a kol. (2002): *Populační vývoj České republiky 1990-2002*. DemoArt pro Přírodovědeckou fakultu Univerzity Karlovy v Praze, Praha.

PINGER, P. (2009): *Come Back or Stay? Spend Here or There? Return and Remittances: The Case of Moldova*. *International Migration*, 48, 5, 142-173.

PORCESCU, S., NESTOROWICZ, J., MARKOWSKI, S. (2014): *Moldovan Migration Policy Dilemma: Brain Drain or Jobless Growth?* CARIM-East Research Report. CMR Working papers, 68, 126. Centre of Migration Research, University of Warsaw, Warsaw.

- PORTES, A. (1998): *Social Capital: Its Origins and Applications in Modern Sociology*. *Annual Review of Sociology*, 24, 1, 1-24.
- PRIES, L. (1999): *Migration and Transnational Social Spaces*. Ashgate, Aldershot.
- REID, R., PETTERSEN, L. (2008): *Rumunsko a Moldavsko. Z řady průvodců Lonely Planet*, Svojtka, Praha.
- ROUDIK, P. (2013): *Moldova: Romanian Recognized as the Official Language*.
Dostupné z: <http://www.loc.gov/law/foreign-news/article/moldova-romanian-recognized-as-the-official-language/> (cit. 13. 2. 2017).
- SEKNIČKA, P., PUTNOVÁ, A. (2016): *Etika v podnikání a hodnoty trhu*. Grada Publishing, Praha.
- SKELDON, R. (2002): *Migration and Poverty*. *Asia-Pacific Population Journal*, 17, 4, 67-82.
- STARK, O., TAYLOR, J. (1989): *Relative deprivation and international migration*. *Demography*, 26, 1, 1-14.
- STOJANOV, R. (2008): *Remittance nebo rozvojová pomoc? Výzva pro koherenci české migrační a rozvojové politiky. Člověk v tísni*, Praha. Dostupné z: <http://www.rozvojovka.cz/analyzy/36-remittance-nebo-rozvojova-pomoc.htm> (cit. 19. 8. 2017).
- STRATAN, A., CHISTRUGA, M. (2012): *Economic consequences of remittances. Case of Moldova*. *Procedia Economics and Finance*, 3, 1191-1195.
- STRAUSS, A., CORBIN, J. (1999): *Základy kvalitativního výzkumu : postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Translated by Stanislav Ježek. Sdružení Podané ruce, Brno.
- ŠVAŘÍČEK, R., ŠEĐOVÁ, K., a kol. (2007): *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Portál, Praha.
- VIZDOAGA, M. (2014): *European union values and principles versus surviving needs: the case of Moldova*. MA Leiden University, the Netherlands. Dostupné z: <http://studyres.com/doc/9995376/european-union-values-and-principles-versus-surviving-nee...> (cit. 11. 12. 2016).

WORLDMETERS.INFO (2017): Moldova Population. Dostupné z:
<http://www.worldometers.info/world-population/moldova-population/> (cit. 20. 11. 2017)

WVS (World Values Survey) Cultural map time-series 1996-2015 (2017):
Cultural_map_WVS6_2015. Dostupné z:
<http://www.worldvaluessurvey.org/WVSNewsShow.jsp?ID=192> (12. 1. 2017)

Přílohy

Otázky pro rozhovor

1 Změna spotřebního chování – potenciál přenosu

Zaujal Vás v Česku nějaký produkt (potravinový nebo spotřební) nebo nějaká služba?

Pokud ano, jaký/která?

Pořídil jste si nějaký produkt nebo službu pro vlastní potřebu? Pokud ano, jaký/kterou?

Poslal jste či jste osobně dovezl nějaký produkt zakoupený v Česku do Moldavska pro svou rodinu či známé? Jednal jste tak opakovaně? Pokud ano, o jaký produkt se jednalo?

Jaké byly reakce Vaší rodiny či známých na daný produkt v Moldavsku?

Myslíte si, že by bylo dobré, aby byl daný produkt v Moldavsku běžně dostupný?

Napadlo Vás někdy, že byste kterýkoliv produkt nebo službu, který/á není dostupný/á v Moldavsku, sám poskytoval jako předmět podnikání?

2 Fyzická přítomnost v Moldavsku a její náplň, interakce s Českem

Jak dlouhou dobu v průměru pobýváte v Moldavsku při cestách domů? Po dobu, kterou pobýváte v Moldavsku, trávíte tento čas výhradně v rodinném kruhu nebo využíváte tento čas jinak? (například: pracovně, relaxačně)?

Sdílíte zkušenosti ze zahraničí? Pokud ano, jak? Sdílíte je s Vaší rodinou (dětmi, ženou) nebo s Vašimi známými nebo s dalšími institucemi či úřady ve Vaší obci, lokalitě? (obecní správa – úřad, škola, restaurační zařízení, kulturní akce...).

Chtěl po Vás někdo z Moldavska (z rodiny nebo známých) pomoci s vycestováním do zahraničí (Česka) z pracovních důvodů? Pomohl jste takto někomu z Moldavska?

Prosím, vyberte si jednu z Vašich cest domů v uplynulých dvou letech a popište podrobně náplň Vašeho pobytu v Moldavsku.

Jak byste zhodnotil Vaši situaci z hlediska napojení se na Česko a jeho obyvatelstvo? Setkáváte se s Čechy v běžném pracovním provozu nebo ve volném čase nebo vůbec? Pokud ano, jak často a při jakých příležitostech? Prosím, rozveďte.

3 Dovednosti, zkušenosti, kultura

Potřeboval jste se naučit nějaké nové dovednosti (jazyk, odborný kurz, legislativa Česka a další), které Vám pomohly k zisku práce v ČR?

Pokud ano, využil jste již nově nabyté dovednosti? (pracovní postup v Česku, možnost lepšího pracovního uplatnění v Moldavsku, osobní využití dovednosti...).

Vzděláváte se v některých těchto dovednostech (jazyk, odborný kurz, legislativa Česka a další) ve svém volném čase? Pokud ano, prosím, podrobně popište jak (četnost za týden, finanční účast, vedený kurz nebo samostatné studium).

Jakým způsobem se stravujete? (využíváte zaměstnaneckých výhod?).

Srovnajte způsob stravování a jeho kvalitu v zaměstnání v Česku a Moldavsku (uved'te celkovou četnost jídel denně, z toho teplých/studených jídel). Spatřujete nějaké výhody ve stravování v Česku v pracovním či volném/osobním čase?

Účastnil jste se některých kulturních akcí v ČR? Pokud ano, kterých a čím Vás zaujaly?

4 Genderové aspekty

Z jakého pohledu (pohled osobní nebo pohled domácnosti či rodiny?) jste se rozhodoval pro práci v zahraničí? Uvažoval jste o možnosti pracovní činnosti Vaší ženy v zahraničí? (Vy byste zůstal s dětmi). Pokud ano/ne, proč?

Zhodnoťte a porovnejte příležitosti žen ve společnosti v Moldavsku v porovnání s muži (pracovní, společenské, politické, sportovní).

Srovnajte je s těmi v Česku. Vnímáte v tomto rozdíl? Pokud ano, jaký?

Překvapila Vás v Česku nějaká situace, která se týká právě rolí a postavení žen ve společnosti?

Pokud ano, odlišovala se daná situace v porovnání s tím, co znáte z Moldavska? Situaci podrobně popište.

5 Hodnoty, přesvědčení

Srovnajte způsob vládnutí a celkovou organizaci státní správy Česka a Moldavska a uveďte jejich hlavní výhody a nevýhody, které vnímáte. Uvítal byste některé prvky z organizace Česka v Moldavsku? Pokud ano, které?

Jak vnímáte Moldavsko z pohledu životní úrovně obyvatel v porovnání s ostatními (například sousedními) státy Evropy? Myslíte si, že se životní úroveň v Moldavsku v posledních letech mění? Pokud ano, jak? (pozitivně či negativně?).

Které směřování Moldavska (proruské nebo proevropské) je podle Vás správné? Například k vytvoření podmínek pro lepší životní úroveň obyvatel? Prosím, podrobně vysvětlete, proč si tak myslíte.

Účastníte se voleb (kteréhokoliv druhu) v Moldavsku? Pokud ano, jste u nich fyzicky přítomen v Moldavsku nebo volíte z Česka (ze zahraničí)? Pokud ne, uvažoval jste o své volební účasti či alespoň sledujete jejich výsledky?

Uveďte, prosím, jaké vnímáte rozdíly mezi přístupem obyvatel Česka a Vámi v těchto tématech na základě Vašich dosavadních zkušeností:

- Náboženství (například větší nebo menší důležitost a vliv)
- Úcta k autoritám (v rodině, státním institucím – policie, úřady)
- Udržování rodinných tradic (např. zvyklosti, pokračování v rodinném řemeslu)
- Odmítání rozvodů, potratů, sebevraždy a eutanazie (dobrovolný odchod ze života za pomoci lékařů neboli asistovanou sebevraždu u nevléčitelně nemocných)
- Vnímání blahobytu, kvality života
- Sebevyjádření, seberealizace
- Ochrana životního prostředí
- Tolerance k cizincům
- Homosexualita

Rozhovor 1 – informant Andrej

1 Změna spotřebního chování – potenciál přenosu

Zaujal Vás v Česku nějaký produkt (potravinový nebo spotřební) nebo nějaká služba? Pokud ano, jaký/která?

Myslím, že... tak služba, určitě bych řekl, že třeba nějaký takový ty firmy, který něco srovnávají třeba nebo možnost využít služby takové firmy... dejme tomu OVB jo, dejme tomu, nevím jako, neznám přesně, jak to funguje nebo tak, ale myslím, že je to třeba dobrá věc, když třeba člověk absolutně není znalý v nějaké ...jo, ohledně půjček třeba nebo ohledně prostě nějakých tady těch věcí. Prostě dojte tam, že jo, vezme si nějakého poradce a ten mu absolutně komplet sestaví plán na celý život, že jo třeba. Třeba něco takového myslím že v Moldávii tady to jako... ne, že by to tam neviděli nebo ... nebo neuměli to nebo to, ale prostě tam není tak rozvinutá ta sféra třeba té komunity, že by třeba jako člověk neviděl přesně jo, tam jako... je pár nějakých produktů nebo nějakých možností, které si člověk může získat, samozřejmě nějaký pojištění, penzijní a takový, ale...ale přeci jenom tady je to hodně jakoby možná i záměrně těžší a rozvinutější, aby se v tom člověk jakoby ztrácel, a proto třeba tady ta, takové ty srovnávače, že jo, kde prostě člověk přijde a na jednom papíře prostě má plán třeba na celý život, jo, třeba toto a podobné věci.

Potraviny? Potraviny jsou snad zhruba stejný, samozřejmě to množství je tady o hodně větší, možnosti nákupu jakýchkoliv potravin, sortiment je tady hodně větší, ale není tady nic, co by se neprodávalo tam, co se týče potravin ... a spotřební produkt, elektronika... z hlediska techniky zase, zase je tam toho o hodně méně, množství obchodu ... a spíše ten, spíše know-how, takový ten know-how kdekoliv, třeba ve firmách, třeba jsou tam firmy, který hodně věcí třeba nedělá podle posledních trendů, třeba nějaký servisy nebo nevím, servisy ne, ale nějaké třeba firmy, které dělají nějaké produkty, něco vymýšlejí, vyrábí, tak zase je tam prostě na nižší úrovni než tady, jo, tady je to přece jenom víc v Evropě, víc prostě těch znalostí je tady, o hodně víc. Jo a je tady více jako ...no samozřejmě patentů taky o hodně víc asi a nějakých firemních tajemství myslím, že je tady hodně víc než tam.

Pořídil jste si nějaký produkt nebo službu pro vlastní potřebu? Pokud ano, jaký/kterou?

Zrovna tady, co se týká tady těch plánování, jako nějaké to plánování osobních financí, no, asi že jo, tak jsem chtěl, ale jelikož ta výplata není taková, která by mi to umožnila, tak zatím, tady to jsem přeskočil, ale určitě bych chtěl něco takovýho si udělat.

Poslal jste či jste osobně dovezl nějaký produkt zakoupený v Česku do Moldavska pro svou rodinu či známé? Jednal jste tak opakovaně? Pokud ano, o jaký produkt se jednalo?

Jo tak jediné, co tam vozíme je, jediné nějaký věci, který nepotřebujem z domu třeba, na dopotřebování. Nejsou to žádný nový věci, nic novýho.

Jaké byly reakce Vaší rodiny či známých na daný produkt v Moldavsku?

(bez odpovědi)

Myslíte si, že by bylo dobré, aby byl daný produkt v Moldavsku běžně dostupný?

Kdybych tam bydlel, tak určitě.

Napadlo Vás někdy, že byste kterýkoliv produkt nebo službu, který/á není dostupný/á v Moldavsku, sám poskytoval jako předmět podnikání?

Já jsem to, já jsem přemýšlel naopak. Jednalo se o dovoz česneku, jelikož tam je o hodně lepší klima, o hodně lepší půda a jedinej mínus tam je v tom, že vlastně je na to potřeba strašně moc papírů a povolení a prostě vůbec založit firmu, to je všechno o penězích, ale kdyby tohle všechno bylo, tak myslím, že pěstovat nějaký prostě, něco pěstovat tam a dovážet sem by bylo hodně, hodně přínosné, jako protože tady, jak asi víme tak tady hodně těch produktů je z Polska nebo tak a to je všechno prostě GMO, GMO, GMO ... a jenom GMO (smích).

A jak jste zmiňoval ty černoze?

Bylo by to výhodnější, protože jednak, že to nepotřebuje, nepotřebujete chemikálie nebo jako samozřejmě dělaj se tam, ale většinou ty chemikálie jsou na urychlení, že jo se to dělá, aby to bylo prostě větší a vyrostlo to rychleji. No a tam, tam jako tam, když upustíme, že to jako nevyroste za pár dní, tak myslím, že to klima a ty černoze je tam opravdu je to nejlepší, co vůbec na planetě je ... dejme tomu pro ten česnek, to opravdu je. A je to ještě více méně blízké okolí, není to třeba nějaká Čína ... takový ty obrovský vodnatý.

Přemýšlel jsem o tom, protože opravdu kdyby byly peníze na něco takovýho, tak bylo by to jako, hodně dobrý takový životní přivýdělek, jo ale říkám, jelikož to není v Evropské unii jednak, a jednak nejsou peníze na to ... není tam ta jistota samozřejmě, že ty firmy nebo že ti distributoři to tady budou prodávat, takže ta nejistota plus prostě ten kapitál, takže je to stále jenom jako takové... jo, kdyby to bylo, tak by to bylo dobrý, ale záloha to žádná není.

2 Fyzická přítomnost v Moldavsku a její náplň, interakce s Českem

Jak dlouhou dobu v průměru pobýváte v Moldavsku při cestách domů? Po dobu, kterou pobýváte v Moldavsku, trávíte tento čas výhradně v rodinném kruhu nebo využíváte tento čas jinak? (například: pracovně, relaxačně)?

Pracovně vůbec, tam nijak, ani rodiče, máma ani nevlastní táta tam jakoby nic nemá, žádný pracovní vztahy a rodinná relaxace no, takže třeba jedem na jezero jo, jezero a různý opékání nebo prostě takový ty věci, nějaký grily v takovém tom kruhu relaxačním anebo samozřejmě často nějaký třeba dokumenty potřebujem vyřídit nebo jako občané, stále pořád něco musíme vyřizovat, ať už sobě nebo třeba pomoci dědečkovi nebo i po úřadech často chodíme. A to jsou takový ty provozní, životně provozní věci jo, takže nic, nic pracovně.

Nějaké dozdělení něčeho jste absolvoval? Třeba řidičák jste si dělal?

Tady, tady. Máma to dělala tam těsně před odjezdem sem. Takže dozdělování... ne, nijak, v žádnym směru.

Sdílette zkušenosti ze zahraničí? Pokud ano, jak? Sdílette je s Vaší rodinou (dětmi, ženou) nebo s Vašimi známými nebo s dalšími institucemi či úřady ve Vaší obci, lokalitě? (obecní správa – úřad, škola, restaurační zařízení, kulturní akce...)

Jedině, když jsem byl na návštěvě na základce, tak jsme se tam trošku takhle bavili, ale bylo to čistě jenom debata, jako neřekl bych, že oni si tam ti učitelé třeba vůbec pamatují teďka to, co jsem říkal, jak to funguje třeba tady. Jako to fungování je tam skoro stejné plus mínus. Školství třeba no, školství třeba, jsme měli to základní nebo, tedy to bylo na střední, když jsem tam byl ještě na střední, tak jsme tam byli a debatovali jsme tam o tom s mými učiteli, který si mě ještě pamatují, když jsem tam byl v první a druhé třídě, tak jsem jim říkal, jak to bylo u nás – v Česku, jakoby na základce, a co si pamatuju, jak to bylo, když jsem byl ještě tam a oni mě vyprávěli, že jako jak to funguje, co oni učí, jaký předměty třeba se učí v tom a v tom ročníku, tak jsem říkal...zhruba stejný, no možná to trošku jinak, ale zhruba je to tak stejný... takže maximálně takhle, žádný oficiální předávání informací.

Vzpomenete si na nějakou konkrétní odlišnost ve školství Česka a Moldavska z toho, co jste zažil?

Tak třeba ty předměty, že se některé vyučovaly o hodně dřív v Moldávii než tady. Třeba matematika nebo angličtina začala být o hodně těžší tam než tady. Dalo by se i říct, že tam to vzdělávání bylo víc progresivnější. Protože když jsem přišel jsem tam jsem měl v různých předmětech náskok, takže sem měl pak i více času na tu češtinu, navíc jako dítě jsem se to naučil za pár měsíců, tam nebylo třeba se učit něco nazpaměť...

Chtěl po Vás někdo z Moldavska (z rodiny nebo známých) pomoci s vycestováním do zahraničí (Česka) z pracovních důvodů? Pomohl jste takto někomu z Moldavska?

Tak mě určitě ne, to byla spíš náhoda, že se mamka seznámila s tím Čechem. To bylo jako jediný, co nás přivedlo sem. Takže já teda osobně jsem nikoho nepřivedl. Jedině jsem jako nabízel hodně, když jezdím tam, tak nabízím ať se přijedou podívat a tak, ale to jde o turistiku, ne že by sem přijeli na jako na stálo. Prostě mám možnost je tu ubytovat a ukázat jim třeba tady tu Prahu nebo nějaký parky, přírodu.

Prosím, popište podrobně některé z Vašich cest do Moldavska a náplně Vašeho pobytu v posledních dvou letech.

Tak dejme tomu ten minulý rok, to už bylo takový, asi po desáté, co jsme tam přijeli za ta léta, co jsme tady. Tak to se neslo v duchu, že jsme tam přijeli hlavně odpočinout a vidět se s rodinnými příbuznými. No tak když vezmu ty předchozí, když jsme začali jezdit poprvé tak samozřejmě lidi se ptali hodně jo, co a tak, jak se tam žije. Takže takový ten výnos těch informací a srovnávání byl velký, ale teď v poslední době už to skoro všechno ví. Taky na to má vliv, že komunikujeme přes skype a za ten rok si toho i takhle řekneme dost a různě debatujem takhle, takže při těch cestách domů jsme rádi, že se vidíme hlavně. Takže nějakých srovnání nebo těch životních srovnání, co, jak se žije tady, jak se žije tam, tak jak říkám, už jak si voláme, tak už to tak nějak víme. Prostě jsme se rok neviděli, takže pokecáme o nějakých nových událostech, dění ve světě a takový věci, obyčejný pokecání...

Jak byste zhodnotil Vaši situaci z hlediska napojení se na Česko a jeho obyvatelstvo?

Zhodnocení situace, tak řekl bych to asi tak, že nevidím rozdíl v sobě a jinými Čechy jo, absolutně v ničem, asi takhle.

Setkáváte se s Čechy v běžném pracovním provozu nebo ve volném čase nebo vůbec? Pokud ano, jak často a při jakých příležitostech? Prosím, rozveďte.

Samozřejmě, úplně stejně jako každý jiný Čech plus teda nějak buď na kolejích třeba máme tam nějaký rusky mluvící lidi, ani nevím přesně odkud jsou, ale jsou rusky mluvící. S nimi si taky někdy popovídám, ale většinou se teda jedná o nějaký výpomocný věci ode mě... když vidí, že jsem taky rusky mluvící, a navíc ovládám tu češtinu, tak teda většinou potřebují třeba pomoc s něčím, takže se nebavíme jako o nějakých životních věcech, ale o studentských věcech. Je to spíš takové využívání mě (smích)...

Ale s těma Čechama se setkávám každý den, všude... v obchodech, na kolejích, prostě úplně všude jako každý jiný Čech. Nebo jestli se to dá počítat, tak třeba na fórech, na internetu v debatách a tak.

3 Dovednosti, zkušenosti, kultura

Potřeboval jste se naučit nějaké nové dovednosti (jazyk, odborný kurz, legislativa Česka a další), které Vám pomohly k zisku práce v ČR?

Jako malý mi ani nepřišlo, že bych se musel něco hodně učit...zařadil jsem se do toho nějakýho proudu s ostatníma dětma a v podstatě v tý dospělosti už jsem nemusel nic přijímat novýho, všechno už jsem uměl z dětství. Jelikož jsem do Česka přišel jako malý, tak jsem sem nepřišel s ničím zásadně odlišným než ostatní děti, žádný zvyklosti jsem neměl vlastně, všechno jsem se naučil tady a... tak nějak přirozeně. Zákony jsem tu více méně taky stejný, nesmím nic ukrást, nesmím nikoho bít nebo tak, takže jsem se nic novýho nemusel učit a nějak jsem z toho dětství vyrostl jako každý jiný.

Pokud ano, využil jste již nově nabyté dovednosti? (pracovní postup v Česku, možnost lepšího pracovního uplatnění v Moldavsku, osobní využití dovednosti...).

Tak jasně, prostě pro normální život. Pak taky studuju dopravu, což bych pochopitelně chtěl využít v práci, ale kdo ví...protože jsem ještě uvažoval o vycestování dál, třeba do Německa na zkušenou, ale rozhodně nechci trhat vazby, co mám tady v Česku.

Vzděláváte se v některých těchto dovednostech (jazyk, odborný kurz, legislativa Česka a další) ve svém volném čase? Pokud ano, prosím, podrobně popište jak (četnost za týden, finanční účast, vedený kurz nebo samostatné studium)

Co se týče jako vědomostí, tak zajímá mě astronomie hodně, takže astronomie, to už od dětství mě to zajímá, čtu hodně knížek o tom, to je asi tak největší a... třeba sportovně, tak

závodně běhám a jezdím na kole závodně taky, takže to je to, kam vkládám nejvíc času mimo studium.

Jakým způsobem se stravujete? (využíváte zaměstnaneckých výhod?)

Srovnajte způsob stravování a jeho kvalitu v zaměstnání v Česku a Moldavsku (uved'te celkovou četnost počtu jídel denně, z toho teplých/studených jídel). Spatřujete nějaké výhody ve stravování v Česku v pracovním i volném/osobním čase?

Tak kvalita... kvalita je samozřejmě tím, že je tady větší množství spotřebovááno, tak je tady vlastně hodně potravin, který nejsou zdraví ve srovnání s tím, co je tam. Tam v Moldavsku, přestože tam to zemědělství není na nějaké vysoké úrovni, tak stejně v těch obchodech je tam převážná většina jako domácího jídla, samozřejmě se dováží z Ruska, dováží se z Bulharska, dováží se z Rumunska, ale nesrovnatelně víc je tam domácích potravin a myslím, že kvalitnějších. Je to prostě rozdíl, když se tam něco vypěstuje, tak ta půda, to klima je tam lepší, blízko Černému moři. To je fakt cítit někde na východním Maďarsku, že je tam cítit úplně jiný klima než tady a pak postupně je lepší a lepší a za těma Karpatama je vzduch opravdu tak měkkej a příjemnej, tam to opravdu má vliv na tu kvalitu produktů... třeba kukuřice je tam třímetrová jo, to v Česku člověk neuvidí. Kvalita plošně je tam lepší, i přes to, že se tam lidi dožívají nižšího věku, což ale není jenom stravou...

Takže výhody...spíš jsou výhody v Moldavsku.

Takže o inspiraci ve stravování v Česku u Vás nemůže být řeč?

Inspirace, inspirace...jedině ve školách, alespoň ve srovnání, co bylo tehdy v 90. letech v Moldavsku, tak tehdy určitě nebyla jídla na výběr a možná to množství. Třeba ve školce si pamatuju, že to bylo jen sladká rýže a jiná bezmasá jídla, ale to se už mohlo změnit, je možné, že už je to tam stejné jako tady. Ale největší mínus vidím v tom, že se tady všechno zahušťuje, to jsou guláše prostě nebo dokonce boršč, když si dá člověk boršč, tak to je... to je prostě zahuštěné hrozně moc, všude se přidává mouka a zahušťovadla. To je móda, teda spíš nešvar tady v České kuchyni. V Moldavsku taky zahušťujeme, ale nějakými přírodními produkty, třeba řepou, bramborou, ale nepřidává se tam do jídel nějaké to zahušťování, ale tady je to obrovský fenomén, negativní fenomén.

Účastnil jste se některých kulturních akcí v ČR? Pokud ano, kterých a čím Vás zaujaly?

Jo, ano, třeba astronomický fyzikální čtvrtky, který jsou na Fakultě elektrotechnické. To navštěvuji nebo běhy, ty závody v běhání tady různé.

A když to srovnáte s příležitostmi, které jsou v tomto ohledu v Moldavsku?

Tak není to tak vštěpené ten sport tam, jako tady. Přestože teda třeba fotbal je tam velmi populární, ale spíš takový ten vesnický, skoro každý má rád fotbal. Ale ty možnosti toho sportu, provozovat to třeba na vyšší úrovni nebo se zlepšovat nebo se vypracovávat, tak ty jsou malé, hodně malé oproti Česku.

4 Gender

Z jakého pohledu (pohled osobní nebo pohled domácnosti či rodiny?) jste se rozhodoval pro práci v zahraničí? Uvažoval jste o možnosti pracovní činnosti Vaší ženy v zahraničí? (Vy byste zůstal s dětmi). Pokud ano/ne, proč?

Jelikož jsem přijel do Česka s maminkou, která si našla v Česku manžela, tak jsem se za sebe pochopitelně nerozhodoval, ale vím, že maminka uvažuje o návratu do Moldavska i s manželem, kde by třeba žili v důchodu, což už mě se přímo netýká to jejich rozhodnutí...

Zhodnoťte a porovnejte příležitosti žen ve společnosti v Moldavsku v porovnání s muži (pracovní, společenské, politické, sportovní).

Srovnajte je s těmi v Česku. Vnímáte v tomto rozdíl? Pokud ano, jaký?

Tak, co vím, takhle se známých a z rodiny tak, žena má většinou průměrně trošku víc navrch. Prostě není to jako přímo vedoucí té rodiny, ale hodně ve srovnání tady, jako třeba standartní pár nebo dlouholetý manželský pár, tak kdybysme to vzali tam, tak tam ta žena má v některých situacích jakoby navrch, že prostě má tu rozhodující roli. Jinak jako co se týče toho soužití, tak je to více méně stejný.

Ale třeba v pracovní sféře bych řekl, že má dost podobné příležitosti. Neliší se to výrazně od Česka. Ženy jsou vidět všude v různých pracovních pozicích. Zdá se mi to stejný.

Překvapila Vás v Česku nějaká situace, která se týká právě rolí a postavení žen ve společnosti?

Pokud ano, odlišovala se daná situace v porovnání s tím, co znáte z Moldavska? Situaci podrobně popište.

Řekl bych, že tady platí takový ten evropský model, že tady je hodně feministek se mi zdá o hodně víc než tam. Takhle, jak to říct, spíš jakoby bojují za svoje práva, ale ve výsledku to vypadá, že spíš bojují proti tomu modelu tradičnímu jo, že prostě ony se chtějí jako víc práv, ale víc je štve, že třeba jim nevyšly nějaké plány nebo rodinný život. Takový ten... taková ta rozmazlenost možná, jakože hodně víc žen si opravdu myslí, že jsou něco víc ve společnosti, ale přitom jsou těsně nad nulou... nebo takhle. Zdá se mi, že chtějí skoro i uškodit nebo zbořit ten dávno zaběhnutý model tradiční. No, takže ten feminismus, dá se říct je oproti Moldavsku tady určitě ve větší míře. V Moldavsku to v podstatě není vůbec...

5 Hodnoty, přesvědčení

Srovnajte způsob vládnutí a celkovou organizaci státní správy Česka a Moldavska a uveďte jejich hlavní výhody a nevýhody, které vnímáte. Uvítal byste některé prvky z organizace Česka v Moldavsku? Pokud ano, které?

Tak ta struktura je trošku jiná, to vychází z potřeb té a té země. To znamená, že třeba těch ministerstev je tady více než tam. Největší rozdíl bude v tom... v nějakých těch úplatcích. Ten systém je relativně podobný, ale ta korupce je tam více.

Když tady někdo získá možnost naložit s miliardou korun a nějak investuje, tak i když z toho něco rozkrade, tak minimálně se hodně vynasnaží tak, aby to vypadalo, že to opravdu někde skončilo jako dobře. Ale v Moldavsku, když už dojde k té korupci nebo rozkrádání veřejných financí, tak se ani moc nesnaží a neskrývají to... je to tam běžnější. Ten duševní vnitřní řád je tam jiný bych řekl. Je to jiný, prostě si to vezme a ani se nebude zajímat, co kdo si bude myslet, prostě si to vezme a buď skončí u soudu nebo neskončí a pak mu to stejně třeba projde... lidi sice budou rvát, ale stejně se to nevyřeší správně. Ten princip je v podstatě tady taky stejný, ale ten řád je tady lepší. Hlavně ten průběh toho, řekněme vyšetřování je jiný, prostě důslednější než tam v Moldavsku.

A jak byste srovnal konkrétní práci třeba policie nebo jiných úřadů v Česku a Moldavsku?

Tak možná je tam menší počet takových těch... těch správních míst, ale hodně velký problém jsou tam fronty na cokoliv. Ve zdravotnictví nebo kdekoliv, kam člověk přijde, tak většinou prostě narazí na nějakou frontu... jako všude jsou fronty, ale tam jsou opravdu někdy hodně velké a člověk tam opravdu čeká celý den a stejně pak odejde s nepořizenu. A ta správa, ta náročnost třeba té dokumentace nebo tak, řekl bych, že je to asi v principu stejné, jenom tam je v tom větší chaos no. Tam když člověk někam jde, tak neví, že potřebuje

s sebou přinést to a to...není to nikde napsáno a třeba na to ani nejsou stránky na internetu, takže větší chaos vzniká potom a nabalují se ty prodlevy v tom celkovém progresu v tom životě. Je to takový celý pomalejší, protože ta organizace je prostě horší.

Takže zlepšení té organizace by bylo nutné k nastartování celkového progresu Moldavska?

Určitě, určitě se vynasnažit prostě ty potřebné informace, kterých třeba pro obyčejného člověka, tak mu to dát přímo někde na stránky nebo to vylepit to, vyvěsit to, oznámit nějak...víc to rozšířit mezi lidi...než mu to říct až potom, co přijde a vlastně pak půjde s nepořízenou, protože nevěděl, že něco měl donést a vyplnit...

Jak vnímáte Moldavsko z pohledu životní úrovně obyvatel v porovnání s ostatními (například sousedními) státy Evropy? Myslíte si, že se životní úroveň v Moldavsku v posledních letech mění? Pokud ano, jak? (pozitivně či negativně?).

Tak je to druhá nejchudší nebo nejobednější země v Evropě asi po Albánii, takže...no možná třetí po Ukrajině teď v té krizi. Nicméně ano, situace se zlepšuje určitě, pomalu, ale jo...od nejzapadlejšího statku až po města, určitě se to zlepšuje ve všech sférách, i když jako samozřejmě někde pomaleji, někde rychleji. Prostě sleduje to ty trendy, evropské často...opravdu tam lidi často, no nejsou věci, které by lidi tam nevěděli a tady jo, co se týče třeba techniky jo, třeba je tam i hodně programátorů a tak, ale prostě nemají uplatnění, takže odcházejí třeba do Ruska a tak.

Které směřování Moldavska (proruské nebo proevropské) je podle Vás správné? Například k vytvoření podmínek pro lepší životní úroveň obyvatel? Prosím, podrobně vysvětlíte, proč si tak myslíte.

Já jsem na to vždycky měl názor, že pro rozvoj...no takhle celkově ty lidi spíš vzhlížej na ten východ na to Rusko...no, kdybysme měli třeba dobrý vztahy s Evropou anebo dobrý vztahy s Ruskem a měli bysme si vybrat, tak si myslím, že je lepší pro to obyvatelstvo i pro ten rozvoj lepší to napojení na Rusko. V Moldávii, no, je tam hodně prvků po tom sovětském svazu, hodně pozůstatků jakoby, takže i to smýšlení je tam poznamenané...ne, že by to bylo nutně nějaké mínus, ale je to prostě tam. Tam to zůstalo i mezi těma obyčejnýma lidma bych řekl...pro budoucnost Moldavska bych zkrátka řekl, že je lepší ta spolupráce s Ruskem.

Účastníte se voleb (kteréhokoliv druhu) v Moldavsku? Pokud ano, jste u nich fyzicky přítomen v Moldavsku nebo volíte z Česka (ze zahraničí)?

Ne v Moldávii vůbec, ne, ne.

Pokud ne, uvažoval jste o své volební účasti či alespoň sledujete jejich výsledky?

Poslední rok ano, ale posledních patnáct let ne...jenom teď poslední rok ty výsledky, teď ten nový prezident byl zvolen, jinak mě to nějak nezajímalo...

Uveďte, prosím, jaké vnímáte rozdíly mezi přístupem obyvatel Česka a Vámi v těchto tématech na základě Vašich dosavadních zkušeností:

Náboženství (například větší nebo menší důležitost a vliv)

Tady má náboženství o hodně menší vliv celkově na život...jako takhle, ty zvyky se tady drží, ale celkově lidi nenavštěvují tak často třeba ty kostely...tady člověk nevidí třeba křížky různě po domě nebo v auto na rozdíl od Moldávie. Tady je víc takovej ateističtější přístup, a to se hodně promítá i do života i na řešení třeba nějakých problémů rodinných nebo tak.

Co máte například na mysli?

Tak když se tam třeba pohádají, tak když si vzpomenou, že byli před chvílí v kostele, tak se to prostě rychleji urovná a tady se to třeba víc táhne nějaká taková ta vnitřní zloba. Takže tím, jak je to tam víc plošněji založeno nábožensky to obyvatelstvo, tak si víc třeba odpouští a tak.

Úcta k autoritám (v rodině, státním institucím – policie, úřady)

Úcta v rodině je tak stejná zhruba a v institucích, třeba v té policii, tak tam je to takové víc osobnější, když člověk třeba vidí policajta, tak přestože ho nezná, může si s ním přijít třeba pokecat jo, i ten pohled na něj je takovej jako...no tak policajti no (smích). Je na ně hromada vtipů jo... takový to zesměšňování. Každopádně ten hlavní rozdíl u té policie bych viděl v tom přístupu, který je v Moldavsku takový víc osobnější no.

A taky tady člověk nezačne nějakou instituci úplně nesnášet kvůli nějaké maličkosti, ale tam to lidi rychleji odsoudí tu funkčnost na základě jedné blbé zkušenosti třeba s úřady.

Udržování rodinných tradic (např. zvyklosti, pokračování v rodinném řemeslu)

Tak máme dělá v pekárně, i dělala, takže pokračuje vlastně v řemeslu tady. A v rodině bych řekl, že je to tak obecně platný tady i tam... když se daří v rodině v nějakém řemeslu, tak je velká pravděpodobnost, že tam skončí i děti těch rodičů.

Odmítání rozvodů, potratů, sebevraždy a eutanazie (dobrovolný odchod ze života za pomoci lékařů neboli asistovanou sebevraždu u nevléčitelně nemocných)

To myslím, že takové věci, ta eutanazie, potraty...no, co se týče rozvodů, tak to mi připadá stejné tady i tam. Když je prostě nějaký neřešitelný problém, tak se ty lidi rozvedou. Ale co se týče potratů a eutanazie, tak tam je to, myslím, určitě větší tabu, tam se o tom nemluví a co se týče potratů...ani se to snad neprovádí nebo alespoň nikoho neznám z Moldávie, kdo by šel na potrat nebo kam vůbec zajít, kdo by to prováděl... asi to nějak funguje skrytě, ale řekl bych, že obecně není potřeba jít na potrat. Prostě, když lidi mají dítě, tak není potřeba nějak odkládat to rodičovství v případě nějakého nechtěného těhotenství. Taky je pravda, že ty, jak to říct...prvorodičky jsou určitě v průměru mladší než tady v Česku. Ve dvaceti je to normální nebo i v devatenácti je to normální, že má dítě, takže není tam potřeba to odkládat, nějak měnit partnery, užívat si života, takže opravdu do těch dvaceti je to běžné mít dítě tam.

Myslíte si, že i na sobě cítíte vliv vlastně toho žití tady v Česku třeba na Vaše plánování a založení rodiny, Vám je 27 pokud se nepletu?

Ano, 27 mi je a jo, přesně...no, ono je to taky jiný, protože v Moldavsku bych asi ve 27 už nestudoval, ale kdybych tam byl na univerzitě, tak bych řekl, že bych rodinu taky odkládal. Ale když to vezmu tak nějak plošně, tak hodně lidí už pracuje třeba po střední a určitě je velká pravděpodobnost, že si už někoho vezme nebo už má i dítě v těch 22 letech a podobně.

Vnímání blahobytu, kvality života

Vnímání blahobytu...tak, když mám domek, mám nějaký byt, mám prostě všechno, kam přijdu a bude tam teplo, bude tam jídlo a bude tam měkká postel no... myslím, že ty rozdily...no za prvé, myslím, že hodně lidí v Moldávii ten blahobyt ani jako nehledá... na vesnicích je tam ta úroveň o hodně nižší jo celkově. Tady v Česku, když vezmeme standardní vesnici o několik set obyvatelích a srovnáme to se standardní vesnicí v Moldavsku jo, tak to je nesrovnatelný od začátku až do konce...od vybavení, dvorky a prostě ty venkovní zařízení, osvětlení...tam to třeba vůbec někdy ani není nebo jen v některých ulicích. Nebo prostě je to tam postavený, ale nefunguje to.

Lidi jsou tam prostě zvyklí na tu svou úroveň života a přijímají za blahobyt prostě jakoukoliv menší rekonstrukci, která stejně skoro nic nevylepší, ale vypadá jinak. Pro ně blahobyt je prostě mít hodně jídla, když je v nějaké vesnici hospodářství, které má nějaké

zahrady nebo velké pole a nějaká zvířata, tak toto všechno je svým způsobem pro ně blahobyt. Mít hlavně, kde spát, mít teplo a je nezajímá, že prostě ten barák nevypadá úplně skvěle...to není podstatný.

Sebevyjádření, seberealizace

Tak kdybych měl stejný možnosti jako mám tady, tak bych i tam studoval, ale pak je zase otázka prestiže těch univerzit... oni nejsou tolik uznávané jako jiné evropské prostě.

A kdybyste zhodnotil aspirace nebo ambice obyvatel v Moldavsku?

Ty ambice bych řekl, že jsou v základu stejně nebo podobně nastavený, ale pak ty ambice další vznikají...

Na jakém základě vznikají?

Vznikají právě na těch možnostech, které člověk vidí, že tam by to šlo a tam by mohl vyrůst jo, jako se prosadit... a právě tady jsou ty možnosti o hodně větší než v Moldavsku, ale zase, když to srovnáme tady a třeba dejme tomu Německo, tak zase tam jsou trošku, trošku větší ty možnosti no...

Ochrana životního prostředí

Když tam projíždíme, tak je tam často vidět odpad kolem silnice, no, nějaké odpadky prostě, ale zase ve srovnání tady s Českem, tak tady je to nutnější ten pořádek, protože těch odpadků je tady mnohem víc, a to třídění je pak taky třeba... V Moldávii je toho neorganického odpadu mnohem míň než tady, ale ty odpadky jsou tam víc vidět, třeba i u polí a různě spoustu nelegálních skládek a neřeší se to tam prostě, to je zase v té organizaci... někteří lidé z těch správních míst na to kašlou úplně.

Tolerance k cizincům

Tak jsou tam turisté a cizinci... ale není jich tolik jako tady v Praze. Když v Moldávii uvidí třeba černocho, hlavně v Kišiněvě, tak samozřejmě koukaj se na něho, ale spíš ze zvědavosti. Ale co se týče té tolerance, tak ta mi přijde stejná tady i tam...to prostě záleží na těch lidech vždycky a jejich osobních zkušenostech s nima nebo z toho, co slyšeli nebo četli.

Homosexualita

Tak není tam tolik případů jako tady, je to tam trochu tabu a není jakoby o čem se bavít. Já jsem tam třeba v životě nikoho neviděl jo, třeba chlapce s chlapcem nebo dívku s dívkou...Když už na to dojde řeč u nás, tak třeba se řekne: jo vy tam máte ty, vy tam máte ty homouše jako tady v Česku, ty jseš vlastně z toho vid', tam, kde jsou ti homouši...no, oni to berou celkově, berou to jako celou Evropu...ne úplně jako podle státu. Je to spíš jako, jó Evropa, to je jasné, tak tam jsou LGBT, že jo a tak dále (smích), takže spíš takhle no, ale jinak tam to skoro neexistuje nebo minimálně, co já vím, tak jsem v životě neslyšel o žádným takovým případu u nás v okolí.

Rozhovor 2 – informantka Olga

Jak dlouho jste v Česku, jak dlouho jste byla v Moldavsku a kolik let tady už pobýváte alespoň zběžně.

Je mi šestnáct a narodila jsem se už v Moldávii. Byla jsem tam do pěti let, potom sem nejdřív jela máma za prací, potom táta a potom vzali mě jako na studium. Byla jsem tady ve školce, potom chtěli nejdřív, aby sem tu byla první a druhou třídu a potom jako zpátky do Moldávie, ale nějak se to zvirtlo a jsem tu už jako až dokud nedostuduju.

Jaké jsou Vaše jazykové dovednosti?

Rusky umím dobře jako česky, ale moldavsky vůbec neumím.

1 Změna spotřebního chování – potenciál přenosu

Zaujal Vás v Česku nějaký produkt (potravinový nebo spotřební) nebo nějaká služba? Pokud ano, jaký/která?

Tak potraviny...je tady víc ovoce a zeleniny než v Moldavsku, protože tam nejsou jako obchodní centra. Tam je prostě trh, kde jsou oblečení, jídlo a úplně všechno. Na tom trhu se jenom v létě prodávají takový ty mandarinky a ty banány, dobrý věci prostě jako meloun a další a v zimě toho moc nenajdeš a tady v Česku je toho hodně.

Dobře, takže větší sortiment hlavně a nějaké služba Vás tu zaujala?

Tak například zdravotní pojišťovna, to tam vůbec není, tam prostě platíš za sebe... jako u zubaře nebo u dětskýho doktora platíš ze svých. Není to jako, že každý měsíc platíš zdravotní pojišťovně, kdyby se něco stalo, tak to vyplácí ona. Tak tam je to úplně jiný, platíš to sám.

Pořídil jste si nějaký produkt nebo službu pro vlastní potřebu? Pokud ano, jaký/kterou? Kromě těch produktů, který jsou v Moldavsku k dostání, je tady v Česku něco nového, narazila jste na něco nového, když se například vracíte do Moldavska? Řeknete si, že v Česku to mají a tady ne?

Nějak na stejno všechno. Když bych jsem chtěla v Moldávii fakt něco hledat, tak to najdu, obtížněji, ale najdu.

Poslal jste či jste osobně dovezl nějaký produkt zakoupený v Česku do Moldavska pro svou rodinu či známé? Jednal jste tak opakovaně? Pokud ano, o jaký produkt se jednalo?

Jo tak jako, když jedeme do tý Moldávie na dva měsíce, tak tady koupíme hodně věci, třeba čokolády nějaký drahý anebo dokonce jako maso a prostě to vezeme tam a v tom létě to třeba dáme do mrazáku.

Vozíte tyto zmíněné věci někomu nebo pro sebe?

Větší část pro sebe a tam máme babičku, tak tý taky něco dovezem...nějakou tašku jídla.

Jaké byly reakce Vaší rodiny či známých na daný produkt v Moldavsku? Jsou rádi, například Vaše babička?

Jo, jo, jo, určitě.

Myslíte si, že něco Vaše babička může i očekávat, že přivezete?

Jako něco určitě očekává, protože ona ví, že jí vozíme jídlo a tak, ale něco jako třeba pistácie tam vůbec nejsou a je to jako příjemné překvapení, když jí to přivezeme.

Myslíte si, že by bylo dobré, aby byl daný produkt či cokoliv, o čem jsme právě hovořili, bylo v Moldavsku běžněji dostupné? Třeba ty pistácie?

No jako bylo by to dobrý, ale oni jsou drahý a tam moc plat... je fakt nízkej, takže nevím, jestli by si to mohli dovolit.

Napadlo Vás někdy, že byste kterýkoliv produkt nebo službu, který/á není dostupný/á v Moldavsku, sám poskytoval jako předmět podnikání?

To mě nikdy nenapadlo, ne.

2 Fyzická přítomnost v Moldavsku a její náplň, interakce s Českem

Jak dlouhou dobu v průměru pobýváte v Moldavsku při cestách domů? Po dobu, kterou pobýváte v Moldavsku, trávíte tento čas výhradně v rodinném kruhu nebo využíváte tento čas jinak? (například: pracovně, relaxačně)?

Tak jsem tady v Česku jedenáct let a za těch jedenáct let každý dva měsíce jezdíme v létě o prázdninách do Moldavska a tam to trávím se svojí babičkou a my tam máme taky asi tři sta kilometrů od babičky byt, tak tam jezdíme a tam moje máma má tři tety a taky s nima trávíme čas. Spíš tedy v rodinném kruhu.

Tedy trávíte tento čas v rámci relaxace s rodinou. Je to pro Vás v podstatě dovolená nebo jste měla v Moldavsku nějakou brigádu či se nějak dovzděláváte?

Spíše je to jako dovolená, brigády jsem tam neměla. A vzdělávání ... jo, poslední dva měsíce o minulých prázdninách jsem chodila na doučování z ruštiny, abych se nějak trošku vyvinula v tý ruštině, hlavně gramatiku. Jenom tyhle dva měsíce. No, kdybych se tam někdy jako zpátky vrátila do Moldavska, abych nebyla hloupá a uměla psát, číst a takový ty věci. Jako já jsem s mámou ještě v dětství, ona mě učila azbuku a psát písmenka a číst, ale nezabýváme se teďko s tou ruštinou, spíš dřív, abych něco jako uměla.

Sdílíte zkušenosti ze zahraničí? Pokud ano, jak? Sdílíte je s Vaší rodinou (dětmi, ženou) nebo s Vašimi známými nebo s dalšími institucemi či úřady ve Vaší obci, lokalitě? (obecní správa – úřad, škola, restaurační zařízení, kulturní akce...).

Jako určitě říkám například, jak slavíte Vánoce nebo i ty Velikonoce. Vy slavíte jinak Nový rok než my.

Jak slavíte Nový rok?

My ho slavíme víc než Vánoce, prostě my ten Nový rok slavíme jako vy ty Vánoce, prostě sedneme si, jíme, povídáme, mluvíme, koukáme na pořady, pijem a prostě jako vy o Vánocích, ale my na Nový rok a my máme Vánoce sedmého ledna, takže...

A tady v Česku slavíte ty Vánoce dvacátého čtvrtého prosince?

Ne, sedmého ledna.

A tyto Vaše zážitky sdílíte výhradně s Vaší rodinou nebo i vrstevníky či známými?

S rodinou, kamarády a když se někdo zeptá, tak jim to řeknu.

Sdílela jste nějaké zkušenosti na vyšší úrovni, nějakou institucí, úřady?

Ne, to vůbec.

Chtěl po Vás někdo z Moldavska (z rodiny nebo známých) pomoci s vycestováním do zahraničí (Česka) z pracovních důvodů? Pomohl jste takto někomu z Moldavska?

Ne, to nikdy.

A vaše maminka?

Myslím, že jo. Maminky kamarádka, když jela sem, tak máma jí nějak pomáhala s těma papírama, ale to bylo hrozně dávno.

Prosím, vyberte si jednu z Vašich cest domů v uplynulých dvou letech a popište podrobně náplň Vašeho pobytu v Moldavsku.

Tak před těma dvěma lety jsme jeli do Moldávie. Jede se tam dvacet čtyři hodin, potom jsme tam přijeli, nejdřív jsme se se všema vítali se známýma a všemi. Rodiče měli v plánu zbourat starý barák a postavit nový, takže po týdnu našeho pobytu v Moldávii jsme ... takhle, přišli tam lidi, kteří nám pomáhali, zbourali ten barák a začali stavět nový. Celý ty dva měsíce prostě postupně...postupně se stavěl ten barák a vlastně já jsem u toho byla a pomáhala rodičům. Potom už jsem přijela toho prvního září do školy a teďko v létě 2016 jsme zase pokračovali ve stavbě, takže to samý. Je to do budoucna pro mě, mámu a tátu nový dům prostě.

Jak byste zhodnotil Vaši situaci z hlediska napojení se na Česko a jeho obyvatelstvo? Setkáváte se s Čechy v běžném pracovním provozu (ve škole) nebo ve volném čase nebo vůbec? Pokud ano, jak často a při jakých příležitostech? Prosím, rozved'te.

Ohledně toho, jak dlouho tu jsem, se necítím jako Češka, protože to je prostě jiný. Pokaždý, když jsem například přijela z Moldavska do Česka a už po pár měsících se mi stýská a chci zpátky do Moldávie, prostě tady je to jiný, že když například něco říkám tak mě někdo opraví, protože jak nejsem z Česka a nevím, jak se to správně vyslovuje, tak je to těžký a prostě furt je to poznat a jakože, že sem prostě nepatřím nebo jak to mám říct.

Takže ten jazyk a taky z hlediska těch zvyků nebo svátků, že oni to slaví jinak a vůbec třeba. Kamarádky se třeba ptají, co jsem dostala k Vánocům a všechno a já prostě, že my to neslavíme a vůbec nic a... je to takový jiný. Necítím se jako Čech. My prostě doma s rodičema jíme jiný jídlo, jiná řeč, jiný tradice, jiný svátky, máme taky jinou víru, prostě je to úplně jiný.

Setkáváte se běžně s Čechy?

Tak jako v tý škole, že jo a při volným čase půjdu třeba ven nebo do kina... do divadla taky chodím s kamarádkama a prostě spíš ty volný chvíle trávím s kamarádkama a něco podniknem prostě.

3 Dovednosti, zkušenosti, kultura

Potřeboval jste se naučit nějaké nové dovednosti (jazyk, odborný kurz, legislativa Česka a další), které Vám pomohly k zisku práce v ČR?

No já sem přijela a vůbec jsem neuměla Česky. Máma mě naučila jenom pár slov a potom ve školce jsem si povídala s dětma a učitelkama jako. Ono to je celkem podobný, ruština a čeština, takže jsem něco rozuměla, něco mně třeba řekli a ukázali a řekli, tohle je takhle, takže se to nauč. A taky jsem, si pamatuju, že ve školce jsem měla kamaráda a on byl z Ruska a uměl česky, takže mi taky nějak s tím pomáhal, s tou češtinou.

Pokud ano, využil jste již nově nabyté dovednosti? (pracovní postup v Česku, možnost lepšího pracovního uplatnění v Moldavsku, osobní využití dovednosti...).

Ano, tu češtinu...

Vzděláváte se v některých těchto dovednostech (jazyk, odborný kurz, legislativa Česka a další) ve svém volném čase? Pokud ano, prosím, podrobně popište jak (četnost za týden, finanční účast, vedený kurz nebo samostatné studium).

Tak tady v Česku ne, ale ty dva měsíce o prázdninách v Moldávii, tak tam jsem chodila na doučování k učitelce, která učí v mojí vesnici ve škole ruštinu, tak jsem chodila k ní... a to je asi všechno, ale ještě když přijedu do té Moldávie, tak moje babička se mnou mluví moldavsky, i když vůbec nerozumím... se mě to snaží naučit, ale vůbec to nejde...

Jaké je to podle Vás z hlediska jazyků v Moldavsku?

Ono to je různý, třeba na severu Moldavska, úplně na severu a na jihu se mluví moldavsky a někde tam uprostřed a na krajích se mluví moldavsky, ukrajinsky a rusky. Ono je to spíš, kde bydlíš.

Jakým způsobem se stravujete? (využíváte zaměstnaneckých výhod?).

Srovnajte způsob stravování a jeho kvalitu v zaměstnání v Česku a Moldavsku (uved'te celkovou četnost jídel denně, z toho teplých/studených jídel).

Jako ráno vstanu, najím se doma a potom ve škole máme oběd, tam jsou tři jídla a musím si vždycky navolit, jaký jídlo chci a prostě tam přiložím čip. Jinak, protože jsem v Moldavsku nestudovala, tak srovnání, srovnání nemám.

Spatřujete nějaké výhody ve stravování v Česku v pracovním či volném/osobním čase?

My tu vaříme stejně jako v Moldavsku, takže když jsme tady nebo v Moldavsku ... na tom nezáleží, my vaříme stejně. My jako nevaříme ty český jídla, jenom moldavský.

Zkusila byste srovnat to školství nějak, přestože jste v Moldavsku nestudovala? Třeba od vrstevníků a podobně, jestli něco víte.

Jenom vím, že oni tam mají známky naopak, pětka je nejlepší, jednička je nejhorší. Potom oni se tam učí jako volitelný předmět ukrajinštinu a taky moldavštinu a angličtinu trochu. Potom mají tam jedenáct tříd, takže po devítce, když nevíš, kam chceš jít, tak můžeš se učit dál až do jedenáctý třídy.

Je to jedenáctileté vzdělání nějak ukončeno?

Něco jako střední, kdybychom ukončili střední tady a oni jedenáct let tam, tak je to podobný a potom po těch jedenácti letech studia můžou jít na vysokou, takže nějak tak. Střední tam je, ale oni tam berou úplatky, abyste se tam vůbec dostali, takže je lepší studovat těch jedenáct let. Oni jsou tam všechny ty školy placený, to nejsou jako ty státní školy... takže za rok tam berou na jejich peníze asi tři tisíce, což je měsíční výplata, a to je myslím na rok nebo na půl roku studia a po každém roce studia na střední škole se to zvyšuje, takže bez úplatek a peněz se tam nedostaneš na střední.

Účastnil jste se některých kulturních akcí v ČR? Pokud ano, kterých a čím Vás zaujaly?

Tak chodím do kina, divadla a různý takový ty poutě nebo tak. Ještě muzea jsem navštívila a taky se školou jsme jezdili na výlety... byla jsem v Českém ráji, potom na Šumavě jsme byli teďko nedávno na lyžáku, v Krkonoších, potom jsem byla v Karových Varech s rodičema...

Zaujaly Vás něčím, co jste neznala z Moldavska, také tam jezdíte na výlety?

Tam právě nikam nejezdíme na výlet. Pak tam není kino... jako je, ale v tom hlavním městě Kišiněvě jenom kino a asi jedno... takže jsem v Moldavsku nikdy v kině nebyla. Potom v muzeích jsem tam taky nikdy nebyla a ... oni tam vlastně v Moldávii moc nejezdí na výlety, protože jak mají ten barák, ten dobytek nebo jak to mam říct... statek, tak se o něj musí starat furt o něj, ráno, odpoledne i večer, najíst, napít a všechno, takže nemají čas někam odjet.

4 Genderové aspekty

Z jakého pohledu (pohled osobní nebo pohled domácnosti či rodiny?) jste se rozhodoval pro práci v zahraničí? Uvažoval jste o možnosti pracovní činnosti Vaší ženy v zahraničí? (Vy byste zůstal s dětmi). Pokud ano/ne, proč?

Tak nejdřív, když jsem se narodila, tak moje máma jela do Ruska, aby si tam vydělala, ale tam se to nepovedlo, takže přijela zpátky a kamarádka mámy přijela do Česka ještě dřív než my a vdala se za Čecha a když přijela s ním zpátky do vesnice, tak si povídala s mámou, jestli by nechtěla přijet do Česka, tak ona řekla, že jo, takže asi na půl roku ... chtěla tu být jen půl roku, jako aby se podívala, jak to tady vůbec vypadá a jaký to tu je. Tak jí ta paní pomohla s papírama a vším. Tak tu nejdřív přijela máma v roce 2004 a pracovala tu a potom se jí tu zalíbilo, tak tu zůstala a vzala sem tátu, takže tu byli nějak rok a potom pracovali tu rok a potom jsem přijela já a už jsme tady zůstali všichni ... já studuju a oni pracujou.

Zhodnoťte a porovnejte příležitosti žen ve společnosti v Moldavsku v porovnání s muži (pracovní, společenské, politické, sportovní).

No tak vlastně ta žena, když v domácnosti je ta hospodyně, která vaří, uklízí a dává vlastně tomu dobytku najíst, napít a třeba podojí krávu nebo jí někam na pole odveze nebo stará se o koně, o to všechno. Prostě je furt v domácnosti a ten muž vlastně chodí do práce a vydělává ty peníze a žena taky vydělává, například tím, že prodává to mlíko nebo z toho mlíka udělá sýr nebo něco takovýho, ale je furt doma.

A jak vnímáte příležitosti žen například ve sportu nebo v politice?

Moc jsem si nevšimla, že by byla nějaká žena v politice a ve sportu? No, v Moldávii zrovna není moc sportu...

Srovnajte je s těmi v Česku. Vnímáte v tomto rozdíl? Pokud ano, jaký?

Tak v Česku, jako v Česku není ta žena tak moc zaneprázdněna a nechce se od ní tolik jako v Moldavsku. Neočekává se od ní tolik. Je to jako jiný, tady v Česku.

A ty příležitosti? Může se žena v Moldavsku rozhodnout pro nějakou „vysněnou“ práci?

Jako tady třeba jo, tady jo a v Moldavsku... kdyby žena chtěla pracovat v nějaký vysněný práci, tak by prostě potřebovala nějaký fakt vysoký vzdělání a k tomu vzdělání hodně peněz,

protože, jak jsem říkala, že tam berou ty úplatky, tak nevím, tam spíš pracujou ženy kvůli těm penězům a je jim jedno, co dělají za práci.

Překvapila Vás v Česku nějaká situace, která se týká právě rolí a postavení žen ve společnosti?

Myslím, že ne. Jako nevšimla jsem si ničeho. Nevím.

Pokud ano, odlišovala se daná situace v porovnání s tím, co znáte z Moldavska? Situaci podrobně popište.

Tak jako v Česku.... ono je to podobný v Česku a Moldavsko, ale prostě, jak je tam hodně těch vesnic a toho dobytka a malý platy, tak nějak ty ženy pracujou jako v domácnosti, aby měly aspoň nějaký peníze, už když jako nemůžou si najít jinou práci. Ono to postavení žen v Česku i Moldavsku je skoro stejný, liší se to jen v tý domácnosti a těch očekáváních.

5 Hodnoty, přesvědčení

Srovnajte způsob vládnutí a celkovou organizaci státní správy Česka a Moldavska a uveďte jejich hlavní výhody a nevýhody, které vnímáte.

Tak jako v Česku je úplně jiný způsob vládnutí než v Moldavsku, protože je vidět, že v Česku se o tu zemi starají ty politici. Jako víc se o to starají než v Moldavsku. Třeba i ty silnice jsou hezký, jsou nový, opravený a všechno... ale kdybyste byli v Moldavsku, tak ty silnice jsou prostě samá jáma a ...je to hrozný, když po nich jedeš, tak prostě skáčeš nebo jak to mam říct... je vidět, že ty politici prostě pro to nic nedělají. Jako nedávno tohle léto, co jsme byli v Moldavsku, tak tam dělali nějakou silnice, ale nevím jestli ... myslím, že ji ani furt nedodělali...

A pak třeba důchody... moje babička, jak má tu penzi, tak stát asi nemá tolik peněz, aby platili velkou penzi, protože ona má měsíčně na koruny tisíc korun, což je hrozně málo a oni nic proto nedělají, aby se to zvýšilo a tady nevím, kolik tady je, ale určitě víc a prostě se nějak o ty seniory starají, že třeba mají i ty vstupy někam levnější a různý jiný slevy. Prostě tady se víc starají a pečují o ty důchodce než v Moldavsku.

Uvítal byste některé prvky z organizace Česka v Moldavsku? Pokud ano, které?

Jo tak třeba kdyby, jak je to zdravotní pojištění, tak kdyby to zavedli třeba tam v Moldavsku. Kdyby prostě lidi vypláceli nevím kolik, ale aspoň něco měsíčně a něco by se jim pak stalo,

tak by to pak mohl platit stát... protože například léky tam jsou hrozně drahý, takže když je někdo nemocný, tak nemá peníze na to si koupit nějaký léky, aby mu to pomohlo se vyléčit, a proto jsou třeba tak dlouho nemocný nebo pomalinku se léčí, protože ti senioři, jak jsou staří, tak hodně se tam i umírá, protože jsou ty léky drahý a nemají peníze na to si je koupit.

Jak vnímáte Moldavsko z pohledu životní úrovně obyvatel v porovnání s ostatními (například sousedními) státy Evropy?

Je to tam hrozně bídný a jak je tam malý plat, tak lidi prostě nemůžou dělat něco pro to, aby zlepšili třeba i svůj barák, když třeba kousek omítky spadne nebo se něco rozbije, tak něco opravit u domu si třeba nemůžou hned dovolit. Všude, když třeba jedeš po tý vesnici, tak každý dům má nějakou vadu a prostě ty lidi nemají na ty opravy. A ono se to čím dál tím zhoršuje, takže potom to je hrozný.

Myslíte si, že se životní úroveň v Moldavsku v posledních letech mění? Pokud ano, jak? (pozitivně či negativně?).

Jako určitě se to zlepšuje nějak, protože tady je v Moldavsku od ledna nový prezident, tak on se tam snaží udělat něco, například, aby se zvýšili penze. S ním je prostě vidět, že to Moldavsku má budoucnost a že míří správným směrem a že to určitě bude lepší, věřím v to...určitě je to lepší, než to bylo třeba před deseti lety.

Které směřování Moldavska (proruské nebo proevropské) je podle Vás správné? Například k vytvoření podmínek pro lepší životní úroveň obyvatel? Prosím, podrobně vysvětlíte, proč si tak myslíte.

No tak je takhle to Moldavsko a kousek Moldavska je vlastně Podněstří a takhle ta část má vlastního prezidenta a vlastní vlajku, je to spíš ruská část a v tý máme byt v Benderách. Tam se všude mluví rusky, jsou tam ruský obchody, školy a všechno a když jste v této části a pak v jiné moldavské části, tak je to úplně jiný. Ta ruská část spíše směřuje k Rusku a je vidět, že tahle ruská část je lepší než moldavská část, které směřuje k Rumunsku. Takže podle mě by bylo lepší, kdyby celý Moldavsko by šlo spíš k Rusku, nějak se podporovalo... financema nebo nějak. Teď, jak máme toho nového prezidenta, tak on zrušil rumunské pasy a odletěl do Ruska a s Putinem se nějak domlouvali, takže je vidět, že to Moldavsko spíš směřuje k Rusku a myslím, že je to dobře.

Proč?

To Rusko je bohatší na jakoukoliv úrodu a má taky tu ropu, zlato a další a ten průmysl je lepší bych řekla než ta Evropa. Takže by to znamenalo pro Moldavsko něco lepšího ta spolupráce s Ruskem než s Evropou nebo něco v tom smyslu, protože Evropa by pro Moldavsko nic neudělala, protože kdyby tam přijeli a viděli, jaký to tam je, tak prostě ne...

Účastníte se voleb (kteréhokoliv druhu) v Moldavsku? Pokud ano, jste u nich fyzicky přítomen v Moldavsku nebo volíte z Česka (ze zahraničí)? Pokud ne, uvažoval jste o své volební účasti či alespoň sledujete jejich výsledky?

Výsledky sleduju ano, asi před půl roku se volil prezident, vyhrál to Dodon, který je napojen na Rusko. On se snaží pro tu zemi udělat dost, alespoň tak to vnímám.

Jaké jsou Vaše plány do budoucna?

Já jsem tu nejdřív přijela za účelem studia a za rodičema, abych v Moldávii nebyla jen s babičkou. Nejdřív to mělo být jen na pár let a pak jsem se měla vrátit, ale nějak se to zvrtilo a už sem tu zůstala. Já mam v plánu tady vystudovat i vysokou školu. Nyní jsem na stavební střední škole, takže chci potom asi na architekturu na vysokou školu. A potom přemýšlím o tom, že pojedu zpátky do Moldavska do toho Podněstří a tam budu už pracovat po studiích. A rodiče tady pracují a také se plánují vrátit do Moldavska až dostuduju.

Uveďte, prosím, jaké vnímáte rozdíly mezi přístupem obyvatel Česka a Vámi v těchto tématech na základě Vašich dosavadních zkušeností:

Náboženství (například větší nebo menší důležitost a vliv)

Tak Češi vůbec...no, ne vůbec, mám kamarádku, která v neděli pravidelně chodí do kostela, ale spíš ti Češi nejsou věřící, protože...taky mám kamarádku ve třídě, která říká, že prostě nějaký kostely a ta víra je k ničemu, protože nechápe, jak někdo může věřit a já to vidím jinak, protože mě tak vychovali a nedá se to teďka změnit. Prostě ta víra je pro mě něco jako část života a Češi, no, prostě to nevidí stejně.

Úcta k autoritám (v rodině, státním institucím – policie, úřady)

Jako jsem spíš vděčná rodičům za to, že mě přivezli sem.

Udržování rodinných tradic (např. zvyklosti, pokračování v rodinném řemeslu)

Tak třeba, jak jsou ty Vánoce, tak my vždycky slavíme Vánoce tady v Praze a sejdem se já, máma, táta, babička, děda, strejda, teta a strejda od táty. A vlastně o těch Vánocích se vždycky sejdem v rodinné kruhu a slavíme to jako společně, protože tu jako nikoho bližšího nemáme, takže aspoň ty svátky a na narozeninách a tak. A taky, jak je to náboženství, tak oni jsou různý náboženský svátky, tak chodíme různě do kostela a držíme ty tradice, třeba půst...

Odmítání rozvodů, potratů, sebevraždy a eutanazie (dobrovolný odchod ze života za pomoci lékařů neboli asistovanou sebevraždu u nevyléčitelně nemocných)

Mně přijde, že Češi se furt rozvádí, třeba mam kamarádky a slyším od nich, že každý druhý má rozvedený rodiče nejsou vůbec vzdáný nebo ženatý. Tak mi to přijde takový zvláštní, protože, když už člověk chce žít s tím druhým, tak už se mají nějak vzdát nebo oženit normálně a pak už se nerozvádět, když už se rozhodli žít spolu a to ostatní... ty potraty a sebevraždy... je to špatný, ale když se člověk už rozhodl, že tu nechce být nebo je nějak těžce nemocný a už se fakt trápí, tak s tou eutanazií bych jako souhlasila...

Kdyby se rozvedl někdo v Moldavsku, tak tam je to jako ... ne trapný, ale...no trapný vůči lidem, kdyby se mu rodiče rozvedli, tak by to bylo pro ně trapný vůči lidem z vesnice, jako oni to nemají ve zvyku se rozvádět, tady jo...

Vnímání blahobytu, kvality života

Jako celkem dobře si žiju, určitě si nemám, na co stěžovat, protože, kdybych žila v Moldavsku v tý vesnici, tak by to bylo určitě horší a prostě oproti kamarádům z Moldavska si žiju... skvěle.

A co Vy byste považovala v Moldavsku za tu životní úroveň – standartní.

Tak aspoň mít byt, protože v tom bytu je záchod, koupelna a teplo vlastně a na vesnici je tam... záchod venku, jako ty starý baráky, potom sprcha je taky venku jenom, když je teplo, takže ta sprcha jde použít jenom v létě. V zimě je zima a voda se hřeje pomocí slunce. A ještě ohledně toho tepla, tak v bytě vlastně máme topení a v baráku musíme v zimě furt ráno vstávat a zatopit, v noci taky a pořád topit a topit, aby se tam aspoň to teplo udrželo.

Sebevyjádření, seberealizace

Tak nic takovýho jako ambice nemám. V Moldavsku nějak tyhle věci moc neřeší, protože oni tam prostě no... jako nemají nějaký cíl určitý, ke kterému by šli, protože oni tam mají

ten byt a když jim pak ty děti vyrostou, tak pak to všechno ten dobytek a ten barák přechází jim a už oni se o to musí starat, takže na ty cíle nějaký není čas a já, jako můj cíl je asi normálně, abych dobře vystudovala a měla vzdělání v té architektuře.

A změnil se nějak Vaše ambice, cíle s přestěhováním se do Česka a vnímání těch ambicí pro seberealizaci?

Jako určitě změnilo, protože kdybych žila v Moldavsku a chtěla jsem jít na střední stavební školu, tak tam by to vůbec nebylo možné, protože, jak jsem říkala ty úplatky a to všechno, tak oni by nebyly peníze na ty úplatky a na to studium těch čtyř let, protože se to furt zvyšuje ten plat za ten rok studia a tady jako jsem ráda, že jsem tady, protože v tom Česku se můžu něčeho držet a v budoucnu to prostě uskutečnit a tam ...ne.

Ochrana životního prostředí

Tak tady je ochrana životního prostředí celkem silná, ta recyklace a dokonce, jak mají lidi domácího mazlíčka, psa, tak jejich výkaly se třeba musí uklízet, ale tam to neřeší, tam ani nerecyklují. Jako určitě by se to mohlo nějak zavést, ale tomu státu je to vlastně nějak jedno. Třeba když jedem po té silnici, tak hodně často vidíme na té silnici psy nebo kočky přejetý a lidi to prostě furt dál přejíždí a nějak si toho nevšímají a je tam hodně těch zvířat. Tady se o to třeba starají, jsou ty útulky, ale tam, nic takovýho není... je zvíře venku, tak je zvíře venku, oni to nějak neřeší.

Dokázala byste si představit, že byste některé Vámi zmíněné prvky z Česka, co jste zde zažila chtěla v Moldavsku?

Tak určitě ta recyklace, protože když třeba jdu po té vesnici, tak všude jsou odpadky a ty zvířata taky, prostě bych tam zavedla útulky a podobně, abych zlepšila ty podmínky pro život zvířat a lidí. A taky ta recyklace, aby se tam neválely ty odpadky.

Tolerance k cizincům

Ano, toleruju je, protože vím, jak se cítí, protože jsem taky cizinec. Nedávno jsme byli v Kauflandu a máma umí špatně česky a ona kupovala párky a řekla asi šest párků a ona na ní začala ta prodavačka mít takový řeči, že to řekla špatně, že to měla říct jinak a takhle a máma potom šla na vedení, že se k ní ta prodavačka nechovala slušně vůbec...

Nebo třeba teta jela v tramvaji a mluvila přes telefon a mluvila rusky a nějaká stará babička na ní říkala nějaký – Rusáci, fuj a všechno takový, jako je to celkem nepříjemný, že kvůli

tomuhle se taky někdy bojím mluvit s rodičema po telefonu a pak to může někdo slyšet a mít nějaký řeči...

Homosexualita

Tady se to bere jako normálně, ale tam, jak jsou všichni věřící, tak pro ně to je jako něco nevidaného, že by lidi stejného pohlaví mohli být spolu...

Může se něco uskutečnit z toho, co jste v Česku viděla, zažila?

Kdybych tam přijela sama a nabídla něco, tak nevím, jestli by za mnou stáli, protože jeden člověk proti více lidem... to prostě nemá šanci, ale kdyby to ty lidi taky chtěli nějak podpořit, tak by to určitě nějak šlo to udělat, ale kdybych sama přišla a řekla, že chci to a to změnit, tak by mě neposlechli.

Rozhovor 3 – informant Sergej

1 Změna spotřebního chování – potenciál přenosu

Zaujal Vás v Česku nějaký produkt (potravinový nebo spotřební) nebo nějaká služba?

Pokud ano, jaký/která?

Jo, zaujaly mě elektrotechnické produkty, ale služby jako třeba bankovní služby...ty jsou stejné.

Pořídil jste si nějaký produkt nebo službu pro vlastní potřebu? Pokud ano, jaký/kterou?

Ano, koupil jsem mobilní telefon svojí ženě, ona tady i byla a pak si ho odvezla. Potom jsem kupoval různá kvalitní piva a kávu, protože kvalita kávy je tady lepší a taky dárková balení se mi moc líbí, ty jsou krásné. Pro sebe jsem si ještě kupoval oblečení.

Poslal jste či jste osobně dovezl nějaký produkt zakoupený v Česku do Moldavska pro svou rodinu či známé? Jednal jste tak opakovaně? Pokud ano, o jaký produkt se jednalo?

Ano, právě ty dárkové balení, pivo a kávu a opakovaně.

Jaké byly reakce Vaší rodiny či známých na daný produkt v Moldavsku?

Ženě i známým se to líbilo ano, hlavně ta kvalita se jim líbila. Já i moje rodiče máme rádi kafe a rodiče mi říkali, že se jim to líbilo, takže když mám možnost, tak jim to pořídím.

Myslíte si, že by bylo dobré, aby byl daný produkt v Moldavsku běžně dostupný?

Oni tam i prodávají třeba Vaše pivo, ale je strašně drahý, třeba Kozel tam stojí tři nebo čtyři eura.

Napadlo Vás někdy, že byste kterýkoliv produkt nebo službu, který/á není dostupný/á v Moldavsku, sám poskytoval jako předmět podnikání?

Ne, to jsem nepřemýšlel, protože... no, je to složité, jsou problémy na hranicích. Je dané, čeho kolik se může maximálně provést a vůbec by to nebylo jednoduché.

2 Fyzická přítomnost v Moldavsku a její náplň, interakce s Českem

Jak dlouhou dobu v průměru pobýváte v Moldavsku při cestách domů? Po dobu, kterou pobýváte v Moldavsku, trávíte tento čas výhradně v rodinném kruhu nebo využíváte tento čas jinak? (například: pracovně, relaxačně)?

V průměru jeden týden, a hlavně relaxuju a pak třeba nějaký úpravy na domě, ale hlavně jsem s rodinou. Taky musím jít na různé úřady, občas třeba zajdu na pizzu.

Sdílíte zkušenosti ze zahraničí? Pokud ano, jak? Sdílíte je s Vaší rodinou (dětmi, ženou) nebo s Vašimi známými nebo s dalšími institucemi či úřady ve Vaší obci, lokalitě? (obecní správa – úřad, škola, restaurační zařízení, kulturní akce...).

Tak známí se mě ptají, jak je v Česku, a tak a já jim říkám hlavně o tom, jak se tady žije a že je tu vyšší úroveň.

Chtěl po Vás někdo z Moldavska (z rodiny nebo známých) pomoci s vycestováním do zahraničí (Česka) z pracovních důvodů? Pomohl jste takto někomu z Moldavska?

Tak to se na mě nikdo neobracel, ne.

Prosím, vyberte si jednu z Vašich cest domů v uplynulých dvou letech a popište podrobně náplň Vašeho pobytu v Moldavsku.

Tak například před třemi měsíci jsem byl v Moldavsku. První den jsem fakt jenom odpočíval po cestě a tak. Další den jsme jeli se ženou za mými rodiči a potom hned za rodiči mojí manželky. Potom jsme byli na svatbě známých. Jelikož je moje žena těhotná, byli jsme u doktora na kontrole a sledování. To takhle bylo čtyři dny a zbylé tři dny jsme opravoval něco na domě.

Jak byste zhodnotil Vaši situaci z hlediska napojení se na Česko a jeho obyvatelstvo? Setkáváte se s Čechy v běžném pracovním provozu nebo ve volném čase nebo vůbec? Pokud ano, jak často a při jakých příležitostech? Prosím, rozveďte.

Řekl bych, že jsem se za ten necelý rok aklimatizoval v Česku tak...tak na třicet procent možná, protože ještě se úplně nevyznám v Praze, což je pro mě problém. A z hlediska Čechů jako obyvatel nemám žádné problémy, žádné konflikty, je to dobré. S Čechy normálně chodím na pivo třeba, ne tedy úplně pravidelně, ale občas jo. Mám tu totiž sestru, která má české kamarády a pak taky s kolegy z práce se stýkám.

3 Dovednosti, zkušenosti, kultura

Potřeboval jste se naučit nějaké nové dovednosti (jazyk, odborný kurz, legislativa Česka a další), které Vám pomohly k zisku práce v ČR?

Tak ne, že bych se vyloženě musel učit zákony, ale tak nějak přirozeně je poznávám a musím je respektovat, tak nějak...

Dovednosti, no...já už jsem se naučil například štukovat, když jsem dělal v Moskvě a tady v Česku dělám v podstatě totéž, takže nemusel jsem se vyloženě naučit něco nového, ale samozřejmě je stále rozvíjím i zde.

Pokud ano, využil jste již nově nabyté dovednosti? (pracovní postup v Česku, možnost lepšího pracovního uplatnění v Moldavsku, osobní využití dovednosti...).

Tak samozřejmě, to vše základní využívám, abych zde mohl pracovat.

Vzděláváte se v některých těchto dovednostech (jazyk, odborný kurz, legislativa Česka a další) ve svém volném čase? Pokud ano, prosím, podrobně popište jak (četnost za týden, finanční účast, vedený kurz nebo samostatné studium).

Ne to vůbec, na to ani nemám čas, protože pracuju dvanáct hodin denně, od sedmi do sedmi, takže večer většinou přijdu, najím se a jdu brzy spát a ráno znovu do práce.

Srovnajte způsob stravování a jeho kvalitu v zaměstnání v Česku a Moldavsku (uved'te celkovou četnost jídel denně, z toho teplých/studených jídel). Spatřujete nějaké výhody ve stravování v Česku v pracovním či volném/osobním čase?

Tak žádný stravenky mi zaměstnavatel nedává, v Moldavsku jsem ale stravenky měl, což ale není úplně srovnatelné, protože tam jsem dělal pomocníka prokurátorovi a tady jsem ve stavebnictví...

Rozdíly ve stravování... řekl bych, že v Moldavsku je to více kategorizováno, kdo je bohatší, tak může jíst hodně a dobré věci, ale chudší obyvatelé si všechno dovolit nemohou. V Česku se mi zdá, že stravování je dostupnější pro Čechy, jak z hlediska kvality, tak kvantity.

Účastnil jste se některých kulturních akcí v ČR? Pokud ano, kterých a čím Vás zaujaly?

To opravdu ne, nikde jsem nebyl, není na to čas... jak jsem říkal, je to tady pro mě hlavně o tý práci.

4 Genderové aspekty

Z jakého pohledu (pohled osobní nebo pohled domácnosti či rodiny?) jste se rozhodoval pro práci v zahraničí? Uvažoval jste o možnosti pracovní činnosti Vaší ženy v zahraničí? (Vy byste zůstal s dětmi). Pokud ano/ne, proč?

Já jsem stanovil řešení, tedy, nejdříve jsme se radili se ženou, ale rozhodující krok jsem vykonal já, když jsem dal výpověď. Šlo o to, že základní příjem jsem garantoval já, takže já jsem měl spíš rozhodující hlas.

Ale jinak moje žena tady v Česku taky pracovala, ale když otěhotněla, tak jela pochopitelně zpátky. Že by ale pracovala zde a já jsem byl doma, to je absurdní, to by nešlo.

Zhodnoťte a porovnejte příležitosti žen ve společnosti v Moldavsku v porovnání s muži (pracovní, společenské, politické, sportovní).

Jak to říct, řekl bych, že v Moldavsku muži dominují ve všech společenských sférách...tak v politickém prostředí to neznám v Česku, ale u nás máme parlamentní jednokomorový systém a ze 101 členů je tam tak 5 nebo 6 žen...

Srovnajte je s těmi v Česku. Vnímáte v tomto rozdíl? Pokud ano, jaký?

Pro srovnání z Českem mi napadá příklad policie, protože v Moldavsku pracují ženy v policii jenom v kancelářích, ale tady v Česku je naprosto běžné potkat ženy policistky v uniformách normálně na ulici, snad i padesát na padesát. To v Moldavsku vůbec neexistuje...nebo co se týká veřejné dopravy, tak je to to samé, tady je spousta žen řidiček, ale v Moldavsku nikoliv.

Překvapila Vás v Česku nějaká situace, která se týká právě rolí a postavení žen ve společnosti? Pokud ano, odlišovala se daná situace v porovnání s tím, co znáte z Moldavska? Situaci podrobně popište.

Ano, hlavně to, že ženy tady běžně kouří cigarety ... všude v ulicích, to v Moldavsku to je hodně zřídka vidět, že by ženy kouřili. Tady v Česku je to ve velkém, to mě fakt překvapilo.

5 Hodnoty, přesvědčení

Srovnajte způsob vládnutí a celkovou organizaci státní správy Česka a Moldavska a uveďte jejich hlavní výhody a nevýhody, které vnímáte. Uvítal byste některé prvky z organizace Česka v Moldavsku? Pokud ano, které?

Tak základem je, že jsou tady vyšší platy než v Moldavsku, takže ten systém je asi celkově bohatší. Potom zdravotnictví, to zdravotní pojištění, že když je člověk pojištěn, tak má bezplatnou zdravotní péči. V Moldavsku sice tady je forma povinného zdravotního pojištění, že se to strhává z platů a tak, ale pokryje to jenom nějaké minimální zdravotnické služby, prostě minimum těch služeb je pak bezplatných.

Tady je práce líp organizovaná, ale to spíš se srovnáním s Ruskem, kde jsem taky pracoval ve stavebnictví. Na druhou stranu tady je problém z pracovními vízy, takže každé má svoje.

Jak vnímáte Moldavsko z pohledu životní úrovně obyvatel v porovnání s ostatními (například sousedními) státy Evropy? Myslíte si, že se životní úroveň v Moldavsku v posledních letech mění? Pokud ano, jak? (pozitivně či negativně?).

Tak Moldavsko je rozhodně chudá země a životní úroveň je nižší než v Evropě. Nicméně životní úroveň se pomalinku zlepšuje, je to ale na dlouho, aby se vše od spodu změnilo...nelze zlepšit všechno najednou.

Které směřování Moldavska (proruské nebo proevropské) je podle Vás správné? Například k vytvoření podmínek pro lepší životní úroveň obyvatel? Prosím, podrobně vysvětlete, proč si tak myslíte.

Tak z mého pohledu jsem víc pro Evropskou unii celkově z hlediska hodnot i nějaké vyspělosti, třeba finanční, ale hodně obyvatel Moldavska směřuje spíš k Rusku...to se jedná hlavně o...jak to říct...zemědělskou část obyvatel, prostě ti, co mají ty sady, pole a statky a podobně, oni se orientují vývozem hlavně na Rusko, ti jsou pochopitelně proruští.

I ze zkušeností z práce v Rusku, no... tam zkrátka není normální vztah k lidem, třeba na mě v práci křičeli a používali i vulgarismy a pořád hlídali, jestli pracuju, ale takovým ne příliš lidským způsobem, a to i přes to, že jsem tam vlastně dostal přes dědu. Takže nebýt dědy, možná by ty podmínky byly ještě horší. Třeba si vzpomínám, že když si člověk chtěl jen na dvě tři minuty oddychnout, hned na něj křičeli: „dělej dělej...“, takže celkově ty hodnoty, když srovnám s Evropou z hlediska jako toho lidského přístupu, tak ta Evropa má více, co dát bych řekl.

Tady v Česku, když máme nějakou těžkou práci, tak náš šéf přijde a klidně řekne: „pánové, oddychněte si chvíli aspoň na deset, patnáct minut, pak pokračujte...“, to by se v Rusku fakt nestalo.

Účastníte se voleb (kteréhokoliv druhu) v Moldavsku? Pokud ano, jste u nich fyzicky přítomen v Moldavsku nebo volíte z Česka (ze zahraničí)? Pokud ne, uvažoval jste o své volební účasti či alespoň sledujete jejich výsledky?

Jojo, účastním se voleb a výsledku sleduju...když se mění zákony a podobně, tak to čtu na internetu taky, ale za tu dobu, co jsem v Česku zatím volby v Moldavsku neprobíhaly. Až tam budou, tak určitě budu volit... klidně tady z Česka.

Uveďte, prosím, jaké vnímáte rozdíly mezi přístupem obyvatel Česka a Vámi v těchto tématech na základě Vašich dosavadních zkušeností:

Náboženství (například větší nebo menší důležitost a vliv)

Tak řekl bych, že tady v Česku a zřejmě i dál na západ v Evropě se moc do kostela nechodí...hlavně mladí vůbec nechodí do kostelů. U nás normálně mládež do kostela chodí. Víra tady a v Moldavsku je velmi podobná, ale i se různí. Bohužel zde do kostela nechodím.

Úcta k autoritám (v rodině, státním institucím – policie, úřady)

Asi tady je větší úcta k autoritám než u nás. Nasetkal jsem se s mnoha situacemi, ale z toho, co jsem zažil spíše tady.

Udržování rodinných tradic (např. zvyklosti, pokračování v rodinném řemeslu)

Tady v Česku se sestrou udržujeme tradice, vážíme si jich. Ale Vánoce jsme například slavili dvakrát, dvacátého čtvrtého prosince a sedmého ledna.

Odmítání rozvodů, potratů, sebevraždy a eutanazie (dobrovolný odchod ze života za pomoci lékařů neboli asistovanou sebevraždu u nevléčitelně nemocných)

Tak tady to zatím úplně neznám, takže nemůžu porovnat jako právní hledisko rozvodů, nicméně je to špatné, když se lidi rozvádí. V Moldavsku máte tři měsíce na to, abyste si rozmysleli znovu ten rozvod. Až pak se teprve manželé mohou rozvést. V Moldavsku je rozvodovost asi 20 %.

U nás je negativní postoj k těmto tématům. Třeba když jde dívka k doktoru na potrat, tak jí ten potrat hned neudělá, ale pošle jí k psychologovi, aby jí to rozmluvil ten potrat. Sebevraždy často jsou v Moldavsku vyšetřovány jako trestné činy, protože daný člověk mohl být k tomu třeba donucen. Je to asi jeden případ za měsíc v průměru.

Vnímání blahobytu, kvality života

Tak mít dům někde, to je asi to hlavní. Mít místo, kde můžu odpočívat a normálně žít a pak nejlépe i chalupu nebo chatu někde, kam se dá jet a taky relaxovat. To alespoň mně k životu stačí.

Sebevyjádření, seberealizace

Kdybych v Moldavsku třeba podnikal a vydělal si nějaké peníze, tak bych za práci do Česka nebo jinam do zahraničí necestoval. Ale to zkrátka nejde, tam je to složité nějak se prosadit. Je pro mě důležité hlavně mít nějaký ten dům, žena je teď těhotná, takže ji musím zabezpečit hlavně finančně, abychom nestrádali. Někaký materiální věci pro mě teď nejsou na prvním místě, to ne.

Ochrana životního prostředí

Tak je tady lépe, samozřejmě, že nedostatky jsou i zde, ale oproti Moldavsku je to lepší. Tam lidi zkrátka nevěnují tolik pozornosti pořádku. Ne že by jim to nevadilo, ale není, kdo by se o to staral. Na druhou stranu i tady na okrajích města Prahy jsou místa, která nejsou pěkná, ono je to všude stejné, kde to nikoho příliš nebolí, neřeší to...

Tolerance k cizincům

Neviděl jsem, že by se tady chovali špatně k cizincům. V Moldavsku jsou například i černoši z Afriky a lidi se na ně koukají s despektem, takže oproti Česku je to rozdíl, ta diskriminace tu není...

Homosexualita

Tak to je u nás naprosto nepřijatelné, je to i zakázáno zákonem. Samozřejmě, nějaké protesty tam jsou, ale je to tvrdé, opravdu to není přípustné. Opět, tady v Česku je to daleko svobodnější bych řekl, myslím si, že jsou tu i povolené sňatky mezi homosexuálními páry, to by bylo u nás prostě nepřípustné.

Rozhovor 4 – informantka Irina

1 Změna spotřebního chování – potenciál přenosu

Zaujal Vás v Česku nějaký produkt (potravinový nebo spotřební) nebo nějaká služba? Pokud ano, jaký/která? Pořídil jste si nějaký produkt nebo službu pro vlastní potřebu? Pokud ano, jaký/kterou?

Hodně kupuju ano, všechno možný... třeba prášek na praní... a kupuju různý masný výrobky, klobásy a sýry a takové věci. Zvykla jsem si na to a vezu to pak tam. A taky elektroniku jsem kupovala, mixér jsem kupovala, protože je to tu kvalitnější, protože to, co koupím v Moldavsku, tak jako sice levněji, ale mnohem dříve se to rozbije.

Poslal jste či jste osobně dovezl nějaký produkt zakoupený v Česku do Moldavska pro svou rodinu či známé? Jednal jste tak opakovaně? Pokud ano, o jaký produkt se jednalo?

Ano, pro rodinu. To už několikrát ty klobásy a někdy kupuju i rýži.

Jaké byly reakce Vaší rodiny či známých na daný produkt v Moldavsku?

Pozitivně ano, byli hodně šťastný, rodina i známí, ty taky pozvu, protože se ptají, jak se mám tady.

Myslíte si, že by bylo dobré, aby byl daný produkt v Moldavsku běžně dostupný?

Jako jo, ale já vám řeknu...u nás v Moldavsku je úplně nízký příjem a cena těchto produktů je velká, takže...no oni by to rádi kupovali, byla by to lepší kvalita, ale z toho nízkého platu by si to lidi nemohli dovolit kupovat.

Napadlo Vás někdy, že byste kterýkoliv produkt nebo službu, který/á není dostupný/á v Moldavsku, sám poskytoval jako předmět podnikání?

Ne, to jsem nezkoušela ani nepřemýšlela o tom.

2 Fyzická přítomnost v Moldavsku a její náplň, interakce s Českem

Jak dlouhou dobu v průměru pobýváte v Moldavsku při cestách domů?

Tak v průměru asi tak na dva až tři dny, no teď budu jenom na dva dny na Velikonoce. Pak na Vánoce jezdím asi na tři dny a v létě i někdy jezdím i na měsíc, takže třikrát až čtyřikrát za rok jezdím domů.

Po dobu, kterou pobýváte v Moldavsku, trávíte tento čas výhradně v rodinném kruhu nebo využíváte tento čas jinak? (například: pracovně, relaxačně)?

Ne pracovně, já jsem jenom s rodinou, protože máme jako svůj dům a zahradu a to všechno... a v létě ještě zavařuju třeba.

Sdílíte zkušenosti ze zahraničí? Pokud ano, jak? Sdílíte je s Vaší rodinou (dětmi, ženou) nebo s Vašimi známými nebo s dalšími institucemi či úřady ve Vaší obci, lokalitě? (obecní správa – úřad, škola, restaurační zařízení, kulturní akce...).

Tak s rodinou určitě ano.

A co konkrétně?

Například z toho vaření jsem se tady naučila nějaká jídla... když přijedu domů tak ty knedlíky dělám jo, zeleninu, takovou tu zeleninu, kterou doma neděláme normálně, jo, rizoto.

Chtěl po Vás někdo z Moldavska (z rodiny nebo známých) pomoci s vycestováním do zahraničí (Česka) z pracovních důvodů? Pomohl jste takto někomu z Moldavska?

No ptali se mě, jak jsem to dělala s těma dokladama zrovna teď nedávno, ale já už jsem jim to nebyla schopná dobře vysvětlit a poradit, protože už je to zase složitější, než to bylo. Teď už nevím přesně, jak a co je třeba udělat...

Prosím, vyberte si jednu z Vašich cest domů v uplynulých dvou letech a popište podrobně náplň Vašeho pobytu v Moldavsku.

Po příjezdu domů musím domácnost vždycky trochu srovnat, hlavně uklidit a pak vařím dětem. Potom si povídáme tak nějak normálně.

Stačíte se zapojit do nějakého společenského dění v Moldavsku při cestách domů?

No, to málokdy...prostě nejvíc jsem s rodinou a někdy máme nějakou návštěvu, ale spíš u nás doma pořád jsem.

Jak byste zhodnotil Vaši situaci z hlediska napojení se na Česko a jeho obyvatelstvo?

No už jsem zvyklá, opravdu. Za tolik let...co už jsem tady, no, líbí se mi tady.

Setkáváte se s Čechy v běžném pracovním provozu nebo ve volném čase nebo vůbec? Pokud ano, jak často a při jakých příležitostech? Prosím, rozved'te.

Určitě ano, běžně při práci, skoro vždycky s Čechama, protože, jak dělám na úklidu, tak se na začátku domlouvám s Čechama a pak uklízím sama. Jako kdybych k vám přišla domů, domluvila se s váma, co uklízet...pak jdete do práce a já dělám sama, uklízím.

Takže jenom v práci komunikuju s Čechama. Dřív jsem dělala v restauraci v kuchyni, tak tam byl kuchař Čech, Michal a s ním sem komunikovala a učila se od něj.

3 Dovednosti, zkušenosti, kultura

Potřeboval jste se naučit nějaké nové dovednosti (jazyk, odborný kurz, legislativa Česka a další), které Vám pomohly k zisku práce v ČR?

No tak ten jazyk, ale gramatiku jako ne, ale tak mluvit jako česky, to jo. A k práci, tak já dělám ve studené kuchyni v restauraci jenom, ale zaučovali nás tam, ano. Já ráda vařím, takže mně to netrvalo dlouho se to naučit.

Pokud ano, využil jste již nově nabyté dovednosti? (pracovní postup v Česku, možnost lepšího pracovního uplatnění v Moldavsku, osobní využití dovednosti...).

Určitě ano, samozřejmě v práci v té restauraci a pak také i doma, když třeba přijde návštěva, tak to umím hezky udělat a připravit (smích).

Co jste se například naučila ze studené kuchyně?

No ono je toho hodně...tak ten šopský sálat a ten balkánský salát, opravdu různý a různý saláty a pak oblohy a přílohy, všechno prostě, co se týká studený kuchyně.

Vzděláváte se v některých těchto dovednostech (jazyk, odborný kurz, legislativa Česka a další) ve svém volném čase? Pokud ano, prosím, podrobně popište jak (četnost za týden, finanční účast, vedený kurz nebo samostatné studium).

Ne, neučila jsem se tu... jenom opravdu to nejnútnejší, ale to přišlo tak nějak samo, jako ty zákony a informace o pobytu a tak, takže mimo práci vlastně nic.

Jakým způsobem se stravujete? (využíváte zaměstnaneckých výhod?).

Srovnajte způsob stravování a jeho kvalitu v zaměstnání v Česku a Moldavsku (uved'te celkovou četnost jídel denně, z toho teplých/studených jídel). Spatřujete nějaké výhody ve stravování v Česku v pracovním či volném/osobním čase?

Tady si vařím sama, já vařím ráda, takže mně nevadilo se to jako učit ty novy jídla...naučila jsem se dost těch českých jídel a i doma dělám česká jídla...rodině to moc chutná, hlavně knedlíky například, ty moc chválí.

Účastnil jste se některých kulturních akcí v ČR? Pokud ano, kterých a čím Vás zaujaly?

Byla...byla jsem v divadle, protože jsem od známých dostala lístky... a to bylo moc hezký. Tady v Rudolfinu jsem byla.

4 Genderové aspekty

Vy tady máte manžela taky v Česku nebo je doma?

Mám manžela v Moldavsku, on je tam s dětmi.

Z jakého pohledu (pohled osobní nebo pohled domácnosti či rodiny?) jste se rozhodoval pro práci v zahraničí? Uvažoval jste o možnosti pracovní činnosti Vaší ženy v zahraničí? (Vy byste zůstal s dětmi). Pokud ano/ne, proč?

Sama jsem se tak rozhodovala...no, jak vám to řeknu...ze začátku manžel neříkal nic, ale poslední dobou už říká, že už to stačí a vrať se už domů...ale já na to říkám jako z čeho budeme žít? Protože on sice něco vydělává, ale to by nestačilo na ty poplatky za plyn, vodu a ty energie...to by určitě nestačilo, doma je prostě hrozně nízký plat. A taky děti samozřejmě, aby se mohli obléknout, normální jídlo, aby mohli jíst...nechci, aby strádali.

Zhodnoťte a porovnejte příležitosti žen ve společnosti v Moldavsku v porovnání s muži (pracovní, společenské, politické, sportovní).

To je těžké, v té práci třeba ve srovnání těch platů zaleží na tom, kde, jak, kdo pracuje. Obecně je to asi stejné, ale teď tam není práce, všechno se zavřelo...různý školy a podniky.

Srovnajte je s těmi v Česku. Vnímáte v tomto rozdíl? Pokud ano, jaký?

To nevím, to spíš nevnímám opravdu.

Překvapila Vás v Česku nějaká situace, která se týká právě rolí a postavení žen ve společnosti?

Ne to ne...

A překvapilo Vás něco na českém obyvatelstvu, klidně i bez ohledu na pohlaví?

Tak víc jako civilizovanější je to tady, u nás jsou lidi chudáci, jsou chudí no...

V čem myslíte, že je zde obyvatelstvo civilizovanější?

Tak chování třeba, jako...lepší chování k lidem. V té kuchyni jsou milí a vysvětlí mi všechno, když potřebuju pomoci.

Pokud ano, odlišovala se daná situace v porovnání s tím, co znáte z Moldavska? Situaci podrobně popište.

Jak jsem říkala, nic zvláštního jsem tady nezažila no...

5 Hodnoty, přesvědčení

Srovnajte způsob vládnutí a celkovou organizaci státní správy Česka a Moldavska a uveďte jejich hlavní výhody a nevýhody, které vnímáte. Uvítal byste některé prvky z organizace Česka v Moldavsku? Pokud ano, které?

Jako co se týče nějakého toho řádu no. V Moldavsku je nejhorší teď ten úpadek...tam není, kde pracovat, dřív se tam ještě dalo žít...jako pracovat, ale teď? Není kde pracovat...ani ve škole, ti, kdo vystudovali na učitele, tak všichni prostě nemůžou být učitelé...prostě hodně lidí, co jsou jako bez práce, tak koukají za hranice a odjíždí, kde by mohli pracovat, protože nebudou doma sedět...

Takže to Vás svým způsobem zaujalo na Česku, ty pracovní příležitosti ano?

Ano, tohle bych chtěla, abysme měli, kde pracovat u nás a mohli jsme být s rodinou, to mam ráda...

A z Vašich známých tedy hodně lidí odjelo za prací do zahraničí?

Hodně, hodně ano. Řekla bych tak každý třetí odjel, koho znám.

Jak vnímáte Moldavsko z pohledu životní úrovně obyvatel v porovnání s ostatními (například sousedními) státy Evropy?

Tak ve srovnání s Českem, o hodně lepší je to tady... v Moldavsku...tam jsou chudáci, hodně se řeší jako, kdo kam...do Ruska, do Evropy a vnukové, vnučky zůstávají s babičkou a dědečkem doma...na severu Moldavska je to trochu lepší než na jihu, tam to vůbec nejde pracovat.

Myslíte si, že se životní úroveň v Moldavsku v posledních letech mění? Pokud ano, jak? (pozitivně či negativně?).

No k lepšímu nevím, doufáme, že to bude lepší, ale nebude to lepší...to co se rozbilo, to bude dlouho trvat, aby se něco postavilo a udělalo, protože říkám, co bylo, to se rozbilo...

Co například?

Například ta firma, kde jsem dělala veterinářku, tak tam byly krávy...koně a všechno...prasata no a teď nic tam není, to zaniklo. A to by trvalo dlouhý čas, aby něco se znovu postavilo, aby se lidi mohli dostat zpátky na místo a mohli pracovat.

Které směřování Moldavska (proruské nebo proevropské) je podle Vás správné? Například k vytvoření podmínek pro lepší životní úroveň obyvatel? Prosím, podrobně vysvětlete, proč si tak myslíte.

No, vidíte, to je taky složitý, protože půlka Moldávie by jako chtěla jít do Evropské unie...severní Moldávie ...a jižní Moldávie jako víc by chtěli k Rusku, tak to nevím.

A které to směřování považujete za správné, Vy sama?

No já víc bych chtěla... pro tu Evropu, protože jak tady, jak tady dělám.

Je tomu tak na základě toho, co jste tu zažila?

Tak, ano.

Účastníte se voleb (kteréhokoliv druhu) v Moldavsku? Pokud ano, jste u nich fyzicky přítomen v Moldavsku nebo volíte z Česka (ze zahraničí)? Pokud ne, uvažoval jste o své volební účasti či alespoň sledujete jejich výsledky?

Ne, neúčastním, nic. Protože víc jsem tady...no, ani jsem nezkoušela volit odsud, ne. Výsledky někdy jako sleduju, ale spíš málo, jen z televize.

Uved'te, prosím, jaké vnímáte rozdíly mezi přístupem obyvatel Česka a Vámi v těchto tématech na základě Vašich dosavadních zkušeností:

Náboženství (například větší nebo menší důležitost a vliv)

Náboženství, no mám pravoslavné, chodím do kostela pořád tady v Dejvicích, protože tam bydlím v Praze 6, chodím tam do kostela sv. Nikolaje.

Češi, já vám řeknu, já jsem se starala o jednu paní, která byla na vozíčku a tu jsem vozila do vašeho katolického kostela a tam bylo hodně málo lidí. V našem kostelu je ale úplně narváno.

Úcta k autoritám (v rodině, státním institucím – policie, úřady)

To nevím.

Udržování rodinných tradic (např. zvyklosti, pokračování v rodinném řemeslu)

No jezdím na vaše Vánoce domů a pak mám pauzu a zůstávám až i na naše Vánoce až úplně k poslednímu dni se vracím zpátky sem, asi tak čtrnáctého ledna.

Odmítání rozvodů, potratů, sebevraždy a eutanazie (dobrovolný odchod ze života za pomoci lékařů neboli asistovanou sebevraždu u nevléčitelně nemocných)

Tady je vyšší úroveň v rozvodovosti.

A jak pohlížíte na potraty, sebevraždy, eutanazii, jak se na to díváte?

Jak se na to...Bože můj, takový témata neberu do hlavy, jako potraty nebo co, ne...

Vnímání blahobytu, kvality života

Blahobyť, no, jestli by byla rodina tady, tak bylo by to úplně super.

Sebevyjádření, seberealizace (například nějaké záliby, koníčky nebo se někde prosadit)

No nevím, já obvykle pracuju, přijdu domů, abych se umyla, najedla a odpočnula...úplně přijdu taková vyřízená, jak nevím co...unavená jsem a už se mi do ničeho nechce.

Ochrana životního prostředí

Tak jasně, tady je větší pořádek, za každou práci je nějaký člověk, zodpovědný člověk. Víc se dohlíží na tu odvedenou práci.

Tolerance k cizincům

S ničím jsem se nesešla u mě.

Homosexualita

U nás je toho vůbec málo. Já se na to dívám...no chodím do kostela a takové věci...no nemělo by to být.

Řekla byste mi, prosím, nějaké základní informace o Vás? Jak dlouho jste v Česku, jak dlouho zde pracujete, jakým způsobem jste se do Česka dostala a podobně?

V Česku pracuju už sedm let a poslední dva roky tu mám i trvalý pobyt. Nejdříve jsem pracovala v restauraci u nádobí, pak v hotelu a pak jsem dělala nějaké úklidy a mezitím jsem se průběžně ještě starala o babičku, která už ale zemřela...no, teď posílám nějaké peníze domů dětem do Moldávie. No a někdy víc jako sama jezdím, teď na Velikonoce pojedou, na Vánoce jezdím domů.

Rozhovor 5 – informantka Maria

1 Změna spotřebního chování – potenciál přenosu

Zaujal Vás v Česku nějaký produkt (potravinový nebo spotřební) nebo nějaká služba? Pokud ano, jaký/která?

Tak...to musím přemýšlet, co my máme. No, v Moldávii už šest let nebydlím, teda pravidelně tam jezdím, ale určitě tam taky došlo k nějakému rozvoji. Dobře, tak mně se moc líbí například, když vezmeme tu Alzu, tak můžeme například cokoli tam objednat a potom máme 14 dní na zkušební použití a pak po 14 dnech, pokud se to nebude líbit nebo je to nějak závadné zboží, tak to lze vrátit. Já jsem si tam kupovala několik věcí a pokud se něco mně nelíbilo nebo ten produkt neodpovídal kvalitě, tak za 14 dní jsem to mohla vrátit, takže je to velmi dobrý servis, protože něco takového alespoň z toho, co vím, v Moldávii nemáme. Jinak mě zaujal velký výběr a že lze všechno objednat předem a potom prostě přijít a jenom přes číslo objednávky to jde vyzvednout. Myslím, že my to takhle takovou službu v Moldávii zatím nemáme.

Ještě co se týče toho objednávkového systému, tak myslím, že to v Moldávii zavedli jenom před několika málo lety, že můžeš přijít a normálně dostat, no... objednat si číslo jako pořadník... stisknout na tom přístroji a čekat na své pořadí, protože před tím jsem normálně přišlo a čekali ve frontě jeden za druhým... prostě jde hlavně o urychlení.

No to se týká té modernizace, určitě tady v té Evropě to jede rychleji ty procesy... než v Moldávii.

Pořídil jste si nějaký produkt nebo službu pro vlastní potřebu? Pokud ano, jaký/kterou?

Ano, já jsem tam v Alze kupovala například počítač, taky jsem měla možnosti 14 dní ho použít a pokud se to nelíbilo, šlo to vrátit bez problémů a oni by mně vrátili peníze zpátky, ale já jsem nic nevrátila, protože vše odpovídalo kvalitě, byla jsem s tím spokojená.

Poslal jste či jste osobně dovezl nějaký produkt zakoupený v Česku do Moldavska pro svou rodinu či známé? Jednal jste tak opakovaně? Pokud ano, o jaký produkt se jednalo?

Ano, já tam mám rodinu, ale nic velkého jako na rozměr jsem tam nevezla. Jenom nějaké malé věci, třeba mobilní telefon... žádný velký věci jako televizi, pračku nebo já nevím, auto, jsem tam nevezla to ne. Prostě spíš takový drobnosti, co se týče oblečení a potraviny například jo, protože když jsem sem přijela poprvé, tak jsem samozřejmě něco chtěla přivést domů. Třeba tu Becherovku, aby to bylo něco tradičního...nebo oplatky jsem taky přivezla,

jo a pivo určitě, české pivo, protože mě se doma několikrát ptali, abych něco takového přivezla. Já vlastně pořád něco vezu s sebou. Pokaždé, když jedu domů na návštěvu, tak něco koupím a přivezu.

Jaké byly reakce Vaší rodiny či známých na daný produkt v Moldavsku?

Když jsem přivezla například tu Becherovku, tak se to nikomu nelíbilo (smích)...Říkali, abych to příště nebrala s sebou, takže to už nekupuji...oni tu chuť nepochopili, moje miminka to pak dávala do čaje, ono je to takové bylinkové.

Jinak všechno ostatní se jim líbilo, hlavně pivo, to i říkali, abych to ještě určitě přivezla... a pak, co ještě, jo oříšky, oříškové směsi takové se sušeným ovocem a takové balíčky, co se prodávají tady. To se jim moc líbilo, my takové věci tam moc nemáme.

Myslíte si, že by bylo dobré, aby byl daný produkt v Moldavsku běžně dostupný?

Tak já vím, že třeba to české pivo se tam v Moldavsku prodává, ale řekla bych, že to není tak kvalitní jako když ho koupím tady, takže

Napadlo Vás někdy, že byste kterýkoliv produkt nebo službu, který/á není dostupný/á v Moldavsku, sám poskytoval jako předmět podnikání?

No jo, měla jsem to v mysli něco začít, protože pokud bych se vrátila domů do Moldávie, tak určitě ty dovednosti, které dostala jsem tady...a praxe, to bych určitě použila, protože... tady jsem studovala na univerzitě navazující, studovala jsem ekonomiku a management, obor marketing a management, takže hodně jsme toho probírali, třeba marketingové strategie, byznys, jak to funguje, procesy a tak dále...ale my to máme trochu rozdílné, protože v Moldávii nefungují tak přesně ty restriky a zákony, jak fungují tady. A to je jakoby těžké to oddělit dle těch strategií nebo dle toho, co nám vysvětlovali, je to pak těžké to aplikovat, je to pak takový mix, v každé zemi lze použít jen tu strategii, která patří k té dané zemi, která se tam hodí nejlépe. Co se týče tady v Česku tak je to taky stejné, když bych používala strategie z Moldávie, tak by to pak určitě dobře tady nefungovalo.

Ale přemýšlela jsem o tom tam podnikat, bylo by to určitě ve sféře servisu... služeb jako, například, jak tady funguje, že to můžeš udělat přes online aplikace nebo všechno objednat dopředu, co se týče i jídla, že všechno můžeš objednat a všechno tě přivezou domů. A ještě, jak o tom teď mluvím, ještě mě napadlo, že my nemáme možnost kupovat online například potraviny, třeba přes rohlík cz, můžeš normálně vybrat produkty, jaké chceš, dát to do

košíku a ti to prostě normálně přivezou, nemusíš jít ani do obchodu a ani tahat ty tašky a tak dále...ti to všechno přivezou, dodají...

my něco takového v Moldávii máme, máme to v té síti Metro, to je jako tady je Makro a my máme Metro, to je něco stejného jakoby takový hypermarket, tam můžeš objednat a ti dovezou zboží pro větší firmy a objednáš něco jako většího. Ne takové drobnosti, potraviny nebo tak, ale opravdu velké množství, nějakých 20 nebo 30 kusů všeho možného, ale stejným způsobem to funguje jako tady, ale potřebuješ mít tu kartičku zákaznickou, bez kartičky to nefunguje. Jenom název je jiný, u nás se to jmenuje Metro, tady je to Makro. Ale právě, že tady lze objednávat to zboží i pro jednotlivce, a to mě napadlo tam nějak zavést...

2 Fyzická přítomnost v Moldavsku a její náplň, interakce s Českem

Jak dlouhou dobu v průměru pobýváte v Moldavsku při cestách domů? Po dobu, kterou pobýváte v Moldavsku, trávíte tento čas výhradně v rodinném kruhu nebo využíváte tento čas jinak? (například: pracovně, relaxačně)?

No, poslední dobu já jsem tam jela jenom něco vyřešit, vyřídit a jakoby všechno spolu, taky navštívit rodinu samozřejmě, většinou to taky probíhá tak na dva týdny, protože více nemůžu kvůli práci. My tady máme dvacet dní dovolené jo a já to určitě nemůžu být tři týdny. No a v průměru asi tak jednou za rok, ale teď jsem doma nebyla skoro dva roky, protože minulou návštěvu přijela moje rodina sem.

Ale asi před dvěma roky, kdy jsem byla v Moldavsku naposledy jsem tam vlastně byla i pracovně, protože jsem pracovala v jedné společnosti, která se zabývala velkoobchodem, takže jsem tam měla schůzku s výrobcem řeckých ořechů. Byla jsem se tam podívat na to zboží, promluvit si s nimi a takové věci pracovní, takže to jsem měla všechno najednou, návštěva rodiny i práce. Bohužel k tomu musím dodat, že teď byznys s Moldávií nemáme, alespoň tady v naší firmě, kde pracuju já ... v logistice.

Sdílíte zkušenosti ze zahraničí? Pokud ano, jak? Sdílíte je s Vaší rodinou (dětmi, ženou) nebo s Vašimi známými nebo s dalšími institucemi či úřady ve Vaší obci, lokalitě? (obecní správa – úřad, škola, restaurační zařízení, kulturní akce...).

No určitě ano, s rodinou a se známými, protože všichni se zajímají, jak to funguje tady, co je tady zvláštního... na potraviny například taky, na ceny, takové všeobecné věci a...no, o politice někdy promluvíme taky a vždycky jako sdělíme ty informace, co jak probíhá tady a

co se týče určitě mě jo... a doma, to jako ty obvyklé věci, když například jedu domů nebo mluvíme přes skype, po telefonu...

Chtěl po Vás někdo z Moldavska (z rodiny nebo známých) pomoci s vycestováním do zahraničí (Česka) z pracovních důvodů? Pomohl jste takto někomu z Moldavska?

Jo, moje máma například se ptala, jaké jsou možnosti, jestli něco tady bude, protože máma je teď v důchodě a ptala se, jestli je tu nějaká možná práce pro ni tady a mluvili jsme o tom, ale problém je, že nemluví vůbec česky, protože v jejím věku je to těžké, neumí jazyk a není snadné se ho naučit, takže by musela dělat jen fyzickou práci, těžkou a určitě, když já například koukala a hledala informace pro tu práci, tak to není tak lehké. Je to opravdu práce deset, dvanáct hodin denně, fyzicky náročné a ještě nízký plat...takže nakonec nepřijela natrvalo.

Prosím, vyberte si jednu z Vašich cest domů v uplynulých dvou letech a popište podrobně náplň Vašeho pobytu v Moldavsku.

Tak nejdříve to byla návštěva rodičů, příbuzných, kteří ještě bydlí doma a neodjeli do zahraničí...pak jsem navštívila společnost v Moldavsku, abychom vyřešili nějaké pracovní záležitosti a taky jsem řešila své dokumenty, protože v tu dobu jsem potřebovala nový pas, tak jsem musela podat žádost, vyfotit se a tak, takže to taky trvalo několik dní. No, všechno dohromady, něco nakoupit jsem taky potřebovala, co si vezmu s sebou zpět do Česka a určitě odpočinout s rodinou, nevidíme se mockrát, takže bylo nutné stihnout za jednu cestu všechno, stoprocentně využít ten čas, který jsem byla doma.

Ještě k tomu se vrátím, například ty cesty, před několika lety jsme neměli možnost používat ty low cost aerolinky. To je docela drahé cestovat jinak, já jsem cestovala autobusem, což bylo těžké, asi 36 hodin cesty, to je náročné, takhle už domů necestuju. Bohužel přímý let tam nemáme, takže musíme přes Vídeň nebo přes Německo, to zabírá hodně času prostě. Teď ale plánuju jet domů, už mám zakoupené i letenky, odlétám prvního června.

Jak byste zhodnotil Vaši situaci z hlediska napojení se na Česko a jeho obyvatelstvo?

Tak co se týče jako mě, tak já se cítím velmi dobře, protože mně se líbí, jak to tady funguje...ne všechny procesy samozřejmě, ale většina ano a co se týče například dokumentace, administrativy, pojištění, vyřízení služeb a když mluvíš česky tak to jde...já vím, že teda mluvím s přízvukem a dělám chyby, ale pokud umíš a můžeš vysvětlit, co potřebuješ, tak můžeš sám všechno vyřešit bez problémů...na úřadech, v sociální sféře, ve

zdravotnictví, všechno... není žádný problém. Já mám moldavský pas, mám i rumunský pas... určitě někde ta byrokracie funguje jakoby, protože tam ti pošlou sem, tady to neumíme nebo vám neumíme pomoc, jděte tam a tam, takovej ten mechanismus bych řekla, že tu ještě v Česku zůstal, ale to mi tolik nevadí, nemusíš tolik čekat, všechno se dozvíš či si můžeš najít na internetu...vyhledat.

A ještě k tomu napojení se na Česko a jeho obyvatelstvo ve Vašem volném čase, jak byste to zhodnotila?

Tak ono to bez toho napojení nejde, protože ne všichni se k cizincům chovají pěkně, nevím, nelíbím se jim nebo něco, ale já to neberu osobně, protože to záleží na člověku, nelíbí se přízvuk, nechce mluvit s cizincem nebo prostě nemaj rádi, to jsou ale lidi všude taková lidi, nejenom v Česku. Ale co se týče takového toho běžného fungování a komunikace s obyvateli, tak s tím obecně nemám problém, zeptám se, na co chci a většinou mi odpoví na to, co mi zajímá...a když má se mnou někdo nějaký problém třeba kvůli přízvuku nebo tak, tak si to neberu osobně, to ne...

Setkáváte se s Čechy v běžném pracovním provozu nebo ve volném čase nebo vůbec? Pokud ano, jak často a při jakých příležitostech? Prosím, rozveďte.

Určitě ano, hlavně v práci to se setkávám vlastně každodenně. Minule jsme měli ještě kolegy z ciziny, ale teď už jsem na pracovišti sama jako cizinka a ostatní jsou všichni Češi, takže mluvíme každodenně česky a s partnery mluvíme česky, komunikace písemná taky česky samozřejmě no... a s Čechy se setkávám třeba se spolužáky ještě z univerzity, ale ne každý den určitě, tak jednou za dva měsíce třeba uděláme takovou schůzku, někdo napíše, že máme sraz, domluvíme se, jak kdo může, a tak a sejdeme se.

3 Dovednosti, zkušenosti, kultura

Potřeboval jste se naučit nějaké nové dovednosti (jazyk, odborný kurz, legislativa Česka a další), které Vám pomohly k zisku práce v ČR?

No jazyk určitě ano. Ještě jsem studovala legislativu taky, teda nestudovala, ale četla jsem, co se týče například pobytu v české zemi, protože to jsem potřebovala vědět, já pobývám na teritoriu České republiky legálně, všechny dokumenty mám a od začátku to tak mám, takže určitě jsem věděla o tom, co potřebuju a jak dál, protože v tu dobu studii... já jsem tady chtěla pokračovat, bydlet tady, dostat nějakou práci...

Pokud ano, využil jste již nově nabyté dovednosti? (pracovní postup v Česku, možnost lepšího pracovního uplatnění v Moldavsku, osobní využití dovednosti...).

Určitě jo, co se týče služeb taky, bankovních, pojištění a všeho, co jsem potřebovala vyřešit. Dobrý je, že ty informace se dají najít vlastně kdykoliv, kdekoliv, na internetu například nebo na pobočce, zavolat zákaznický servis, v tom není problém, pokud to umíš používat...internet, počítač a můžeš se domluvit, tak s tím problémem není.

Vzděláváte se v některých těchto dovednostech (jazyk, odborný kurz, legislativa Česka a další) ve svém volném čase? Pokud ano, prosím, podrobně popište jak (četnost za týden, finanční účast, vedený kurz nebo samostatné studium).

No, já sama začala jsem se učit Excel, prostě v Excelu, protože s tím mam trošku problém, nejsem taková moc, řeknu to jako... IT a všechno kolem toho, tak to, když mám čas, tak se kouknu na nějaký instrukce k používání na internetu, najdu informace a tak. I jsem se chtěla zapsat na kurz v Excelu, abych měla ty hlavní základy v tom, ale asi mi to samostudium jako stačí. Hodně jinak čtu v češtině, protože vím, že mně chybí gramatika, takže já bych to chtěla se naučit líp, ale na nějaký kurzy gramatiky to nechodím, to ne...

V práci totiž většinou používám češtinu no, mluvím písemně taky, to ale už znám, protože většinou píšu ty emaily. A to už umím napsat to hlavní, tu myšlenku, nepíšu nějaké nové věci, co neznám.

Jakým způsobem se stravujete? (využíváte zaměstnaneckých výhod?).

Srovnajte způsob stravování a jeho kvalitu v zaměstnání v Česku a Moldavsku (uved'te celkovou četnost jídel denně, z toho teplých/studených jídel). Spatřujete nějaké výhody ve stravování v Česku v pracovním či volném/osobním čase?

My teda stravenky nemáme, ale některý společnosti nabízejí stravování ve firmě, hlavně ve velkých společnostech nebo výrobních společnostech...Člověk má něco s sebou například do práce svačtinu nebo chodím na obědy.

Výhody, nevýhody no, máme docela podobnou kuchyni.

Účastnil jste se některých kulturních akcí v ČR? Pokud ano, kterých a čím Vás zaujaly?

Ano, zúčastnila jsem se například, protože jsem přijela přes studentskou organizaci AIESEC, zúčastnila jsem se akce... International day, co se týče takové mezinárodní kultury a jídla. Někdy se dělají takový setkání a každý mluví o tom, jaký zkušenosti a příležitosti

zažil, někde na stáži nebo tady v Česku. A ještě jsem zažila ten, jak se to správně... Den rakoviny to byl? A to byl běžecký maraton, ale já jsem tolik neběhala, protože neuběhnu tolik takhle na vzdálenost.

4 Genderové aspekty

Z jakého pohledu (pohled osobní nebo pohled domácnosti či rodiny?) jste se rozhodoval pro práci v zahraničí? Uvažoval jste o možnosti pracovní činnosti Vaší ženy v zahraničí? (Vy byste zůstal s dětmi). Pokud ano/ne, proč?

To jsem se rozhodla sama, já už dávno přijímám rozhodnutí sama, takže opravdu... mě moje rodina prostě, prostě souhlasila s tím rozhodnutím, například co se týče odjezdu do Česka, a i tady v Česku, co dělám, jakou práci chci například a tak dále, to se rozhoduju sama a ten souhlas rodiny je takový přirozený bych řekla.

Zhodnoťte a porovnejte příležitosti žen ve společnosti v Moldavsku v porovnání s muži (pracovní, společenské, politické, sportovní). Srovnajte je s těmi v Česku. Vnímáte v tomto rozdíl? Pokud ano, jaký? Překvapila Vás v Česku nějaká situace, která se týká právě rolí a postavení žen ve společnosti?

Nepřekvapila mě, protože my to máme docela stejné v tu moderní dobu nebo jak to říct... Nevidím rozdíl, protože my máme v Moldavsku také byznys woman a žena je ředitelka společnosti jako i tady, prostě to není tak rozdílné, já si myslím, že už je to všude tak kromě těch úplně málo rozvinutých zemí. V Moldavsku se někdy stává, že i žena je hlavou rodiny, může mít i vyšší plat, stejně jako tady. Je to případ od případu, ale řekla bych, že se to neliší zásadně mezi Českem a Moldavskem.

Pokud ano, odlišovala se daná situace v porovnání s tím, co znáte z Moldavska? Situaci podrobně popište.

5 Hodnoty, přesvědčení

Srovnajte způsob vládnutí a celkovou organizaci státní správy Česka a Moldavska a uveďte jejich hlavní výhody a nevýhody, které vnímáte.

No, jak to vysvětlit... v Moldavsku máme takový chaos, pořád se něco mění, například jsme hodně dlouho měli u moci komunistickou stranu, ale asi před dvěma nebo třemi lety je to

víc liberálnější. V Česku je to takové stabilnější a je tu lepší informovanost o různých změnách.

Uvítal byste některé prvky z organizace Česka v Moldavsku? Pokud ano, které?

Určitě ano, aby lidi dostávali správné informace, u nás je v tom chaos a těžko se lze orientovat ve všem. Takže ta přehlednost a informovanost, to by bylo třeba v Moldavsku zlepšit.

Jak vnímáte Moldavsko z pohledu životní úrovně obyvatel v porovnání s ostatními (například sousedními) státy Evropy?

U nás je mnohem nižší ta životní úroveň a nižší plat je tam, ale ceny jsou podobné...samozřejmě některé věci jsou levnější, ale ne o tolik, takže jsou vzhledem k tomu nízkému platu spíš drahý no...takže nejsou docela obyčejný věci tolik dostupný jako tady v Česku.

Myslíte si, že se životní úroveň v Moldavsku v posledních letech mění? Pokud ano, jak? (pozitivně či negativně?).

Určitě se mění, probíhá tam ta...ta modernizace, ale nejsou tam finanční prostředky, aby vše hned fungovalo, ani u obyvatelstva, ani jako státní prostředky. V Česku je velká podpora toho malého a středního byznysu, ale v Moldavsku ne. Tady funguje to OSVČ, ale v Moldavsku je to těžké podnikat, tam není žádná podpora ze strany státu jako co se týče finančních záležitostí...třeba nějakých daňových úlev a tak, to tam není.

Které směřování Moldavska (proruské nebo proevropské) je podle Vás správné? Například k vytvoření podmínek pro lepší životní úroveň obyvatel? Prosím, podrobně vysvětlete, proč si tak myslíte.

Já teď nemůžu odpovědět přímo, ono se spolupracuje z obou stran. No nelze prostě zavřít oči jedním směrem...i kvůli historickým událostem, byli jsme součástí sovětského svazu a je tam hodně rusky mluvícího obyvatelstva, ale zároveň je tu taky nějaký ten evropský vliv, i když zatím míň. No, takže pro Moldavsko by byl nejlepší jako ten oboustranný rozvoj a spolupráce. Když by to směřování bylo pouze proevropské, tak by tam bylo spoustu překážek, třeba tam ještě nejsou takové ty standardy jako má Evropa, ta země na to není připravená, trvalo by to dlouho ta příprava. Řekla bych, že v současnosti je důležitá oboustranná spolupráce, přestože je to komplikované.

Účastníte se voleb (kteréhokoliv druhu) v Moldavsku? Pokud ano, jste u nich fyzicky přítomen v Moldavsku nebo volíte z Česka (ze zahraničí)? Pokud ne, uvažoval jste o své volební účasti či alespoň sledujete jejich výsledky?

Ne, to jsem nevolila ani tam ani tady z Česka, ale sleduju výsledky a dění trochu v novinách a na internetu.

Uveďte, prosím, jaké vnímáte rozdíly mezi přístupem obyvatel Česka a Vámi v těchto tématech na základě Vašich dosavadních zkušeností:

Náboženství (například větší nebo menší důležitost a vliv)

Tak rozdíly...já jsem pravoslavná, ale v Česku je katolická církev, to je jeden rozdíl no...a pak je tady v Česku víc ateistů, možná, že většina je ateistická. U nás taky někteří takoví jsou, ale mnohem míň.

Chodíte do kostela tady v Česku?

Ano, do pravoslavného, ne vždycky, ale chodím. V Moldavsku bych chodila častěji.

Úcta k autoritám (v rodině, státním institucím – policie, úřady)

Řekla bych, že úcta v rodině je velmi důležitá a celkový důraz na rodinu je větší než v Česku. V úřadech se mi to zdá podobný.

Udržování rodinných tradic (např. zvyklosti, pokračování v rodinném řemeslu)

Tradice v rodině, no, jak to říct...větší jsou u nás, to asi i souvisí i s tou vírou například no, že je u nás víc věřících a chodíme do kostela víc.

Odmítání rozvodů, potratů, sebevraždy a eutanazie (dobrovolný odchod ze života za pomoci lékařů neboli asistovanou sebevraždu u nevléčitelně nemocných)

K tomu se stavím negativně...tady je toho víc než v Moldávii, někdo třeba skočí pod vlak...jako u nás taky, ale opravdu málokdy. U těch potratů tak to nikoho neznám z okolí, takže vám nebudu lhát, jak je to u nás, ale tady je to určitě běžnější.

Vnímání blahobytu, kvality života

Tak pro mě blahobyť je mít své bydlení, jako ve smyslu nemít pronájem. Tady v Praze je to třeba normální mít pronájem, ale když už je vám 35 nebo 40 a žijete v pronájmu, tak to není

moc dobře. Pak taky mít příjem, takže práci a mít rodinu, což třeba tady není taková priorita, tady si lidi víc užívají život, mají víc jakoby individuální přístup ke všemu. Hodně lidí, co znám, tak bydlí sami, ale v Moldavsku máme větší důraz na tu rodinu, dítě...určitě dřív než tady.

Sebevyjádření, seberealizace

Tak pro mě je to hodně důležité, už jsem zvyklá tady bydlet a žít tady. Víím, že moji vrstevníci si třeba zakládají rodinu...určitě se mění ty hodnoty a ambice...taky zájmy prostě těm, co bydlí v Evropě. Tady má člověk víc příležitostí no, například cestovat, kariéru udělat v práci, není to tak zaměřené na tu rodinu. Podívejte se, o čem mluví mladí...o cestování, o fitness a o jejich plánech, prostě nemluví o rodině a že budou mít 5 dětí nebo tak. Tady má člověk jiný cíle.

Ochrana životního prostředí

Řekla bych to tak, že se to v poslední době začalo zlepšovat v Moldavsku, tak dva roky zpátky se tam začaly dělat nějaké první krůčky ve třídění odpadu. Jsou tam teď kontejnery nebo popelnice na plast, na papír nevím jistě, ale asi taky už. Takže zlepšuje se to pomalu...

Tolerance k cizincům

Já nemám problém vůbec s cizinci no...v Moldavsku to taky není problém aspoň u mladých. Hodně mladých odjíždí do zahraničí a umí anglicky, takže vychází dobře bych řekla s cizinci. U té starší generace to nevím přesně.

Mladí umí anglicky opravdu?

Ano, na univerzitě se učí... a i dřív samozřejmě, ale na univerzitě jsou i předměty v angličtině, jsou tedy soukromé...no...a i jiné jazyky umí.

Homosexualita

Tak mně je to jedno jestli je někdo homosexuál nebo bisexuál nebo cokoliv. To je na každém, teda ne, že bych s tím souhlasila, ale nevádí mi to. V Moldavsku to tolik není, ani neznám ze známých někoho takového.

Rozhovor 6 – informantka Oxana

1 Změna spotřebního chování – potenciál přenosu

Zaujal Vás v Česku nějaký produkt (potravinový nebo spotřební) nebo nějaká služba?
Pokud ano, jaký/která?

Tak mě například v Lidlu baví nakupovat. Maso, sušené maso, sýry... třeba ementál, kyselé mléko... mně se líbí, že je tam vždy čisto v těch regálech. Jo a taky chléb, ono to vypadá jako kdyby byl domácí totiž, protože je z trouby. Pak taky ryby...

A když to srovnáte s Moldavskem?

To já právě srovnávám s Moldavskem, ono to vypadá jako to, co máme v Moldavsku.

Takže Vám to připomíná... kvalitou jako moldavské produkty, to, na co jste zvyklá ano?

Ano, tak tak.

Pořídil jste si nějaký produkt nebo službu pro vlastní potřebu? Pokud ano, jaký/kterou?

Poslal jste či jste osobně dovezl nějaký produkt zakoupený v Česku do Moldavska pro svou rodinu či známé?

Ano, když byla maminka s tatínkem naživu, jo, já jsem jim dávala vysočinu a nějaké salámy. Jo nebo taky smetanu, tam byla taková smetana. Když jsem přijela domů, tak tam vůbec nic nemáme... vždycky jsem to brala z Lidlu.

Jednal jste tak opakovaně? Pokud ano, o jaký produkt se jednalo?

Tak jedenkrát v roce tak, ale já tam teď nemám rodinu už, takže sama jezdím domů. A navíc, rozumíte... teď už tam na těch hranicích, jsou tam kontroly a dávají pokuty, když něco vezu. Záleží, jak na koho tam narazíte no. Jsou to vlastně úplatky, když člověk něco chce převést, musí dát peníze za to.

Myslíte si, že by bylo dobré, aby byl daný produkt v Moldavsku běžně dostupný?

Já bych chtěla, hlavně ty potraviny, když to nedávají do toho obalu všechno, tak to vypadá hezky.

Napadlo Vás někdy, že byste kterýkoliv produkt nebo službu, který/á není dostupný/á v Moldavsku, sám poskytoval jako předmět podnikání?

Moje dcera o tom přemýšlela, chtěla vozit kuřata na grilování a takový ty malý klobásy na grilování, ale je to složité administrativně. Bylo by to dobré, ale příliš složité, takže zatím s tím nezačala.

2 Fyzická přítomnost v Moldavsku a její náplň, interakce s Českem

Jak dlouhou dobu v průměru pobýváte v Moldavsku při cestách domů?

Tak jedenkrát, dvakrát v roce jedu domů tak na měsíc...takže dva měsíce přibližně jsem doma za celý rok.

Po dobu, kterou pobýváte v Moldavsku, trávíte tento čas výhradně v rodinném kruhu nebo využíváte tento čas jinak? (například: pracovně, relaxačně)?

Relaxačně s rodinou, ale i pracovat doma je třeba.

Sdílíte zkušenosti ze zahraničí? Pokud ano, jak? Sdílíte je s Vaší rodinou (dětmi, ženou) nebo s Vašimi známými nebo s dalšími institucemi či úřady ve Vaší obci, lokalitě? (obecní správa – úřad, škola, restaurační zařízení, kulturní akce...).

Ano, úředníci se sami ptají, co je tam v tom Česku, jak to tam vypadá. Kamarádka se mi vždycky ptá, proč jste mi nepřivezli nějakého Čecha, já chtěla bych s ním mluvit (smích).

Chtěl po Vás někdo z Moldavska (z rodiny nebo známých) pomoci s vycestováním do zahraničí (Česka) z pracovních důvodů? Pomohl jste takto někomu z Moldavska?

My jsme pomáhali naší rodině, tatínkovi a mamince a sestře. Chtěli jsme, ale není to lehké, nebylo kam...musíte mít byt a nějakou práci už domluvenou.

Prosím, vyberte si jednu z Vašich cest domů v uplynulých dvou letech a popište podrobně náplň Vašeho pobytu v Moldavsku.

Rozumějte, nejdřív dělám úklid celého domu. Ten odpočinek samozřejmě, ale taky chodím pravidelně k lékaři na kontroly.

Jak byste zhodnotil Vaši situaci z hlediska napojení se na Česko a jeho obyvatelstvo?

Setkáváte se s Čechy v běžném pracovním provozu nebo ve volném čase nebo vůbec?
Pokud ano, jak často a při jakých příležitostech? Prosím, rozveďte.

V práci se setkávám s Čechy a ve volném čase taky trochu, mám některé kamarádky tady.

3 Dovednosti, zkušenosti, kultura

Potřeboval jste se naučit nějaké nové dovednosti (jazyk, odborný kurz, legislativa Česka a další), které Vám pomohly k zisku práce v ČR?

Pokud ano, využil jste již nově nabyté dovednosti? (pracovní postup v Česku, možnost lepšího pracovního uplatnění v Moldavsku, osobní využití dovednosti...).

Vzděláváte se v některých těchto dovednostech (jazyk, odborný kurz, legislativa Česka a další) ve svém volném čase? Pokud ano, prosím, podrobně popište jak (četnost za týden, finanční účast, vedený kurz nebo samostatné studium).

Nikdy nám nic nepomáhal, jazyk jsem se učila sama, poslouchám v práci. Ale obecně nemám s kým mluvit, abych se zlepšila v tom jazyku. Já rozumím, když někdo něco říká, ale dělám chyby, když mluvím.

Jakým způsobem se stravujete? (využíváte zaměstnaneckých výhod?).

V práci nic nedostávám, připravuju si jídlo a vařím si sama.

Srovnajte způsob stravování a jeho kvalitu v zaměstnání v Česku a Moldavsku (uved'te celkovou četnost jídel denně, z toho teplých/studených jídel). Spatřujete nějaké výhody ve stravování v Česku v pracovním či volném/osobním čase?

Vařím si různě, i české i moldavské jídlo.

Vaříte doma v Moldavsku něco z české kuchyně?

Zkusila jsem knedlíky doma vařit, ale nepřišli tomu na chuť.

Účastnil jste se některých kulturních akcí v ČR? Pokud ano, kterých a čím Vás zaujaly?

Ne, na koncerty ani nějaké diskotéky jsem nenavštívila, ale byla jsem jednou v divadle s dcerou v Lucerně a pak v kině.

K tomu divadlu a kinu, máte možnost třeba navštívit kino v Moldavsku?

Je tam kino, ale lidi tam nechodí... je to zavřený. Výjimečně tam pro jednou něco hrajou...ale nejsou na to peníze, lidi na to nemají. A to se týká města, ale na vesnicích tam není vůbec nic. Tam všichni odjíždějí pryč, takže tam zůstávají jen babičky a dědečkové a nemocní. Ta kultura tam umírá. Je to žalostnej pohled. Jednou k nám přijel na návštěvu Čech a říkal, panebože, jak vy žijete?...

4 Genderové aspekty

Z jakého pohledu (pohled osobní nebo pohled domácnosti či rodiny?) jste se rozhodoval pro práci v zahraničí? Uvažoval jste o možnosti pracovní činnosti Vaší ženy v zahraničí? (Vy byste zůstal s dětmi). Pokud ano/ne, proč?

Nejdřív sem do Čech přijela moje dcera, to bylo v roce 2004, bylo jí 25 let a nic neuměla, nevěděla, co dělat, kam jít. Na třetí den už ona mluvila česky. Já jsem jí říkala, to není možný, to nemůže být, ale ona už mluvila a říkala...já tady už byla, já už tady žila. Říkala jsem jí, jak to? Vždyť si sotva přijela. A ona odpověděla, že já jsem přijela domů a myslela tím, do Česka. Říkala, že už to tady zná, že to znala ty různý místa, kde, co je a tak.

Když se vrátíme k tomu rozhodování o práci v zahraničí, tak to byla Vaše dcera, která to zorganizovala?

Ano, nejprve přijela dcera, která se tu zabydlela a potom nás požádala a přivedla nás s manželem s tím, že se v budoucnu staneme dědečkem a babičkou, a že se budeme moci postarat o její děti. Manžel tedy hned nevěděl, jestli přijet nebo nepřijet, ale nakonec jsme oba přijeli.

Zhodnoťte a porovnejte příležitosti žen ve společnosti v Moldavsku v porovnání s muži (pracovní, společenské, politické, sportovní).

Žena v Moldavsku je ženou i manželem, musí dělat všechno, zastává i mužskou práci, třeba i seká dříví.

Proč to tak je?

Víte, můj manžel pracoval na dráze na železnici a každý den přijel hrozně utahaný a odpočíval...ale já taky přišla z práce, ale musela jsem dělat dál. Možná jsem to dělala špatně, asi je to případ od případu, protože u sousedů to bylo tak trochu naopak...tam odpočívala žena a její manžel všechno dělal doma. Taky to může být tím, že muži často

odjíždí za prací za hranice a pak ta celá domácnost stojí na ženě, takže musí zastat i ty mužské práce.

Srovnajte je s těmi v Česku. Vnímáte v tomto rozdíl? Pokud ano, jaký?

Velký rozdíl, u nás jsou ženy prostě slušnější. Ví, co je správné, co je špatné...Ale tady to mají ženy lehčí, lehčí život mají. Rozdíl vidím v párech po rozvodu. Tady se muž dál stará o dítě i po rozvodu a vidí se s ním třeba o víkendech. U nás, když se muž rozvede se ženou, tak už se o tu rodinu nestará, nezajímá se o ni dál. Tady muž asi cítí nějakou zodpovědnost větší a taky je to v zákoně asi.

Stoupla u Vás v Moldavsku rozvodovost?

Ano, poslední dobou ano.

Myslíte, že za to může migrace za prací do zahraničí?

Když žena odjede a manžel je doma nebo obráceně, tak si tam ten, kdo je v zahraničí najde někoho jiného.

Překvapila Vás v Česku nějaká situace, která se týká právě rolí a postavení žen ve společnosti? Pokud ano, odlišovala se daná situace v porovnání s tím, co znáte z Moldavska? Situaci podrobně popište.

Jeden Čech mi říkal, kéž by moje žena byla víc jako Ukrajinka nebo Moldavanka, protože se jeho žena prý není tak starostlivá o domácnost, o děti a tak. Jó, to by byl život, říkal (s úsměvem).

5 Hodnoty, přesvědčení

Srovnajte způsob vládnutí a celkovou organizaci státní správy Česka a Moldavska a uveďte jejich hlavní výhody a nevýhody, které vnímáte.

Je tady větší řád, když jdu na nějaké úřady, tak je tam fronta a všichni čekají až na ně přijde řada, ale v Moldavsku je taková anarchie větší, lidi se snaží vyhnout cestami necestami a čím dříve, tím lépe.

Byla jste tady v Česku v nějaké situace, kdy jste musela dávat úplatek?

V Moldavsku se úplatky dávají a to běžně, ale tady v Česku ne...jen jednou jsem platila pokutu, když jsem přešla silnici mimo přechod. Říkala jsem jim, že jsem z Moldavska a sotva jsem přijela... Tak po mně policisté chtěli jenom sto korun... asi na kafičko, ale nedali mi k tomu žádný papír nebo potvrzení.

U nás v Moldavsku si často policajti vymýšlejí při měření rychlosti, říkají, že jste překročili rychlost, že jste jeli 100 km/h, ale na tachometru bylo ve skutečnosti třeba jen 70 km/h a pak chtějí pokuty.

Uvítal byste některé prvky z organizace Česka v Moldavsku? Pokud ano, které?

Ano, chtěla bych...u vás je policie hodně slušná, vaše policie pomáhá, ale u nás ne, u nás jak ti psi...chtějí jen peníze, peníze, peníze...

Jak vnímáte Moldavsko z pohledu životní úrovně obyvatel v porovnání s ostatními (například sousedními) státy Evropy? Myslíte si, že se životní úroveň v Moldavsku v posledních letech mění? Pokud ano, jak? (pozitivně či negativně?).

Pochopte, když jsme byli součástí sovětského svazu, zdálo se nám, že se nám žije velmi dobře, ale když jsme přišli sem do Česka, uvědomili jsme si, že žijeme hodně špatně...dneska ti, co pracovali v zahraničí a pak se vrátí a mají peníze, postaví si domy... tak těm se žije dobře. No, ale ti, co nevyjíždějí, tak zkrátka nemají peníze, aby si opravili domy, cesty...ti jsou velmi chudí.

Které směřování Moldavska (proruské nebo proevropské) je podle Vás správné? Například k vytvoření podmínek pro lepší životní úroveň obyvatel? Prosím, podrobně vysvětlete, proč si tak myslíte.

K Rusku, k Rusku...já jsem měla prarodiče, kteří mi říkali, jak žili ještě za Rumunska a srovnávali to se sovětským svazem. Při sovětském svazu bylo všechno bezplatné...byla práce, lidi si jeden druhého vážili.

Jak se k tomuto tématu staví obyvatelstvo Moldavska?

No, za komunistů nám bylo dobře, ale pak přišla mafie, která byla z Evropy a tvářila se hodně proevropsky, ale nakonec rozkradla všechnu majetek státní...Evropská unie jim dala peníze na různý rozvojový projekty, ale oni to všechno rozkradli z Moldavska. Takže teď už mají lidi strach po téhle zkušenosti s Evropou, tak je lepší se zase přiklonit k Rusku...

Účastníte se voleb (kteréhokoliv druhu) v Moldavsku? Pokud ano, jste u nich fyzicky přítomen v Moldavsku nebo volíte z Česka (ze zahraničí)? Pokud ne, uvažoval jste o své volební účasti či alespoň sledujete jejich výsledky?

No, ano, teď v posledním roce prvně za deset let, když jsem přijela domů, tak zrovna byly volby. A jednou jsem také zkusila volit tady odsud, byla jsem na velvyslanectví, ale bylo tam strašně moc lidí a velká fronta...já jsem pak musela do práce, tak jsem to vzdala.

Uveďte, prosím, jaké vnímáte rozdíly mezi přístupem obyvatel Česka a Vámi v těchto tématech na základě Vašich dosavadních zkušeností:

Náboženství (například větší nebo menší důležitost a vliv)

Víře se určitě dává větší význam v Moldavsku, je to chudší země, tak se tam lidi víc obrací na Boha. Já jsem věřící a chodím i tady v Česku do kostela.

Úcta k autoritám (v rodině, státním institucím – policie, úřady)

Tady je větší úcta k autoritám, třeba v té policii než v Moldavsku, protože tam nás policie spíš ponižuje. Tady jednají prostě normálně, nekřičí, nehání člověka, ale u nás jo...

Udržování rodinných tradic (např. zvyklosti, pokračování v rodinném řemeslu)

Tradice, tak třeba ve svátcích. Češi sice tolik nevěří, ale různé svátky slaví a udržují tradice.

Odmítání rozvodů, potratů, sebevraždy a eutanazie (dobrovolný odchod ze života za pomoci lékařů neboli asistovanou sebevraždu u nevléčitelně nemocných)

U nás se o tom vůbec neuvažuje, rodina se stará o staré lidi, i když jsou nevléčitelně nemocní.

Vnímání blahobytu, kvality života

Jsou lidi, co něco vidí a hned to chtějí a pak lidi, kteří berou život, jaký je...pro mě není důležité, abych toho měla hodně...pro mě není laťka vysoko, abych byla spokojená.

Sebevyjádření, seberealizace

Mně by stačilo, kdyby byl mezi lidmi mír, nerozváděli se lidi tolik, nebyli ty potraty...to bych byla spokojená.

Ochrana životního prostředí

U nás je to tragédie...u nás se krade dříví, ničí se lesy. V Česku je k tomu větší úcta, tady jsou stromy i dvě stě let staré. To jsem byla v Brně, Plzni, Karlových Varech, teď jsem v Praze a nikde jsem neviděla nějaký zásadní narušení přírody. Je pravda, že se něco mírně zhoršuje, třeba poslední dobou je nepořádek u veřejných košů a kontejnerů. Prvně před asi deseti nebo devíti lety to bylo lepší než dnes i tady.

Tolerance k cizincům

Řekla bych, že jsem velice tolerantní, kolikrát u nás radím cizincům.

Jsou u Vás cizinci?

Ano, je jich tam hodně, různě Arabové, černoši...

Homosexualita

Naši Moldavani je chtěli zabít, tam se demonstrovalo, kněží tam byli...oni říkají, kde je to napsáno v bibli něco takového, v bibli to není...u nás se to netoleruje, ale to bylo i téma pro Moldavsko a Evropu, protože Evropa tlačila na Moldavsku kvůli tomu, aby to povolilo jako jednu z podmínek pro bezvízový styk. Když to vidím tady v Česku, tak to nekomentuju, ale podle mě to není dobré, je to nečisté.

Rozhovor 7 – informantka Tamara

1 Změna spotřebního chování – potenciál přenosu

Zaujal Vás v Česku nějaký produkt (potravinový nebo spotřební) nebo nějaká služba?
Pokud ano, jaký/která?

Ano, například mleté maso kupuji nebo makrelu.

Pořídil jste si nějaký produkt nebo službu pro vlastní potřebu? Pokud ano, jaký/kterou?

Různé ty potraviny, ale nic zvláštního.

Poslal jste či jste osobně dovezl nějaký produkt zakoupený v Česku do Moldavska pro svou rodinu či známé? Jednal jste tak opakovaně? Pokud ano, o jaký produkt se jednalo?

Ne, já jsem byla teď naposled dvakrát doma a nebrala jsem tam vůbec nic. A když před tím ano, tak masný výrobky nebo mléčný výrobky, to oni tam nedovolí na hranicích převést do Moldavska...jenom, když se zaplatí, za všechno, když se zaplatí.

Myslíte si, že by bylo dobré, aby byl daný produkt v Moldavsku běžně dostupný?

No, ano...

Napadlo Vás někdy, že byste kterýkoliv produkt nebo službu, který/á není dostupný/á v Moldavsku, sám poskytoval jako předmět podnikání?

(bez odpovědi)

2 Fyzická přítomnost v Moldavsku a její náplň, interakce s Českem

Jak dlouhou dobu v průměru pobýváte v Moldavsku při cestách domů? Po dobu, kterou pobýváte v Moldavsku, trávíte tento čas výhradně v rodinném kruhu nebo využíváte tento čas jinak? (například: pracovně, relaxačně)?

Tak měsíc, někdy dva měsíce...ted' naposled jsem byla tři týdny doma.

Doma odpočívám, když to jde, ale také pracuju doma, jako různé domácí práce dělám.

Sdílíte zkušenosti ze zahraničí? Pokud ano, jak? Sdílíte je s Vaší rodinou (dětmi, ženou) nebo s Vašimi známými nebo s dalšími institucemi či úřady ve Vaší obci, lokalitě? (obecní správa – úřad, škola, restaurační zařízení, kulturní akce...).

Doma se mě ptají na zážitky a zkušenosti, takže určitě ano. Ptají se mě i mimo rodinu, jestli je to tam lepší a tak.

Chtěl po Vás někdo z Moldavska (z rodiny nebo známých) pomoci s vycestováním do zahraničí (Česka) z pracovních důvodů? Pomohl jste takto někomu z Moldavska?

(bez odpovědi)

Prosím, vyberte si jednu z Vašich cest domů v uplynulých dvou letech a popište podrobně náplň Vašeho pobytu v Moldavsku.

Po příjezdu den, dva uklízím. Pak k nám chodí návštěvy, jsme na zahradě a tak. K doktoru zajdu také...za tři týdny, co jsem tam byla jsem také opravila plot a nějaké papíry jsem potřebovala vyřešit kvůli poli...pozemku a převedení pozemku na dceru. Takže na ten odpočinek není úplně čas.

Jak byste zhodnotil Vaši situaci z hlediska napojení se na Česko a jeho obyvatelstvo?

Setkáváte se s Čechy v běžném pracovním provozu nebo ve volném čase nebo vůbec? Pokud ano, jak často a při jakých příležitostech? Prosím, rozveďte.

Moje sestra má Čecha za muže, já mám mnoho známých z Čechů, takže se setkáváme různě, třeba na sklenici vína. No, to napojení na české obyvatelstvo...to je všude stejné, můžou být dobří i špatní Češi....stejně tak jako můžou být dobří i špatní Moldavané.

3 Dovednosti, zkušenosti, kultura

Potřeboval jste se naučit nějaké nové dovednosti (jazyk, odborný kurz, legislativa Česka a další), které Vám pomohly k zisku práce v ČR?

Pokud ano, využil jste již nově nabyté dovednosti? (pracovní postup v Česku, možnost lepšího pracovního uplatnění v Moldavsku, osobní využití dovednosti...).

Vzděláváte se v některých těchto dovednostech (jazyk, odborný kurz, legislativa Česka a další) ve svém volném čase? Pokud ano, prosím, podrobně popište jak (četnost za týden, finanční účast, vedený kurz nebo samostatné studium).

Tak jazyk jsem se učila sama. Na úklid není třeba se něčemu učit...když pracuješ mezi lidmi, tak se naučíš jazyk dobře, protože když se věci opakují párkrát, tak se to dá odposlechnout

a zapamatovat si. Já trochu rozumím italsky, něco rozumím anglicky, ale neumím moc odpovídat.

Jakým způsobem se stravujete? (využíváte zaměstnaneckých výhod?).

Ne, to nemáme ty stravenky. Do práce si nosím jídlo, nějakou svačinu, kterou si udělám doma.

Srovnajte způsob stravování a jeho kvalitu v zaměstnání v Česku a Moldavsku (uved'te celkovou četnost jídel denně, z toho teplých/studených jídel). Spatřujete nějaké výhody ve stravování v Česku v pracovním či volném/osobním čase?

Je to různé. Spíš moje dcera...já málokdy vařím, ona si z internetu bere...našla si tam nějaké jídlo, nějaký recept a večer už si ho udělala. Ona se podívala na nějaké jídlo a řekla, mami, já to zkusím.

Chodíte někdy do restaurací tady v Česku?

Občas ano, třeba na pizzu nebo na koleno vepřové, žebra.

Vaříte doma v Moldavsku něco z české kuchyně?

Ano, například dršťkovou polévku.

Účastnil jste se některých kulturních akcí v ČR? Pokud ano, kterých a čím Vás zaujaly?

Jednou jsem šla normálně po ulici a tam zpívali...to byl festival různých národností, Poláci tam byli, Italové taky...bylo to na Staroměstském náměstí, pak Němci taky a Rakušané tam vystupovali.

4 Genderové aspekty

Z jakého pohledu (pohled osobní nebo pohled domácnosti či rodiny?) jste se rozhodoval pro práci v zahraničí? Uvažoval jste o možnosti pracovní činnosti Vaší ženy v zahraničí? (Vy byste zůstal s dětmi). Pokud ano/ne, proč?

Nejdříve přijela do Česka moje sestra, ona pracovala na poli, někde vedle Mělníku. A potom ona tam se seznámila s Čechem, on byl policajt. On pracoval jako security tam v té firmě. Oni se seznámili a brzo na to se vzali. Dneska už jsou spolu vlastně...21 let. A já jsem jim přijela tenkrát na svatbu, to jsem měla osmiměsíční dceru a dvě starší děti, které

jsem nechala v Moldavsku u manžela. Po té svatbě jsem v Česku zůstala ještě tři měsíce a pracovala jsem, pak jsem se vrátila domů a od té doby jsem jezdila sem tam, když to šlo. Když děti trochu odrostli, tak jsem se vdala za Ukrajince a bydlela jsem na Ukrajině, ale stále jsem jezdila do Česka a pořád sem jezdím.

Zhodnoťte a porovnejte příležitosti žen ve společnosti v Moldavsku v porovnání s muži (pracovní, společenské, politické, sportovní).

Srovnajte je s těmi v Česku. Vnímáte v tomto rozdíl? Pokud ano, jaký?

No, jak to říct, abych neurazila vaše ženy, abyste se nezlobili...Češky vaše jsou, takové ženské jako, ony...cigárko, kafe, dítě jí brečí a je jí to jedno. U nás je to jiné, tohle se tam neděje nebo velmi málo. Když už, tak spíš u mladší generace.

Překvapila Vás v Česku nějaká situace, která se týká právě rolí a postavení žen ve společnosti? Pokud ano, odlišovala se daná situace v porovnání s tím, co znáte z Moldavska? Situaci podrobně popište.

Ano, když jsem v té restauraci, kde pracuju, tak jsou tam spolu páry, žena s mužem nebo i do barů chodí spolu a popíjejí. To ale u nás není tak. U nás nechodí spolu takhle k barům a podobně. Tady ta žena konzumuje alkohol stejně jako muž.

5 Hodnoty, přesvědčení

Srovnajte způsob vládnutí a celkovou organizaci státní správy Česka a Moldavska a uveďte jejich hlavní výhody a nevýhody, které vnímáte. Uvítal byste některé prvky z organizace Česka v Moldavsku? Pokud ano, které?

Tak Češi mají ve všem větší odpovědnost než Moldavané.

Jak vnímáte Moldavsko z pohledu životní úrovně obyvatel v porovnání s ostatními (například sousedními) státy Evropy? Myslíte si, že se životní úroveň v Moldavsku v posledních letech mění? Pokud ano, jak? (pozitivně či negativně?).

Je to chudé v Moldavsku a není tam práce...není, kde pracovat. V tom srovnání to můžu říct takhle...v Rumunsku se žije oproti Česku hůře, ale oproti Moldavsku trochu lépe...na západu Ukrajiny je to lepší než v Moldavsku, ale tam, kde se blíží území Ukrajiny Moldavsku, tam jsou chudí. A v Rusku je to lepší než v Moldavsku. Ale víte, kde se žije nejlépe v Moldavsku? ...V Podněstří.

Říká se, že je to spíš takové mafiánské území, je to tak?

O tom nevím nic, ale žije se tam dobře, je tam práce...je tam prostě větší promyšlenost ve všem, je tam i průmysl.

Které směřování Moldavska (proruské nebo proevropské) je podle Vás správné? Například k vytvoření podmínek pro lepší životní úroveň obyvatel? Prosím, podrobně vysvětlete, proč si tak myslíte.

Tak já jsem pracovala v Rusku sedmnáct let, v roce 1985 jsem tam byla poprvé. To směřování vidím lepší k Rusku, určitě k Rusku.

Účastníte se voleb (kteréhokoliv druhu) v Moldavsku? Pokud ano, jste u nich fyzicky přítomen v Moldavsku nebo volíte z Česka (ze zahraničí)? Pokud ne, uvažoval jste o své volební účasti či alespoň sledujete jejich výsledky?

Já volit nemohla, protože jsem byla tady, když byly volby a pořád pracuju a pracuju od rána do večera, ani na to nemám čas...

Uveďte, prosím, jaké vnímáte rozdíly mezi přístupem obyvatel Česka a Vámi v těchto tématech na základě Vašich dosavadních zkušeností:

Náboženství (například větší nebo menší důležitost a vliv)

Doma chodím do kostela, ale tady nemám čas chodit do kostela...každý den chodím do práce.

Úcta k autoritám (v rodině, státním institucím – policie, úřady)

(bez odpovědi)

Udržování rodinných tradic (např. zvyklosti, pokračování v rodinném řemeslu)

(bez odpovědi)

Odmítání rozvodů, potratů, sebevraždy a eutanazie (dobrovolný odchod ze života za pomoci lékařů neboli asistovanou sebevraždu u nevléčitelně nemocných)

(bez odpovědi)

Vnímání blahobytu, kvality života

Tak nechci bohatství, protože s tím se pojí samé problémy, stačí mi být tak v průměru, samozřejmě ne úplně v chudobě. Myslím si, že u Čechů je to podobné, lidi chtějí prostě důstojně žít.

Sebevyjádření, seberealizace

(bez odpovědi)

Ochrana životního prostředí

Tady je občas nepořádek například na zastávkách MHD, ale celkově je to všude čistší, no, ale u nás je bordel v Moldavsku...

Tolerance k cizincům

Lidi žijící mimo Prahu se mi zdají tolerantnější než lidi, co žijou v Praze. Celkově ale Češi nejsou tak vstřícní...když přijde Čech do Rumunska, Moldavska nebo na Ukrajinu, tak je přivítán, lidi jsou víc přátelštější, ale tady v Česku to obráceně neplatí.

Homosexualita

Tady jsem zažila, že lidi na ně plivali a u nás by je tam lidi i bili.

Rozhovor 8 – informant Timur

1 Změna spotřebního chování – potenciál přenosu

Zaujal Vás v Česku nějaký produkt (potravinový nebo spotřební) nebo nějaká služba? Pokud ano, jaký/která? Pořídil jste si nějaký produkt nebo službu pro vlastní potřebu? Pokud ano, jaký/kterou?

Spíš tu celkově vidím velký rozdíl mezi českými a moldavskými produkty, hlavně ve kvalitě třeba potravin. Ty české jsou určitě kvalitnější a chutnější.

Poslal jste či jste osobně dovezl nějaký produkt zakoupený v Česku do Moldavska pro svou rodinu či známé? Jednal jste tak opakovaně? Pokud ano, o jaký produkt se jednalo?

Já jsem zatím domů nejel, protože teď pracuju každý den bez té neděle, ale přes léto bude slévárna zavřená, bude celozávodní dovolená, tak to pojedu na léto domů. Určitě něco přivezu, ale nic velkého... jenom nějaký dárek, uvidím.

Jaké byly reakce Vaší rodiny či známých na daný produkt v Moldavsku?

(bez odpovědi)

Myslíte si, že by bylo dobré, aby byl daný produkt v Moldavsku běžně dostupný?

Napadlo Vás někdy, že byste kterýkoliv produkt nebo službu, který/á není dostupný/á v Moldavsku, sám poskytoval jako předmět podnikání?

(bez odpovědi)

2 Fyzická přítomnost v Moldavsku a její náplň, interakce s Českem

Jak dlouhou dobu v průměru pobýváte v Moldavsku při cestách domů? Po dobu, kterou pobýváte v Moldavsku, trávíte tento čas výhradně v rodinném kruhu nebo využíváte tento čas jinak? (například: pracovně, relaxačně)?

Jak jsem říkal, v Moldavsku jsem teď dlouho nebyl a neplánuju se tam vrátit na trvalo. Rád bych tady v Česku udělal zkoušky z jazyka, z tý češtiny a pak tady zůstal. Když mi vydrží zdraví, budu mít práci, tak tu chci zůstat. Jsem rozvedený s ženou...už dvanáct let. Takže já se setkávám jenom s dcerou a ta tu byla přes dva a půl měsíce.

Sdílette zkušenosti ze zahraničí? Pokud ano, jak? Sdílette je s Vaší rodinou (dětmi, ženou) nebo s Vašimi známými nebo s dalšími institucemi či úřady ve Vaší obci, lokalitě? (obecní správa – úřad, škola, restaurační zařízení, kulturní akce...).

Ano, ale to již s předchozích cest, když jsem přijel domů z Anglie a Francie, tak se mě ptali, jaký to tam je a já jsem přijel jako jiný člověk. Ve všem jsem se změnil, mám prostě jiný pohled na život a vidím, že v té Evropě je to lepší, ve všem civilizovanější, tak to jim říkám. Ted' už jenom přes internet s dcerou jsem ve spojení, co se týká Moldavska.

Chtěl po Vás někdo z Moldavska (z rodiny nebo známých) pomoci s vycestováním do zahraničí (Česka) z pracovních důvodů? Pomohl jste takto někomu z Moldavska?

Jo, moje dcera za mnou přijela ted' před Novým rokem v prosinci a byla tu až do konce února, tak jsem jí řekl, co a jak má udělat, než jela sem. Moc se jí tu líbilo. No, a pak mám ještě dvě starší sestry a ty jsou už v Evropě déle...jedna je ve Francii a druhá je v Anglii.

Prosím, vyberte si jednu z Vašich cest domů v uplynulých dvou letech a popište podrobně náplň Vašeho pobytu v Moldavsku.

(bez odpovědi)

Jak byste zhodnotil Vaši situaci z hlediska napojení se na Česko a jeho obyvatelstvo? Setkáváte se s Čechy v běžném pracovním provozu nebo ve volném čase nebo vůbec? Pokud ano, jak často a při jakých příležitostech? Prosím, rozveďte.

V práci jo, tam jsou Češi a cizinci tak půl na půl, hodně Ukrajinci a Rumuni...ale ve volném čase, to ty poslední měsíce bydlíme na ubytovně ve slévárně a tam je většina cizinců, takže s Čechy se setkávám hlavně v práci. Ale když můžu, tak se rád setkávám s lidmi, s Čechy, s kýmkoliv si rád popovídám.

3 Dovednosti, zkušenosti, kultura

Potřeboval jste se naučit nějaké nové dovednosti (jazyk, odborný kurz, legislativa Česka a další), které Vám pomohly k zisku práce v ČR?

Žádný kurz jsem neprodělal nebo by se určitě nedalo mluvit o kurzu... mistr ve slévárně mě zaučil během pěti minut, jak připravit první formu mi ukázal. Pak už mě to nechal dělat samotnýho, jenom mě přišel párkrát zkontrolovat. Když viděl, že to dělám dobře, tak mi

nechal pracovat. Já jsem dělal dá se říct to samé už v Rusku, takže nebylo třeba mě nějak dlouze zaučovat...

První den jsem dělal od devíti do čtyř a od druhého dne pravidelně od šesti do půl šesté od pondělí do soboty dělám.

Pokud ano, využil jste již nově nabyté dovednosti? (pracovní postup v Česku, možnost lepšího pracovního uplatnění v Moldavsku, osobní využití dovednosti...).

Zkušenosti, no...stal se ze mě civilizovaný člověk...to, jak jsem se setkával s evropskými lidmi v různých státech Evropy. Řekl bych, že v Moldavsku jsme jiný národ. Tady je to vše více civilizovanější.

Vzděláváte se v některých těchto dovednostech (jazyk, odborný kurz, legislativa Česka a další) ve svém volném čase? Pokud ano, prosím, podrobně popište jak (četnost za týden, finanční účast, vedený kurz nebo samostatné studium).

Jazykové kurzy by byly moc drahé a tolik volného času na to nemám. Ale jazykům trochu rozumím, protože jsem byl v Anglii, ve Francii, v Rusku, v Německu, ale aktivně mluvit neumím.

Jakým způsobem se stravujete? (využíváte zaměstnaneckých výhod?).

Máme tam obědy, stojí to 65 korun za oběd, ale já tam nechodím, já si radši nakoupím něco a uvařím si sám večer. Do práce si беру jenom studený pokrmy, mně to stačí.

Srovnajte způsob stravování a jeho kvalitu v zaměstnání v Česku a Moldavsku (uved'te celkovou četnost jídel denně, z toho teplých/studených jídel). Spatřujete nějaké výhody ve stravování v Česku v pracovním či volném/osobním čase?

U nás jsou potraviny drahé, za ten plat, co dostanu, tady si můžu koupit mnohem víc jídla než doma. Tam máme nízký plat a vůbec práce tam není moc.

Účastnil jste se některých kulturních akcí v ČR? Pokud ano, kterých a čím Vás zaujaly?

4 Genderové aspekty

Z jakého pohledu (pohled osobní nebo pohled domácnosti či rodiny?) jste se rozhodoval pro práci v zahraničí? Uvažoval jste o možnosti pracovní činnosti Vaší ženy v zahraničí? (Vy byste zůstal s dětmi). Pokud ano/ne, proč?

Tak já jsem se oženil, když mi bylo 22 let, nic jsem neměl, žena také ne...to bylo v roce 1994, takže jsem jel do Německa, abych si vydělal na byt doma, navíc jsem tam měl v té době maminku. Mezitím manželka byla i s malou dcerkou u její matky v Moldavsku. Pak jsem se vrátil za manželkou a koupili jsme dům.

Zhodnoťte a porovnejte příležitosti žen ve společnosti v Moldavsku v porovnání s muži (pracovní, společenské, politické, sportovní).

Muži i ženy jsou hodně pracovití, na vesnicích všichni pracují doma. A řekl bych tak, že všichni dělají všechno...i těžkou fyzickou práci musí ženy dělat.

Srovnajte je s těmi v Česku. Vnímáte v tomto rozdíl? Pokud ano, jaký?

Tady v Česku ženy nedělají všechno, nedělají těžkou práci. Ve slévárně máme dvě ženy, ale ne že by se tam s něčím tahaly to ne, ty dělají jenom lehkou práci.

Překvapila Vás v Česku nějaká situace, která se týká právě rolí a postavení žen ve společnosti?

Pokud ano, odlišovala se daná situace v porovnání s tím, co znáte z Moldavska? Situaci podrobně popište.

(bez odpovědi)

5 Hodnoty, přesvědčení

Srovnajte způsob vládnutí a celkovou organizaci státní správy Česka a Moldavska a uveďte jejich hlavní výhody a nevýhody, které vnímáte. Uvítal byste některé prvky z organizace Česka v Moldavsku? Pokud ano, které?

Rozdílly jsou ve všem... třeba, když jsem byl tady u vás na policii, tak jsem se cítil prostě jako v civilizované zemi, jednali se mnou slušně, a tak nějak na úrovni. Ale v Moldavsku, tam je to jedno, co uděláš nebo neuděláš, jestli si něco proved nebo ne, tak tě zastaví a chtějí po tobě peníze, kdekoliv...takový je to národ...

A za co? Za co chtějí ty peníze?

Jen tak, bez důvodu nebo si nějaký vždycky najdou. Zastaví auto a třeba si vymyslí, že si překročil rychlost a tak.

Takže fungování policie není férové?

No není, tady u vás v Česku, když někdo něco provede, poruší zákon, tak to jde přes soud a řeší se to podle zákona. V Moldavsku ne, tam když jsou peníze, tak to nemusí jít nutně podle zákona...když jsou lidi civilizovaní, řídí se zákony, ale u nás, když máš peníze, máš i zákon.

Jak vnímáte Moldavsko z pohledu životní úrovně obyvatel v porovnání s ostatními (například sousedními) státy Evropy? Myslíte si, že se životní úroveň v Moldavsku v posledních letech mění? Pokud ano, jak? (pozitivně či negativně?).

Tam je chudoba a málo práce a když je tam nějaká, tak platy jsou hodně nízké. I tak se za všechno musí platit, za doktory, za léky...ty jsou hodně drahé, ve školách se platí školné a knihy. Těžko se tam žije.

Které směřování Moldavska (proruské nebo proevropské) je podle Vás správné? Například k vytvoření podmínek pro lepší životní úroveň obyvatel? Prosím, podrobně vysvětlíte, proč si tak myslíte.

No, v minulém roce je u nás nový prezident a ten se hodně přiklání k Rusku a celkově se druží s Putinem. Starší generace, komunisti se přiklání taky k Rusku, ale mladá generace je proevropská.

A jaké směřování je podle Vás to správné?

Ve všech směrech proevropské...i z toho, co jsem zažil, tak hodně lidí v cizině vnímá Rusy jako ty „ruské svině“, ale Evropané jsou Evropané...a hodně, hodně Moldavanů je v Evropě. Pořád vyjíždí a přijíždí zpátky, pracujou tady...prostě jsem pro tu Evropu.

Účastníte se voleb (kteréhokoliv druhu) v Moldavsku? Pokud ano, jste u nich fyzicky přítomen v Moldavsku nebo volíte z Česka (ze zahraničí)? Pokud ne, uvažoval jste o své volební účasti či alespoň sledujete jejich výsledky?

Nevolil jsem, ne.

Uveďte, prosím, jaké vnímáte rozdíly mezi přístupem obyvatel Česka a Vámi v těchto tématech na základě Vašich dosavadních zkušeností:

Náboženství (například větší nebo menší důležitost a vliv)

V Moldavsku jsem chodil do kostela, ale tady potom už ne. Můj mladší bratr je v Moldavsku v církvi a je to pravoslavný pop už dvacet dva let. To je jako kněz, takže já jsem měl blízko k církvi, ale tady už nechodím.

Úcta k autoritám (v rodině, státním institucím – policie, úřady)

Jo, je tady velký rozdíl v přístupu státu k lidem. Tam bez peněz se nic nedá vyřídit...jednoduše řečeno, bez peněz to tam nejde.

Udržování rodinných tradic (např. zvyklosti, pokračování v rodinném řemeslu)

(bez odpovědi)

Odmítání rozvodů, potratů, sebevraždy a eutanazie (dobrovolný odchod ze života za pomoci lékařů neboli asistovanou sebevraždu u nevléčitelně nemocných)

(bez odpovědi)

Vnímání blahobytu, kvality života

Hlavní je být zdravý, mít dům, práci a peníze.

Sebevyjádření, seberealizace

Já nevím, nemám nějaké zájmy...kromě práce, tak tu rodinu a mám radost z dcery.

Ochrana životního prostředí

(bez odpovědi)

Tolerance k cizincům

Všichni jsou lidi, normální lidi...já to tak nevnímám ty rozdíly. Byl jsem ve Francii, tam je hodně cizinců, tam jsem si zvyknul na všechny národnosti...

Homosexualita

Ano, ano...na nějaký den se domluví a přijedou tam z různých zemí na náměstí a hromadně konají svatby a berou se. Je kolem nich kruh policajtů, ale já se o to víc nezajímám.

Rozhovor 9 – informantka Dorina

1 Změna spotřebního chování – potenciál přenosu

Zaujal Vás v Česku nějaký produkt (potravinový nebo spotřební) nebo nějaká služba? Pokud ano, jaký/kteřá? Pořídil jste si nějaký produkt nebo službu pro vlastní potřebu? Pokud ano, jaký/kterou?

No, u nás je taky všechno skoro jako je tady. A když něco neznám, tak to nekupuju...já si sama vyberu, co já chci, ale doma si nelze tolik vybírat, tady je větší sortiment v supermarketu jak v potravinách, tak ve spotřebním zboží. I kvalita je tu lepší můžu se jít podívat na stejné zboží do toho obchodu, kde to stojí třicet, pak jdu jinam, tam to stojí dvacet a já to můžu koupit tam, kde to stojí těch dvacet. Když to nejde v Tesco, tak to půjde v Lidlu...když to nejde v Lidlu, tak můžu jít do Billy, prostě vždycky to někde můžu koupit levněji, vždycky je na to někde sleva...doma to neuděláš...

Poslal jste či jste osobně dovezl nějaký produkt zakoupený v Česku do Moldavska pro svou rodinu či známé? Jednal jste tak opakovaně? Pokud ano, o jaký produkt se jednalo?

Já teď už ne, jenom první rok jsem nějaké klobásy nebo salám, ale bylo to pro mě moc těžké to vozit. Navíc, na hranicích se musí platit...na prvních hranicích, na druhých hranicích a na třetích hranicích...takže teď už nic nevozím.

Jaké byly reakce Vaší rodiny či známých na daný produkt v Moldavsku?

Ano, líbilo se, vždycky se mě ptali na ten salám, Turistický salám...a Vysočinu, protože ta kvalita je tady vyšší. Vždycky mě prosili, až přijedeš, tak abych přivezla tu klobásu.

Myslíte si, že by bylo dobré, aby byl daný produkt v Moldavsku běžně dostupný?

Bylo by to dobré, ale ta cena...tady vyděláváme víc, tak i proto to pro nás není tak drahý, tak to můžeme koupit. Když tady já pracuju, mám dvacet tisíc, tak můžu si salám koupit za dvě stovky nebo za stovku, ale když si doma vydělám jenom dva tisíce, tak to já nemůžu koupit. Moje maminka tam má jenom sedm set korun na měsíc důchod, jak může koupit to maso nebo salám za sto třicet korun...Lidi tam nemají peníze, nekupují, ale oni, ti obchodníci chtějí to zboží prodat, i když je starý nebo zkažený to maso, třeba to očistí solí...ta kvalita je pak horší, ale slevu nedají.

Napadlo Vás někdy, že byste kterýkoliv produkt nebo službu, který/á není dostupný/á v Moldavsku, sám poskytoval jako předmět podnikání?

Napadlo, ale ve výsledku je to neproveditelné. Když bych něco koupila tady třeba za stovku a pak to tam chtěla prodat, musím připočíst náklady a poplatky za cenu, převoz a musela bych to prodat aspoň za sto padesát, což už je neprodejné, nikdo by to nekoupil.

A přemýšlela jste o založení nějakého podniku i s výrobou, tedy ne něco dovést a prodat?

Ne, tam nic neuděláš. Můj bratr měl deset let obchod tam...tady, když mám obchod, tak vím, jaký papíry musím mít a co musím splnit, mám na to svého účetního, ten mi řekne, co musím udělat, platit daně. A za nějakou taxu dohodnout se mi o všechno postará a mám to v pořádku a nikde na mě nebude chodit...ale tam, přijde jeden a řekne, to je špatně, to je taky špatně a musím zaplatit. Zítra přijde druhý a znovu musím platit a takhle to jde pořád dokola, až z toho hlava bolí...

2 Fyzická přítomnost v Moldavsku a její náplň, interakce s Českem

Jak dlouhou dobu v průměru pobýváte v Moldavsku při cestách domů? Po dobu, kterou pobýváte v Moldavsku, trávíte tento čas výhradně v rodinném kruhu nebo využíváte tento čas jinak? (například: pracovně, relaxačně)?

Já už nejezdím domů, naposledy jsem tam byla před čtyřmi lety a přivezla jsem maminku taky do Česka, takže teď už tam nemám, proč jezdit. Předtím jsem do Moldavska jezdila asi třikrát ročně no, to bylo tak na měsíc za rodinou a známými.

Sdílíte zkušenosti ze zahraničí? Pokud ano, jak? Sdílíte je s Vaší rodinou (dětmi, ženou) nebo s Vašimi známými nebo s dalšími institucemi či úřady ve Vaší obci, lokalitě? (obecní správa – úřad, škola, restaurační zařízení, kulturní akce...).

Ano, samozřejmě s rodinou, ale i dalšími sdílím vědomosti. Já jsem říkala, že v Česku je to lepší, například v restauraci to tu není tak drahé, ale tam je to drahé a dostaneš menší porci, a ještě k tomu to není tak kvalitní.

A komu toto sdělujete, komu to vyprávíte?

Známým, kamarádkám, sousedům, všem, s kým se setkám. I v restauraci jsem to říkala v Moldavsku...z jedné restaurace jsem i odešla...seděla jsem tam přes hodinu, oni tam pokuřovali u okna, nic nedělali a já čekala a čekala...

Chtěl po Vás někdo z Moldavska (z rodiny nebo známých) pomoci s vycestováním do zahraničí (Česka) z pracovních důvodů? Pomohl jste takto někomu z Moldavska?

Ano, i cizí lidi... já jsem dříve pracovala jako švadlena i v Moldavsku. Tady v Česku jsem také pracovala dva roky jako švadlena v Prostějově. Tam jsem uzavřela smlouvu s OP v Prostějově a šest let jsem tam vozila lidi z Moldavska, z Kišiněva. Vyřizovala jsem jim dokumenty, zařizovala jsem jim ubytování, výpisy z rejstříku trestu...oni tam pak byli v těch ubytovnách.

Prosím, vyberte si jednu z Vašich cest domů v uplynulých dvou letech a popište podrobně náplň Vašeho pobytu v Moldavsku.

(bez odpovědi – nebyly splněny podmínky pro doplňující otázku)

Jak byste zhodnotil Vaši situaci z hlediska napojení se na Česko a jeho obyvatelstvo?

V pohodě, já jsem tady jako doma...pěšky chodím, vím, kam jít, kde, co je...

Měla jste někdy nějaký problém tady v Česku v tomto ohledu?

Jednou jsem měla konflikt na Andělu, když jsem šla s manželem a mluvila jsem rusky. Tak jedna postarší žena řekla: „ruský svině“...jenom říkám, co bylo.

Setkáváte se s Čechy v běžném pracovním provozu nebo ve volném čase nebo vůbec? Pokud ano, jak často a při jakých příležitostech? Prosím, rozveďte.

Ano, pořád...se sousedy, kolegy z práce, právníkem, protože ne všechno vím a na úřadech musím vyřizovat věci s Čechy samozřejmě. A jako ta švadlena dřív jsem tam byla jediná cizinka, jinak samé Češky, takže jo.

3 Dovednosti, zkušenosti, kultura

Potřeboval jste se naučit nějaké nové dovednosti (jazyk, odborný kurz, legislativa Česka a další), které Vám pomohly k zisku práce v ČR? Pokud ano, využil jste již nově nabyté dovednosti? (pracovní postup v Česku, možnost lepšího pracovního uplatnění v Moldavsku, osobní využití dovednosti...).

Těžko, těžko jsem se učila jazyk sama, třeba jsem koukala na televizi na známé filmy, takže jsem věděla, o co tam jde. Víc jsem se naučila mluvit, když jsem se učila na zkoušky kvůli

trvalému pobytu. Celkově, když jsem mluvila s majitelkou bytu, tak mě opravovala a tím jsem se dost naučila.

A kromě toho jazyku, té češtiny?

Já jsem vystudovala elektrotechniku, ale v tom jsem tady nepracovala...tady jsem šila, ale neuměla jsem to hned, neuměla jsem šít čepice pro koně...to jsem se tu naučila, majitelka rodinné firmy, ve které jsem pracovala mě zaučila spolu s jejím manželem. A osm let jsem tam pracovala. Dnes už to nedělám, dnes podnikám a pronajímám byty tady. To potřebuju poradenství s právníkem, a i půjčku jsem si na to musela vzít, abych mohla začít takhle podnikat.

Vzděláváte se v některých těchto dovednostech (jazyk, odborný kurz, legislativa Česka a další) ve svém volném čase? Pokud ano, prosím, podrobně popište jak (četnost za týden, finanční účast, vedený kurz nebo samostatné studium).

No, tak, ano, protože rozšiřuju byznys, tak potřebuju znát různé práva a tak. Mám právníka, mám účetního a ti mně pomáhají, když nevím sama.

Jakým způsobem se stravujete? (využíváte zaměstnaneckých výhod?).

Srovnajte způsob stravování a jeho kvalitu v zaměstnání v Česku a Moldavsku (uved'te celkovou četnost jídel denně, z toho teplých/studených jídel). Spatřujete nějaké výhody ve stravování v Česku v pracovním či volném/osobním čase?

Mně je to jedno, co jím, třeba knedlíky, ty mi chutnají, dokonce je i vařím tady i v Moldavsku a všem moc chutnaly. Mně česká kuchyně chutná, ale to i ta moldavská nebo ukrajinská taky. Já si všechno vařím doma a výhody ve stravování...no, spíš u toho nákupu, že si můžu vybrat suroviny, třeba křídla u řezníka a levněji nebo skelety na vývar.

Účastnil jste se některých kulturních akcí v ČR? Pokud ano, kterých a čím Vás zaujaly?

Já jsem byla párkrát v divadle i v kině a moc mně líbilo se. V divadle to bylo super, super...

4 Genderové aspekty

Z jakého pohledu (pohled osobní nebo pohled domácnosti či rodiny?) jste se rozhodoval pro práci v zahraničí? Uvažoval jste o možnosti pracovní činnosti Vaší ženy v zahraničí? (Vy byste zůstal s dětmi). Pokud ano/ne, proč?

Sama jsem se rozhodovala...nejdřív zkoušel pracovat v zahraničí můj muž, ale vždycky mu ty firmy sebraly pasy, peníze a zmizely. Tak jsem to zkusila já a jedna kamarádka mi řekl, kam chceš...do Řecka nebo do Česka? Do Česka jsme mohli přicestovat legálně, udělat vízum a přijet, ale do Řecka to nešlo, to bych musela pěšky lesem a přes hory. Vím, že jedna ženská zkoušela třikrát jít do Řecka, dvakrát spadla z hory a nevěděla o sobě a až po dvou měsících přišla domů za mnou a měla strašně oteklý nohy, vůbec se nemohla about. Po čase pak měsíc byla v Německu, ale tam ji zadrželi policajti...taky v Polsku ji zadrželi a nikam se nedostala. A to kvůli tomu prodala byt i auto, aby mohla odjet z Moldavska.

Do toho Řecka takhle opravdu chodí přes hory nelegálně?

Ano, ano, tam jdou v sedmdesáti, osmdesáti lidech přes hory a když jeden upadne, tak mu nikdo nepomůže, každý jde sám za sebe...když někdo spadne, tak spadne, to je jeho problém. Já bych to přešla, já jsem zvyklá chodit v horách, ale já nechci pak mít problémy s policií, nemohla bych to tajit.

Zhodnoťte a porovnejte příležitosti žen ve společnosti v Moldavsku v porovnání s muži (pracovní, společenské, politické, sportovní).

Srovnejte je s těmi v Česku. Vnímáte v tomto rozdíl? Pokud ano, jaký?

Přijde mi to stejné u mužů i žen, ať už tu je člověk v práci legálně nebo nelegálně, stejně dostane 65 nebo 75 korun na hodinu, uklízečky dostávají 100 i 120 korun. To je totiž náročná práce...já jako švadlena jsem mohla dělat dvanáct, třináct hodin. Taky jsem tu uklízela, a to třeba jen tři hodiny a byla jsem úplně vyčerpaná. Z ženských, který znám, tak snad všechny tu dělají přes klienta.

Překvapila Vás v Česku nějaká situace, která se týká právě rolí a postavení žen ve společnosti? Pokud ano, odlišovala se daná situace v porovnání s tím, co znáte z Moldavska? Situaci podrobně popište.

Je tu trochu rozdíl, třeba v sanitkách jsou tady jenom muži jako záchranáři, ale u nás jsou tam ženy. Ve fabrikách, v práci nebo závodech je to velmi podobné. Když chce žena pracovat v téměř čemkoliv, tak může, musí se jen vyznat...

5 Hodnoty, přesvědčení

Srovnajte způsob vládnutí a celkovou organizaci státní správy Česka a Moldavska a uveďte jejich hlavní výhody a nevýhody, které vnímáte. Uvítal byste některé prvky z organizace Česka v Moldavsku? Pokud ano, které?

Jediné, co nechápu je, že Česko potřebuje pracovníky a nenechá je dělat legálně. Pak na tom vydělávají ti... ty agentury. Když potřebujete cizince, proč nemůžou dělat napřímo legálně. U nás se například pracovníci evidují, proč ne tady. Lidi tu chtějí dělat, ale jsou napojeni na firmy, agentury, které zařídí víza a dělají z cizinců jakoby polské pracovníky a nechávají si za to platit pět tisíc a pak každý měsíc tři tisíce za tu povolenku pracovní. No, ale taková firma třeba nabere sto lidí. Pak se stane...bankrot, zavřeno a člověk je tu nelegálně. Když se mě lidi ptají na práci tady, tak jim říkám. Nedělejte to... A ještě pojištění...všichni dělají na třicet tisíc, ale oni musí dělat na šedesát tisíc. Pak přijde policajt a musíš mu dát úplatek.

Proč si lidi tedy neudělají pojistku na šedesát tisíc?

Protože jim to nikdo neřekne. Když jsem sem přijela poprvé, nikdo mi taky nic neřekl, já to nevěděla, takže mně udělali jenom na třicet tisíc, protože je to levnější. Když mi pak chytne policajt a zjistí, že nemám pojistku na šedesát tisíc, musím platit. Mně se stalo, že mi kvůli tomu přišli policajti domů a já řekla, že nemám tři tisíce na pokutu, že mám jenom tisíc a půl. Tak mi řekli, ať dám tisíc a půl a nic nezapsali, žádný papír a odjeli.

Jak vnímáte Moldavsko z pohledu životní úrovně obyvatel v porovnání s ostatními (například sousedními) státy Evropy?

Tady to je lepší, vyšší úroveň je tu než doma.

Myslíte si, že se životní úroveň v Moldavsku v posledních letech mění? Pokud ano, jak? (pozitivně či negativně?).

Nic, zhoršuje se to.

Které směřování Moldavska (proruské nebo proevropské) je podle Vás správné? Například k vytvoření podmínek pro lepší životní úroveň obyvatel? Prosím, podrobně vysvětlíte, proč si tak myslíte.

Já vám řeknu, protože jsem starší, za Ruska se nám nežilo špatně. Řekli nám, jakým jazykem mluvit, kam jít, do jaké školy, co se musí dělat...byla spokojenost. Teda, ne všechno bylo úplně dobré, ale šlo to...avšak po vzniku Moldavska, v moldavských třídách bylo jen dvanáct dětí, brali málo dětí, vlastně diskriminují ruské děti...Za Ruska si všichni byli rovni, když někdo mluvil moldavsky nebo rusky, rozuměli si a nikdo se neptal proč mluvíš jakou řečí.

Tady je lepší pracovat, je tu sice taky korupce, ale není to tak velké jako v Moldávii, takže spíš bych to chtěla jako je to tady, protože víc toho tady můžu udělat, víc se naučit než doma. U nás taky máme školné, které se s postupem do dalších ročníků zvyšuje na vysokých školách...Celkově je to lepší tady.

Takže byste se spíše přiklonila k proevropskému směřování?

Ano, ano.

Účastníte se voleb (kteréhokoliv druhu) v Moldavsku? Pokud ano, jste u nich fyzicky přítomen v Moldavsku nebo volíte z Česka (ze zahraničí)? Pokud ne, uvažoval jste o své volební účasti či alespoň sledujete jejich výsledky?

Ne, neúčastním se. Myslím si, že je to stejně jedno, nemá to význam, oni si to stejně udělají, jak chtějí.

Uveďte, prosím, jaké vnímáte rozdíly mezi přístupem obyvatel Česka a Vámi v těchto tématech na základě Vašich dosavadních zkušeností:

Náboženství (například větší nebo menší důležitost a vliv)

S Čechy to úplně srovnat nemohu, v katolickém kostele jsem byla jenom jednou...Ale lidi z Moldavska, Ukrajiny a dalších zemí chodí do svých kostelů, když mohou.

Úcta k autoritám (v rodině, státním institucím – policie, úřady)

V Moldavsku se spíš bojíme, tady se dá víc vážit si autorit u té policie.

Udržování rodinných tradic (např. zvyklosti, pokračování v rodinném řemeslu)

(bez odpovědi)

Odmítání rozvodů, potratů, sebevraždy a eutanazie (dobrovolný odchod ze života za pomoci lékařů neboli asistovanou sebevraždu u nevléčitelně nemocných)

U těch rozvodů tam máme tříměsíční lhůtu na rozmyšlení, ale dá se to obejít, když se zaplatí...když máš známé, dá se to udělat bez čekání.

Vnímání blahobytu, kvality života

Člověk žije v blahobytu, když si může vydělat na vlastní živobytí, byt. Musí mít kvalitní stravu a mít důvěru v doktory a ve zdravotnictví.

Sebevyjádření, seberealizace

Pro mě je životním cílem naučit se odpočívat a mít volný čas. Mám tu maminku, které je 82 let a musím se o ni starat.

Ochrana životního prostředí

Tak z pohledu nějaké čistoty v ulicích třeba, tak není to tady úplně ideální, ale mnohem lepší než u nás.

Tolerance k cizincům

V tom nevidím rozdíl, přístup k cizincům je stejný v Moldavsku i tady.

Homosexualita

Já bych řekla, že základem státu má být rodina...takže mi to přijde špatně. Ne, že bych se na ně nemohla dívat nebo tak, ale je to jejich problém a celkově je to degradace společnosti.

Rozhovor 10 – informantka Nina

1 Změna spotřebního chování – potenciál přenosu

Zaujal Vás v Česku nějaký produkt (potravinový nebo spotřební) nebo nějaká služba? Pokud ano, jaký/která? Pořídil jste si nějaký produkt nebo službu pro vlastní potřebu? Pokud ano, jaký/kterou?

Jo, když si například koupím třeba boty a netrefím velikost, tak je to jednodušší vyměnit než v Moldavsku. A celkově je tady vše dostupnější cenově. U nás jsou ceny podobné jako v Česku, ale všude stojí stejně...rozdíly mezi cenami stejného zboží v různých obchodech jsou strašně malé.

Poslal jste či jste osobně dovezl nějaký produkt zakoupený v Česku do Moldavska pro svou rodinu či známé? Jednal jste tak opakovaně? Pokud ano, o jaký produkt se jednalo?

Jaké byly reakce Vaší rodiny či známých na daný produkt v Moldavsku?

Ano, vozím například nějaké exotické ovoce...kiwi nebo čokoládky, nějakou studentskou...

Myslíte si, že by bylo dobré, aby byl daný produkt v Moldavsku běžně dostupný?

Ano, ale kdyby se produkty z Česka přivezli k nám a stály by stejně jako tady, tak to nikdo nekoupí.

Napadlo Vás někdy, že byste kterýkoliv produkt nebo službu, který/á není dostupný/á v Moldavsku, sám poskytoval jako předmět podnikání?

Ne, tam těžko lze podnikat, nejsou tam jasné pravidla pro podnikání a velká korupce tam je.

2 Fyzická přítomnost v Moldavsku a její náplň, interakce s Českem

Jak dlouhou dobu v průměru pobýváte v Moldavsku při cestách domů? Po dobu, kterou pobýváte v Moldavsku, trávíte tento čas výhradně v rodinném kruhu nebo využíváte tento čas jinak? (například: pracovně, relaxačně)?

Já jezdím tak jednou za tři měsíce domů asi na týden až dva. A jenom si odpočinout, ne pracovně.

Sdílette zkušenosti ze zahraničí? Pokud ano, jak? Sdílette je s Vaší rodinou (dětmi, ženou) nebo s Vašimi známými nebo s dalšími institucemi či úřady ve Vaší obci, lokalitě? (obecní správa – úřad, škola, restaurační zařízení, kulturní akce...).

Ano, když jsem doma, ale i tady z Česka... po telefonu, po skypu a různě, když si píšu se známými, oni se mě ptají, jak se tady žije. Tak to pravidelně si říkáme, jaké to tu je.

Chtěl po Vás někdo z Moldavska (z rodiny nebo známých) pomoci s vycestováním do zahraničí (Česka) z pracovních důvodů? Pomohl jste takto někomu z Moldavska?

Jo, můj bratr. Tomu jsem pomohla přicestovat. A pak jedné kamarádce.

Prosím, vyberte si jednu z Vašich cest domů v uplynulých dvou letech a popište podrobně náplň Vašeho pobytu v Moldavsku.

Doma, když přijedu domů, tak pomáhám, mám tam dcerku, snažím se navštívit známé a v rámci možnosti odpočívám.

Jak byste zhodnotil Vaši situaci z hlediska napojení se na Česko a jeho obyvatelstvo?

Dobře, už se tady dobře orientuju...

Setkáváte se s Čechy v běžném pracovním provozu nebo ve volném čase nebo vůbec? Pokud ano, jak často a při jakých příležitostech? Prosím, rozveďte.

Ano, v práci každodenně. A mimo práci také občas s kolegy z práce třeba do parku jdeme.

3 Dovednosti, zkušenosti, kultura

Potřeboval jste se naučit nějaké nové dovednosti (jazyk, odborný kurz, legislativa Česka a další), které Vám pomohly k zisku práce v ČR? Pokud ano, využil jste již nově nabyté dovednosti? (pracovní postup v Česku, možnost lepšího pracovního uplatnění v Moldavsku, osobní využití dovednosti...).

Já se učím česky v práci, protože dělám v kuchyni a hlavní kuchař je Čech, ten mi pomáhá. I přes telefon mi překládal věci různé. A ostatní kolegové mi taky pomáhají s češtinou.

A kromě toho jazyku, té češtiny?

Ano, nejdřív jsem pracovala v papírnictví s kartony a pak v té kuchyni, to jsem se musela naučit vařit česká jídla, polévky a tak. To mě naučili v práci ten kuchař hlavní.

Vzděláváte se v některých těchto dovednostech (jazyk, odborný kurz, legislativa Česka a další) ve svém volném čase? Pokud ano, prosím, podrobně popište jak (četnost za týden, finanční účast, vedený kurz nebo samostatné studium).

Ne, já se nic nového nenaučím, protože pracuju od šesti od rána do jedenácti večer, takže nemám vůbec volný čas.

Jakým způsobem se stravujete? (vyžíváte zaměstnaneckých výhod?).

Srovnajte způsob stravování a jeho kvalitu v zaměstnání v Česku a Moldavsku (uved'te celkovou četnost jídel denně, z toho teplých/studených jídel). Spatřujete nějaké výhody ve stravování v Česku v pracovním či volném/osobním čase?

Já jím v práci a je mi jedno, jaké jídlo dostávám z kuchyně, všechno je dobré. A jak vařím, tak si občas tu vezmu, tam něco vezmu... (smích)...ale u nás je paní, co obsluhuje myčku a ta si musí stravování platit...a to je Češka jo, asi čtyřicet korun za jídlo platí.

Účastnil jste se některých kulturních akcí v ČR? Pokud ano, kterých a čím Vás zaujaly?

Jenom jednou na diskotéce.

4 Genderové aspekty

Z jakého pohledu (pohled osobní nebo pohled domácnosti či rodiny?) jste se rozhodoval pro práci v zahraničí? Uvažoval jste o možnosti pracovní činnosti Vaší ženy v zahraničí? (Vy byste zůstal s dětmi). Pokud ano/ne, proč?

Já jsem se tak rozhodla, že odjedu.

Zhodnoťte a porovnejte příležitosti žen ve společnosti v Moldavsku v porovnání s muži (pracovní, společenské, politické, sportovní).

Srovnajte je s těmi v Česku. Vnímáte v tomto rozdíl? Pokud ano, jaký?

Nevidím v tom nějaký rozdíl.

Překvapila Vás v Česku nějaká situace, která se týká právě rolí a postavení žen ve společnosti?

Pokud ano, odlišovala se daná situace v porovnání s tím, co znáte z Moldavska? Situaci podrobně popište.

5 Hodnoty, přesvědčení

Srovnajte způsob vládnutí a celkovou organizaci státní správy Česka a Moldavska a uveďte jejich hlavní výhody a nevýhody, které vnímáte. Uvítal byste některé prvky z organizace Česka v Moldavsku? Pokud ano, které?

(bez odpovědi)

Jak vnímáte Moldavsko z pohledu životní úrovně obyvatel v porovnání s ostatními (například sousedními) státy Evropy?

V Česku je to mnohem lepší než u nás.

Myslíte si, že se životní úroveň v Moldavsku v posledních letech mění? Pokud ano, jak? (pozitivně či negativně?).

Ne, nezlepšuje se to, jsou tam pořád nízké platy.

Které směřování Moldavska (proruské nebo proevropské) je podle Vás správné? Například k vytvoření podmínek pro lepší životní úroveň obyvatel? Prosím, podrobně vysvětlíte, proč si tak myslíte.

No, za sovětského svazu to bylo dobré, všichni měli práci. Byli i peníze, všechno bylo stabilní. Řeknu to tak, Moldavsko nikdy nebylo součástí EU, takže to nejde úplně srovnat, nevíme, jak by se nám žilo.

Účastníte se voleb (kteréhokoliv druhu) v Moldavsku? Pokud ano, jste u nich fyzicky přítomen v Moldavsku nebo volíte z Česka (ze zahraničí)? Pokud ne, uvažoval jste o své volební účasti či alespoň sledujete jejich výsledky?

Jednou jsem volila ano, když jsem zrovna byla doma. Odsud bych nevolila, to ne.

Uveďte, prosím, jaké vnímáte rozdíly mezi přístupem obyvatel Česka a Vámi v těchto tématech na základě Vašich dosavadních zkušeností:

Náboženství (například větší nebo menší důležitost a vliv)

To je těžké, Češi chodí do katolických kostelů, kam my nechodíme, my chodíme do pravoslavných chrámů, kde Češi nejsou.

Úcta k autoritám (v rodině, státním institucím – policie, úřady)

Tady je větší ta přirozená autorita, tam je to spíš vynucené...převládá strach než úcta.

Udržování rodinných tradic (např. zvyklosti, pokračování v rodinném řemeslu)

(bez odpovědi)

Odmítání rozvodů, potratů, sebevraždy a eutanazie (dobrovolný odchod ze života za pomoci lékařů neboli asistovanou sebevraždu u nevléčitelně nemocných)

Ty rozvody jsou u nás v poslední době už docela běžné. O potratech se moc nemluví, to se snaží víc utajovat a skrýt. Eutanazie je u nás zakázaná.

Vnímání blahobytu, kvality života

Tak základ je mít bydlení a zdraví, přístup ke zdravotnictví, dobré jídlo a tak.

Sebevyjádření, seberealizace

Já mám jenom práci a práci, nemám volný čas na nějaké zájmy.

Ochrana životního prostředí

Tak v odpadu je oproti Moldavsku tady řád, například popeláři vyvázejí odpad pravidelně v daný den. U nás takový řád není, tam záleží na daném člověku, kdy to vyveze.

Tolerance k cizincům

Já mám takový špatný příklad tady. Když jsem byla nedávno na policii, hned jsem slyšela, a hele, cizinka...v průběhu jsem požádala o vodu, kterou mi poprvé dali, pak jsem šla na záchod...měla jsem tam stres a nervy, takže jsem požádala ještě o trochu vody, ale to už mi jí nedali, abych prý pořád neběhala na záchod.

Homosexualita

Mně to přijde zvláštní, u nás je to i zakázané. Dřív by ani nemohli vyjít na ulici, dnes se to tam občas dá zpozorovat. Já se k tomu stavím ale negativně.